

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Т. В. Калінеску, О. О. Недобєга, В. С. Альошкін

МИТНА БЕЗПЕКА

Підручник

Сєвєродонєцьк 2014

УДК 336.24
ББК 65.482-18
К17

Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів
(лист №1/11-18650 від 03.12.2013 р.)

Рецензенти:

Пасічник Ю.В. – декан фінансово-економічного факультету Черкаського державного технологічного університету, д.е.н., проф.

Мартинюк В.П. – завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки Тернопільського національного економічного університету, д.е.н., проф.

Бурбело О.А. – завідувач кафедри економічної безпеки Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, д.е.н., проф.

Карпенко Т.М. – директор Луганської філії Приватного акціонерного товариства «Страхова Група «ТАС»

Калінеску Т.В., Недобсга О.О., Альошкін В.С.

К17 Митна безпека : підручник / Т.В. Калінеску, О.О. Недобсга, В.С. Альошкін. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 336 с.

ISBN 978-617-11-0038-1

Підручник вміщує огляд ключових категорій, положень, питань для обговорення, самоконтролю, практичні ситуації, тестові завдання з курсу «Митна безпека» відповідно до навчальної програми і висвітлює основні проблеми, напрямки забезпечення митної безпеки України, управління різними видами ризиків у митних органах; надання сучасних знань про вітчизняний та зарубіжний досвід щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; ознайомлення з митним постаудитом зовнішньоекономічної діяльності.

Підручник призначено для викладачів і студентів економічних вузів. Може бути корисним у самостійній підготовці до складання іспитів з митної безпеки, а також для підприємців, спеціалістів усіх напрямів діяльності підприємств, регіональних органів управління, керівників усіх ланок і сфер управління на підприємствах, установах та усіх, хто цікавиться питаннями митної безпеки.

УДК 336.24
ББК 65.482-18

© Т.В. Калінеску, О.О. Недобсга,
В.С. Альошкін, 2014

© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля, 2014

ISBN 978-617-11-0038-1

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
Розділ I. МИТНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Сутність і структуризація економічної безпеки держави.....	7
1.2. Місце і роль митної безпеки в системі економічної безпеки держави.....	16
1.3. Умови та чинники забезпечення митної безпеки держави.....	20
1.4. Компетенція митних органів у сфері забезпечення митної безпеки держави.....	24
Запитання для самоперевірки	30
Теми рефератів.....	31
Розділ II. ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	32
2.1. Інтеграція та співробітництво України із Світовою організацією торгівлі.....	32
2.2. Рамкові стандарти із забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі Всесвітньої митної організації.....	54
2.3. Принципи профілактичної діяльності митних органів України.....	62
Запитання для самоперевірки	73
Теми рефератів.....	74
Розділ III. МОДЕРНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ.....	75
3.1. Вплив діяльності митних органів України на економічну та митну безпеку держави.....	75
3.2. Адміністративно-правові засади реформування митних органів України.....	85
3.3. Концепція реформування діяльності митних органів України.....	94
Запитання для самоперевірки	106
Теми рефератів.....	107
Розділ IV. БОРОТЬБА З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ.....	108
4.1. Незаконне переміщення товарів через митний кордон України та боротьба з ним	108

4.2. Поняття «контрабанда» як вид кримінального правопорушення	117
4.3. Виявлення та особливості розслідування контрабанди.....	128
4.4. Порушення митних правил та відповідальність за них	148
4.5. Методи і технічні засоби митного контролю	156
4.6. Міжнародне співробітництво з питань протидії порушенням митного законодавства.....	165
Запитання для самоперевірки	177
Теми рефератів.....	177
Розділ V. РИЗИКИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	178
5.1. Сутність та профілі ризиків при здійсненні митної діяльності.	178
5.2. Умови виникнення ризиків у митній діяльності	185
5.3. Класифікація ризиків у митній справі	190
Запитання для самоперевірки	196
Теми рефератів.....	196
Розділ VI. ОЦІНЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ	197
6.1. Методичні засади аналізу ризиків порушення митного законодавства	197
6.2. Управління ризиками митного контролю в контексті вимог Кіотської конвенції.....	210
6.3. Етапи реалізації митного ризик-менеджменту	218
Запитання для самоперевірки	227
Теми рефератів.....	228
Розділ VII. МИТНИЙ ПОСТАУДИТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	229
7.1. Митний постаудит в системі митного контролю: нормативно-правове регулювання	229
7.2. Організація, планування і документування митного постаудиту	234
7.3. Методика митного постаудиту зовнішньоекономічних операцій	240
7.4. Світовий досвід здійснення митного постаудиту ЗЕД у системі митної безпеки.....	248
Запитання для самоперевірки	255
Теми рефератів.....	255
ПРАКТИКУМ	256
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	302
ЛІТЕРАТУРА	318

ПЕРЕДМОВА

За останні роки в Україні вийшло небагато навчальних посібників для вузів із дисциплін в галузі митної безпеки, тому сьогодні є потреба в подальшому їхньому випуску, особливо тих, які б відповідали високим вимогам та не дотримувались прийнятих стереотипів та стандартів. В Україні спостерігається реформування митного законодавство, тож студенти, що вивчають дисципліну «Митна безпека», мають потребу в підручнику, який є помічником у орієнтуванні в проблемах регулювання митних відносин в Україні, допомагає дізнатися про тенденції їхнього розвитку, орієнтуватися в нових поняттях та нормах законодавства. Тому публікація даного підручника є актуальною і необхідною.

Як відомо, одна з найважливіших складових національної безпеки України є митна безпека. Митним кодексом України визначена мета митної політики держави, яка полягає, в першу чергу, у забезпеченні національних митних інтересів і безпеки країни. Та зазначено, що митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України, а саме національних інтересів шляхом реалізації митної політики держави.

Підручник відповідає вимогам програми з навчальної дисципліни «Митна безпека». У ньому висвітлюються найбільш важливі теми і проблеми, такі як умови та чинники забезпечення митної безпеки держави; інтеграція та співробітництво України із Світовою організацією торгівлі; незаконне переміщення товарів через митний кордон України та боротьба з ним.

Все це викладено в семи розділах, а саме: митна безпека в системі економічної безпеки держави; принципи забезпечення митної безпеки держави; модернізація діяльності митних органів України із забезпечення митної безпеки; боротьба з контрабандою та порушенням митних правил; ризики, що виникають при здійс-

ненні митної діяльності; оцінювання та управління митними ризиками; митний постаудит зовнішньоекономічної діяльності.

Кожний із зазначених вище розділів складається із блоку питань, які розкривають певний аспект теми, а всі в сукупності висвітлюють поставлену в розділі проблему. Всі сім розділів підручника являють собою логічну, цілісну та смислову послідовність, чітку структуру і композиційну завершеність. Кожен із розділів є своєрідною сходинкою до розкриття феномена митної безпеки, в кожному із його підрозділів ставиться і вирішується в основному по-новому та чи інша проблема. Як додаткові джерела для вивчення дисципліни можна порадити праці, перелік яких наведено наприкінці підручника. Також підручник містить в собі термінологічний словник, таблиці, рисунки, які значно поліпшують засвоєння та сприймання викладеного матеріалу. Цей підручник допоможе не тільки отримати теоретичні знання, а й раціональніше організувати самостійну роботу, ґрунтовно засвоїти проблемні питання. Цьому слугує зокрема практикум і питання для самоперевірки після кожного розділу.

Підручник розрахований на широке коло людей, які вивчають курс «Митна безпека» за програмою підготовки магістра зі спеціальності «Оподаткування» за спеціалізацією «Оподаткування в митній справі». Дане навчальне видання допомагає вивчити та осмислити теоретичні аспекти митної безпеки сучасної держави, опанувати науковий інструментарій аналізу та управління митними ризиками. Цей підручник буде корисним також працівникам державних установ та комерційних структур, аспірантам, викладачам, усім бажаючим оволодіти знаннями з питань митної безпеки.

Розділ I

МИТНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

- 1.1. Сутність і структуризація економічної безпеки держави.
- 1.2. Місце і роль митної безпеки в системі економічної безпеки держави.
- 1.3. Умови та чинники забезпечення митної безпеки держави.
- 1.4. Компетенція митних органів у сфері забезпечення митної безпеки держави.

1.1. Сутність і структуризація економічної безпеки держави

За нинішніх умов господарювання конкурентоспроможність підприємств та держави в цілому значною мірою залежить від рівня економічної безпеки. Саме він і визначає захищеність національних та приватних інтересів від несприятливого впливу факторів зовнішнього й внутрішнього середовища. Із набуттям Україною статусу країни з ринковою економікою напруженість у зовнішньому та внутрішньому середовищах господарювання не знизилась, що обумовлюється невизначеністю політичного курсу, непослідовністю економічних реформ, низькою конкурентоспроможністю вітчизняних товаровиробників, неефективною системою менеджменту та ін. [150]. Тому питання формування системи економічної безпеки, аналізу та оцінювання її складових є надзвичайно актуальним за сучасних умов господарювання.

Поняття «економічна безпека» є відносно новим у лексиконі українських органів управління економікою. Розкриття її сутності

тісно пов'язане з розумінням загроз безпеці, яка походить від різного роду джерел небезпеки.

Джерела небезпеки – це умови та фактори, які містять у собі та за певних умов самі по собі або в різній сукупності виявляють ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу [55, с. 45]. Види небезпек наведено на рис. 1.1.

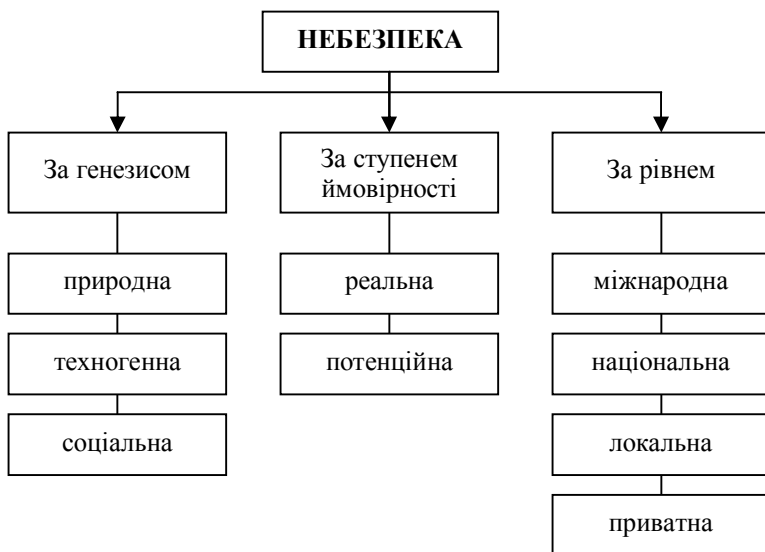

Рис. 1.1. Види небезпек

Джерело: складено авторами на основі [55, с. 45]

За своїм генезисом вони мають природне, техногенне й соціальне походження. За ступенем ймовірності розрізняють реальну та потенційну небезпеки [55, с. 45]. Відмінні вони й за характером адресної спрямованості і ролі суб'єктивного фактора у виникненні несприятливих умов.

За рівнем (розмаху та масштабами можливих негативних наслідків) небезпеки можуть бути: міжнародні (глобальні та регіональні у змісті регіонів світу), національні, локальні (або регіональні у змісті регіонів країни) і приватні (фірм та особистості) [55, с. 45].

Масштаби загрози та вже завдана реальна шкода економічній безпеці країни – актуальна проблема нинішнього часу. Потрібна максимальна концентрація усіх зусиль суспільства для відновлення втрачених позицій та виведення країни з економічної кризи.

Реформи, які було розпочато у 1992 році в українській економіці, виявились етапом трансформації її у ринкову: відбувалося ламання планово-розподільної системи та створювався новий механізм фінансово-економічного регулювання товарних потоків. Однак помилки, що мали місце у рамках офіційного курсу реформ, підвели економіку країни до тієї межі, за якою пішла не тільки нова фаза кризи з деградацією товарного виробництва, криміналізацією господарських відносин і новими проблемами на загальнонаціональному рівні, але й загроза існуванню самої української державності. У цих умовах особливого значення набувають можливості окремих територіальних утворень впливати і формувати економічну безпеку України, залишаючись при цьому стабільними та прогресуючими територіями, здатними ефективно нейтралізувати або запобігати виникненню економічних загроз [55, с. 46].

Основними формами прояву і розвитку кризових ситуацій у регіонах України, що викликають загрозу економічній безпеці, є [55, с. 46]:

- спад виробництва і втрата (поступки) внутрішнього ринку, неповне використання виробничих потужностей, руйнування технологічного та технічного потенціалу;
- втрата продовольчої незалежності;
- загострення цінових диспропорцій між промисловістю і сільським господарством з відкриттям внутрішнього ринку для імпортних продуктів;
- руйнування науково-технічного потенціалу;
- згортання та розпад наукових колективів, скорочення замовлень на високотехнологічну продукцію, перехід висококваліфікованих фахівців в інші сфери;
- зростання безробіття, зниження мотивації праці і рівня життя населення;
- зростання злочинності.

У цьому зв'язку важливого значення набуває необхідність підвищення економічної безпеки, боротьба з економічними злочинами, що як ніколи виявилися за часів проведення приватизації і створення нової системи господарювання.

Вчені [55, с. 46] дають наступного визначення: **безпека** – стан і тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів об'єкта і його структур від внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпечних впливів.

Економічна безпека – це стан, у якому держава може суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначати шляхи та форми свого економічного розвитку. Відповідно до статті 17 Конституції України забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави [1]. Економічну безпеку визначають [105, с. 132] як стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, що характеризується забезпеченістю необхідними ресурсами на рівні, що дозволяє гарантувати постійний і стабільний розвиток економіки, захищеність національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, спроможність до постійного оновлення й саморозвитку.

Виділяють такі рівні економічної безпеки:

- міжнародний;
- національний;
- регіональний;
- галузевий;
- підприємства;
- особистості.

Особливе місце займає **національна економічна безпека** – такий стан економіки та інститутів влади, завдяки якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [55, с. 47].

Економічну безпеку України можна представити як систему, що містить такі складові (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Пріоритетні складові економічної безпеки України
Джерело: [182, с. 125]

Одна з важливих складових економічної безпеки країни – це рівень конкурентоспроможності її економіки. В цьому контексті визначальним фактором є здатність держави до захисту національних економічних інтересів, у тому числі й через ефективну зовнішньоекономічну політику, надійну митну та прикордонну системи [74].

Рівень економічної безпеки, що, як відомо, характеризує стан захищеності національної економіки з погляду створення умов її розвитку, нині за багатьма складовими вже досяг тієї критичної межі, за якою виникають реальні загрози національній безпеці держави.

Прямим підтвердженням такого висновку є: високий рівень тінізації економіки; значні обсяги неконтрольованого відтоку коштів за кордон та ухилення від оподаткування; масштабні контрабандні прояви, фіктивні експортно-імпорتنі операції та пов'язане із цими фактами необґрунтоване відшкодування ПДВ тощо.

Поширення зазначених явищ призводить до прямих економічних збитків, завданих державі, створює умови для уповільнення темпів розвитку економіки, зниження кредитних та інвестиційних рейтингів.

Тому швидке зростання обсягів міжнародних економічних відносин, поглиблення економічної взаємозалежності держав, швидкий темп прояву тенденції вільного переміщення товарів потре-

бують державного регулювання з боку правоохоронних та виконавчих органів влади [74].

Методологічний підхід до формування системи економічної безпеки держави формується з таких елементів [74]:

- 1) економічні інтереси;
- 2) суб'єкт економічних інтересів;
- 3) предмет економічних інтересів (стратегічні цілі);
- 4) процес реалізації економічних інтересів;
- 5) система забезпечення економічної безпеки;
- 6) загрози;
- 7) вимоги (потреби) держави;
- 8) функції суб'єктів;
- 9) структура;
- 10) причини, динаміка.

Суть підходу полягає в такому: суб'єкти економічних інтересів впливають на предмет економічних інтересів через процес реалізації економічних інтересів (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Загальна схема методологічного підходу до формування системи економічної безпеки держави
Джерело: [74]

Система забезпечення економічної безпеки – це організована державою сукупність суб'єктів (державних органів, посадових

осіб, громадян та їхніх спілок), об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту економічних інтересів, які діють у цій сфері відповідно до визначених у законодавстві України функцій, механізмів їхнього виконання [74]. Її елементи: носії (суб'єкти) інтересу; предмет інтересу; спосіб реалізації інтересу.

Носії інтересу – громадяни України, громадські організації, партії, держава, суспільство в цілому, а також конкретні органи (посадові особи), які формують власні та суспільні потреби, систематизують їх і проголошують національні інтереси (Конституція України опосередковано визначає суб'єктів, які можуть вважатися виразниками інтересів суспільства) [74]. Предмет інтересу – мета, кінцевий результат, до якого прагнуть носії інтересу. Спосіб реалізації інтересу – дія чи послідовність дій, які приводять (мають привести) до досягнення мети, тобто до отримання кінцевого результату.

Саме на ці три складові поняття – «економічні інтереси» можуть впливати загрози, пов'язані з безпосереднім дійовим впливом на носія інтересу або завдати суттєвої шкоди або унеможливити сам спосіб досягнення інтересу [74]. «Загроза» має таку властивість, як динамічність.

«Загрозу» можна розглядати і як ризик. Наявність фактора ризику – необхідний атрибут ринкової економіки, оскільки ринок передбачає економічну свободу суб'єктів господарської діяльності, за якої вигода одних може стати втратами для інших [74]. Тому суб'єкти ринку, прагнучи мінімізувати втрати, мають передбачати різні типи ризиків, джерела їхнього виникнення, можливість настання, наслідки і втрати. Однак, як правило, це супроводжується величезними труднощами. Сучасна економічна система є складною структурою, яка безперервно розвивається та видозмінюється, трансформуючи і втрачаючи певні властивості й елементи, набуваючи нових.

На рис. 1.4 наведено діючу в Україні систему управління економічною безпекою держави.

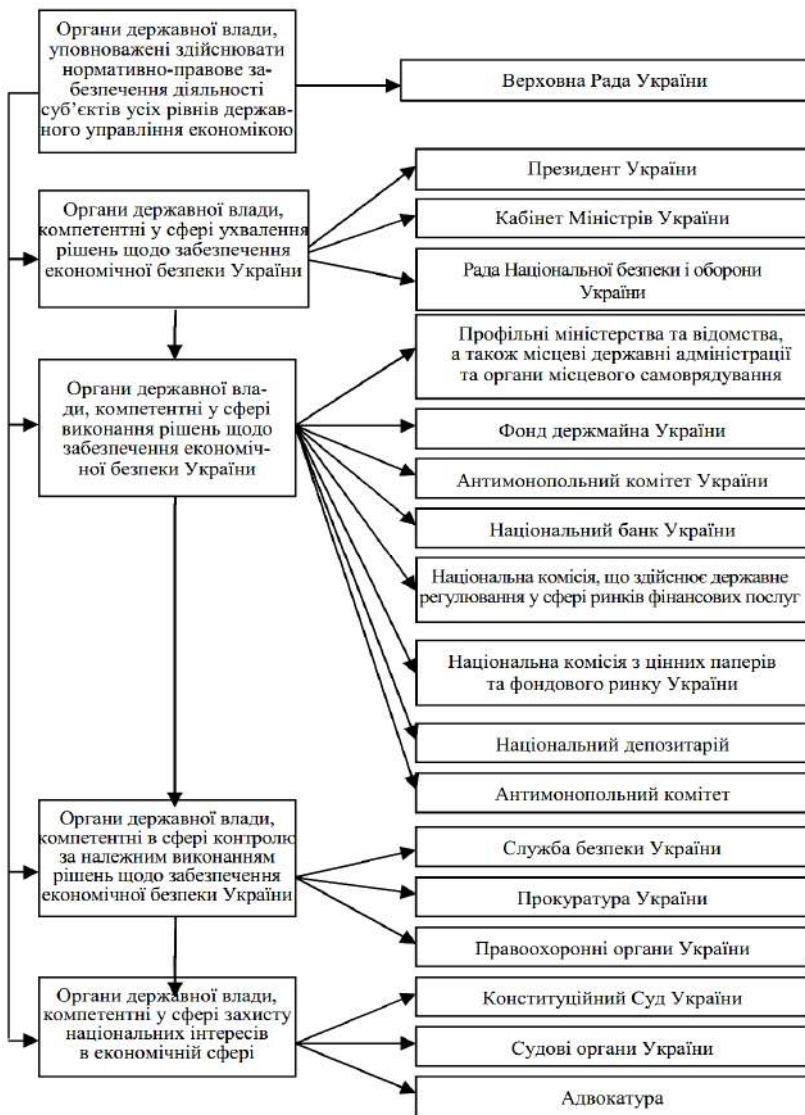

Рис. 1.4. Ієрархічно-функціональна структура суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави

Джерело: [101, с. 40]

Ефективність процесу управління економічною безпекою залежить як від рівня адекватності державних інституцій завданням, покладених на них Конституцією функцій, так і від характеру й масштабів зовнішніх загроз та викликів [105]. Як відомо, за Конституцією поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки – найважливіша функція держави і справа всього українського народу. За умов глобалізації контрольні та розподільні функції в національній економіці та (найголовніше) спроможність відстоювати інтереси власних громадян усупереч будь-яким іншим інтересам зберегли далеко не всі держави. Здатність держави на власний розсуд здійснювати економічну політику в інтересах виключно власних громадян і визначає рівень забезпечення її економічної безпеки [105].

Таким чином, належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики (в тому числі економічної), підкріпленою системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Економічну безпеку можна також визначати на макро-, мезо- та мікрорівнях. Макроекономічний аспект економічної безпеки передбачає формування економічної безпеки країни, під якою доцільно розуміти здатність держави забезпечити та підтримувати оптимальні умови для її економічного розвитку, гарантувати належний рівень життя громадян й реалізацію державних інтересів [150].

Мезорівень економічної безпеки полягає у забезпеченні регіональної економічної безпеки, яку доцільно розглядати як здатність регіону протистояти негативному впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ і спрямованість на ефективне використання потенціал регіону.

Мікрорівень економічної безпеки полягає у забезпеченні економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання. Під економічною безпекою підприємства слід розуміти здатність суб'єкта гос-

подарювання забезпечити стійкий розвиток в умовах економічної нестабільності.

Таким чином, узагальнюючи наведені підходи до структуризації економічної безпеки, слід зазначити, що її структура, в першу чергу, має визначатися рівнем економічної одиниці (держава, регіон, підприємство) та галузевою приналежністю підприємства. До складу економічної безпеки держави слід включати: соціальну, фінансову, нормативно-законодавчу, митну, техногенну, інформаційну, екологічну та силову безпеку.

1.2. Місце і роль митної безпеки в системі економічної безпеки держави

Відповідно до наказу Міністерства економіки України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» існує 10 складових економічної безпеки: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча [71, с. 23].

Проте у зазначеному вище наказі не вказані такі два види безпеки, як митна й податкова, хоча в науковій літературі їхньому дослідженню також приділяється увага науковців. Митна безпека є комплексом ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави із захисту інтересів народу та держави у митній сфері [68, с. 53]. Вона відіграє важливу роль в системі економічної безпеки держави в цілому та фінансової безпеки зокрема, оскільки орієнтована на гарантування економічних інтересів в зовнішньоекономічній та фінансовій сферах водночас.

Проаналізуємо взаємозв'язок окремих складових економічної безпеки держави з митною діяльністю (рис. 1.5).

Як показано на рис. 1.5, економічна безпека поділяється на митну, фінансову, зовнішньоекономічну, податкову. Зазначені складові є взаємопов'язаними. Митна безпека є складовою зовнішньоекономічної безпеки, податкова – складовою фінансової безпеки. Організація й управління процесом митного оподаткування за-

лежить від стану митної та податкової безпеки. У свою чергу, ефективність процесу митного оподаткування визначає рівень цих двох видів безпеки. Разом із тим, як митна, так і податкова безпеки залежать від характеру проведення як митної, так і податкової політики.

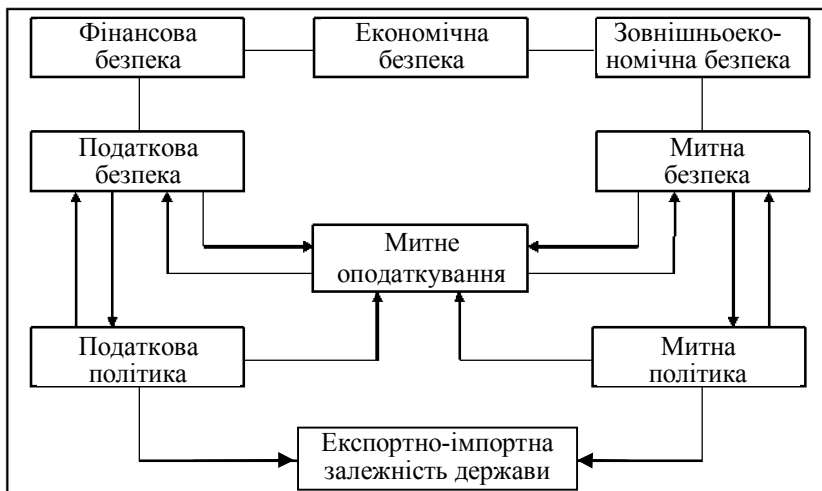

Рис. 1.5. Взаємозв'язок окремих складових економічної безпеки держави з митною діяльністю
Джерело: [71, с. 24]

Відомо, що митне оподаткування здійснюється на загальних принципах і засадах податкової політики та ґрунтується на пріоритетах митної політики. Митна та податкова політики у підсумку визначають експортно-імпортну залежність держави. Сутність ролі митного оподаткування як чинника економічної безпеки держави полягає в забезпеченні ефективності стягнення митних платежів, ураховуючи умови надійності, які зберігаються в державі як інституті, що виступає регулятором економіко-митної політики [71, с. 24].

На думку П. Пашка, «зовнішньоекономічна безпека та митна безпека – це поняття, які взаємоперетинаються, але взаємно не поглинаються. З одного боку, митна безпека впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою, з іншого – митна безпека,

яка забезпечується виконанням митної справи, перебуває на стику силових і несилових складових національної безпеки й може бути виділена в окреме поняття» [125, с. 34].

Митна безпека – стан захищеності митних інтересів держави. З іншого боку, митна безпека являє собою комплекс (систему) ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави, суспільства й окремих індивідів із захисту інтересів (у тому числі інтересів власності) народу та держави в зовнішньоекономічній сфері і, зокрема, у митній сфері [110, с. 21]. Місце митної безпеки в системі національної безпеки та її зв'язок з митною політикою й митною справою зображено на рис 1.6.

Митна безпека характеризується певними показниками та аналізується за ними, відповідно до чого розраховуються критерії оцінювання митної безпеки [110, с. 22]: стан захищеності митних кордонів; частка перерахованих митними органами до державного бюджету податків і зборів у загальному обсязі доходів бюджету; повнота внесення цієї частки; стан реалізації та застосування засобів митно-тарифного й нетарифного регулювання; простота організації міжнародної торгівлі; стан зміни стандартів управління; рівень оновлення інформаційних технологій; повнота митного оформлення та застосування митних процедур; стан урахування певних загроз і викликів під час здійснення митного оформлення; параметри результатів контролю та врахування ризиків; стан визначення бази нарахування митних платежів; ставлення суспільства до митної служби; параметри товаро- та пасажиропотоку через митний кордон; стан транзитних перевезень через територію країни; кількість і наповненість угод про співробітництво в митній справі; параметри організації навчання персоналу й управління ним; рівень упровадження інновацій та використання сучасних технічних засобів; показники ліквідованої або недопущеної шкоди; стан реалізації заходів з протидії митному шахрайству; дієвість кампанії по зв'язках з громадськістю; дотримання стандартів поширення інформації та інші.

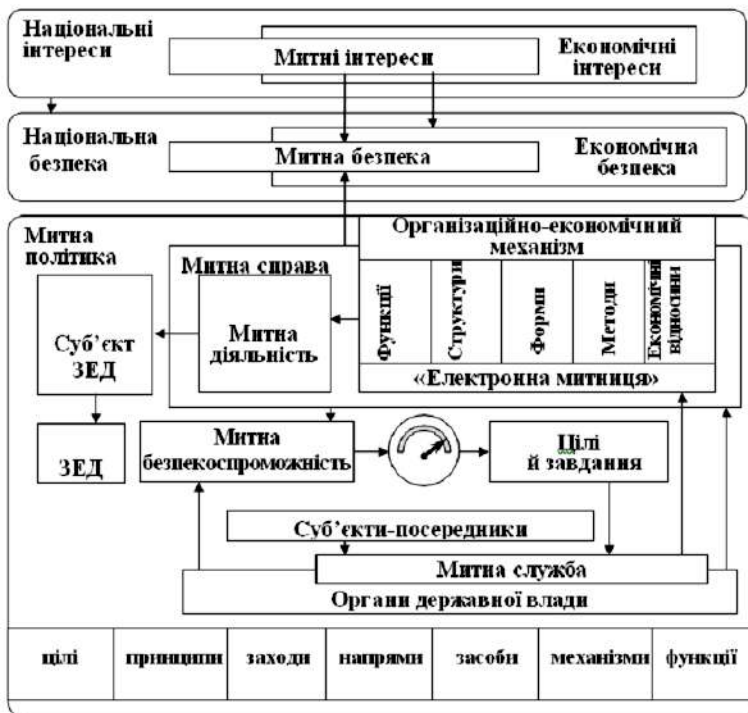

Рис. 1.6. Місце митної безпеки в системі національної безпеки та її зв'язок з митною політикою й митною справою
Джерело: [110, с. 21]

Порогові значення показників митної безпеки свідчатимуть про потенційні загрози ефективному провадженню митної справи, які існують у певний час. Метою системи митної безпеки є досягнення усталеної та передбаченої роботи митної служби, достатнього рівня сприяння ЗЕД в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження ризиків, а також виявлення та нейтралізації ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації митної справи й опосередковано – на ЗЕД та її ефективність.

Простежується вплив митної системи на стан національної економіки. В економічній сфері під таким впливом розуміють: контроль за експортно-імпортними операціями, боротьба з проти-

правною (тіньовою) економічною діяльністю, протидія неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів. Зазначені вище призначення митної системи мають виконуватися насамперед засобами митного контролю, тарифного й нетарифного регулювання. Отже, формування та проведення відповідної економічної політики в системі гарантування митної безпеки та впровадження механізмів блокування й усунення факторів, що підривають усталеність митної системи, є актуальною проблемою державної політики в галузі гарантування митної безпеки [71, с. 24].

Головною метою функціонування митної безпеки є досягнення необхідного рівня надійності митної системи за умови ефективної роботи митних органів, оскільки серед державних інститутів, які забезпечують економічну безпеку в зовнішній сфері, провідна роль належить саме цим органам.

Митне оподаткування прямо впливає на фінансову складову економічної безпеки держави. Через його механізм забезпечується надходження митних платежів до дохідної частини Держбюджету, це прямо впливає на стан бюджетної, грошово-кредитної та валютної систем держави [71, с. 25].

Отже, митна складова відіграє одну з ключових ролей у процесі забезпечення економічної безпеки держави в цілому та фінансової безпеки зокрема, оскільки спрямована на захист національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній і фінансовій сферах одночасно.

1.3. Умови та чинники забезпечення митної безпеки держави

Під **забезпеченням митної безпеки** розуміють [110, с. 22] застосування в митній справі сукупності засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері митних економічних відносин; забезпечити можливість досягнення необхідного рівня захищеності, надійності та усталеності митних органів

шляхом створення ефективного регуляторного організаційно-економічного механізму.

Задля досягнення якісного рівня економічної безпеки необхідне повне усвідомлення важливості розробки та впровадження нових пріоритетів у митній політиці. Визначення нових напрямів у митній політиці має враховувати можливий вплив факторів, які становлять загрозу економічній безпеці України, зокрема тих, які стосуються діяльності митних органів. Виділяють два види факторів: зовнішні та внутрішні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Фактори, які становлять загрозу економічній безпеці України

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
1	2
– недостатній державний контроль за процесами експорту, імпорту та переміщенням валюти;	– структурна деформованість національної економіки як пережиток минулого та відсутність її науково обґрунтованого напрямку перебудови;
– нераціональна структура експорту-імпорту: переважання вивозу сировини, а не готової продукції, надмірна залежність від ввезення багатьох видів продукції, в тому числі і стратегічного значення;	– низька конкурентоздатність національної економіки, викликана відсталістю технологічної бази більшості галузей, а також високою енерго- та ресурсомісткістю;
– ввезення технічно застарілих та екологічно небезпечних виробництв;	– низький рівень видобутку нафти та газу, які змушені імпортувати;
– витіснення України та втрата нею традиційних ринків збуту продукції, в тому числі військової та машинобудівної;	– недосконалість законодавчої бази;
– витіснення вітчизняних товаровиробників з внутрішнього ринку зарубіжними компаніями;	– криміналізація економіки, корумпованість в галузі управління економікою, її «тінізація» (масове приховування доходів, ухилення від сплати податків, незаконне переведення фінансів за кордон)

Продовження табл. 1.1

1	2
– незамкнутість митного кордону та надмірна відкритість економіки України;	
– недостатня розвиненість сучасної фінансової, організаційної, інформаційної та правової інфраструктури підтримки конкурентоспроможності експорту та раціоналізації структури імпорту.	

Джерело: узагальнено авторами на основі [68, с. 53-54]

Перелічені вище фактори сприяють контрабандному ввезенню та вивезенню товарів, ввезенню різноманітних фальсифікованих товарів, розвитку тіньової економіки та її криміналізації загалом. Все це, поза сумнівом, має негативні наслідки для економічної безпеки держави. У зв'язку з цим закономірною є необхідність виведення митної політики України на принципово важливе місце в системі реалізації її національних інтересів.

Дослідження Ф. Кляна, Т. Калінеску, К. Баляби [90; 93] доводять, що сучасна митна політика України має низку проблем, про що свідчать:

- невідповідність митного контролю сучасним стандартам пропускнує спроможності (істотні часові витрати на проведення митних процедур, застарілі механізми технологічного пропуску товарів, неможливість збереження норми чинного законодавства про стовідсотковий фізичний контроль товарів, які переміщуються через кордон України, тощо);

- значна частка у загальному обсязі товарообігу товарів, що переміщуються контрабандним шляхом (в тому числі наркотичних засобів та зброї);

- здійснення правопорушень у сфері інтелектуальної власності;

- корупційні процеси в митних органах;

– значний обсяг «тінізації» зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств.

Ключовим напрямком забезпечення ефективності митної політики України на думку Г. Стирнік та Я. Базилюк [158], є легалізація та детінізація ЗЕД в Україні, орієнтовані на збільшення привабливості прозорої та добросовісної зовнішньоекономічної діяльності через скорочення бюрократичних, часових, технологічних та матеріальних витрат суб'єктів ЗЕД при перетині вантажами кордону України з одночасним посиленням відповідальності й санкцій за недоборочинні дії та зловживання. Для цього необхідно здійснити ряд вдосконалень митної політики [68, с. 54-55]:

– створити сприятливі нормативно-правові умови розширення прав митних органів в частині доступу до інформації, що є в базах даних інших органів державної влади;

– забезпечити умови для ширшого застосування принципів постаудит контролю у здійсненні митного контролю та поступового відходу від практики 100% фізичного огляду товарів при перетині кордону України;

– розробити методику вибіркової перевірки товаросупровідних та митних документів на основі використання «червоного», «жовтого», «зеленого» коридорів, що розподіляє документи згідно із критеріями ризику порушень законодавства;

– розробити національну концепцію створення та функціонування уповноважених операторів торгівлі з метою підвищення безпеки переміщення міжнародних вантажів та створення вигідних умов для учасників зовнішньоекономічної діяльності;

– розробити програму реформування процедур митного оформлення, заснованого на повній автоматизації процесів, впровадженні методик управління ризиками, профілювання і вибіркової, для чого посилити взаємодію з іноземними експертами в частині адаптації відповідного зарубіжного досвіду в українську практику;

– підвищити рівень бюджетного фінансування процесів модернізації та реформування системи реалізації митної політики, в тому числі щодо впровадження в національну практику митного

регулювання міжнародних норм та стандартів (технологічних, часових, інформаційних).

Головною ж функцією митних органів у галузі забезпечення економічної безпеки держави є вплив на усіх учасників суспільних відносин, який спонукає їх дотримуватись усталених митно-правових норм.

1.4. Компетенція митних органів у сфері забезпечення митної безпеки держави

В укріпленні економічної безпеки України беруть участь усі органи державної влади. До компетенції органів доходів і зборів з питань митної справи входять такі питання економічної безпеки України, як боротьба з контрабандою, незаконними валютними операціями, порушенням митних правил, наповнення державного бюджету та здійснення заходів державного регулювання у сфері захисту економічних інтересів держави та учасників зовнішньоекономічної діяльності [68, с. 55]. Головною ж функцією митних органів у галузі забезпечення економічної безпеки держави є вплив на усіх учасників суспільних відносин, який спонукає їх дотримуватись усталених митно-правових норм.

Характеризуючи компетенцію як один із основних компонентів правового статусу органів виконавчої влади [173, с. 123-128], необхідно зазначити, що вона є однією з передумов ефективного використання можливостей держави стосовно керівництва суспільно-політичними процесами. Чим чіткіше визначено компетенцію органу, тим вдаліше має змогу працювати його апарат, ефективніше використовуються правові, організаційні та інші засоби вирішення завдань суспільного розвитку. Однак сама по собі компетенція може бути визначена лише за умови попереднього з'ясування кола завдань, предмета відання, функцій, повноважень органу виконавчої влади, а також його місця в системі органів влади, характеру взаємозв'язків в системі, мети функціонування.

На думку Б. М. Лазарева, «визначаючи компетенцію кожного із органів управління, держава тим самим здійснює «поділ праці»

між ними. Крім того, вона піклується про те, щоб були охоплені управлінням усі сфери життя суспільства, які потребують такого управління, і щоб при цьому не було непотрібного паралелізму та дублювання в роботі різних ланок апарату» [99, с. 2]. «Поділ праці», у свою чергу, передбачає не тільки заборону для органів виконавчої влади виходити за межі своєї компетенції, а й заборону для інших органів втручатися в його діяльність, якщо інше не передбачене законом.

На жаль, єдиного підходу до розуміння змісту правової природи поняття «компетенція органу виконавчої влади», як і поняття «компетенція митних органів» в наукових та правових джерелах дотепер не сформовано.

В. Б. Авер'янов зазначає, що за своєю природою **компетенція органів виконавчої влади** – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних, так званих компетенційних (або статусних), нормативно-правових актах шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їхньої реалізації комплексу прав та обов'язків, тобто державно-владних повноважень [46, с. 265].

Г. В. Атаманчук розуміє компетенцію як юридичне відображення сукупності функцій та повноважень відповідно до сфери суспільного життя [50, с. 121]. Б. М. Лазарев – як систему державно-владних повноважень щодо здійснення державної влади [99, с. 101]. Ю. Н. Старілов вважає, що компетенція – це коло питань, передбачених нормативним правовим актом, яке уповноважений вирішувати державний орган [156, с. 199]. Існує думка, що компетенція – це предмети ведення, коло повноважень, а також територіальні межі цих предметів ведення та повноважень [183, с. 42]. Ю.О. Тихомиров визначає компетенцію як законно покладений на уповноважений суб'єкт обсяг публічних справ [171, с. 55].

З огляду на те, що вчені висловлюють різні погляди щодо наявності тих чи інших елементів в структурі компетенції, більш обґрунтоване визначення поняття компетенції органу виконавчої влади надано В. Б. Авер'яновим. І саме це визначення цілком можна використати для змістовної характеристики фактичної діяльності митних органів щодо реалізації ними державної політики в

сфері державної митної справи, адже воно якнайповніше відображує усі складники цієї організаційно-правової категорії.

Що стосується компетенції митних органів, то до питання її визначення необхідно підходити досить виважено. За слушним твердженням В. Я. Настюка, митні органи України можуть виконувати лише ті завдання та функції, які віднесені до їхньої компетенції [113, с. 9]. Якщо говорити про коло завдань, які виконують митні органи в процесі реалізації державної політики в сфері державної митної справи, то необхідно зазначити, що компетенцію вони обумовлюють тільки в загальних рисах, оскільки впливають з тієї соціальної мети, на досягнення якої спрямована діяльність системи митних органів [100, с. 18]. Що стосується функцій митних органів як елемента компетенції, то на це питання існують дещо неоднозначні погляди.

Необхідно згадати, що в радянській юридичній літературі тривалий час велась дискусія щодо співвідношення функцій та компетенції органів управління, яку можна звести до такого: функції входять як складові елементи до компетенції та визначають, «що» робить орган, виступаючи внаслідок цього правовим явищем [52, с. 52-54]; елементами компетенції органу управління виступають не самі функції як такі, а покладені на нього, по-перше, загальні право (щодо керованого об'єкта) та обов'язок (перед державою) виконувати певні функції та, по-друге, комплекс конкретних повноважень (прав і обов'язків), необхідних для реалізації цих функцій [99, с. 101-102].

Подальший теоретичний аналіз зазначеного питання, здійснений В. Б. Авер'яновим, підтвердив правомірність висновку про те, що функції не є однопорядковими з повноваженнями елементами компетенції органу, а виражаються у ній шляхом правового закріплення (регламентації) останніх [45, с. 57-60].

Аналіз митного законодавства України дає підстави стверджувати, що компетенція митних органів різних ланок системи митної служби України має територіальні межі [139, с. 4]. Так, наприклад, ст. 546 МК України [11] передбачає, що митниця створюється, реорганізується та ліквідується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики Украї-

ни в сфері державної митної справи та діє на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Отже, **компетенція митних органів** – складова їх адміністративно-правового статусу, що є сукупністю їхніх прав та обов'язків, завдань, функцій, предмета відання, призначення, місця та ролі митних органів у системі митної служби України.

Необхідно зазначити, що при очевидній тотожності термінів «повноваження» та «компетенція», ці поняття несуть різне змістове навантаження.

В юридичній енциклопедії поняття **«повноваження»** визначено як сукупність прав і обов'язків державних органів та громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [100, с. 18]. Обсяг повноважень конкретних державних органів та їхніх посадових осіб залежить від їхнього місця в ієрархічній структурі відповідних органів. Основними формами реалізації повноважень державними органами є прийняття ними нормативно-правових актів (законів, указів, постанов, розпоряджень, наказів тощо), а посадовими особами – здійснення організаційно-розпорядчих дій» [186, с. 590].

Л. В. Тихомиров «повноваження» в науці управління та адміністративному праві розглядає як складову компетенції та статусу органу, посадової особи, особи яка виконує управлінські функції в організації, а також деяких інших осіб, що реалізують функції, передбачені для них законодавством. В цьому випадку повноваження є правом (і одночасно обов'язком) відповідного суб'єкта діяти в певній ситуації способом, передбаченим законом чи іншим правовим актом [170, с. 331].

Відповідно до Концепції адміністративної реформи в Україні [27], повноваження органу виконавчої влади – це закріплені за органом виконавчої влади права і обов'язки. Для визначення певного обсягу повноважень, закріпленого за кожним органом виконавчої влади, відповідно до покладених на нього завдань і функцій, застосовується поняття «компетенція».

В той же час Е. С. Дмитренко визначає, що повноваження митних органів – система урегульованих нормативно-правовими ак-

тами їх правомочностей; компетенція митних органів – обсяг регульованих нормативно-правовими актами їхніх завдань та функцій [75, с. 28]. Виходячи з положень теорії державного управління, поняття «компетенція» є явищем значно ширшим, ніж «повноваження» та включає останнє.

Отже, **«повноваження митних органів»** – перелік конкретних прав та обов'язків, встановлених і закріплених законами та іншими нормативно-правовими актами, які є необхідними для реалізації завдань та функцій митних органів [100, с. 19]. У свою чергу, «компетенція митних органів» – сукупність не тільки їх прав та обов'язків, а й цілей, завдань, функцій, предметів відання, територіальні межі цих предметів відання та призначення митних органів.

Що стосується такого елемента компетенції митних органів України, як «призначення», необхідно зазначити, що в теорії права «призначенням» органів виконавчої влади виступає управління, що охоплює: виконавчу діяльність (здійснення рішень, прийнятих органами законодавчої влади) та розпорядчу діяльність (здійснення управління шляхом видання підзаконних актів і виконання організаційних дій). Основне призначення виконавчої влади – організація практичного виконання Конституції і законів у процесі управлінської діяльності, спрямованої на задоволення суспільних інтересів, запитів і потреб населення.

Стаття 7 МК України наголошує, що державну митну справу становлять: проведення митного контролю та митного оформлення товарів, які переміщуються через митний кордон України, застосування механізмів тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД, стягнення митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення УКТ ЗЕД, здійснення державного контролю нехарчової продукції при ввезенні на митну територію України, боротьба з порушеннями митних правил, запобігання та протидія контрабанді та ін.

Однак аналіз ст. 5 МК України [11] свідчить, що призначенням митних органів у процесі забезпечення митної безпеки є безпосередньо захист внутрішнього ринку, забезпечення національних митних інтересів, забезпечення безпеки України, регулювання

зовнішньої торгівлі, розвиток національної економіки та її інтеграція, наповнення державного бюджету. І реалізуються ці «цілі, принципи, функції, напрями, засоби і механізми діяльності держави» через механізми тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД, участь України у митних союзах, зонах вільної торгівлі та міжнародних договорах з митних питань, встановлення порядку переміщення товарів через митний кордон України та здійснення їх митного контролю, законодавство України з питань державної митної справи.

Проте у ст. 544 МК України [11] передбачено, що призначенням митних органів є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України.

Основні завдання, котрі виконують митні органи України, реалізуючи державну політику у сфері державної митної справи та митної безпеки [100, с. 20]:

1) забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання порушенню вимог законодавства України з питань державної митної справи;

2) захист національних митних інтересів України;

3) забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань державної митної справи, укладеними в установленому законом порядку;

4) здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, переміщуваних через митний кордон України, вдосконалення форм і методів їх здійснення у межах, встановлених МК України;

5) забезпечення стягнення митних платежів;

6) створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

7) запобігання та протидія контрабанді та порушенню митних правил;

8) розвиток міжнародного митного співробітництва.

Проведення адміністративної реформи в Україні спонукало до перегляду повноважень, завдань та функцій переважної більшості

державних структур, які становлять систему органів виконавчої влади. Це повною мірою стосується і системи митних органів нашої держави.

Таким чином, **компетенції митних органів** [100, с. 20-21] – це складова адміністративно-правового статусу митних органів, що являє собою сукупність їхніх прав та обов'язків, завдань, функцій, предмета відання, призначення, місця та ролі митних органів у системі фіскальної служби України; повноваження митних органів – це система урегульованих нормативно-правовими актами їхніх правочинностей, тобто перелік конкретних прав та обов'язків, встановлених і закріплених законами та іншими нормативно-правовими актами, які є необхідними для реалізації завдань та функцій митних органів.

Запитання для самоперевірки

1. Назвіть основні форми прояву і розвитку кризових ситуацій у регіонах України, що викликають загрозу економічній безпеці.
2. Що таке джерела небезпеки, і які види небезпеки ви знаєте?
3. Дайте визначення поняттям безпека та економічна безпека.
4. Назвіть, з яких елементів формується методологічний підхід до формування системи економічної безпеки держави?
5. Що являє собою система забезпечення економічної безпеки?
6. Які суб'єкти забезпечують економічну безпеку держави?
7. Від чого залежить ефективність процесу управління безпекою?
8. Скільки існує складових економічної безпеки відповідно до наказу Міністерства економіки України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України»?
9. Що є ключовим напрямком забезпечення ефективності митної політики України?
10. Які питання економічної безпеки входять до компетенції митних органів?

Тема рефератів

1. Історичні аспекти виникнення поняття «митна безпека»
2. Взаємозв'язок митної та зовнішньоекономічної безпеки держави.
3. Організаційно-економічний механізм митної безпеки держави.
4. Вплив митного оподаткування на митну безпеку держави.
5. Компетентісний підхід до забезпечення митної безпеки.

Розділ II

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

- 2.1. Інтеграція та співробітництво України із Світовою організацією торгівлі.
- 2.2. Рамкові стандарти із забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі Всесвітньої митної організації.
- 2.3. Принципи профілактичної діяльності митних органів України.

2.1. Інтеграція та співробітництво України із Світовою організацією торгівлі

Проголошення Україною незалежності стало невід'ємною складовою її наближення до Європейського Союзу (ЄС) – одним з найважливіших стратегічних напрямків зовнішньої політики.

Прагнення України інтегруватися до Європейських Співтовариств стимулює до постійного пошуку шляхів для зближення та зміцнення економічних та політичних зв'язків із ЄС [111, с. 3]. Це можливо здійснювати тільки за умови існування належного правового забезпечення.

Основи європейської політики України, механізми і тактику реалізації стратегічного курсу визначають такі документи: Конституція України (ст. 18); Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, підписана 16 червня 1994 року [44]; Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 [42]; розпорядження від 05 квітня 2012 року № 184 «Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2012 рік» [37]. Від-

повідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз від 7 лютого 1991 року (Маастрихський договір) «будь-яка європейська держава, що визнає принципи, проголошені в ст. 6 Договору про ЄС, може подати заявку на членство в Союзі».

Одним з критеріїв надання членства в ЄС згідно з «Копенгагенськими критеріями» 1993 р. є здатність прийняти на себе зобов'язання, пов'язані з членством у ЄС, зокрема, цілями політичного, економічного і валютного союзів. Це означає, що на момент вступу до ЄС країни-кандидати мають не тільки імплементувати у національну правову систему всі елементи «*acquis communautaire*», а важливо також сформувати систему правових засобів і заходів для ефективності правового механізму взаємодії ЄС та України, які забезпечували б інтеграційні процеси на кожній зі стадій відповідними засобами. Така система заходів має включати [103, с. 54]:

- порівняльно-правове дослідження правових систем ЄС та України, виявлення їхніх особливостей;
- визначення оптимальних форм гармонізації, уніфікації і відповідних засобів їхнього здійснення;
- визначення видів та рівнів гармонізації й уніфікації та сфер і меж їхнього застосування;
- виявлення умов здійснення цих процедур;
- створення відповідних колізійних механізмів;
- узгодження термінології; створення словників термінів і понять.

Метою процесу **гармонізації** є забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що витікають із Угоди про партнерство та співробітництво (далі УПС), інших міжнародних договорів щодо співробітництва України і ЄС, розвиток національного законодавства у напрямі його зближення із законодавством ЄС і забезпечення високого рівня підготовки в Україні проектів актів законодавства, створення правової бази для інтеграції України в ЄС [111, с. 4].

Як наголошується в Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, «адаптація законодавства України до законодавства ЄС це поетапне ухвалення і впровадження нормативно-правових актів

України, розроблених з урахуванням основних положень законодавства ЄС». Сприяти процесу адаптації спрямована також Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, якою передбачено, що проекти нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, піддаються експертизі на відповідність «*acquis communautaire*». Необхідно звернути увагу на те, що «*acquis communautaire*» є комплексним поняттям, яке охоплює [111, с. 4]:

- загальні принципи;
- доктрини;
- вторинне законодавство ЄС, прийняте інститутами ЄС з метою досягнення цілей установчих договорів (регламенти, директиви, рішення відповідно до ст. 249 Договору про Співтовариство;
- конвенції, загальні стратегії, рамкові й ординарні рішення, спільні позиції відповідно до Розділу V і Розділу VI Договору про ЄС);
- також «м'яке» право ЄС – «*soft law*» (рекомендації та думки, висновки і резолюції, декларації інститутів ЄС чи країн-членів, програми майбутньої політики Співтовариства і ЄС).

На думку В. Муравйова [112], на сучасному етапі розвитку відносин України з Євросоюзом слід орієнтуватися на економічній «*acquis communautaire*», зміст якого визначено у Білій книзі «Підготовка асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Євросоюзу». Крім того, спроби розширити в законодавстві України тлумачення «*acquis communautaire*» спричиняють значні фінансові витрати на процес гармонізації. Вбачається, що оптимальним для України є використання в нормативно-правових актах терміна «Законодавство Євросоюзу», під яким розуміють частину спільного доробку Євросоюзу, що охоплює практично всі акти європейських інтеграційних об'єднань, з якими належить гармонізуватися українському законодавству в процесі реалізації УПС та інших угод і домовленостей про співпрацю [103, с. 121].

Проте гармонізація в рамках співтовариства України з Євросоюзом спрямована на створення сприятливих умов для доступу українських виробників на спільний ринок ЄС та на ринки країн, які визначають стандарти Співтовариства.

Крім того гармонізація українського законодавства з правом Євросоюзу закладає правові засади для створення правового середовища, наближеного до вже існуючого в країнах-членах Співтовариства, і тим самим допомагає залучити бізнесменів з країн-членів європейських інтеграційних організацій до більш активної діяльності в Україні [111, с. 5]. Така присутність має сприяти економічному розвитку країни, а також залученню іноземних інвестицій в українську економіку.

Насамперед треба зазначити, що УПС приділяє особливу увагу гармонізації існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства, розглядаючи гармонізацію як важливу умову для зміцнення економічних зв'язків між сторонами (ст.51.1).

Як зазначає В. Муравйов, «в УПС не дається визначення поняття гармонізації. Сама ж Угода оперує такими традиційними й для права Євросоюзу термінами, як «зближення» (ст.ст. 51, 76), «адаптація» (ст.ст. 53, 77), «наближення» (ст.60), «встановлення еквівалентних норм» (ст. 67) тощо. В Угоді йдеться про різні способи визначення одного й того самого процесу, головною метою якого є створення однакових правових умов для суб'єктів співробітництва між Україною та ЄС. Про це свідчить і положення ст. 51.2 УПС, з яких випливає, що цей процес має забезпечити «приблизну адекватність законів» [112, с. 46]».

Той факт, що УПС оперує різними термінами, не могло не викликати дискусії серед українських вчених та практиків з метою з'ясування відмінностей між ними щодо змісту та доцільності їхнього використання. Існування розбіжностей у цьому питанні є об'єктивним явищем, воно викликане тим, що, як вважає Н. Малишева, «ні у міжнародно-правовій теорії, ні в сучасній правотворчій практиці до останнього часу не приділялося належної уваги теорії гармонізації законодавства, з'ясуванню базових понять та підходів, хоча прикладні аспекти гармонізації законодавства є од-

ними з найбільш актуальних і широкодосліджуваних у зарубіжній правовій теорії, особливо в сучасному праві ЄС» [112, с. 51].

Слід одразу зазначити, що переважна більшість українських юристів, які досліджували це питання, застосовує термін «гармонізація». У Словнику термінів і понять з міжнародного та європейського права, гармонізація законодавства визначається як приведення законодавства держав-членів та країн-нечленів у відповідальність з вимогами ЄС на підставі правових актів Євросоюзу.

Гармонізація відбувається у різних формах (адаптація законодавства, уніфікація, імплементація, стандартизація та ін.). **Гармонізація права** (законодавства) – це процес узгодженого розвитку національних законодавств, усунення існуючих між ними суперечностей та формування мінімальних правових стандартів шляхом утвердження спільних правових принципів або прийняття окремих правових рішень з метою зближення правових систем. Вона може бути як односторонньою, так і багатосторонньою. За останньої всі учасники на узгодженій основі вживають заходів для зближення права та законодавства, а за односторонньої – право і законодавство однієї держави адаптується до права та законодавства іншої (інших) держави. Для європейських регіональних організацій гармонізація права та законодавства має важливе значення, оскільки це один із способів правової інтеграції [103, с. 146].

Іншим способом правової інтеграції є уніфікація права та законодавства. **Уніфікація законодавства** має трактуватися як процес зближення законодавства шляхом встановлення чи запровадження в національні правові системи однакових норм права [103, с. 147]. **Уніфікація права (законодавства)** – це процес впровадження в національні правові системи єдиних норм з метою зближення цих правових систем або створення на їхній основі спільної міжнародної правової системи. Загальним засобом проведення уніфікації права (законодавства) є міжнародно-правові конвенції, в яких формуються нормативні приписи, що підлягають впровадженню в національні правові системи у незмінному вигляді.

Водночас уніфікація і гармонізація є основними способами правової інтеграції, але вони відрізняються. Під час уніфікації відбувається впровадження єдиних норм до різних національних пра-

вових систем, а під час гармонізації відбувається зближення права та законодавства, усунення суперечностей тощо.

Під час процесу гармонізації в офіційних документах поширення дістав термін «імплементация», що буквально означає «здійснення». Більшість міжнародно-правових норм, що містяться в міжнародно-правових договорах, реалізуються через механізм імплементации.

Так, А. Гавердовський розуміє під «імплементациєю» цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної і повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов'язань [67, с. 62]. Згідно з вказаним визначенням, імплементация є підготовчою стадією для забезпечення своєчасної і всебічної реалізації норм.

У відносинах між європейськими інтеграційними організаціями та третіми країнами узгодження національного законодавства з правом Євросоюзу може здійснюватися на різних рівнях. На кожному з цих рівнів гармонізація забезпечується різними способами (шляхом приєднання до міжнародних договорів, узгоджень національних нормативно-правових актів з приписами постанов інститутів Євросоюзу, визначення Україною національних стандартів держав-членів Євросоюзу).

Треба також зазначити, що гармонізація українського законодавства з правом Євросоюзу має більш обмежену мету, ніж реформування правової системи України. Як слушно зауважує у цьому зв'язку Н. Малишева, «до гармонізації вдаються, виходячи не з внутрішніх потреб (розвиток власної правової системи), а з необхідності зовнішньої взаємодії однієї системи з іншою» [140, с. 88].

Ключовим елементом успішної інтеграції України до ЄС є досягнення певного рівня узгодженості законодавства нашої країни з правовими нормами Євросоюзу. Зближення українського законодавства із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках ЄС і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС, а

також створить необхідні передумови для отримання Україною статусу асоційованого члена Євросоюзу, що є головним зовнішньополітичним пріоритетом України.

Доцільно здійснити таке щоб оптимізувати процес гармонізації законодавства України із законодавством ЄС [111, с. 7]:

- перекласти на українську директиви та інші акти ЄС;
- сформувати інформаційно-пошукову систему законодавства ЄС, до якого має бути адаптоване законодавство України;
- провести належну професійну підготовку фахівців, в тому числі юристів, які мають безпосередньо забезпечувати процес зближення законодавства;
- розробити глосарій термінів законодавства ЄС, за допомогою яких можна було б здійснити перехід до застосування разом із країнами-членами ЄС уніфікованої юридичної і спеціальної термінології.

Таким чином, необхідно здійснити кардинальні соціальні й політичні реформи, які дозволять Україні в майбутньому стати частиною Європейського Союзу. Ці реформи мають орієнтуватися на цілком конкретні цілі. Однією з таких цілей є соціальна політика України, що має передбачати формування й забезпечення умов життя населення на рівні сучасних соціальних стандартів Європейського Союзу [187, с. 635]. Щодо України, ЄС визначив такі стратегічні цілі:

- зробити свій внесок у побудову стабільної та правової демократії в Україні й зміцнення стабільно функціонуючої ринкової економіки (тобто передбачені УПС цілі внутрішніх трансформацій перехідного періоду в Україні);
- співробітництво з Україною у сфері збереження стабільності та безпеки у Європі й у всьому світі, знаходячи ефективне загальне вирішення наявних проблем;
- розширювати економічне, політичне й культурне співробітництво.

Україна «крокує» до переходу ринкової економіки й глибокого реформування системи суспільних відносин. Головними реформаторськими кроками стали: зміна структури власності; активіза-

ція підприємницької діяльності громадян; формування реального ринку товарів і послуг тощо.

Як зазначає представник Європейської комісії К. Ештон, «збільшення фінансування ЄС – важливий інструмент для досягнення цілей» [82]. Виходячи з середньострокового огляду вже існуючих програм, було ухвалено рішення, що на 16 з 19 програм на 2011-2013 роки було виділено 4,2 млн євро, а саме: на 13 нових програм для Алжиру, Вірменії, Єгипту, Грузії, Лівії, Молдови, Марокко, Сирії, Тунісу й України, для нової регіональної програми щодо фінансування обміну студентами, міжуніверситетського й культурного співробітництва, контактів між місцевою та регіональною владою й підтримку фізичних інвестицій у транспорт, енергетику і навколишнє середовище [82].

Отже, створюючи національну державну правову систему у відповідності до норм ЄС, необхідно одночасно із адаптацією вже існуючих законів приймати нові, узгоджені із правовою площиною ЄС, законодавчі акти. Беззаперечним є і те, що процес гармонізації законодавства України вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади. Тому соціальна політика України має ґрунтуватися на правильно побудованій системі пріоритетів та поетапному розв'язанні соціальних проблем.

Світова організація торгівлі (англ. World Trade Organization (WTO)) – міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їхнім дотриманням [110, с. 340]. Головними цілями Світової організації торгівлі (далі – «СОТ») є забезпечення тривалого і стабільного функціонування системи міжнародних торговельних зв'язків, лібералізація міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, послідовне проведення справедливої торговельної політики; забезпечення прозорості торговельних процедур.

СОТ має статус спеціалізованої організації ООН і являє собою організаційно-правову основу системи міжнародної торгівлі. Організація формує міжнародні правила, яких країни-члени мають дотримуватися при здійсненні торговельних відносин, а також забезпечує умови для проведення багатосторонніх переговорів, скерованих на глобальну лібералізацію торгівлі [110, с. 340].

СОТ розпочала свою діяльність у січні 1995 р. після підписання відповідної багатосторонньої угоди у м. Маракеш (Марокко) 15 квітня 1994 р. Вона стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – організації, яка проіснувала з 1947 по 1994 рр. і нараховувала 128 членів. У рамках ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх переговорів, спрямованих на лібералізацію торгівлі, скасування тарифних обмежень та зниження митних зборів (рис. 2.1).

У ході переговорів, відомих під назвою «Уругвайський раунд», були досягнуті найважливіші домовленості (укладено 28 угод), які сьогодні є головною складовою нормативно-правової бази СОТ. Основними з них є [110, с. 340]: Генеральна Угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ), яка визначає єдині норми і принципи міжнародної торгівлі товарами; Генеральна Угода з торгівлі послугами (ГАТС), яка регулює відносини у торгівлі послугами; Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС); Угода про розв'язання спорів; Угода про сільське господарство; Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів; Угода про технічні бар'єри в торгівлі; Угода про правила походження; Угода про процедури імпортного ліцензування; Угода про передвідвантажувальну інспекцію; Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи; Угода про субсидії та компенсаційні заходи; Угода про захисні заходи.

Членами СОТ є 155 визнаних країн світу, частково визнаний Тайвань, 2 залежні території (Гонконг і Макао) і ЄС, на які припадає понад 97% обороту міжнародної торгівлі. Членство у СОТ передбачає обов'язкову участь у всіх багатосторонніх угодах, крім декількох з обмеженим колом учасників. Країни-члени СОТ сплачують індивідуальні внески, які розраховуються на основі часток цих країн у загальному обсязі світової торгівлі [110, с. 340].

Діяльність СОТ спирається на такі основні принципи (табл. 2.1).

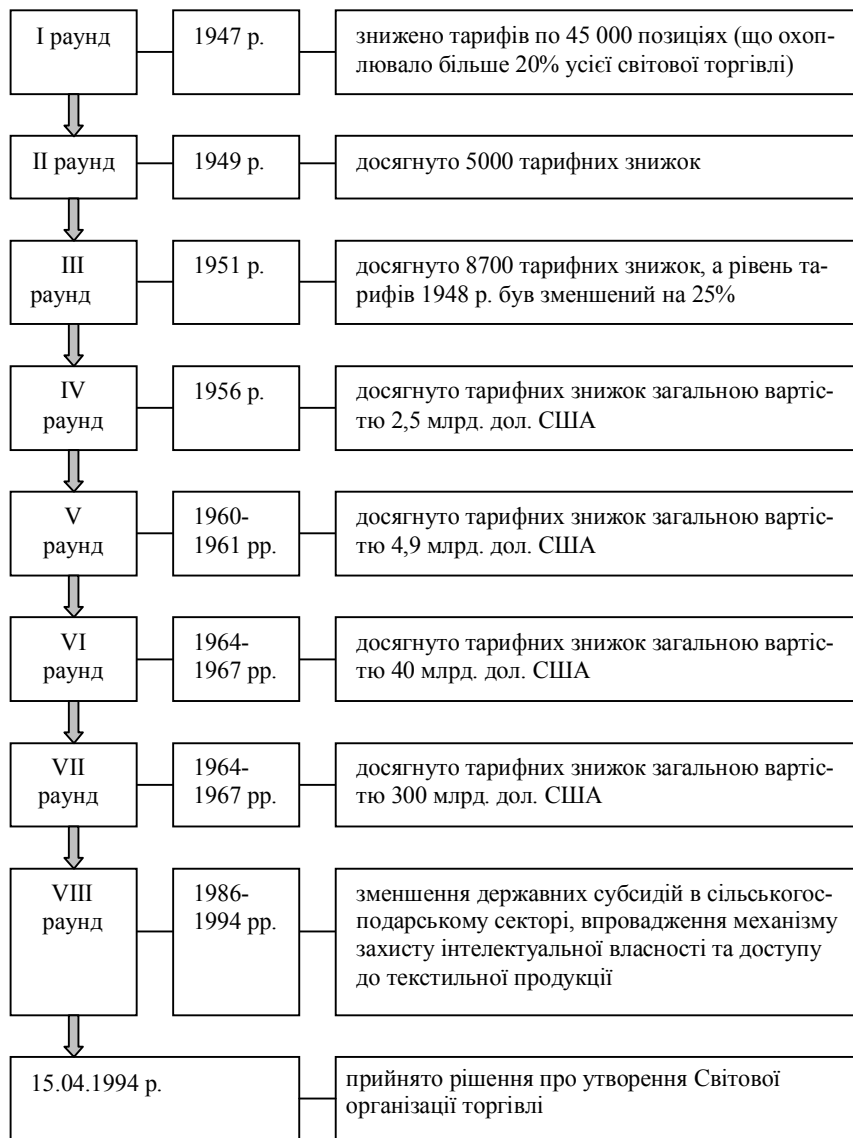

Рис. 2.1. Етапи створення СОТ
Джерело: складено авторами на основі [87, с. 34]

Таблиця 2.1

Принципи діяльності СОТ

Принципи	Характеристика
Рівні права	всі члени СОТ зобов'язані надати всім іншим членам режим найбільшого сприяння в торгівлі, який означає, що преференції, надані одному з членів СОТ, автоматично поширюються і на решту членів організації
Взаємність	всі вчинки в послабленні двосторонніх торговельних обмежень мають бути взаємними
Прозорість	члени СОТ мають повністю публікувати свої торговельні правила і мати органи, що відповідають за надання інформації іншим членам СОТ

Джерело: складено авторами на основі [110, с. 341]

СОТ виконує такі основні функції: сприяє реалізації угод Уругвайського раунду та інших угод, укладених у рамках організації; є міжнародним форумом для обговорення спірних питань та тлумачення угод Уругвайського раунду; виступає арбітром у випадку виникнення спірних питань між країнами-членами; здійснює моніторинг та аналіз інформації щодо торговельних режимів країн-членів; здійснює співробітництво з іншими міжнародними організаціями; надає технічну допомогу країнам, що розвиваються, та країнам з перехідною економікою.

Вищим органом СОТ є Конференція міністрів, яка скликається раз на 2 роки і приймає найбільш важливі рішення у сфері торгівлі. Керівний орган – Генеральна Рада СОТ (рис. 2.2). Засідання цього органу проводяться кожні два місяці для здійснення нагляду за функціонуванням організації і виконанням відповідних угод.

Генеральна Рада є вищим органом для розв'язання спорів і проведення огляду торговельної політики країн-членів. Секретаріат СОТ розміщується у Женеві, його очолює Генеральний директор, якому допомагають 4 заступники. Робота Секретаріату організовується у відділах за напрямками: відділ інформації та зовнішніх зв'язків, відділ економічних досліджень і статистики, відділ правових питань, відділ торгівлі та навколишнього природного середовища тощо.

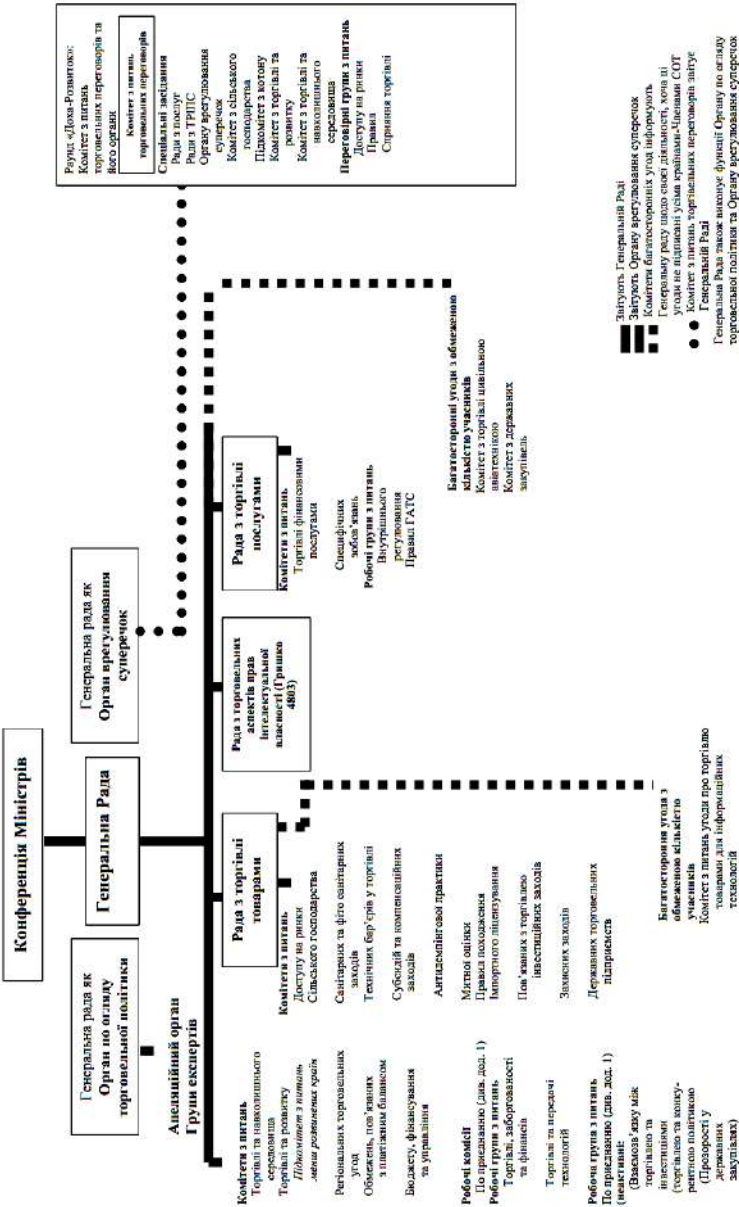

Рис. 2.2. Структура Світової організації торгівлі
Джерело: [54]

Україна розглядає членство в СОТ як системний фактор подальшого розвитку національної економіки, лібералізації зовнішньої торгівлі і створення передбачуваного прозорого середовища для залучення іноземних інвестицій. Процес вступу України до СОТ розпочався 30 листопада 1993 р., коли до Секретаріату ГАТТ (Генеральна угода з тарифів і торгівлі) було подано офіційну заявку Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ. В ході переговорного процесу з приєднання України до СОТ було проведено 17 офіційних та низку неофіційних засідань Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до цієї організації. Загалом переговорний процес щодо вступу України до СОТ передбачав дві головні складові: завершення двосторонніх переговорів з доступу до ринків товарів та послуг з країнами-членами Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ та гармонізацію законодавства України відповідно до вимог угод СОТ [110, с. 341]. 25 січня 2008 р. у ході останнього засідання країн-членів Робочої групи було схвалено проект Звіту Робочої групи разом з консолідованим розкладом по тарифах та специфічними зобов'язаннями України у сфері послуг.

5 лютого 2008 р. у Женеві відбулося засідання Генеральної Ради СОТ, на якому було підписано Протокол про вступ України до СОТ. 10 квітня 2008 р. ВРУ прийняла Закон «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі». 16 квітня 2008 р. зазначений Закон був підписаний Президентом України. Згідно з процедурами СОТ з 16 травня 2008 р. Україна набула повноправного членства у цій організації.

Набуття членства у СОТ забезпечило міжнародно-правову основу торговельних стосунків між Україною та країнами-членами організації, створило позитивні передумови для соціально-економічного розвитку держави.

Світова організація торгівлі є провідною міжнародною організацією, яка адмініструє більше ніж 98% світової торгівлі. Вступ України до Світової організації торгівлі в 2008 р. спричинив необхідність впровадження як нових, гармонізованих з правилами СОТ, стандартів інформаційної діяльності митних органів України та механізмів забезпечення захисту української економіки, так і

вивчення міжнародних правових заходів щодо такого забезпечення [181].

І якщо раніше митниця стояла на варті економічної безпеки держави, попереджуючи контрабанду, то зараз завдання митних органів ускладнилися у рази. Вони мають оперувати положеннями не одного-двох нормативних актів, а положеннями багатотисячних угод, які регламентують імпорту-експорт товарів з України в рамках права СОТ [180, с. 47]. Втім, в країні досі не існує як офіційних перекладів всіх законодавчих актів міжнародної торгівлі в рамках СОТ, так і їх відповідного тлумачення, яке можна знайти лише в рішеннях комісій (палат) СОТ з вирішення торговельних спорів. Більше того, процес перекладу таких документів та створення їх баз даних майже не просувається, а існуючі переклади не відповідають принципу «автономної інтерпретації» та вступають у протиріччя із міжнародними стандартами перекладу офіційних документів.

Вступивши до СОТ, Україна стала на шлях торгової лібералізації, чим зумовила різкий та неконтрольований рух товарів та сервісу крізь національний митний кордон. Неконтрольований він тому, що, по-перше: в Україні не існувало та не існує жодної наукової інституції, яка б повністю могла відповісти на питання, яким чином контролювати експорт/ імпорту товарів/сервісу згідно з умовами СОТ, та, по-друге, якими правилами користуватися митним органам при оформленні відповідних документів, зважаючи на те, що й дотепер в Україні не існує перекладів усіх нормативних актів СОТ та відповідних рішень палат СОТ [180, с. 47].

Варто підкреслити, що саме по собі право СОТ не передбачає, що Україна автоматично матиме лише одні преференції – скоріш, навпаки. Якщо підійти історично, то можна побачити, що з моменту підписання ГАТТ до створення СОТ було виконано великий обсяг роботи з торговельної лібералізації та процедур доступу до митної території держав-підписантів, але не всі ці нововведення були позитивними для більшості держав.

Дійсно, шлях до СОТ був тривалий, однак рішучий ривок відбувся саме в 2005-2008 рр., коли після узгодження тарифів з країнами-членами Світової організації торгівлі була завершена проце-

дура переговорів та 10 квітня 2008 року Верховна Рада України ухвалила закон № 250-VI «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі», а вже 16 квітня Президент України підписав його [180, с. 48]. І хоча про можливий вступ України до СОТ говорили ще задовго до 2008 р. – дуже незначна кількість фахівців розробляли національні концепції стратегічного членства України в організації та аналізували можливі наслідки останнього.

Загострення дискусії застосування норм права СОТ українськими митниками спонукає звернути увагу на це питання. По-перше, що під «правом СОТ» розуміється сукупність матеріальних та процесуальних норм, які регулюють торговельні (в т.ч. торговельні аспекти прав інтелектуальної власності) та економічні сфери багатосторонніх відносин держав та відповідні процесуальні дії в межах СОТ, необхідні для такого регулювання [180, с. 48]. У національній науковій літературі сьогодні не зустрічається визначення поняття та структури матеріального права СОТ. Більш того, питання застосування терміна «торгове» («матеріальне») право СОТ є дискусійним, однак, на нашу думку, обґрунтовується необхідністю систематизації та його подальшого вивчення права СОТ у контексті української школи права.

Відтак пропонується вважати, що **торгове право СОТ** – це матеріальне право, яке регламентує внутрішню (національну) та зовнішню (ЗЕД) діяльність членів організації у сферах, які підпадають під регулювання обов'язковими угодами Організації. Тобто нормативну базу торгового права СОТ становлять угоди, домовленості, рішення та інші документи, які були прийняті відповідно до процесуального права СОТ і у межах визначених зобов'язань.

Отже, джерелами права СОТ є такі документи (табл. 2.2). Угода ТРІПС (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності) базується на домовленостях, оформлених у виді Паризької, Бернської, Римської конвенцій і Вашингтонського договору. Однак це перша угода, яка конкретно пов'язує питання охорони інтелектуальної власності з торговельними санкціями.

Таблиця 2.2

Характеристика джерел права СОТ

Джерела права СОТ	
Назва	Характеристика
1. Генеральні, або «рамкові» угоди	Генеральна угода про тарифи та торгівлю, Генеральна угода про торгівлю послугами і Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності
2. Багатосторонні угоди, які конкретизують положення генеральних, «рамкових» угод	Угода про тлумачення ст. VII ГАТТ (Угода про митну вартість); Угода про імпортерне ліцензування; Угода про застосування ст. VI ГАТТ (так званий Антидемпінговий кодекс); Угода про субсидії та компенсаційні заходи; Угода про захисні заходи та інші
3. Угоди, що регулюють питання, які спершу не входили до ГАТТ 1947 та до ГАТС	Угоди про технічні бар'єри в торгівлі, угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, Угода про сільське господарство, Угода про комунікації, угода про фінансові послуги та інші.
4. Рішення органів СОТ	Рішення врегулювання спорів, які створюють прецедентне право СОТ.

Джерело: узагальнено авторами на основі [81, с. 25-27].

Вперше в історії міжнародних угод ТРІПС звертає увагу не лише на дотримання прав у сфері інтелектуальної власності, але й визначає основні правові засоби, до яких можуть вдаватися правовласники [190]. Угода зобов'язує членів СОТ забезпечити застосування кримінальних процедур та штрафів, принаймні у випадках навмисної фальсифікації товарного знака або порушення авторських прав у комерційних масштабах. Угода вперше встановлює єдині стандарти щодо національної системи охорони інтелектуальної власності, зосереджуючись на доказах, судовій забороні, відшкодуванні збитків, тимчасових і прикордонних заходах [190]. Втім, на думку багатьох дослідників права СОТ, зазначені положення ТРІПС є не виправданим втручанням в національне законодавство держав-членів СОТ [121, с. 326].

Угода складається з VII частин та 73 статей, у яких викладено нові правила та процедури охорони прав інтелектуальної власності.

ті. Частина 1 визначає загальні положення та основні принципи угоди ТРІПС. Частина 2 закріплює стандарти щодо наявності, сфери дії та використання прав інтелектуальної власності. Частина 3 передбачає механізм захисту прав інтелектуальної власності. Частина 4 регламентує набуття та підтримання чинності прав інтелектуальної власності та відповідні процедури «inter partes». Частина 5 передбачає процедури та правила призначені мінімізувати спори з приводу дотримання державою положень ТРІПС. Частина 6 регламентує окремі домовленості держав та встановлює перехідний період щодо виконання зобов'язань згідно з ТРІПС. Частина 7 передбачає інституційні засади та заключні положення щодо впровадження ТРІПС.

На думку В. М. Шумілова, ТРІПС являє собою «перший та єдиний багатосторонній договір», що регулює всі найважливіші аспекти інтелектуальної власності та надає цьому сектору правовий режим «мінімального міжнародного захисту» [185, с. 131]. Ця угода передбачає зміцнення правил захисту патентів, торгових марок, авторських прав і торгових секретів. Угода ТРІПС встановлює «багатосторонні рамки», правила та принципи боротьби з торгівлею контрафактною продукцією [185, с. 131].

Особлива увага в угоді приділяється правозастосуванню викладених у ній норм. Мало сказати, що права на інтелектуальну власність захищаються в судовому порядку, але угода зобов'язує забезпечити високий стандарт та ефективність захисту [121, с. 320]. У ст. 41 ТРІПС визначає, що держави-члени СОТ мають імплементувати таким чином положення угоди, щоб дозволити «ефективні заходи проти будь-якої дії», що порушує права ІВ, передбачені угодою, зокрема включаючи «термінові заходи, спрямовані на запобігання порушень та заходи, що стримують від подальших порушень».

В рамках СОТ буде оцінюватися ефективність імплементації норм ТРІПС і практичних процедур охорони [121, с. 320]. Передбачається можливість встановлення членами СОТ в своєму законодавстві й більш високого рівня охорони прав інтелектуальної власності ніж зазначено в угоді. Втім, встановлюючи мінімальний набір стандартів захисту для всіх видів прав інтелектуальної влас-

ності, ТРІПС залишає при цьому за урядами держав-членів СОТ право вільно вибирати механізм імплементації та режим дотримання прав ІВ [190]. Таке право має бути використане добросовісно (due diligence) [194] і у повній відповідності до принципів національного режиму, недискримінації і режиму нації найбільшого сприяння.

На національному рівні ТРІПС встановлює мінімальний рівень захисту прав інтелектуальної власності, який стосується насамперед судової влади та митних органів. Засоби правового захисту прав інтелектуальної власності, передбачені ТРІПС, закріплюють [180, с. 50]:

- право судової заборони;
- компенсація завданої шкоди;
- право інформації;
- відшкодування відповідачу завданих витрат у випадку помилкової затримки його товару;
- еквівалентність принципів і норм застосування адміністративних процедур.

При проведенні будь-яких процесуальних дій усі відповідні рішення мають бути у письмовій формі і належним чином обґрунтовані. Вони мають базуватись лише на свідченнях, які сторони по справі мали можливість заслухати. При застосуванні цивільно-правових та адміністративних процедур члени СОТ мають забезпечити [180, с. 50]:

- доступність процедури захисту;
- надання права відповідачу на отримання своєчасного письмового повідомлення, яке має містити докладний виклад претензії;
- процедури не повинні містити надмірно обтяжливих вимог щодо обов'язкової присутності;
- надання належного права всім сторонам, процедури для підтвердження своїх претензій і для представлення всіх відповідних претензій;
- забезпечення засобів визначення та захисту конфіденційності інформації за умови несуперечності існуючим конституційним вимогам.

В ст. 41 пар. 1 ТРІПС визначається, що місцем звернення до суду може бути територія держави, де порушення мало місце [193]. Втім, виходячи із логіки документа, можна зробити висновок, що правовласник, який вважає, що його право порушене, може звернутися не тільки в судовий орган держави, де мало місце порушення, але й в судовий орган країни, де продукція, виготовлена у такий спосіб, реалізується [193]. Очевидно, що у такий спосіб влада країни, де реалізується контрафактна продукція, може більш неупереджено дотримуватись правоохоронного законодавства [193]. Тобто у правовласника буде більше шансів на успіх і менше витрат, якщо він, наприклад, подасть позов проти порушника у власній країні, ніж якщо він спробує зробити це в іноземній країні, де продукція виготовляється [193]. Загалом ТРІПС не заперечує боротьбу з контрафакцією, тобто звернення до судового органу держави відповідно зазначеним у ТРІПС правилам [180, с. 51]:

- 1) там, де товари були виготовлені;
- 2) там, де товари перетинають митний кордон і готуються до реалізації;
- 3) у проміжній країні, через яку товар проходить транзитом;
- 4) на території країни, де були представлені певні товари для ознайомлення чи у рекламних цілях;
- 5) там, де ці товари збувалися, або
- 6) там, де ці товари знаходили своїх споживачів.

При розгляді звернень щодо порушення прав інтелектуальної власності органи судової влади повинні мати право вимагати від сторони припинити порушення прав інтелектуальної власності та *inter alia* запобігти введенню до комерційних каналів під їхню юрисдикцією імпортованих товарів, що ввозяться з порушенням прав ІВ, відразу після проходження такими товарами митного кордону. Держава не зобов'язана надавати такі повноваження стосовно об'єкта, що охороняється, придбаного або замовленого стороною до того, як вона дізналася або мала достатні підстави, щоб дізнатися про те, що торгівля таким об'єктом означатиме порушення прав інтелектуальної власності. ТРІПС вказує, що судовий орган має право [180, с. 51]:

1) у випадку, якщо сторона судового розгляду навмисно утрудняє або відмовляє в доступі до необхідної інформації, приймати рішення на базі наданої інформації, включаючи скаргу або заяву постраждалої сторони (ст. 44 пар. 3);

2) видати судовий наказ, що забороняє переміщення товару, який приводить до порушення прав інтелектуальної власності (ст. 51);

3) зобов'язати порушника (якщо той свідомо або маючи достатні підстави для свідомої дії брав участь у порушенні) відшкодувати правовласникові збитки в розмірі, достатньому для компенсації збитку, якого зазнав правовласник у зв'язку з порушенням його права інтелектуальної власності (ст. 45 пар. 1);

4) видати наказ, щоб весь контрафактний товар, а також матеріали й знаряддя його виробництва без будь-якої компенсації були вилучені й знищені (якщо це не суперечить конституції країни) (ст. 46);

5) видати наказ (ст. 48) про компенсацію збитку, якого зазнала сторона в результаті незаконно накладених обмежень (зловживання мірами захисту прав інтелектуальної власності);

6) вживати тимчасових заходів (*inaudita altera parte* з метою (ст. 50): запобігання порушень будь-якого права інтелектуальної власності і, зокрема, запобігати введенню до комерційних каналів під їхньою юрисдикцією товарів, включаючи імпортовані товари, відразу після проходження митного кордону; збереження відповідних доказів щодо інкримінованого порушення (ст. 50 пар. 2).

Тимчасові заходи захисту прав інтелектуальної власності згідно з ТРІПС передбачають, що (ст. 50):

1) судові органи мають право ухвалювати попередні заходи без заслуховування протилежної сторони, особливо, якщо затримка може завдати непоправної шкоди власнику прав ІВ або існує загроза знищення доказів;

2) слід повідомляти зацікавлені сторони при застосуванні попередніх заходів на кордоні;

3) на прохання відповідача протягом прийняттого періоду після повідомлення про заходи, здійснити розгляд з правом бути за-

слуханим щодо необхідності зміни, скасування або підтвердження цих заходів;

4) на прохання відповідача скасувати або призупинити тимчасові заходи, якщо судовий розгляд не розпочався протягом прийнятного періоду.

Спеціальні вимоги щодо заходів на кордоні передбачають можливість (ст. 51): подання заяви (загроза імпорту товарів із фальсифікованим товарним знаком або товарів, створених із порушенням авторських прав); застави або еквівалентної гарантії (достатньої для захисту відповідача та запобігання зловживання); повідомлення про призупинення товарів на кордоні (термін призупинення (не може перевищувати 20 робочих днів або 31 календарний день); відшкодування збитків імпортеру або власнику товарів (незаконне або помилкове затримання товарів); право на інспекцію та інформацію; дії за обов'язком компетентних органів; заходи щодо усунення правопорушення (знищення або вилучення товарів з обігу). Незначний імпорт (особистий вантаж) не може бути зупинений на кордоні навіть за підозрою у порушенні прав ІВ.

Заходи на кордоні можуть також вживатися владою за їхньою власною ініціативою (*ex officio*), хоча вони і не зобов'язані цього робити. З цього приводу угода ТРІПС вказує також, що влада повинна мати можливість вимагати від самого правовласника відомостей, які могли б їм допомогти при здійсненні цих повноважень (ст. 58). Можна, наприклад, уявити собі такий сценарій: товари прибувають на кордон, і митний службовець припускає, що, незважаючи на те, що на них проставлений якийсь товарний знак, вони можуть бути контрафактними. Тоді він може зв'язатися з власником цього товарного знака та задати йому деякі запитання, і навіть попросити його приїхати проінспектувати ці товари. Таким чином встановлюється свого роду співпраця між національними урядами і власниками прав інтелектуальної власності з метою боротьби з порушеннями цих прав [193].

Втім, коли влада діє за власною ініціативою (*ex officio*), її можна притягнути до відповідальності, якщо вони необґрунтовано затримали випуск у вільний обіг законних товарів. Стаття 58 пункт (с) дозволяє країнам-учасникам звільняти відповідних осіб від відповідальності за такі «помилки» влади та уповноважених предста-

вників лише в тих випадках, коли «дії були виконані з чесними намірами». Це положення дозволяє з упевненістю вважати, що влада буде точно оцінювати всі наслідки прийняття рішення про тимчасове утримання від випуску у вільний обіг товарів за власною ініціативою.

Якщо товари затримуються на митному кордоні не на прохання правовласника, а з ініціативи самих властей, термін, встановлений у ст. 55, до закінчення якого особа, яка не є відповідачем, має розпочати виробництво, має відраховуватися не з моменту повідомлення правовласника (як це буває, коли правовласник сам вимагає вжиття заходів на кордоні), а з того моменту, коли «подав до компетентних органів апеляцію» (ст. 58 п. б). Угода ТРІПС не пояснює причин такого розходження, але можна собі уявити, що коли митні влади діють за власною ініціативою, то їхня думка є менш упередженою, ніж міркування правовласника, що вимагає застосування заходів на кордоні. Крім того, оскільки правовласник не сам вимагав прийняття цих заходів, не слід, очевидно, вимагати, щоб він перший починав судове провадження [193].

Враховуючи викладене, варто підсумувати, що гармонізація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є послідовним процесом наближення вітчизняної правової системи, включаючи законодавство, правотворчість, практику правозастосування до правової системи ЄС відповідно до критеріїв, що висуваються до держав, які мають намір приєднатися. Тому для успішної реалізації стратегічної мети входження України до ЄС потрібно усунути недоліки у зовнішній діяльності.

Сьогодення передбачає принципово нові заходи боротьби за економічну безпеку держави на міжнародній арені ніж ті, що були десять, чи навіть п'ять років тому. Причиною цього є локальні економічні інтеграційні та глобалізаційні процеси. Все це спричиняє акселерацію інтеграції національних митних органів України до єдиної європейської митної системи. Зрозуміло, що стандарти права СОТ відіграють у цьому питанні першочергове значення, а тому необхідно не лише підвищувати кваліфікацію працівників митниці, але й системно імплементувати зобов'язання України як члена СОТ, гармонізувати законодавство визначеним в угоді ТРІПС стандартам, що наразі зроблено вкрай погано.

2.2. Рамкові стандарти із забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі Всесвітньої митної організації

Міжнародна торгівля – це вельми важливий чинник економічного процвітання. Система світової торгівлі є уразливою стосовно її використання для потреб терористичної діяльності, що може істотно зашкодити розвитку усієї світової торгівлі. Урядові органи – митні адміністрації, які контролюють і скеровують міжнародний рух товарів, мають виключні можливості для посилення безпеки міжнародного торговельного ланцюга постачання та сприяння соціально-економічному розвитку своїх держав шляхом збільшення надходжень до бюджетів і спрощення процедур міжнародної торгівлі [143].

Всесвітня митна організація (англ. World Customs Organization) (WCO) – міжурядова організація зі штаб-квартирою в Брюсселі. У 1947 р. згідно з запитом Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) була створена робоча група із митних питань за участі тринадцяти країн. В 1950 р. робота цієї групи привела до підписання в Брюсселі Конвенції, згідно з якою було створено Раду митного співробітництва (РМС). 26 січня 1953 р. відбулась інавгураційна церемонія за участі 17 членів-засновників Ради. В 1994 р. РМС було перейменовано у Всесвітню митну організацію. За всю історію існування організації її членами стали більше 179 митних служб світу, які контролюють майже 98% міжнародної торгівлі [109, с. 137].

Робота ВМО спрямована на підвищення ефективності роботи митних служб країн-членів організації, розробку міжнародних інструментів, конвенцій з питань класифікації товарів, митної вартості, правил походження товарів, митних зборів для гармонізації та єдиного підходу до застосування спрощених та ефективних митних систем й процедур, які керують рухом товарів, людей та транспортних засобів через митні кордони, спрощення процедур міжнародної торгівлі, боротьби з правопорушеннями в митній сфері та незаконним переміщенням контрафактної продукції (захист прав інтелектуальної власності).

ВМО приділяє особливу увагу програмам інституціонального розвитку, метою яких є надання підтримки при проведенні реформ та модернізації митних служб. ВМО розробила Гармонізовану систему опису та кодування товарів (ГС), а також адмініструє дві угоди Світової організації торгівлі (СОТ): Угоду про застосування статті VII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р. (митна вартість) та Угоду про правила визначення країни походження товарів. ВМО є форумом, де делегати з країн-учасниць можуть обговорювати митні питання на рівноправній основі. Кожна країна має одного представника та один голос. Члени ВМО також можуть скористатися технічною допомогою та навчальними послугами, що пропонуються робочими органами організації.

ВМО пропонує своїм членам широкий вибір конвенцій та інших міжнародних інструментів. 10 червня 1971 р. прийнято Конвенцію про міжнародний транзит товарів (Конвенція ІТІ). ВМО розроблено Міжнародну конвенцію з гармонізованої системи опису і кодування товарів (ГС) (набрала чинності в 1988 р.). Ця номенклатура використовується із різною метою як основа для розрахунку митних тарифів та ведення міжнародної митної статистики, розробки торговельної політики, розгляду правил походження товарів, моніторингу контрольованих товарів, розрахунку податків, тарифів на перевезення, контролю за квотами та цінами, а також для проведення економічних досліджень та аналізу [109, с. 137-138].

Міжнародну конвенцію зі спрощення та гармонізації митних процедур (оновлена Кіотська конвенція) було прийнято в 1974 і переглянуто в 1999 р. Конвенція, що набрала чинності у 2006 р., передбачає [109, с. 138]:

- прозорість та передбачуваність операцій митного контролю;
- стандартизацію й спрощення митних декларацій та супровідних документів; спрощені процедури для уповноважених операторів;
- максимальне використання інформаційних технологій;
- мінімально необхідний митний контроль при дотриманні митних правил; застосування процедур митного контролю, заснованих на аналізі ризиків та аудиту;

- проведення спільних операцій за участі інших прикордонних служб;
- партнерство з приватним сектором.

Конвенція також передбачає дійові заходи зі спрощення процедур торгівлі та ефективний контроль, а також містить нові обов'язкові вимоги щодо їхнього застосування.

Конвенція щодо тимчасового ввезення (Стамбульська конвенція), що набула чинності 27 листопада 1993 р., є інструментом ВМО з тимчасового ввезення товарів. Зокрема система АТА дозволяє свободу пересування через кордони та тимчасове ввезення товарів на митну територію, звільняючи від сплати податків та мита. Товари супроводжуються одним документом, відомим як карнет АТА. Функціонування системи АТА забезпечується за допомогою міжнародних гарантій.

ВМО приділяє увагу і боротьбі з митними правопорушеннями. 26 травня 1980 р. набула чинності Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Найробіська конвенція). Декларація з професійної етики (Декларація Аруша) була прийнята в 1993 та переглянута в 2003 р. Декларація містить низку основних положень для просування принципів професійної етики та боротьби з корупцією в митній сфері.

Керівництво ВМО здійснюється Радою, на засідання якої щороку збираються всі керівники митних адміністрацій країн-членів ВМО. Для керівництва роботою Ради обирається Головуючий.

Стратегією розвитку організації, а також її тактичними завданнями займаються Політична комісія та Фінансовий комітет. Інші комітети ВМО, як Комітет з гармонізованої системи опису та кодування товарів (з підкомітетом з перегляду гармонізованої системи і Науковим підкомітетом), Комітет з питань додержання вимог митного законодавства і боротьби з порушеннями митних правил, Постійний технічний комітет, Технічний комітет з митної вартості, Технічний комітет з правил походження, Комітет з інституціонального розвитку та Робоча група з системи рамкових стандартів (SAFE) створюють необхідну платформу для розвитку інструментів та обміну передовим досвідом в рамках компетенції

митних служб. Також діють Робоча група з інституційного рівня, навчання та технічної допомоги, Комітет з аудиту та Підкомітет з інтеграції. З січня 2009 р. Генеральний секретар ВМО – Кунію Мікурія (Японія) [109, с. 138].

Згідно з постановою ВРУ від 19 червня 1992 р. № 2479-XXII та постановою КМУ від 1 червня 1992 р. № 298 Україна приєдналася до Конвенції 1950 р. про створення РМС і з 10 листопада 1992 р. є її повноправним членом.

З урахуванням вищевикладеного виникає необхідність у погодженій стратегії Всесвітньої митної організації (ВМО) з метою забезпечення безпеки міжнародної торгівлі, яка б не перешкоджала, а навпаки, сприяла розвитку міжнародної торгівлі. Забезпечення безпеки міжнародного торговельного ланцюга постачання є лише одним з кроків у напрямку зміцнення митних адміністрацій і їх підготовки протистояти викликам ХХІ сторіччя. Таким чином, для вдосконалення існуючих програм та практики члени ВМО розробили перелік заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі. Це – Рамкові Стандарти ВМО з забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі (надалі у тексті – Рамкові Стандарти ВМО або Рамкові Стандарти). Рамкові Стандарти встановлюють мінімальні принципи і стандарти, які після їхнього ухвалення, мають стати мінімальним переліком заходів для членів ВМО у сфері забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі [143].

Очевидно, що подібна ініціатива мала бути розроблена саме Всесвітньою митною організацією (ВМО). ВМО є міжнародною міжурядовою організацією у складі 164 членів, які представлені митними адміністраціями, що, у свою чергу, забезпечують контроль 99% усієї світової торгівлі. Митні адміністрації мають виняткові, у порівнянні з іншими урядовими установами, повноваження, які передбачають можливості контролю вантажів та товарів при їх ввезенні, вивезенні та транзиті. Митні адміністрації також мають право заборонити ввезення, вивезення товарів або, навпаки, прискорити імпорту вантажів. Митні адміністрації володіють винятково важливою інформацією про імпортовані, а подекуди і про експортовані товари. Вони можуть у разі наявності відповідних положень

національного законодавства вимагати подання інформації завчасно і з використанням засобів електронного зв'язку. Беручи до уваги наявність унікальних повноважень, знань та досвіду, митні адміністрації можуть і повинні відігравати центральну роль у забезпеченні безпеки та спрощенні процедур міжнародної торгівлі. При цьому необхідно дотримуватись цілісного підходу у оптимізації заходів безпеки міжнародного торговельного ланцюга постачання і їх постійному поєднанні з вдосконаленням і полегшенням процедур міжнародної торгівлі. Таким чином, митні адміністрації всіляко заохочуються до розвитку співробітництва з іншими урядовими установами.

Неприйнятним і непотрібним тягарем у роботі митних адміністрацій є фізичний контроль кожного вантажу. На практиці ж подібний підхід може спричинити до призупинення розвитку міжнародної торгівлі. Тому сучасні митні адміністрації мають використовувати автоматизовані системи управління ризиками для різних цілей. У сьогоднішній ситуації, митні адміністрації не повинні навантажувати міжнародне торговельне співтовариство різними переліками національних або регіональних вимог з метою забезпечення безпеки і спрощення процедур міжнародної торгівлі. Натомість, має бути визначений єдиний міжнародний перелік стандартів. Інші міжнародні організації також повинні взяти це до уваги і не створювати додаткових перешкод торговельному співтовариству.

Рамкові Стандарти також враховують такі важливі елементи, як потребу у зміцненні адміністративних спроможностей митних адміністрацій та наданні їм необхідних, передбачених законодавством повноважень [108]. Визнаючи, що багатьом митним адміністраціям буде потрібна допомога у імплементації Рамкових Стандартів, варто, все ж, зазначити, що їхні окремі елементи можуть застосовуватися і без вжиття заходів зі зміцнення адміністративних спроможностей. Рамковими Стандартами передбачена можливість надання відповідної допомоги у зміцненні адміністративних спроможностей тих митних адміністрацій, уряди яких приймають і ухвалюють цей документ.

Рамкові Стандарти забезпечення безпеки і спрощення процедур міжнародної торгівлі (Рамкові Стандарти) розроблені у квітні 2005р. Стратегічною групою високого рівня із забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі, створеної з метою розробки практичних механізмів реалізації Резолюції Ради ВМО щодо заходів глобальної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі. Вищезазначена резолюція прийнята у червні 2005 р. з огляду на появу нових загроз та викликів системі міжнародної торгівлі, таких як міжнародний тероризм.

Рамкові Стандарти були затверджені Резолюцією Ради ВМО під час її 105/106 сесії 23-25 червня 2005 року у Брюсселі. Рамкові Стандарти становлять собою нову, консолідовану основу, яка сприятиме розвитку міжнародної торгівлі, забезпечуватиме повнішу безпеку від проявів тероризму та посилюватиме роль митних адміністрацій у сфері досягнення економічного і суспільного добробуту.

Одна з головних **цілей Рамкових Стандартів** – створення мережі домовленостей та угод між митними адміністраціями для прискорення руху товарів у безпечному міжнародному ланцюзі постачання.

Рамкові Стандарти включають чотири основних елементи [119]:

1) гармонізація інформаційних вимог до попередніх електронних повідомлень про імпорتنі, експортні та транзитні вантажі;

2) зобов'язання держав-сторін Рамкових Стандартів послідовно застосовувати методи управління і оцінки ризиків для протидії тероризму та іншим загрозам безпеки;

3) нормативне закріплення здійснення запитуваною стороною контролю підозрілих контейнерів з використанням відповідного обладнання, наприклад, рентгенівських апаратів та детекторів випромінювання, у разі обґрунтованого звернення запитуючої сторони, яке базується на методології аналізу ризиків;

4) заохочення, які будуть надані митними адміністраціями тим операторам міжнародної торгівлі, що відповідатимуть мінімальним стандартам і вимогам забезпечення безпеки міжнародного торговельного ланцюга постачання.

Базові опори Рамкових Стандартів – співробітництво між митними адміністраціями, партнерство між митними адміністраціями і бізнесом.

Рамкові стандарти заохочують до укладення угод про співробітництво між митними адміністраціями та іншими урядовими організаціями. Це допоможе урядам забезпечити інтегрований менеджмент і контроль за кордонами. За допомогою запровадження необхідних заходів на національному рівні Рамкові стандарти нададуть можливість урядам розширити повноваження та обов'язки митних адміністрацій у цій сфері. Рамкові стандарти [66] оперують терміном «інтегроване керування ланцюгами поставок». Слід зазначити, що саме поняття інтегрованого керування в теорії й практиці менеджменту передбачає наявність конкретного суб'єкта керування, тобто організації, відповідальної за керування ланцюгами поставок уповноважених економічних операторів.

Відповідно до міжнародної практики здійснювати інтегроване керування ланцюгами поставок здатні лише спеціалізовані організації, що володіють відповідними навичками, ресурсами (включаючи спеціалізовані активи й персонал необхідної кваліфікації) і технологіями керування, у тому числі логістичними інформаційними системами [66]. Використання єдиної митної моделі даних (WCO Customs Data Model) передбачає уніфікацію вимог до логістичних інформаційних систем керування уповноважених економічних операторів, при цьому слід мати на увазі не тільки тип і структуру даних, але також формат і протокол електронного обміну. Уніфікація вимог, включаючи вироблення стандартів, процедур і протоколів взаємодії з митними органами, має здійснюватися в рамках спеціальної програми взаємодії «Митниця – бізнес». Використовуючи Рамкові стандарти ВМО [144; 155], країни запроваджують власні програми АЕО, а саме:

- АЕО Європейського Союзу;
- Митне торговельне партнерство США проти тероризму (С-ТРАТ);
- Програма Канади щодо захисту партнерів;
- Програма “Stair-Sec” Швеції;
- «Золотий список» Йорданії;

- Безпечне торговельне партнерство Сінгапуру;
- Золоті клієнти митної служби Малайзії;
- Програма АЕО Японії;
- Схема безпечного експорту Нової Зеландії;
- Програма АЕО Китаю.

Сучасний підхід до забезпечення безпеки міжнародних ланцюгів поставок реалізований у рамках концепції Загального керування якістю і Міжнародних стандартів серії ISO. Наслідком посилення вимог за рівнем безпеки стало прийняття у 2007 р. серії нових міжнародних стандартів щодо керування безпекою ланцюгів поставок ISO 28000. Відповідно до прийнятих у 2008 р. нових стандартів Системи менеджменту якості ISO 9001:2008 усі учасники ланцюга поставок керуються єдиними стандартами якості. Обов'язковий перехід на ISO 9001:2008 значною мірою спростить процедуру контролю безпеки ланцюгів поставок. Відповідність стандартів безпеки вимогам ISO 9001:2008 та іншим обов'язковим вимогам забезпечить контроль ланцюга поставок у повному обсязі від місця формування поставки до конкретного одержувача.

Міжнародна організація зі стандартів [66]:

- ISO/PAS 28000:2007 (Специфікації для систем забезпечення безпеки для ланцюга поставок);
- ISO/PAS 28001:2007 (Системи забезпечення безпеки для ланцюга поставок – вимоги та інструкції);
- ISO 18185 (Електронна печатка й протоколи зв'язку);
- ISO/IEC 17799 (Інформаційні технології – Методи забезпечення безпеки – Норми й правила забезпечення інформаційної безпеки).

Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємницьких структур прямо пов'язане з уведенням спеціальних спрощених процедур, які скорочують строки та умови митного оформлення на митній території України. Реалізація стійких технологічних ланцюжків і каналів доставки є обов'язковою умовою конкурентоспроможності суб'єктів міжнародного і глобального ринку. Роль уповноваженого економічного оператора полягає в зниженні витрат на обслуговування ланцюга поставок та забезпеченні безпеки торгівлі.

Зазначене досягається завдяки стандартизації й сертифікації бізнес-процесів ЗЕД, використання сучасних технологій логістики та керування ланцюгами поставок. Підвищення ефективності ЗЕД пов'язано з дослідженням бізнес-моделей учасників зовнішньоекономічної діяльності, пошуком і використанням доступних джерел ефективності, вивченням закордонного досвіду.

2.3. Принципи профілактичної діяльності митних органів України

Профілактика правопорушень є однією з найважливіших форм боротьби з протиправними проявами, що спрямовано на попередження адміністративних деліктів, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, виховання громадян у дусі шанобливого ставлення до встановлених норм та правил.

Метою здійснення профілактичної діяльності є захист прав та свобод громадян, інтересів суспільства та держави, спрямований на усунення або обмеження дії негативних чинників, які призводять до вчинення порушень митних правил, недопущення протиправних дій особами, схильними до вчинення таких правопорушень.

Профілактична діяльність митних органів має базуватися на єдиній системі взаємопов'язаних та взаємообумовлених принципів, які в практичній діяльності можуть реалізовуватися в певній послідовності з використанням усього арсеналу принципів (рис. 2.3). Значення принципів у правозастосовній практиці полягає й в тому, що в разі виявлення колізій або прогалин в чинному митному законодавстві посадова особа митного органу має керуватися саме принципами, які визначають загальні закономірності будь-якого напрямку діяльності, зокрема профілактичного [148, с. 21].

Рис. 2.3. Принципи у сфері профілактики порушень митних правил
Джерело: узагальнено авторами на основі [148]

У загальнотеоретичній літературі під **принципами** розуміються основні вихідні ідеї, керівні положення, правила, настанови, норми діяльності, які юридично закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя та закріплені в нормах права. У сфері профілактики адміністративних правопорушень, зокрема порушень митних правил, усе різноманіття принципів необхідно розділити на два блоки: загальносистемні та організаційні. Перші визначають правила поведінки, якими мають керуватися всі суб'єкти профілактики незалежно від свого статусу. Другі – відображають характер, закономірності, специфіку побудови й організації системи органів доходів і зборів України та їхньої діяльності [138, с.106].

Загальносистемні – це ті принципи, які формуються з урахуванням закономірностей управлінської та процесуальної діяльності, що здійснюються митними органами в сфері митно-правового регулювання суспільних відносин [138, с.106].

Розглянемо загальносистемні принципи профілактичної діяльності митних органів більш докладно:

1) принцип законності полягає в обов'язковому виконанні законів, підзаконних правових актів усіма без винятку суб'єктами профілактики та здійснення тільки тих заходів, які передбачені законодавством. Це означає, що законність обов'язкова для всіх державних структур (органів законодавчої, судової, виконавчої влад, інших державних і недержавних установ), громадян. Вона є обов'язковою умовою, що забезпечує безперешкодну реалізацію прав громадян, їхнє самовираження [60, с. 20].

Даний принцип є визначальним, він має велике значення для функціонування будь-якої соціальної системи, особливо для системи митних органів, які виступають основним суб'єктом профілактики порушень митних правил.

Відповідно до принципу законності суб'єкти профілактики порушень митних правил мають неухильно дотримуватися вимог норм митного законодавства, не можуть порушувати його приписи, зобов'язані діяти в межах своїх повноважень. Дії працівників митного органу, що здійснюють профілактичні заходи, мають ґрунтуватися лише на конкретній нормі законодавства, не виходити за

її межі, тобто діяти в правовому полі, у межах своїх повноважень, не допускати перевищення наданих їм прав. Для реалізації принципу законності в профілактичній діяльності митних органів велике значення має неухильне дотримання кожним її суб'єктом установленої нормативно-правовим актом компетенції.

Принцип законності спрямований на викорінення свавілля й уседозволеності та поширюється як на діяльність посадових осіб митних органів під час виконання своїх повсякденних посадових обов'язків, так і громадян, які переміщують товари та транспортні засоби через митний кордон України з порушенням норм митного законодавства [148, с. 22].

Візьмемо для прикладу таку форму профілактичної діяльності, як внесення пропозицій про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень, передбачених ст. 282 КУпАП. Відповідно до зазначеної статті орган (посадова особа), який розглядає справу, встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню адміністративного правопорушення, вносить у відповідний державний орган чи орган місцевого самоврядування, громадську організацію або посадовій особі пропозиції про вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження пропозиції має бути повідомлено орган (посадову особу), який виніс пропозицію. Крім того, законодавець, формулюючи завдання провадження в справах про адміністративні правопорушення вимагає виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень (ст. 245 КУпАП) [4], тобто за кожною порушеною справою необхідно внести відповідні пропозиції про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню порушень митних правил.

Виконання зазначеної вимоги в переважній більшості нехтується не тільки посадовими особами, уповноваженими на розгляд справи, а й тими, хто зобов'язаний усунути причини та умови, що сприяли вчиненню порушень митних правил. Нерідко названа інформація юрисдикційними органами готується формально, без відповідного урахування або не готується взагалі, а відсутність об'єктивних, обґрунтованих рішень у цих випадках не тільки супере-

чить принципу законності, але й шкодять основній меті профілактичної діяльності попередження правопорушень.

Невиконання зазначеної вимоги, тобто порушення принципу законності, обумовлюється перш за все тим, що в діючих законодавчих актах відсутня відповідальність за несвоєчасне або взагалі невиконання вимоги про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню порушень митних правил. Таким чином, суб'єкти профілактики порушень митних правил не мають дієвого механізму юридичного впливу на тих осіб, які зобов'язані слідкувати за дотриманням вимог митного законодавства та його неухильно дотримуватися [148, с. 23];

2) принцип гласності передбачає систематичне, своєчасне та регулярне інформуванні громадян про реальний стан боротьби з порушеннями митних правил, оприлюднення відомостей про профілактичні заходи протидії зазначеним видам адміністративних проступків [148, с. 23].

Одним із вагомих інструментів реалізації принципу гласності виступають засоби масової інформації. Останнім часом ми можемо спостерігати тенденцію до висвітлення певних показників, результатів роботи митних органів у засобах масової інформації: в пресі, на радіо й телебаченні, що є також однією з форм профілактичної діяльності. Безумовно, прозорість та відкритість у діяльності митних органів є визначальними. Однак тут також мають місце порушення, пов'язані з перекручуванням фактів, допущенням неточностей, які зачіпають честь і гідність не тільки посадових осіб митних органів, але й окремих громадян. Підготовлені повідомлення інколи містять відомості необ'єктивні, недостатньо перевірені дані.

Необґрунтована інколи критика на діяльність митних органів адресована не тільки з боку громадян, але й з боку представників влади. У результаті таких непрофесійних дій виникає необхідність у подальшому спростувати викладену інформацію, що суттєво завдає шкоди іміджу митним органам та негативно відбивається й на результатах профілактики порушень митних правил.

Принцип гласності має стимулювати формування позитивної громадської думки. Зазначений принцип використовується й під час провадження у справах про порушення митних правил, зокре-

ма ст. 249 КУпАП передбачає, що справа про адміністративне правопорушення розглядається відкрито, крім випадків, коли це не суперечить інтересам охорони державної таємниці. З метою підвищення виховної і запобіжної ролі провадження в справах про адміністративне правопорушення такі справи можуть розглядатися безпосередньо в трудових колективах, за місцем навчання або проживання правопорушника [4];

3) принцип рівності всіх громадян перед законом. Профілактична діяльність митних органів має поширюватися на всіх без винятку деліктоздатних громадян, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання тощо [148, с. 24]. Особливо це стосується тих осіб, які належать до владних структур, оскільки влада в сучасних реаліях стає притягальною для багатьох не тільки тому, що вона розширює певні «можливості», але й є певною гарантією «недоторканності»;

4) принцип гуманізму передбачає всебічний захист прав та свобод громадян під час здійснення профілактичної діяльності. Гуманізм є одним з основоположних принципів, оскільки Конституція України визнає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Цей принцип виражає систему поглядів, що визнають цінність людини як особистості, її права на повноцінний розвиток, що є бажаною нормою стосунків між людьми в цивілізованому суспільстві [148, с. 24]. Крім того, принцип гуманізму має особливе значення для здійснення профілактики порушень митних правил, тому що за своєю суттю профілактична діяльність завжди пов'язана з людьми та в інтересах людей з метою захисту їх від протиправних посягань (недопущення заподіяння шкоди здоров'ю, довкіллю, економічним інтересам держави, підприємницькій діяльності тощо);

5) принцип демократизму означає, що профілактика порушень митних правил здійснюється не тільки спеціалізованим суб'єктом – митними органами, але й усіма іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями за безпосереднього

контролю з боку громадських формувань та з врахуванням результатів постійного вивчення громадської думки [148, с. 24];

6) науковість передбачає використання форм, методів та засобів профілактичної діяльності, які базуються на науково обґрунтованих розробках та успішно впроваджених у практичну діяльність митних органів.

Науковий підхід до профілактики порушень митних правил передбачає усвідомлення практикою необхідності наукової розробки проблем профілактики правопорушень, розробку наукової концепції профілактики зазначеного виду адміністративних правопорушень із зазначенням прогнозованих профілактичних заходів, об'єктивно оцінюваних та прогнозовано очікуваних результатів, використанням практикою представлених наукою знань закономірностей деліктності правопорушень та можливостей протидії їй, проведення комплексних експертиз існуючих нормативно-правових актів, пов'язаних із профілактикою порушень митних правил;

7) принцип об'єктивності, сутність якого полягає в забезпеченні встановлення, аналізу та оцінки реальних фактів, які мають значення для прийняття обґрунтованих рішень щодо розв'язання конкретних ситуацій та вчинення подальших дій [148, с. 25]. Існування цього принципу обумовлено завданнями щодо організації найбільш доцільної, оптимальної та заснованої на законі діяльності митних органів, а також завданнями щодо реалізації прав і законних інтересів громадян і суб'єктів господарювання та їхньої охорони [138, с. 110]. Профілактична діяльність митних органів має здійснюватися не тотально, а вибірково, стосуючись лише тих громадян, які потенційно можуть бути причетними до скоєння порушень митних правил;

8) принцип взаємодії суб'єктів профілактики, що полягає в спільних узгоджених діях, здійсненні комплексних заходів державних та недержавних органів, установ та окремих громадян, спрямованих на протидію порушенням митних правил.

Взаємодію як управлінське поняття можна розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функ-

ціонування всієї системи в цілому. Причому необхідно мати на увазі, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньоорганізаційній діяльності системи, але й у зовнішніх її функціях [160, с. 298].

Тому профілактична діяльність митних органів здійснюється як під час провадження у справах про порушення митних правил, при здійсненні митних процедур підрозділами, які виконують функції митного контролю, митного оформлення та стягнення податків і зборів (внутрішня взаємодія), так і під час взаємодії з іншими державними органами та громадськими формуваннями (зовнішня взаємодія). Внутрішня взаємодія, як правило, регламентується відомчими нормативно-правовими актами Міністерства доходів і зборів України, в той же час основні засади зовнішньої взаємодії містяться, зокрема, в Митному кодексі України.

До системи **організаційних принципів** профілактичної діяльності митних органів необхідно віднести [149, с. 792]:

1) принцип єдності системи, який забезпечує цілісність, узгодженість всіх підрозділів та служб митних органів. Єдність системи виявляється у такій взаємній залежності її компонентів, коли із зміною одного з них змінюються й усі інші, що впливає на систему в цілому. Основними характеристиками будь-якої системи є структура її елементів, розподіл функцій між ними, взаємозв'язок елементів структури всередині її та з оточенням [115, с. 27].

Зазначений принцип надає можливість покладати на митні органи певні функції, виконання яких є їхнім основним обов'язком. Не слід сприймати систему митних органів як сукупність розрізнених структурних підрозділів, які виконують «власні» функції. Для митних органів існують основні функції, які структуруються за функціональною ознакою для кожного підрозділу окремо.

Принцип єдності означає й те, що на митні органи під час реалізації митної політики покладено виконання такого завдання, як боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, що безпосередньо пов'язано із профілактикою порушень митних правил. Однак, якщо «вся система митних органів бере участь у реалізації державної митної політики, не означає, що обсяг функцій і повноважень в усіх ланках системи – однаковий. Між митними органами

різних організаційно-правових рівнів, безумовно, є відмінності, які й визначають характер і місце конкретного митного органу в єдиній системі» [138, с.115]. Таким чином, профілактичну діяльність здійснюють не тільки профільні структурні підрозділи організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, але й інші, які здійснюють митний контроль, митне оформлення тощо. Кожен з них не може функціонувати відокремлено, а тільки у тісній взаємодії та співпраці. Тому зазначений принцип передбачає виконання взаємозалежних та взаємообумовлених дій різних підрозділів, наділених своїм місцем і роллю в ході здійснення профілактичної діяльності з метою досягнення максимального результату;

2) принцип системності спрямований на врахування всіх чинників, які можуть впливати на ті зміни, які відбуваються в середовищі, в межах якого функціонує й розвивається система митних органів [149, с. 793]. Зміни, які відбуваються в економічному, політичному, соціальному житті суспільства, мають впливати на вдосконалення профілактичної діяльності митних органів як на внутрішньоорганізаційному рівні шляхом оптимізації організаційної структури, так і у зовнішньому середовищі завдяки координації митних органів, на які законодавством покладено здійснення такої профілактичної функції, дій різних суб'єктів профілактики. Таким чином, за умови протікання цих процесів мають змінюватися й основні вектори профілактики та підвищувати її рівень, що забезпечує ефективну боротьбу з новими формами боротьби з порушеннями митних правил;

3) принцип цілеспрямованості. Цей принцип є однією з головних умов вирішення найбільш важливих профілактичних завдань, ретельного підходу до розробки та впровадження заходів задля досягнення мети, єдиного розуміння поставлених завдань [149, с. 793];

4) принцип плановості та прогнозування передбачає всебічне вивчення та аналіз стану адміністративної делікатності, складання та реалізацію відповідних програм, планів профілактики порушень митних правил, які мають ґрунтуватися на основі достовірних та обґрунтованих статистичних даних.

5) принцип диференціації та фіксування повноважень, який передбачає перш за все чітке визначення компетенції кожного органу й посадової особи та їхні взаємовідносини. У системі митних органів повноваження структурних підрозділів відповідно до законодавчих актів закріплюються в положеннях, які регламентують порядок здійснення певних дій у митно-правовій сфері. Реалізація цього принципу припускає, що чітко визначені й зафіксовані у відповідних нормативно-правових актах функції й повноваження структурних підрозділів митних органів виключають дублювання функціональних завдань, створюють законні підстави для застосування тих або інших форм профілактичної діяльності [149, с. 793];

6) принцип поєднання колегіальності та єдиноначальності передбачає існування двох форм здійснення владних повноважень. «Колегіальність, – як зазначає О.М. Бандурка, – виступає як форма колективної розробки проєктів рішень, тим самим підвищує ступінь їхньої обґрунтованості, до того ж сприяє підвищенню відповідальності колективу в процесі виконання вироблених і прийнятих управлінських рішень» [51, с. 36]. Реалізація цього принципу сприяє поділу компетенції у вирішенні основних і оперативних питань, зокрема профілактичної діяльності, установлення відповідальності за її кінцевий результат;

7) принцип інформаційного забезпечення профілактичної діяльності митних органів, що передбачає створення системи постійного та об'єктивного спостереження стану протидії порушенням митних правил, зміни в системі статистичної звітності, розробку критеріїв і показників ефективності профілактики правопорушень [149, с. 794]. Інформаційне забезпечення має відповідати необхідному обсягу та завданям параметрам. Аналіз кількісних показників скоєних порушень митних правил, їхніх основних видів, характерних для певного регіону, дозволить суттєво покращити якість профілактичної діяльності. Тому ступінь достовірності повноти інформації й характеризує її повноту;

8) принцип економічної доцільності означає, що профілактична діяльність митних органів має бути спрямована на збереження державних коштів і ресурсів [149, с. 794]. Скоєння таких найбільш суспільно-шкідливих діянь, як недекларування, переміщення това-

рів з приховуванням або поза митним контролем тощо завдає суттєвої шкоди бюджету країни, тому витрати на реалізацію профілактичних заходів, які не досягли запланованої мети у виді позитивних зрушень, перевищать гранично допустимі норми. Тому цілі та завдання профілактичної діяльності мають досягатися за найменших фінансових, ресурсних (сил, засобів) та часових витратах;

9) принцип відповідальності керівництва, який має два аспекти: по-перше, завдяки його застосуванню забезпечується невідворотність відповідальності за помилкові, прийняті без урахування об'єктивних закономірностей і конкретних ситуацій рішення, а по-друге, на його основі відповідальність персоніфікується [95, с. 31];

10) принцип оперативності полягає у здатності митних органів вирішувати завдання різного ступеня складності з урахуванням оперативної обстановки в певному регіоні та країни в цілому, якісно, вчасно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі з використанням всіх необхідних ресурсів;

11) функціональний принцип означає, що організаційна структура будь-якої системи будується насамперед на основних функціях, виконання яких покладається на неї [134, с. 117]. Реалізація функціонального принципу в профілактичній діяльності повинна мати особливе значення, оскільки єдиного підрозділу, який би безпосередньо займався профілактикою порушень митних правил в системі митних органів, немає, проте оперативні підрозділи митного органу займаються профілактикою в межах їхніх основних напрямків діяльності, тому, на наш погляд, необхідно визначити підрозділ організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил як такий, що координує зусилля інших підрозділів і безпосередньо відповідає за показники профілактичної діяльності.

Профілактика являє собою найбільш дієвий шлях боротьби з порушеннями митних правил, насамперед тому, що забезпечує встановлення та усунення причин та умов, що сприяли їх вчиненню. Значною мірою – це попередження самої можливості скоєння зазначених видів адміністративних правопорушень. У процесі профілактики порушень митних правил необхідно дотримуватися перш за все загальносистемних принципів, які окреслюють основні засади здійснення профілактичної діяльності митних органів. Реа-

лізація загальносистемних принципів дозволить не допускати протиправних посягань на митно-правові відносини. Профілактика порушень митних правил у межах окреслених принципів надає можливість вирішувати завдання боротьби з ними гуманними засобами, з найменшими негативними наслідками для держави, зокрема без застосування на повну силу механізму застосування адміністративно-примусових заходів, зокрема адміністративної відповідальності.

Організаційні принципи профілактики порушень митних правил відіграють велике значення, оскільки їхнє застосування дозволяє вибрати найбільш оптимальні варіанти протидії правопорушенням, раціонально розподіляти компетенцію між суб'єктами профілактичної діяльності, усувати паралелізм та дублювання функцій. Організаційні принципи це найбільш загальні, вихідні положення, що мають фундаментальне значення для профілактичної діяльності митних органів.

Запитання для самоперевірки

1. Що таке Світова організація торгівлі?
2. Визначте принципи гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу.
3. Охарактеризуйте загальносистемні принципи профілактичної діяльності митних органів.
4. Як Україна розглядає членство у Світовій організації торгівлі?
5. Які функції покладено на Світову організацію торгівлі?
6. Основні положення ТРІПС на національному рівні.
7. Коли Україна набула повноправного членства у СОТ?
8. Охарактеризуйте діяльність Всесвітньої митної організації.
9. Назвіть головні цілі Рамкових Стандартів ВМО.
10. Визначте елементи Рамкових Стандартів ВМО.

Тема рефератів

1. Особливості інтеграційних процесів у сучасному світі.
2. Гармонізація та уніфікація митного законодавства України до європейського.
3. Організаційна структура Світової організації торгівлі.
4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності.
5. Концепція Загального керування якістю і Міжнародних стандартів серії ISO.

Розділ III

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ

- 3.1. Вплив діяльності митних органів України на економічну та митну безпеку держави.
- 3.2. Адміністративно-правові засади реформування митних органів України.
- 3.3. Концепція реформування діяльності митних органів України.

3.1. Вплив діяльності митних органів України на економічну та митну безпеку держави

Забезпечення економічної безпеки – це насамперед гарантія незалежності країни, умова ефективності життєдіяльності суспільства. Одним з головних завдань економічної безпеки є збереження і зміцнення позиції країни у світовій економічній системі [88, с. 90].

Економічна ситуація, що склалася в Україні за останні роки, і особливо на сучасному етапі її розвитку, дозволяють нам виділити основні фактори (рис. 3.1), що представляють реальну загрозу економічній безпеці країни і вимагають прийняття на державному рівні кардинальних рішень, скерованих на їхнє усунення.

Надмірна залежність економік різних країн від іноземного капіталу, глобальне зростання нестійкості (змінності, непередбачуваності) світової фінансової системи, зростання інтенсивності трансакцій, високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових

ринків на базі новітніх інформаційних технологій та неспроможність сучасних фінансових інститутів ефективно їх контролювати, посилення процесів глобалізації та конкуренції між державами в економічній сфері, використання потужними економічними суб'єктами агресивних стратегій завоювання світового економічного простору, тінізація світової економічної системи (вплив капіталу, прокручування різних фінансових афер) загострюють увагу на проблемі глобалізації світогосподарських відносин [88, с. 91].

Рис. 3.1. Фактори виникнення реальної загрози економічній безпеці України

Джерело: [88, с. 91]

І в цьому зв'язку перед митними органами світу постає низка нових невідкладних завдань. Українські митники виконують далеко не останню роль у зборі необхідної інформації та налагодженні як двостороннього, так і міжнародного співробітництва з метою боротьби з контрабандою зброї, наркотиків, людей, викорінювання

міжнародного тероризму, і рішення проблем, що стоять в цій галузі перед сучасним людством.

Діяльність митних органів України щодо захисту економічних інтересів держави свідчить, що однією із значних загроз за своїми масштабами, обсягами та наслідками є контрабанда [88, с. 91].

Останнім часом контрабанда переміщується у сферу кримінальної діяльності різноманітних угруповань, координація якої, особливо в сфері наркобізнесу, відбувається на глобальному рівні.

Сьогодні можна констатувати, що контрабанда – це загроза національній та міжнародній безпеці, яка втілюється в її основних рисах та характері і наслідках прояву, а саме [88, с. 91-2]:

- контрабанда є одним з видів транснаціональної організованої злочинності;

- високий рівень контрабанди як форми організованої злочинності створює атмосферу суспільної недовіри до урядів та державних установ;

- існування контрабанди уповільнює процес розвитку правової ринкової економіки;

- суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що при незаконному переміщенні через митний кордон товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

- контрабанда тісно пов'язана з іншими видами злочинності (зокрема з хабарництвом і корумпованістю державних чиновників, тероризмом і відмиванням грошей);

- контрабанда сприяє незаконному обігу в Україні та світі наркотичних засобів, психотропних речовин, завдає шкоди здоров'ю людей, а також співпраці держав у боротьбі з міжнародним наркобізнесом;

- контрабанда зброї є однією з особливо небезпечних її видів, неконтрольоване поширення й накопичення зброї призводить до дестабілізації політичної ситуації в світі;

- особливості й небезпеки контрабанди ядерних матеріалів обумовлюють важливість захисту безпеки ядерних об'єктів.

Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є одним з основних завдань митних органів України, в рамках вико-

нання якого здійснюється численна кількість заходів в межах компетенції митників з метою якомога значнішої мінімізації наслідків цієї загрози для держави [88, с. 92].

Одним з ключових напрямів боротьби з контрабандою в Україні є створення єдиного інформаційного простору. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» та Постанови Кабінету Міністрів України від 10.12.03 р. №1896 «Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму» розроблено ескізний і робочий проекти Єдиної інформаційної системи, введено зазначену систему в дослідну експлуатацію та розпочато поетапне впровадження системи в промислову експлуатацію.

На виконання Указів Президента України від 18.01.01 р. № 22 «Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною міграцією», від 09.02.04 р. № 175 «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам корупції» створюється автоматизована інформаційна система перетину державного кордону Україна і банк даних міжвідомчого користування.

З метою впровадження автоматизованого ведення баз даних інформації про контрабанду та порушення митних правил у центральній базі даних та надання можливості отримання актуалізованої статистичної звітності наказом Держмитслужби від 28.03.01 р. №217 введено в дослідну експлуатацію I чергу Програмно-інформаційний комплекс «Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил».

У системі митних органів функціонує **Єдина автоматизована інформаційна система (ЄАІС)** як сукупність окремих автоматизованих інформаційних систем різного функціонального призначення, об'єднаних за допомогою телекомунікаційних мереж і безліч інформаційних об'єктів, якими обробляється. ЄАІС містить в собі засоби для накопичення, обробки, зберігання та передачі даних, необхідні для діяльності митних органів [88, с. 92].

У напрямі покращення стану інформаційного забезпечення митних органів розпочато масштабний процес реформування. Так,

створена Регіональна інформаційна митниця (наказ Держмитслужби від 06.10.06 р. №845), одним із головних завдань якої є створення «електронної митниці».

Відповідно до змісту ст. 563-565 Митного кодексу України від 13.03.2012 №4495 та Положення про Державну митну службу України (Указ Президента України від 24.08.2000 р. №1022) одним з основних завдань, покладених на митні органи України, є розвиток міжнародного співробітництва в галузі митної справи.

Державна фіскальна служба представляє Україну у Всесвітній митній організації, інших міжнародних митних організаціях, а також забезпечує виконання міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Договірно-правова база міжнародного митного співробітництва митних органів України регулює різноманітні аспекти співробітництва та включає: міжнародні конвенції з митних питань; міжурядові угоди про взаємну допомогу в митних справах; угоди міжвідомчого характеру (у формі протоколів) про співробітництво у певних сферах митної справи.

Наразі митними органами України укладено більше 40 двосторонніх міжурядових угод про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах, а також понад 70 міжвідомчих угод про співробітництво між митними адміністраціями. В рамках співробітництва з митними адміністраціями зарубіжних країн з метою попередження, припинення та розслідування випадків контрабанди та порушень митного законодавства митні органи України здійснюють обмін інформацією на підставі міждержавних угод і міжвідомчих протоколів. Сьогодні здійснюється обмін інформацією з митними адміністраціями майже 70 країн світу [188, с. 93].

З метою реалізації євроінтеграційного курсу митні органи України беруть активну участь у виконанні положень базових документів щодо співробітництва між Україною та ЄС, зокрема положень Плану дій Україна – ЄС, документальному та технічному забезпеченні засідань органів, створених на виконання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та їхніми державами-членами: Ради та Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС (зокрема Держмитс-

лужба координує роботу Української частини Підкомітету № 5 «Митне та транскордонне співробітництво» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС).

Серед основних завдань митних органів: митний контроль за порядком і умовами переміщення товарів через митний кордон України та їх митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, стягнення митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи [11].

Пріоритетними напрямками діяльності митних органів були і залишаються: здійснення фіскальної і правоохоронної функцій, вдосконалення технологій митного оформлення і митного контролю, забезпечення економічної безпеки держави і захист її економічних інтересів.

У забезпеченні економічної безпеки України беруть участь усі органи державної влади, це одна з їхніх конституційних функцій. До компетенції ж митних органів входять такі питання економічної безпеки, як боротьба з контрабандою, незаконними валютними операціями, порушеннями митних правил, наповнення державного бюджету і здійснення заходів державного регулювання по захисту економічних інтересів держави і українських учасників зовнішньоекономічної діяльності [169, с. 87].

Місце митних органів у моделі сектора національної та міжнародної безпеки визначається безсумнівними особливостями щодо виявлення носіїв реальних або потенційних загроз для об'єктів безпеки – людини і громадянина, суспільства і держави [88, с. 93]. Для митних органів України такими носіями є транспортні засоби та предмети, що переміщуються, вже переміщені або щодо яких є наміри переміщення через митний кордон країни. Контроль за пе-

реміщенням таких носіїв або розпорядженням ними і визначає межі компетенції митних органів в загальній моделі сектора безпеки.

Головним **завданням митних органів** в секторі безпеки є виявлення, розпізнавання та нейтралізація загроз, носіями яких є транспортні засоби та предмети. Такі виявлення, розпізнавання та нейтралізація здійснюються митними органами в рамках виконання правозастосовної та правоохоронної функцій.

Головна функція митних органів по забезпеченню економічної безпеки держави полягає у такому впливі на всіх учасників суспільних відносин, який спонукає їх дотримуватися встановлених митно-правових норм.

Засоби і принципи, якими митні органи забезпечують економічну безпеку і захист економічних інтересів держави, відображені у табл. 3.1.

При цьому слід відзначити, що економічна безпека держави, її економічні інтереси і їхній захист мають різні аспекти: існують, наприклад, внутрішні і зовнішньоекономічні інтереси. Внутрішньоекономічні інтереси можуть бути пов'язані з розвитком промислового і агропромислового комплексу, транспорту і зв'язку тощо. **Засоби і методи**, якими митні органи забезпечують економічну безпеку і захист економічних інтересів держави, можна розділити на дві групи [169, с. 87]:

1. Засоби правового регулювання і методи правоохоронної діяльності. В цьому випадку митні органи використовують правове примушення, санкції, заходи захисту. Відповідно до чинного законодавства застосовують владні повноваження, які дозволяють попереджувати спроби порушення законності. Ця група становить основу правоохоронної діяльності митних органів.

2. Засоби і методи економічного регулювання зовнішньоторговельних відносин. До них належать: тарифне регулювання (митні платежі, збори, податки, методи визначення митної вартості, валютний контроль, методи визначення країни походження товарів та ін.) і нетарифне регулювання (ембарго, заборона ввезення або вивезення товарів, встановлення обмежень на ввезення і вивезення товарів: ліцензії, квоти, сертифікація та інші обмеження).

Таблиця 3.1

Засоби і принципи забезпечення безпеки та захисту економіки держави

Засоби забезпечення безпеки та захисту економіки держави	Принципи забезпечення безпеки та захисту економіки держави
засоби правового регулювання	дотримання законності на всіх етапах забезпечення економічної безпеки
засоби економічного регулювання зовнішньоторговельних відносин (тарифне регулювання)	баланс економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави
здатність до саморозвитку і прогресу	взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки
своєчасне виявлення та відвернення загроз економічній безпеці	інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою
здійснення моніторингу та ідентифікації загроз економічній безпеці, вжиття адекватних заходів щодо їх відвернення чи нейтралізації, створення та підтримання у готовності сил і засобів забезпечення економічної безпеки	надання пріоритету мирним заходам у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру
економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі	своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів

Джерело: розроблено авторами на основі [169]

Щодо фіскальної складової діяльності митних органів, то вона реалізується через стягнення митних платежів. Фіскальні доходи бюджету формуються в результаті реалізації митними органами як фіскальної (стягування митних платежів), так і правоохоронної (застосування майнових санкцій) функцій.

Тобто **митне регулювання**, яке застосовується митними органами з метою забезпечення економічної безпеки, охоплює цілий комплекс правових, економічних, організаційних та інших заходів з метою забезпечення захисту економічних інтересів держави, оптимізації процесів розвитку і забезпечення ефективності торговельно-економічних стосунків, стимулювання розвитку вітчизняної економіки і захисту економіки від проникнення зовнішніх деструктивних елементів.

Одним із засобів впливу на економічну та митну безпеку держави є митна політика. Зважений підхід до визначення та реалізації органами державної влади митної політики здатний забезпечити цілу низку переваг державі. Це і розширення ринків національних товарів завдяки інтеграції до світових ринків, і захист національних виробників від негативного впливу іноземної конкуренції, і забезпечення споживачів країни якісними імпортними товарами, і наповнення бюджету за кошти платежів, стягнутих із зовнішньоторговельного обігу [142, с. 24]. Механізм формування та реалізації митної політики наведено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Механізм формування та реалізації митної політики

Джерело: [118, с. 10]

Головним завданням митної політики України в межах захисту національних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності має бути знаходження ефективного балансу між захистом національної безпеки, національної економіки як інструменту створення добробуту нації, з одного боку, і правами споживачів щодо доступу до якісних імпортованих товарів – з іншого [133, с. 202].

Митна політика являє собою певний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних кордонів, захисту національних інтересів та національної безпеки держави у сфері зовнішньої торгівлі. Поняття митної політики законодавчо закріплене в Митному кодексі України, згідно з яким **«державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою державної економічної політики»** [11].

Регуляторна політика в митній сфері має безпосередній зв'язок із методами митного регулювання (рис. 3.3).

Так, напрям щодо аналізу й оптимізації регуляторного впливу між інститутами та суб'єктами господарювання як зовнішнього, так і внутрішнього ринку тісно пов'язаний з адміністративними методами; визначення найбільш сприятливих умов економічного регулювання (величини тарифу) як суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічних відносин, так і вітчизняних виробників – з економічними методами, адаптування законодавчих актів відповідно до інтересів суб'єктів господарювання – із правовими.

Отже, між митною політикою та регуляторною є тісний взаємозв'язок. Регуляторна політика впливає на формування правової бази митної політики, оптимізує адміністративний вплив відповідно до інтересів суб'єктів господарювання. Держава, яка зможе встановити рівновагу між своїм впливом та інтересами підприємців, буде мати найкращий економічний стан, політичну стабільність. Підвищення чи зниження митних тарифів впливає на стан як внутрішніх товаровиробників, так й імпортерів.

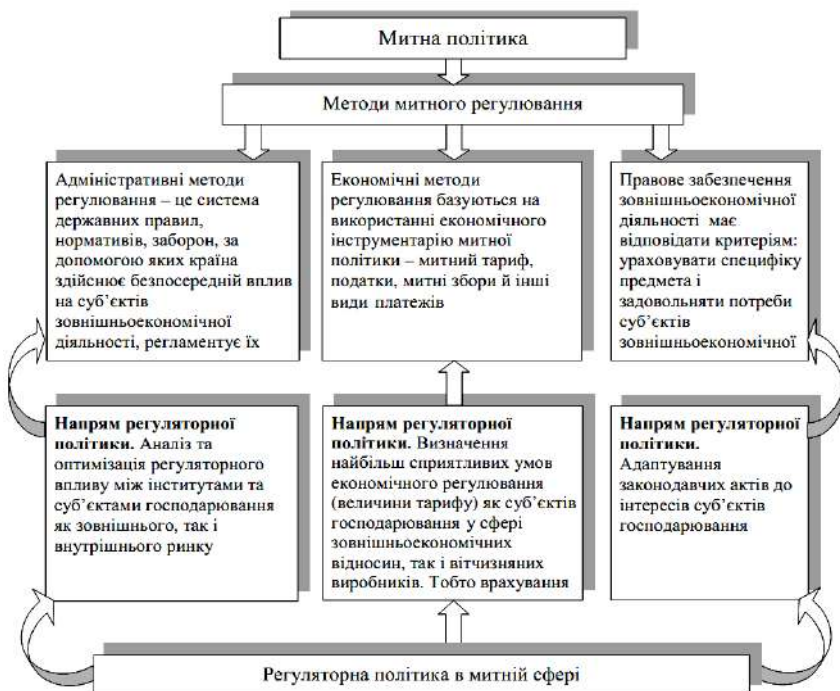

Рис. 3.3. Взаємозв'язок між методами митного регулювання та напрямками регуляторної політики в митній сфері

Джерело: [118, с. 12]

3.2. Адміністративно-правові засади реформування митних органів України

Україна обрала шлях виходу на траєкторію сталого розвитку через рішучі й всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності країни і заможності суспільства.

Зростання ролі й значення митної справи й митної діяльності як інструменту зовнішньоекономічної діяльності тісно пов'язане із зовнішньою та внутрішньою політикою держави об'єктивно обумовлює посилення активної ролі митних органів, їхньої системи, у

здійсненні завдань і функцій держави, забезпеченні економічної та митної безпеки.

Отже, щонайменше декілька обставин свідчать про необхідність удосконалення як організаційної, так і функціональної структури митних органів України. По-перше, система митних органів в незалежній Україні була утворена майже два десятки років тому насамперед для здійснення функцій, пов'язаних із примусовим забезпеченням дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності правил переміщення предметів через митний кордон нашої держави [137, с. 73]. Загальновідомо, що в умовах проведення економічної реформи діяльність органів управління, орієнтованих на застосування тільки примусових заходів, визнається недоцільною, такою, що не відповідає вимогам часу й не задовольняє у повній мірі потреби громадян.

По-друге, нині посилюється вплив міжнародних організацій на діяльність митних органів нашої держави (зокрема у сферах міжнародної торгівлі і митної справи). Це обумовлено тим, що Україна офіційно стала членом Світової організації торгівлі (СОТ), а до того набула членства у Всесвітній митній організації (ВМО). Такий намір є виправданим, оскільки його реалізація дозволить, по-перше, вирішити суттєві проблеми, які постають перед Україною як державою, орієнтованою на здійснення експортних операцій, та, по-друге, у найкоротші строки удосконалити національне законодавство з питань митної справи шляхом приведення його у відповідність із міжнародними стандартами [137, с. 73].

По-третє, в процесі інтеграції в міжнародне співтовариство Україна не може не враховувати тенденцій, які спостерігаються у сферах міжнародної торгівлі й митної справи:

а) зростають обсяги міжнародної торгівлі та поступово ліквідуються торговельні бар'єри;

б) підвищується увага до імпорту з метою захисту здоров'я і безпеки населення, охорони навколишнього природного середовища;

в) митні органи відіграють особливу роль у процесі боротьби з різноманітними правопорушеннями;

г) активно запроваджується принцип вибіркової митного контролю;

д) покращується інформаційне забезпечення в сфері митної діяльності на базі високопродуктивних інформаційних систем і єдиних стандартів обміну даних тощо.

Наявність таких тенденцій за висновками ВМО вимагає від урядів більшості країн світу належним чином фінансувати митні органи, забезпечувати належну підготовку службовців цих органів, зокрема, щодо питань застосування міжнародного законодавства, а також постійно удосконалювати процедури здійснення митного контролю.

По-четверте, виникнення нових інформаційних технологій, сучасних видів транспорту і зв'язку, а також лібералізація зовнішньої торгівлі суттєво вплинули на умови роботи митних органів в багатьох країнах, а тому переосмислення поглядів на спрямованість митної політики і пов'язана з цим модернізація митних систем стали необхідними умовами подальшого існування ефективної системи митних органів.

Основними завданнями уряду наразі є захист інтересів вітчизняного бізнесу на міжнародній арені, сприяння підвищенню інвестиційної привабливості національних підприємств для іноземних партнерів та забезпечення високих соціальних стандартів для населення, які сприятимуть розвитку митних органів в Україні.

Підходи до програми розвитку митних органів в Україні, визначаючи її напрямки й структуру, доцільно здійснювати, спираючись на такі стратегії:

1) міжнародні ратифіковані нормативно-правові акти, рекомендації та передовий досвід міжнародних митних організацій, виходячи з того, що інститут митної служби – це частина глобальної й державної інфраструктури, глобальний елемент міжнародної координації і міжрегіонального регулювання, рівноправний член міжнародних економічних інституцій;

2) напрямки адміністративної реформи та національне законодавство, виходячи з того, що митні органи є соціально-економічним і регулятивним інститутом, який реалізовує митну політику держави;

3) плани й програми модернізації розроблені апаратом управління фіскальної служби України з урахуванням того, що для забезпечення реалізації її цілей і функцій створюється й підтримується в певному обсязі й стані апарат управління, який, крім зовнішніх, має ще й внутрішні цілі.

У цьому контексті слушно розглянути питання щодо існуючих у світі рівнів (моделей) розвитку митної діяльності (справи), окреслення сучасного рівня реалізації діяльності митних органів України та визначення найближчих перспектив її розвитку.

Рівень розвитку митної діяльності тісно пов'язаний з рівнем цивілізованості суспільства. Держава як соціально-політичне утворення формується для виконання певних функцій. Залежно від ступеня важливості й пріоритетності цілей, що стоять перед державою, умовно можна поділити й рівні розвитку митної діяльності (рис. 3.4).

Перший рівень розвитку можна назвати – «зачинені брами». Цей рівень відповідає стратегії виживання держави. Завдання митниці – закритий або майже закритий кордон, де монопольним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) виступає держава.

Другий рівень – «фільтр». Завдання митниці – пропускати людей і товари, дозволені до переміщення, й затримувати товари, заборонені до ввезення чи вивезення. За відсутності монополії на ЗЕД характеризується спроба тотального охоплення митним контролем переміщення товарів і людей через митні кордони держави. Це значно збільшує витрати на утримання митниці, не підвищуючи при цьому загальної ефективності її діяльності, оскільки «вигоди» від затримки вантажів стають менш значимими в порівнянні з тими перевагами, що обіцяє розвиток широкої торгівлі з іншими країнами, й зменшенням затримок товарів на кордоні.

Третій рівень – «партнер». Провідною для митниці стає орієнтація на інтереси замовників, створення й розвиток могутніх інформаційних систем, що забезпечують зв'язки зі споживачами. Діяльність митниці припускає проведення попереднього планування й підготовку необхідних засобів контролю й документів, посилення зв'язків із клієнтами (в основному великими організаціями), розвиток системи інформації та зв'язку.

Рис 3.4. Рівні розвитку митної діяльності
Джерело: узагальнено авторами

Четвертий рівень – «відкриті кордони». Контроль за виробником відбувається через споживачів. При цьому провідною є інформаційна стратегія. Митниця стає інформаційною системою з реєстрації руху товарів і людей. Аспекти цього етапу розвитку митниці у світі вже одержали своє закріплення у рамках Шенгенської угоди. Деякі елементи такої системи можна впровадити і в Україні.

Концепція реформування діяльності митних органів України «Обличчям до людей» наголошує на тому, що зміни в зовнішньо-

му середовищі та актуальні завдання на порядку денному держави роблять необхідною концентрацію митних органів на адмініструванні міжнародної торгівлі з метою сприяння зростанню і розвитку національної економіки, зміщують акценти в її діяльності в бік посилення економіко-регуляторної та інформаційної складової [36]. Дана переорієнтація створює конкурентні переваги митних органів в порівнянні з незаконним переміщенням через митний кордон: прості, швидкі та зручні (необтяжливі фінансово та бюрократично) митні послуги, впевненість суб'єктів ЗЕД та громадян у законності власних дій.

Орієнтація організаційної структури митних органів на адміністративно-територіальний устрій держави формує матричну структуру управління, яка передбачає закріплення двох напрямків управління в організації – вертикального (управління структурними підрозділами) та горизонтального (управління окремими проектами або програмами, для реалізації яких залучають людей і ресурси різних підрозділів організації).

Перевагами даного типу організаційної структури є те, що вона дозволяє подолати роз'єднаність між окремими функціональними ланками організації та створює умови для комплексного підходу під час виконання завдань. Крім того, вона є підставою для залучення менеджерів середнього рівня до вирішення стратегічних питань, тим самим сприяючи формуванню в організації менеджерів-стратегів.

Важливим для закріплення в корпоративній культурі митної служби засад Концепції «Обличчям до людей» є прийняття розробленого в 2010 р. проекту Концепції формування професійно значущих світоглядних засад працівників митної служби України на 2011-2020 рр. Кінцевим результатом формування цілісного світогляду посадових осіб митних органів має стати гармонійна, всебічно розвинена, високодуховна, національно свідома, фізично досконала, відповідальна, висококваліфікована і професійно підготовлена особистість – посадова особа митних органів, здатна ефективно працювати у проблемних і складних ситуаціях професійної діяльності.

Щоб упроваджувати зміни в умовах нестабільного середовища, необхідні нові знання й мотивація на всіх рівнях системи управління. Тому ключовий аспект успішної реалізації стратегії – це використання методології та технологій управління знаннями. Однією з помилок у проведенні змін є недостатність внутрішнього інформування та переконання персоналу в перевагах накреслених трансформацій, з наголошенням при цьому на особистих перевагах кожного працівника, що і стає однією з головних причин загострення опору змінам. Кожен працівник сприймає зміни перш за все крізь призму власної особистості, тобто як ці зміни вплинуть на її роль в організації, її роботу, тому організаційні зміни невіддільні від особистих.

Основною проблемою в гальмуванні модернізації митної служби став збіг у часі реформування діяльності митної служби та продовження адміністративної реформи: невпевненість працівників у своєму професійному майбутньому не могло стати надійним підґрунтям для їх готовності впроваджувати запропоновані новації.

Починаючи з 2010 року, Президентом України було прийнято низку указів, спрямованих на оптимізацію чисельності апаратів центральних органів виконавчої влади або їхніх регіональних відділень, усунення міжвідомчих конфліктів і, як результат, – підвищення якості публічного управління та надання адміністративних послуг. Одним із ключових серед них є Указ «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24 грудня 2012 року № 726/2012, яким було утворено Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України.

11 серпня 2013 р. набрав чинності Закон України від 04.07.2013 №405-VII «Про внесення змін до Митного кодексу України у зв'язку із проведенням адміністративної реформи».

Законом України узгоджено положення Митного кодексу України зі змінами, що відбулися в системі центральних органів виконавчої влади у зв'язку із створенням Міністерства доходів і зборів України з метою усунення можливих правових колізій, унормування термінологічного апарату та відповідних норм Кодексу

щодо зазначених питань. Зокрема законом внесено редакційні зміни, замінено терміни «центральный орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи» та «центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів» єдиним терміном «центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику», а термін «митні органи» – термінами «органи доходів і зборів» та «митниці». При цьому існуючі процедури митного контролю та митного оформлення товарів, адміністрування митних платежів, а також порядок та способи боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил залишились без змін.

Крім того, Законом внесено зміни до норм Митного кодексу України, що визначають порядок проходження служби в органах доходів і зборів, статус посадових осіб цих органів, засади їх соціального та правового захисту з метою уніфікації цих норм для посадових осіб створеного Міністерства доходів і зборів у межах норм, які існували щодо посадових осіб податкової та митної служб України. Відповідні зміни до Податкового кодексу України щодо зазначених питань внесено іншим Законом.

Сьогодні існують як позитивні, так і вкрай негативні відгуки щодо вказаних реформ.

До позитивних здобутків слід віднести те, що об'єднання податкових та митних органів у єдине міністерство мало дати змогу скоротити витрати й бюрократичні процедури, усунути дублювання діяльності, а це, відповідно, мало сприяти підвищенню ефективності роботи. Наприклад, як у податковій, так і в митній службі є власна розгалужена система територіальних органів. Створення єдиного відомства мало надати змогу їх реорганізації в територіальні органи єдиного підпорядкування. Таким чином, в подальшому можливим було здійснити об'єднання місцевих податкових адміністрацій з митницями (зокрема обласних податкових адміністрацій з митницями, які розташовані у тих же областях), що дозволило б оптимізувати управлінський апарат та зменшити кількість працівників.

Крім того, завдяки об'єднанню податкових та митних органів можливо було досягти зниження загальної кількості видатків на їхнє утримання, зменшити адміністративний тиск у сфері підприємницької діяльності тощо.

Разом з тим, поява Міністерства доходів і зборів створила низку правових колізій та суперечностей. Згідно із чинним законодавством Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів України (Указ Президента України «Про Положення про Державну митну службу України» від 12 травня 2011 року №582/2011). ДПСУ також є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується КМУ через також міністра фінансів (Указ Президента України «Про Положення про Державну податкову службу України» від 12 травня 2011 року №584/2011). А це означає, що вказаний керівник має низку суттєвих повноважень щодо: затверджує плани, отримує звіти, кадрові призначення, створює та ліквідує підрозділи тощо. Крім того, Мінфін є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації податкової та митної політики (Указ Президента України «Про Положення про Міністерство фінансів України» від 8 квітня 2011 року №446/2011), що також відображено у низці положень зазначеного указу та інших нормативних актах.

Проте у 2014 р. відбулися значні зміни. Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 160 «Про утворення Державної фіскальної служби» [23] реорганізовано Міністерство доходів і зборів України шляхом перетворення у Державну фіскальну службу, яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність і координація якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України.

Визнано такою, що втратила чинність Постанова Кабінета міністрів України від 01.03.2014 р. № 67 «Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів» [21]. Раніше уряд розглядав можливість ліквідувати Міндоходів, створивши три окремі структури – податкову, митну служби та службу фінансових розслідувань.

До сфери повноважень новоствореної служби входять реалізація державної податкової політики, політики у сфері митної справи, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Отже ДФС боротиметься з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, вноситиме на розгляд Міністра фінансів пропозиції щодо формування державної податкової та митної політики, а також політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, адміністрування єдиного внеску та боротьби з правопорушеннями під час його сплати.

Крім того, ДФС пропонуватиме засади державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, торгових патентів.

3.3. Концепція реформування діяльності митних органів України

У процесі становлення України як демократичної, соціальної та правової держави визначальним інструментом організуючого впливу на суспільні відносини виступає державне управління. Саме тому постійно розробляються та втілюються в життя заходи щодо вдосконалення системи органів виконавчої влади з метою забезпечення її відповідності об'єктивним закономірностям суспільно-економічного буття. Проблема вдосконалення державного управління об'єктивно існувала й існує в усіх державах і може вирішуватись різними шляхами. Проте у будь-якому разі вдосконалення управління в демократичних країнах має на меті створення соціально-ефективного державного апарату, наближеного до пот-

реб і запитів людей та побудованого на наукових принципах [116, с. 2].

Одним із пріоритетних напрямків розвитку системи публічного управління є оптимізація структури та модернізація митних органів України. Розвиток митних органів у сучасних умовах характеризується інтенсифікацією управління, якісними змінами стратегічних принципів і пріоритетних цілей, модифікацією засобів управлінської комунікації, посиленням інноваційних процесів, необхідністю партнерських відносин з платниками митних платежів. Виконання завдань щодо наповнення державного бюджету та державних централізованих фондів, зміцнення правопорядку в державі, забезпечення суспільної основи стабільності, захисту прав і свобод громадян обумовлюють необхідність модернізації як організаційної структури, так і функціональної діяльності митних органів.

Виходячи з досвіду роботи митних органів України, а також з урахуванням сучасних тенденцій функціонування світового співтовариства, які поставили низку нових завдань перед митними органами України, виникла нагальна потреба в проведенні модернізації їхньої діяльності та реформуванні структури [88, с. 93].

Реформування структури спрямоване на покращення керованості й контрольованості митних органів та їх діяльності, посилення протидії порушникам митного законодавства вже завершується, система управління діяльністю митних органів матиме змогу оперативно реагувати на регіональні особливості та при цьому залишатися простою, гнучкою і контрольованою по вертикалі на всіх рівнях [88, с. 93].

На рівні оперативної діяльності буде забезпечено автономне виконання митними органами функцій із застосування в межах визначених повноважень законодавства з питань митної справи та контролю за його дотриманням при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України або розпорядження ними з одночасним дотриманням однаковості застосування положень нормативно-правових актів при здійсненні митних процедур. При цьому з боку вищих органів забезпечуватиметься якісний контроль за виконанням функцій, покладених на митні органи, оцін-

ка ефективності прийнятих управлінських рішень, а також оперативне реагування на отримані результати.

Крім того, для підвищення ефективності діяльності митних органів України необхідна система стратегічного планування у сфері національної безпеки, яка має базуватися на трьох взаємопов'язаних елементах [88, с. 93]:

- аналіз видів потенційних та реальних загроз національній безпеці України в залежності від сфери та сили їхнього прояву, визначення способів їх нейтралізації;

- визначення реальної спроможності (кадрової, технічної, технологічної, ресурсно-фінансової) митних органів України щодо виявлення, розпізнавання та нейтралізації таких загроз, втілених у конкретних транспортних засобах та предметах, які є об'єктами контролю з боку митних органів;

- аналіз результатів діяльності з виявлення, розпізнавання та нейтралізації таких загроз.

Важливим кроком на шляху реформування став Указ Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012 р. №726/2012, яким було утворено Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України [25]. Згодом, Указом Президента України від 18.03.2013 р. № 141/2013 було затверджено Положення «Про Міністерство доходів і зборів України» [27].

Слід зазначити, що об'єднання органів, задіяних у процесі адміністрування податків, було запропоновано Урядом України ще у 2007 р. у Концепції реформування податкової системи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.02.2007 р. № 56-р) [35]. Так, у межах реформування системи адміністраторів податків і зборів передбачається здійснити об'єднання адміністраторів за принципом спільного запровадження реалізації механізмів адміністрування податків і зборів (обов'язкових платежів) та проведення єдиної державної податкової, митної та бюджетної політики.

На сьогоднішній день Міндоходів України реорганізовано у Державну фіскальну службу України (ДФС), яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і коор-

динується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - єдиний внесок), державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [17].

Концентрація всіх функцій, пов'язаних з адмініструванням податкових та митних платежів, у рамках єдиної структури мала скоротити штат управлінського апарату, у тому числі кількість осіб керівного складу, знизити адміністративні витрати і бюрократичні процедури, усунути дублювання діяльності двох відомств і, таким чином, досягти більшої ефективності в роботі, а також мінімізувати ухилення від сплати податків. Наявність єдиного центру управління зробить процес прийняття рішень швидким та ефективним, і держава встигатиме реагувати на стрімкі зміни економічної кон'юнктури, актуальні тенденції та нагальні потреби платників податків.

Об'єднання податкової та митної служб було спрямоване інтегрувати інформаційні бази цих служб та створити і використовувати єдину базу даних, що мало надати можливість більш ефективного залучення коштів до бюджету, ускладнити ухилення від сплати податків і зборів, мінімізувати проведення частих перевірок підприємств фіскальними органами та пришвидшити або ж взагалі скасувати проходження підприємцями деяких податкових чи митних процедур [164, с. 1013].

Враховуючи те, що митна та податкова служби об'єднані майже в половині країн-членів Європейського Союзу, а також у 11 з 34 країн Організації економічного співробітництва та розвитку, варто зазначити, що у більшості європейських країн вони підпорядковуються Міністерству фінансів. Такий підхід обумовлюється тим, що у системі центральних органів виконавчої влади з метою усунення конфліктів щодо формування профільної політики, має існувати єдиний орган, уповноважений визначати державну фінансову, податкову та митну політику [164, с. 1014]. Так, в Канаді Агентство митниці та доходів Канади (Customs and Revenue

Agency) адмініструє податки, але при цьому не впливає на податкову політику.

Ідея об'єднання податкової і митної служб в єдину структуру, на яку покладено адміністрування податкових, митних платежів та єдиного соціального внеску, є прогресивною, однак існують і недоліки такої оптимізації, серед яких можна визначити такі [164, с. 1015]:

1) наявність у відомствах функцій, не властивих іншим відомствам. Робота податкових органів спрямована головним чином на контроль за сплатою податків і зборів. Однак поряд із цим податкова служба виконує і правоохоронні функції (втім, ці функції пропонується в майбутньому передати Міністерству внутрішніх справ), займається урахуванням платників податків, сплатою податків тощо. Митній службі, крім збору податків (мит), властиві інші функції. Це контроль за застосуванням заходів тарифного та нетарифного регулювання, визначення митної вартості товарів, митний контроль, боротьба з контрабандою тощо. Водночас митниця близько 10 років намагається отримати функції правоохоронного органу, але такі спроби є марними, оскільки в усіх країнах митниця (крім підрозділів по боротьбі з наркотиками та відмиванням грошей) – це орган більш фіскальний, ніж правоохоронний. У разі надання митним органам правоохоронних функцій на митниці будуть не лише митники, а й деякі митні поліцейські. Це – на додачу до постаудиту, передбаченого нещодавно прийнятим Митним кодексом України [11];

2) юридичні та фактичні труднощі об'єднання. Не минуло і двох років з того часу, коли парламент прийняв Податковий кодекс України і Закон України «Про єдиний соціальний внесок», більш ніж півроку назад було прийнято Митний кодекс України. Однак, ні ці, ні будь-які інші нормативно-правові акти не передбачають існування Міністерства доходів і зборів. Доведеться вносити зміни до десятків законів і сотень підзаконних актів. Це – складний, тривалий і дуже витратний процес. На жаль, не існує навіть Концепції створення та функціонування нового об'єднання. Крім того, центральні відомства розташовані в різних місцях, а системи підпорядкованих органів взагалі ніяк не відповідають одна одній.

Їхнє реальне об'єднання вимагатиме таких обсягів капітальних вкладень в інфраструктуру, що невідомо, через який час вони повернуться завдяки економії, якої на практиці може і не статися;

3) збільшення складнощів для бізнесу. Таке об'єднання матиме у собі потенційні загрози для підприємців. Зрозуміло, що ця небезпека не торкнеться великих платників податків, яким чинною податковою моделлю створено режим найбільшого сприяння. А ось малий та середній бізнес може залишитися сам на сам і зазнати певного тиску, не маючи жодних шансів уціліти;

4) наявність відповідальної посади зі значним обсягом повноважень.

Визначення необхідності змін у організації здійснення митної справи зумовлює пошук альтернативних шляхів її модернізації, які за мінімальних витрат держави та учасників зовнішньоекономічних операцій максимізують економічні ефекти для них. Зазначене можливо здійснити, зокрема, шляхом [159]:

- ідентифікації системних проблемних аспектів, які на сучасному етапі впливають на ефективність митної справи;

- визначення пріоритетних напрямків модернізації, спрямованих на нівелювання причин ідентифікованих проблемних аспектів, наприклад: а) спрощення митних процедур, б) посилення контролю за додержанням митного законодавства, в) гармонізація митних правил, г) імплементація положень міжнародних стандартів в контексті інтеграційних процесів;

- здійснення компаративного аналізу положень національного законодавства та міжнародних стандартів, які доцільно імплементувати з огляду на визначені пріоритети модернізації;

- визначення конкретних заходів модернізації митної справи відповідно до визначених пріоритетів, наприклад: а) реалізація електронного декларування, б) розширення повноважень митних органів на здійснення контрольної та правоохоронної функцій; в) імплементація положень Кіотської конвенції, г) трансформація національного законодавства відповідно до Модернізованого митного кодексу ЄС та його Імплементаційних положень;

- розрахунок можливих економічних ефектів для України, зокрема в розрізі зміни фіскальних надходжень, внаслідок модернізації митної справи відповідно до рекомендованих заходів;
- аналіз доцільності впровадження запропонованих заходів.

Визначаючи напрямки модернізації митної справи, необхідно усвідомлювати, що саме інститути держави в сфері митного регулювання можуть як прискорювати, так і стримувати процеси інтеграції національної економіки в глобальний простір, впливати на результативність цієї інтеграції та її ефективність. Наразі високий динамізм інституціональної трансформації регуляторних систем міжнародного та державного рівнів [106], що переживає світ та Україна як його складова, викликають об'єктивну необхідність пошуку адекватних інструментів адаптації, самоорганізації та підвищення ефективності державного регулювання в сфері ЗЕД. Фактично мова йде про забезпечення з боку держави його прогресивної інституціоналізації в умовах чітко окреслених євроінтеграційних пріоритетів та підписання міжнародних угод в сфері митної справи. Інституціональне середовище митної справи України за таких обставин перебуває в постійній динаміці.

Формулюючи концептуальні засади тих трансформацій, які здійснюються в сфері митної справи та які ще доведеться здійснювати, на наш погляд, доречним є апелювання до інституціонально-еволюційної теорії. Системні зміни в підходах представників цього напрямку тлумачаться як гармонізований процес концептуальних, правових, організаційних, технологічних та інших трансформацій прогресивного характеру, причому роль держави в цьому процесі є винятково значимою [159]. Результатом процесу інституціоналізації є створення у відповідності із заданими інституціональними умовами соціально-економічних інститутів (організацій), які в повному обсязі відповідають вимогам, що висувають до них зовнішнє середовище (в нашому випадку міжнародні норми та стандарти) та внутрішні детермінанти. Враховуючи природу та призначення інститутів, основним ефектом їхнього створення, трансформації та розвитку зниження трансакційних та трансформаційних витрат суспільства. Для розуміння того, яким чином доцільно здійснювати сам процес інституційних перетворень у сфері митної справи, ви-

значимо базові поняття, які формують категоріальне «ядро» інституціональної економічної теорії: інституція, організація, інститут та орган. Інституції доцільно трактувати як відособлені види діяльності, що соціально закріплюються як статусні функції агентів господарства в процесі суспільного поділу праці.

Розвиток організацій як цільових груп агентів взаємопов'язаних інституцій призводить до виникнення і укорінення інститутів, які виникають на основі організованих інституцій в процесі суспільного розподілу і кооперації праці. Інститути важливо розуміти як складні фактори виробництва, які становлять видові комплекси взаємодії інституцій та організацій, які закріплюють ефективні інституції в рамках суспільної системи. Інститути – це типові комплекси інституцій, які виступають функціональними генотипами організацій, еволюційно склалися видовими моделями їх функціональної структури [159]. Тому кожен інститут є унікальним складом інституцій, що обумовлюють можливість організації людської діяльності в певних умовах середовища.

Відтворення економічними організаціями інституцій, в свою чергу, структуруються, що веде до формування органів як інституційно-спеціалізованих підрозділів організацій, тобто відносно відокремлених в їх рамках внутрішніх структур, які здійснюють окремі системні або часткові функції. Якщо у функціональному аспекті економічні організації – це системи інституцій, то в структурному – це комплекси взаємодіючих органів. Якщо органи виникають в ході онтогенезу (індивідуального розвитку) конкретних економічних організацій, то інститути формуються в процесі філогенезу відокремлених великих частин і спільнот глобальної економічної системи, закріплюючи результати еволюції господарських структур [159].

Отже, виокремлення інститутів господарства і суспільства (митниці, банку, парламенту, армії, університету тощо) передбачає абстрагування від очевидних відмінностей відповідних їм конкретних організацій. Те ж стосується і органів (служб і відділів, рад і нарад, дирекцій та комісій, зборів та колегій і тощо), які жорстко не прив'язані до видів організацій, але більше пов'язані з типами і масштабами їх діяльності.

Якщо застосовувати категоріальний апарат інституціоналізму до сфери митної справи, то митниця – це державний економічний інститут, що забезпечує упорядкування та регулювання транскордонного руху товару. Інститут митниці – функціональна модель конкретних митниць (митних організацій), яка фіксує їх видовий статус і найбільш загальні інституційні риси. Митні інституції – відокремлені в рамках митної справи функції і види діяльності, що здійснюються спеціалізованими категоріями агентів та їх групами [159]. До ключових системних функцій інституту митниці дослідники відносять бар'єрну, контактну, комунікативну, контрольну, фільтруючу, інноваційні та інформаційну.

В ході еволюції митної справи сутність і роль цих ключових функцій (інституцій) змінюється в напрямку поступового переходу від домінування бар'єрної та контрольної функцій до переважання контактної та фільтруючої, посиленню комунікативної функції. Рефункціоналізація, або рекомбінація системних функцій, є основою інституційної еволюції митниці. Так, виділення як пріоритетної сервісної функції митних органів та її реалізація є в сучасних умовах найважливішим напрямом інституціоналізації інституту митної справи для країн, що активно інтегруються в світовий економічний простір. Інституції утворюють функціональний зміст інституту митниці, а митні організації постають структурними формами його прояву, що еволюціонують в інституціональному полі норм, правил, інструкцій, регламентів, контрактів, стандартів і порядків. Будь-яка конкретна митниця, або митна організація утворює систему органів (митних постів) як відносно відокремлених в її рамках внутрішніх структур, які здійснюють окремі, конкретні, часткові або пов'язані функції. Підкреслимо, що митні органи можуть бути виділені тільки в рамках митних організацій, оскільки орган – категорія, похідна від організації. У свою чергу, Державна фіскальна служба України і митниці, з наукової точки зору, – це організації-регулятори митної справи, відповідно, загальнонаціонального та регіонального рівнів [159].

Глобальні тенденції еволюції інституту митної справи наразі системно взагалі слабо вивчені, перш за все це зумовлено відсутністю достатнього досвіду в оцінці довгострокових макроекономі-

чних ефектів лібералізації митної справи для країн з перехідною економікою. Так, в умовах глобалізації роль інституту митниці полягає в контролі руху товарів і, таким чином, в захисті державних інтересів і гарантування збору доходів до бюджету. Його основні цілі охоплюють забезпечення узгодження державної політики і законів, що регулюють міжнародні товаропотоки, а також полягають у протидії контрабанді та підтримці легальної торгівлі. Глобальна місія інституту митниці – розвиток і застосування інтегрованого комплексу політик і процедур, що забезпечують підвищення захисту та безпеки, а також ефективну підтримку торгівлі та справляння податків і зборів до державних бюджетів. Разом з тим, лібералізація регуляторної політики у сфері митної справи здатна призвести до виникнення глобальних інституційних «пасток», а відтак, звести нанівець всі прогресивні зміни в напрямку активізації міжнародної економічної взаємодії держав.

На наш погляд, в цьому контексті вітчизняна теорія та практика державного управління як ніколи потребує формування системного розуміння про єдність всіх складових інституціонального середовища митної справи, нехтування яким призводить на практиці щонайменше до неузгодженості заходів щодо адаптації системи до викликів сьогодення, а з огляду довгострокових результатів – гальмування процесу модернізації інституту митниці.

Забезпечення комплексного характеру економічних, організаційних та правових аспектів трансформації інституціональної структури складних економічних систем: від держави та її інститутів, одних із яких, як зазначалось вище, є митна справа, може бути реалізована лише через принцип вирішення низки завдань, при якому кожний пріоритетний напрямок розглядався б як складова системного проекту, що інтегрується в програму удосконалення державного регулювання ЗЕД в цілому. Варто зазначити, що відсутність теоретичного осмислення митної справи в контексті інституціональної економіки породжує глибокі суперечності з потребами господарської практики багатьох країн світу, а не лише України. Так, у 2010 р. відбулася перша сесія нового Комітету з питань інституційного розвитку Всесвітньої митної організації, на

якій обговорювалися проблеми формування Глобальної стратегії інституціонального розвитку митних служб.

Розглядаючи інституційно-організаційну сферу митної справи, необхідно зазначити, що безпосереднє здійснення митної справи законодавством України покладено на митні органи, які фактично забезпечують реалізацію митної політики України. Крім безпосередньо складових митної справи, митні органи виконують також такі завдання, які більш детально розкривають зміст визначених складових: захист економічних інтересів держави шляхом, насамперед, застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання, сприяння захисту прав інтелектуальної власності, ведення митної статистики, ведення УКТЗЕД, забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами та інші [11]. Система структурних підрозділів митних органів та регламент взаємодії між ними становить інституційно-організаційну сферу митної справи.

Слід також відзначити, що інституційно-правову сферу митної справи доповнюють неформальні норми, які являються собою системи цінностей та ідеалів, які спрямовують поведінку посадових осіб митних органів (табл. 3.2).

Таким чином, **інституційне середовище митної справи** складається з інституційно-правової, інституційно-організаційної та організаційно-економічної сфер. В рамках першої сфери формується морально-правове поле здійснення митної справи. В свою чергу розподіл компетенції щодо реалізації митної справи між конкретними суб'єктами її здійснення, а також створення таких суб'єктів та принципи їх взаємодії визначається в рамках інституційно-організаційної сфери. В рамках організаційно-економічної сфери митної справи відбувається формування дохідної частини Державного бюджету та розподіл видатків держави на інституційно-організаційну та інституційно-правову сфери. При цьому співвідношення між видатками держави та її доходами від здійснення митної справи є одним з індикаторів ефективності її здійснення [159].

Таблиця 3.2

**Інституційно-економічний механізм модернізації митної справи
України (окремі заходи)**

Принципи	Методи	Форми	Інструменти
Спрощення митних процедур	Автоматизація митного контролю	Організаційні зміни (трансформація інституційно-організаційної та інституційно-правової сфери)	Реалізація концепції «єдиного вікна»
Рекомбінація пріоритетів та функцій діяльності митних органів	Перехід від планування надходжень митних платежів до їхнього прогнозування	Формальна та фактична відміна планових показників (трансформація організаційно-економічної сфери)	Перерозподіл податкових надходжень Держбюджету
Гармонізація законодавства	Імплементация положень міжнародних договорів	Правова трансформація (зміни інституційно-правової сфери)	Внесення змін до законодавства України

Джерело: [159]

Сучасні виклики, що постають перед митними службами усіх країн та пов'язані з глобалізаційними процесами, зумовлюють необхідність модернізації інституційного середовища митної справи. Перехід від тотального контролю товарів на кордоні та обтяжливих бюрократичних митних процедур до максимального їх спрощення з одночасним забезпеченням додержання митного законодавства, на наш погляд, є передумовою розвитку міжнародної торгівлі.

Одним із шляхів трансформації митної справи в адекватний сучасними викликам процес реалізації митної політики є інституційно-економічний механізм модернізації митної справи, який полягає у системі принципів, форм, методів та інструментів, спрямованих на забезпечення завдань комплексної трансформації організації митних органів у відповідності із реалізацією економічних інтересів держави в умовах інтеграції України в глобальний економічний простір [159]. Конкретні заходи щодо реалізації зазначеного механізму формуються державою в залежності від обраної стратегії розвитку митної справи. Прикладом таких заходів для України ма-

ють стати насамперед зміна правового поля митної справи, оновлення технічного забезпечення митних органів тощо (табл. 3.2).

Кінцевою метою інституційно-економічного механізму модернізації митної справи є трансформація інституційного середовища митної справи наслідком чого є певні (прогнозовані та непрогнозовані) економічні ефекти насамперед для національної товаровиробників (завдяки належній реалізації заходів митної політики держави), імпортерів (рівна конкуренція на ринку України), державного бюджету, споживачів тощо.

Разом з тим, при розробці заходів інституційно-економічного механізму модернізації митної справи необхідний виважений підхід та ґрунтовний аналіз наслідків їхнього впровадження.

Таким чином, модернізація митних органів має сприяти перш за все зменшенню управлінського апарату та здешевленню його утримання, рівномірному навантаженню на кожен діючий сегмент, чіткому розмежуванню прав та обов'язків, що усуне дублювання і паралельне виконання функцій, оперативному й об'єктивному прийняттю рішень та підвищенню ефективності їх виконання [163, с. 210].

Запитання для самоперевірки

1. Як можна класифікувати фактори виникнення реальної загрози економічній безпеці України?
2. Визначте передумови вдосконалення структури митних органів України.
3. Охарактеризуйте основні напрями і завдання діяльності митних органів в Україні.
4. За допомогою яких засобів і принципів митні органи забезпечують економічну безпеку і захист економічних інтересів держави?
5. В чому полягає сутність митного регулювання та митної політики, як пов'язані ці категорії?
6. Чим була обумовлена необхідність створення Міністерства доходів і зборів України?

7. Охарактеризуйте переваги та недоліки існування Міністерства доходів і зборів України.
8. Які рівні розвитку митної діяльності існують?
9. Визначте основні засади реформування митних органів України.
10. Які цілі має держава у реформуванні митних органів України?

Теми рефератів

1. Єдина автоматизована інформаційна система.
2. Договірно-правова база міжнародного митного співробітництва митних органів України.
3. Місце митних органів в моделі національної та міжнародної безпеки.
4. Засоби і методи економічного регулювання зовнішньоторговельних відносин.
5. Механізм формування та реалізації митної політики.

Розділ IV

БОРОТЬБА З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ

- 4.1. Незаконне переміщення товарів через митний кордон України та боротьба з ним.
- 4.2. Поняття контрабанди як виду кримінального правопорушення.
- 4.3. Виявлення та особливості розслідування контрабанди.
- 4.4. Порухення митних правил та відповідальність за них.
- 4.5. Методи і технічні засоби митного контролю.
- 4.6. Міжнародне співробітництво з питань протидії порушенням митного законодавства.

4.1. Незаконне переміщення товарів через митний кордон України та боротьба з ним

Незаконне переміщення товарів через митний кордон (контрабанда) є одним із головних чинників дестабілізації економічної системи України.

Під **незаконним переміщенням** історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї, боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), стратегічно важливих сировинних товарів через митний кордон слід розуміти їхнє переміщення:

- 1) поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю;
- 2) поєднане з недекларуванням або недостовірним декларуванням.

Рис. 4.1. Незаконне переміщення предметів через митний кордон України
Джерело: узагальнено авторами на основі [5]

Переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем зображено на рис. 4.1 та означає їхнє переміщення [47, с. 236]:

- 1) поза місцем розташування митниці;
- 2) поза часом здійснення митного оформлення (тобто до відкриття чи після закриття митниці, яка є тимчасовою або працює не цілодобово;
- 3) із використанням незаконного звільнення від митного оформлення.

Переміщення предметів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю поділяється на фізичне та документальне (табл. 4.1).

Незамасковані речі, навіть якщо вони не підлягають пропуску через митний кордон, не можуть вважатися контрабандою.

На відміну від фізичного приховування, яке пов'язане в першу чергу з фізичними діями правопорушників, приховування по документах є більш інтелектуальним способом маскування контрабанди. Воно зазвичай використовується під час переміщення значних партій товарів юридичними особами та не передбачає приховування предметів контрабанди від очей інспектора митниці.

Якщо предмети вивозяться за межі митної території України або ввозяться з іншої частини митної території до спеціальних митних зон, контрабанда визнається закінченою після вчинення дій, спрямованих на реалізацію наміру відповідно ввезти чи вивезти предмети, – з моменту виявлення їх під час митного контролю.

Підставою для переміщення предметів через митний кордон є визначені нормативними актами документи, без яких неможливо одержати дозвіл митниці на пропуск предметів через митний кордон. Зокрема, це можуть бути митна декларація, контракт, коносамент, ліцензія, квота, товарно-супровідні документи, дозвіл відповідних державних органів (наприклад, Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, ДСЕК).

Такі документи, як дозволи служби екологічного контролю, сертифікати про походження товарів, фітосанітарні та ветеринарні сертифікати, сертифікати відповідності, банківські документи щодо розрахунків за контрактами, довідки про проведення декларування валютних цінностей, доходів та майна, що належать резиденту України і знаходяться за її межами або довідки про відсутність

Таблиця 4.1

**Форми переміщення предметів через митний кордон України
з приховуванням від митного контролю**

Фізичне приховування	Документальне приховування
1) з використанням тайників (відповідно до ст. 4 МК України сховище, виготовлене з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнані та пристосовані з цією метою конструктивні ємності чи предмети, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу тощо або обладнаних схованок в транспортних засобах, устаткуванні, тарі, предметах одягу тощо)	1) з поданням митним органам як підстави для переміщення предметів через митний кордон підроблених документів
2) з використанням інших засобів, що утруднюють виявлення предметів (з приховуванням предметів в організмі чи на тілі людини або тварини, в одязі, взутті, головному вбранні, в порожнинах транспортного засобу, в багажі, продуктах харчування, речах особистого користування тощо)	2) подання документів, одержаних незаконним шляхом (наприклад, в результаті надання уповноваженій особі як підстави для видачі документів завідомо неправдивих відомостей або внаслідок зловживання службовою особою своїм службовим становищем чи службової недбалості)
3) шляхом надання одним предметам вигляду інших через істотну заміну зовнішніх характерних ознак предметів, а також їхньої тари, упаковки етикеток, ярликів, що дозволяє віднести предмети контрабанди до предметів іншого виду (наприклад, так зване камуфлювання справжності)	3) подання документів, що містять неправдиві дані (щодо ваги, кількості асортименту, найменування, вартості предметів, їхні інших характеристик, щодо суті угоди, відправника або одержувача предметів, щодо держави, з якої вони вивезені або в яку переміщуються)
	4) подання документів, що є підставою для переміщення інших предметів

Джерело: узагальнено авторами на основі [47, с. 236-238]

за межами України валютних цінностей і майна та деякі інші, хоч і необхідні для здійснення митного оформлення і впливають врешті-решт на винесення митним органом рішення про пропуск конкретних предметів через митний кордон, не є власне підставою для переміщення товарів або інших предметів через митний кордон. Тому використання таких сфальсифікованих документів не утворює коментованого складу злочину і за наявності для цього підстав може кваліфікуватись як злочин [5].

Переміщення товарів, які перебувають у вільному обігу в Україні, утворює склад розглядуваного злочину тоді, коли воно вчинено одним із двох вказаних способів, тобто у даному разі спосіб виступає обов'язковою ознакою складу злочину. Крім того, переміщення товарів визнається злочином лише за умови, що воно вчинене у великих розмірах. Контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їхня вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Таке явище, як контрабанда (від італ. «contrabbando» «contra» – проти, «bando» – указ, постанова, а іншими словами, «таємне безмитне перевезення чого-небудь через кордон») відоме з найдавніших часів, а точніше відтоді, коли стали з'являтися перші держави. З розвитком держав, встановленням їхніх кордонів, розвитком економіки, зовнішньої та внутрішньої торгівлі, розвитком митної справи, контрабанда набирає все більших масштабів [37, с. 133]. Як правопорушення вона зафіксована у XIV–XVI ст. – у період активізації товарно-грошових відносин. Для встановлення контролю над перевезенням товарів через кордони та стягування митних зборів було створено митниці. Порушення встановлених державою законів перевезення товарів та приховування їх від митного контролю дістало назву «контрабанда».

Митна політика була частиною зовнішньої політики держави, а контрабанда виникла і розвивалась як протидія цій політиці. Зовнішня політика держави та внутрішня економічна ситуація визначали причини контрабанди, асортимент та канали транспортування контрабандного товару.

Контрабанда завдавала збитків не лише фінансовій системі держави, з нею тісно були пов'язані такі види злочинів, як хабар-

ництво, спекуляція, грабіж. Нерідко контрабандистів використовували сусідні держави для збору розвідувальної інформації [73, с. 72]. Саме тому проблема контрабанди завжди була в центрі уваги державних установ, і боротьбі з нею приділялась велика увага.

Ввезення на територію нашої держави контрабандних товарів сприяє неконтрольованому насиченню внутрішнього ринку продукцією іноземного виробництва та витісненню українських товарів. У результаті цього значних збитків зазнають вітчизняні підприємства, в першу чергу легкої та переробної промисловості, продукція яких стає неконкурентоспроможною, а контрабандисти виводять у тіньовий обіг значні суми коштів, призначених для сплати митних платежів [98, с. 118].

Сучасна контрабандна діяльність характеризується високим ступенем організованості, широкими міжрегіональними і міжнародними злочинними зв'язками та корумпованістю державних службовців різного рівня.

Контрабанда в Україні давно вже «переросла» свої ранні, класичні форми і сьогодні має такі ознаки: вона є однією зі складових економічної злочинності і тісно пов'язана з іншими видами злочинності (так, для певної частини населення, яка проживає у прикордонних районах, контрабанда набула характеру «промислу»); контрабанда набуває дедалі більш витончених та організованих форм (контрабанду дедалі частіше вчинюють не окремі особи, а організовані злочинні угруповання; координація контрабанди, наприклад, у галузі наркобізнесу, відбувається на транснаціональному рівні); контрабанда нерозривно пов'язана з корупцією в органах влади і управління, правоохоронних і судових органах, банківських структурах тощо і, насамперед, в митних органах; схеми контрабанди є доволі гнучкими, правопорушники постійно коригують механізми і тактику протиправної діяльності відповідно до зміни правил оформлення ввезення на територію України і вивезення з неї товарів; контрабандисти розробляють нові заходи протидії правоохоронним органам у виявленні та документуванні контрабанди [135, с. 18].

Однією з головних причин, що найбільш суттєво впливає на загальний рівень контрабанди, є корупція. Так, аналіз статистич-

них даних свідчить про те, що основними підставами для складення щодо працівників митних органів адміністративних протоколів про корупційні діяння або порушення спеціальних обмежень є: не застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні окремих груп товарів через митний кордон України; незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, матеріальних благ, сприяння, використовуючи своє службове становище, юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, надання незаконних переваг юридичним особам під час прийняття рішень; порушення технологічних схем порядку проведення митного контролю й митного оформлення при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України; недотримання вимог чинного законодавства під час надання дозволу на здійснення митного оформлення із застосуванням тимчасової митної декларації; порушення порядку процесуальних дій у справах про порушення митних правил; надання неповної інформації на запити правоохоронних органів; недотримання вимог Митного кодексу України щодо заборони заповнення посадовими особами митних органів граф вантажної митної декларації, заповнення яких належить до компетенції декларанта; надання недостовірної або неповної інформації при декларуванні доходів членів сім'ї тощо [135, с. 18].

Основні чинники, які обумовлюють існування контрабандної діяльності [98, с. 119]:

- низький рівень забезпеченості населення, високий рівень безробіття в країні та прикордонних регіонах, де контрабанда для значної частини мешканців перетворилася на основне джерело доходів;

- недосконалість митного та податкового законодавства;
- висока прибутковість цього виду злочинного бізнесу;
- «прозорість» державного кордону з країнами СНД;
- недостатньо ефективний рівень митного та прикордонного контролю;

- недосконалість державної системи контролю за походженням і реалізацією продукції та сплатою податків .

Контрабанда нерозривно пов'язана з корупцією в органах влади і управління, правоохоронних органах, банківських структурах тощо, що суттєво впливає на загальну криміногенну ситуацію в Україні [101, с. 105]. Головна суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що вона підриває існуючі економічні, фінансові, податкові відносини держави.

Аналіз стану боротьби з контрабандою свідчить про те, що хоча заходи, передбачені Державною програмою протидії контрабанді «Контрабанда СТОП», здебільшого й були виконані, проте не були вирішені основні завдання програми, а саме усунення економічних передумов, які сприяють контрабандній діяльності; підвищення ефективності митного і прикордонного контролю [131, с. 106].

Контрабанда не сприяє розвитку національного виробництва, економічно придушує українського виробника, зменшує податкові надходження до бюджету країни. Так, на думку фахівців, недонадходження до бюджету через контрабанду та різного роду економічні схеми зменшення розміру плати митних платежів призводить до того, що Україна недоотримує щорічно приблизно від 20 до 30 мільярдів грн. Сюди ще можна додати збитки від відшкодування ПДВ суб'єктам ЗЕД за фіктивний експорт та реекспорт товарів.

Протидія контрабанді дала б змогу державі, по-перше, отримати додаткові кошти для проведення соціально-економічних реформ; по-друге, встановити чіткий та прозорий порядок державного регулювання в галузі ЗЕД та митної справи; по-третє, зменшити загальний рівень злочинності в Україні.

До найпоширеніших протиправних дій належать [131, с. 106-107]: незаконне звільнення вантажів від митного огляду; оформлення документів про вивезення за межі території держави товарів, що мали переміщуватися через територію України транзитом, але були реалізовані в Україні; опломбування транспортних засобів без огляду вантажу; оформлення подвійних митних документів; заниження митної вартості товару; здійснення митного оформлення неіснуючих або з умисно завищеною вартістю вантажів на експорт, що дає можливість незаконно відшкодовувати з державного бюджету податок на додану вартість.

Одними з найпоширеніших предметів контрабанди є високоліквідні товари: алкогольні напої, тютюнові вироби тощо – товари, які на території України обкладаються акцизним податком. Незаконне ввезення підакцизних товарів в Україну заподіює істотну шкоду державі, тому що не сплачуються податки. І, як наслідок, вони витісняють з ринку товари легального походження.

На відміну від європейських країн, норми безпеки в Україні, які повинні міститися в державних стандартах, залишаються незмінними вже тривалий час. Тому для підвищення ефективності діяльності державного контролю необхідно запровадити принципово нові вимоги та стандарти якості продукції з метою припинення ввозу на територію України товарів сумнівної якості, або таких, які заборонені за їхнім хімічним складом до споживання в інших країнах світу.

Для покращання взаємодії правоохоронних органів в протидії контрабанді необхідно:

- облаштувати всі пункти пропуску через державний кордон України відповідною інформаційною системою Держприкордонслужби України;
- запровадити міжвідомчу базу даних правоохоронних органів про осіб, причетних до створення та діяльності фіктивних підприємств;
- на підставі інформації правоохоронних органів та органів, що здійснюють контроль за провадженням господарської діяльності, запровадити міжвідомчий моніторинг діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють експортно-імпортні операції;
- запровадження комплексного контролю за реалізацією товарів на внутрішньому ринку держави шляхом створення ефективної системи супроводження руху товарів від кордону до споживача, розроблення механізму застави в повному обсязі товарів, що транзитом перевозяться територією держави, з подальшим її поверненням після підтвердження факту ввезення товару на митну територію України; внесення змін до ст. 201 КК України щодо зменшення встановленої грошової суми, з якої настає кримінальна відповідальність;

– поліпшення технічного оснащення пунктів пропуску через державний кордон України засобами об'єктивного контролю (великотоннажними терезами, сканерами, рентгенівськими установками, системами зчитування номерів та відеоспостереження);

– забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади з метою запобігання незаконному переміщенню товарів та транспортних засобів через митний кордон України, ухиленню від сплати митних платежів, протиправному відшкодуванню ПДВ в результаті фіктивних експортних операцій.

Поряд із цим **боротьба з контрабандою** передбачає поєднання регуляторних та економічних важелів регулювання з організаційними і правовими, що дозволить: мінімізувати втрати коштів Держбюджету України з причин заниження митної вартості товарів, недостовірної класифікації товарів та визначення країн їхнього походження; отримати додаткові кошти для проведення соціально-економічних реформ; утворити надійні бар'єри для надходження на споживчий ринок продукції без сплати визначених чинним законодавством податків і зборів; стимулювати розвиток національного виробництва, економічно підтримати українського виробника; зменшити загальний рівень злочинності в Україні.

4.2. Поняття «контрабанда» як вид кримінального правопорушення

Контрабанда є однією з ключових суспільних небезпек у сфері зовнішньоекономічної діяльності. З часів проголошення незалежності України це негативне явище суттєво впливає на економічну безпеку країни, права та свободу громадян, їхнє здоров'я, національну та культурну спадщину. Про це свідчить кількість зареєстрованих злочинів у сфері господарської діяльності, яка збільшилась за останні роки більше ніж удвічі.

За редакцією Кримінального кодексу України (ККУ), яка діяла до 17.01.2012 р., у ст. 201 ККУ контрабандою визнавалося переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у ве-

ликих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

Необхідно зауважити, що у такій редакції диспозиція ст. 201 КК України визначала злочинними та поєднувала різні за своєю кримінально-правовою значущістю діяння щодо незаконного переміщення предметів, які мають різний ступінь суспільної небезпеки. Зокрема, не можна вважати однаковим ступінь суспільної небезпеки протиправного переміщенні товарів та прирівнювати його до рівня суспільної небезпеки протиправного переміщення культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів тощо.

Така невідповідність спонукала до декриміналізації незаконного переміщення товарів [174, с. 133]. А визнання його більш низького рівня суспільної небезпеки викликало до визнання цього діяння адміністративним правопорушенням. На відміну від такої ознаки злочинів, як суспільна небезпека, незаконному переміщенню товарів через митний кордон більш притаманна така ознака, як суспільна шкідливість у сукупності з високою поширеністю. Наявність цих ознак однозначно вказує на адміністративний характер (на відміну від кримінального) цього протиправного діяння. Така правова характеристика цього діяння дозволяє визнати його адміністративним правопорушенням. Певний час незаконне переміщення товарів через митний кордон нормативно класифікувалося і як злочин і як адміністративне правопорушення. До 17 січня 2012 року різниця між кримінальною та адміністративною відповідальністю полягала лише у вартості предметів правопорушень. Якщо вартість предметів правопорушень становила 536 500 грн і більше, наступала кримінальна відповідальність, якщо менше – адміністративна [5; 10].

Після вступу в силу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 р. №4025Л/І (далі – Закон) за незаконне переміщення товарів через митний кордон України або приховування товарів від митного контролю кримінальну відповідальність було скасовано, натомість посилено адміністративну відповідальність, при цьому зросли штрафні санкції за таке правопорушення. Відповідно до цього Закону за дане правопорушення накладається стягнення у вигляді штрафу, який становить 100% вартості товару та його конфіскацією. За такі ж повторні порушення митних правил передбачається накладення штрафу в розмірі 200% вартості товарів [11; 14].

Всі ці законодавчі норми повністю відповідають європейській практиці, зокрема, положенням Женевської конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів та Кіотської конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур, повноправним членом якої є Україна.

Контрабанда є одним зі злочинів, що посягає на господарську діяльність держави. Всі ланки господарської діяльності повинні забезпечувати підвищення ефективності виробництва, життєвого рівня людей. Для досягнення її максимальної ефективності держава встановлює певний порядок обігу товарів через митний кордон. Незаконне переміщення заборонених Законом предметів через митний кордон України кваліфікується як контрабанда [5].

Контрабандою, згідно і ст. 201 КК України є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Зазначені норми закріплені в чинному Кримінальному кодексі України (ККУ) у розділі VII – «Злочини у сфері господарської діяльності» (ст. 201) та у розділі XIII – «Злочини у

сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» (ст. 305) [5].

Криміналістична характеристика контрабанди являє собою систему взаємозалежних узагальнених даних про найбільш характерні ознаки способу, механізму, обстановки протиправних дій та їхніх наслідків, об'єкти, що взаємодіють у процесі здійснення контрабанди, особливості особистості винного, час і місце, типові матеріальні та ідеальні сліди, а також інші аспекти цього злочину, відомості про які мають практичне значення для вирішення завдань боротьби з контрабандою.

В основі елементів криміналістичної характеристики контрабанди лежать об'єктивні процеси здійснення і приховання цього злочину, що визначають закономірності відображення його ознак у реальній дійсності. Найбільш типовими елементами криміналістичної характеристики контрабанди зображено на рис. 4.2.

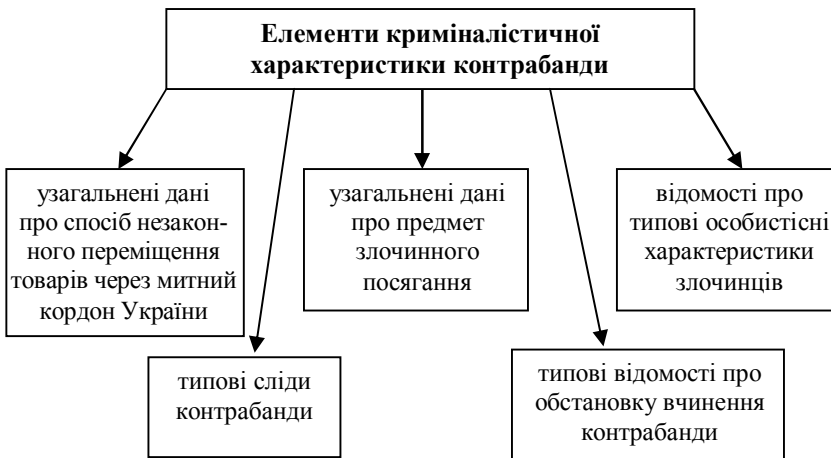

Рис. 4.2. Елементи криміналістичної характеристики контрабанди
Джерело: узагальнено авторами

Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів по стягненню передбачених законодавством платежів,

здійсненню митного контролю і митного оформлення предметів. Усі предмети контрабанди поділяються на дві групи, які відображені на рис. 4.2. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди можуть виступати встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи, громадська безпека, здоров'я населення.

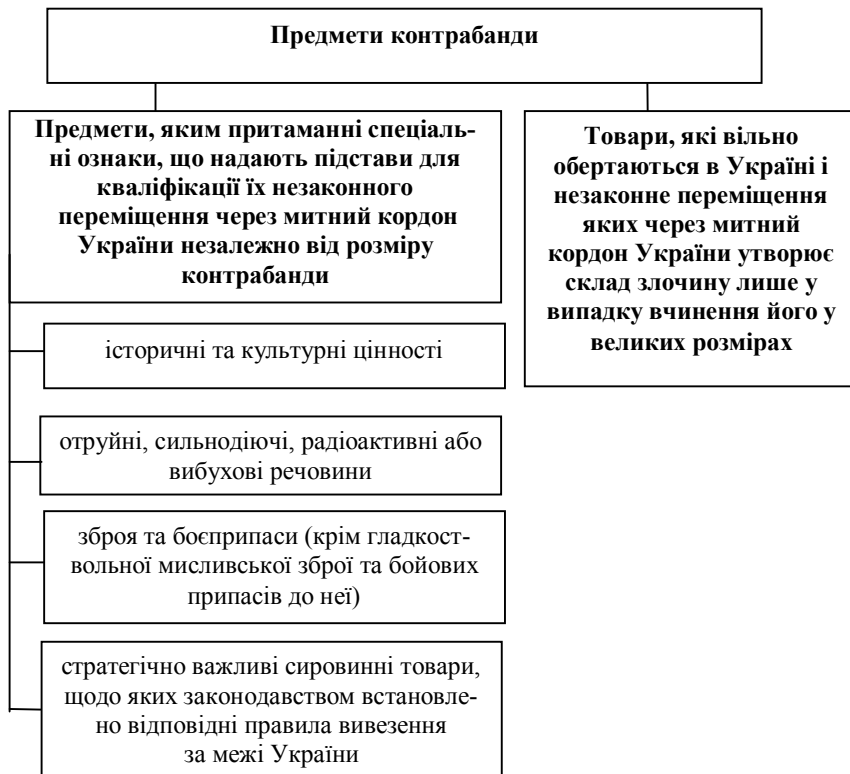

Рис. 4.3. Предмети контрабанди
Джерело: узагальнено авторами

Предмети контрабанди (рис. 4.3):

– культурні цінності – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України (оригінальні художні твори живопи-

су, графіки та культури; предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки та культури; предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок; унікальні та рідкісні музичні інструменти; рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування; рідкісні поштові марки тощо.

Культурні цінності не завжди є водночас історичними, але історичні цінності визнаються частиною культурних цінностей. Вивезення культурних цінностей з України здійснюється за наявності спеціального дозволу, який видається в установленому законом порядку.

Вивезенню з України не підлягають [11]:

а) культурні цінності, занесені до Державного реєстру національного культурного надбання;

б) культурні цінності, включені до Національного архівного фонду;

в) культурні цінності, включені до Музейного фонду України.

– отруйні речовини – це отрути, токсини (бойові, лікарські, сільськогосподарські та інші), які, потрапляючи всередину організму людини через органи дихання, травлення або через шкіру, здатні викликати смерть людини або психоневрологічний розлад, порушення дихання чи функції серцево-судинної системи, ураження нирок (нефропатію) чи печінки (гепатопатію) тощо. Вони можуть бути мінерального (миш'як, стрихнін, ртуть та сулема, синильна кислота та інші ціаніди, пестициди тощо), рослинного (отрута, виділена із мухомора, блідої поганки тощо), тваринного (зміїна отрута та отрута, що виробляється членистоногими тваринами) або змішаного чи штучного (хімічного) походження [127, с. 39];

– сильнодіючі речовини – це лікарські, побутові, промислові та інші хімічні речовини, здатні своїм впливом на живий організм заподіяти йому шкоди. До них, зокрема, віднесені аміназин, бісептол, grosептол, еритроміцин, ефералган, камфора, корвалол, ністатин, нітроглицерин, новокаїн, сульфадимезин, тетрациклін, фурацилін, деякі інсуліни та вітаміни, кислота нікотинава, настояжки женьшеню і прополісу, розчин йоду спиртовий. До сильнодіючих речовин належать і інші кислоти, луги, солі [127, с. 41].

Незаконне переміщення зазначених сильнодіючих речовин через митний кордон України має тягнути кримінальну відповідальність за ст. 201 тільки у тих випадках, коли кількість зазначених лікарських засобів значно перевищує розміри, необхідні для лікування конкретної особи.

Під поняттям «радіоактивні матеріали» слід розуміти ядерне паливо, яке може виділяти енергію шляхом самопідтримуваного ланцюгового процесу ядерного поділу поза ядерним реактором, радіоактивні продукти та відходи, а також речовини природного або штучного походження, що містять у своєму складі радіоактивні ізотопи, як здатні до первісного випромінювання (руда уранова або торієва уран-233, плутоній-239, америцій-242 тощо). Обладнання та установки (технічні пристрої) – джерела іонізуючого випромінювання (обладнання ядерних реакторів, установки для поділу ізотопів, системи конверсії тощо) – не є в прямому розумінні слова речовинами. Речі, що набули радіоактивності внаслідок впливу радіоактивних матеріалів (проби ґрунту, техніка, одяг тощо), також не можуть визнаватися радіоактивними речовинами.

Під товаром слід розуміти будь-який продукт праці, що має споживчу вартість, призначений для задоволення потреб людини і при цьому вироблений для відчуження шляхом продажу, обміну, здавання на комісію (консигнацію) тощо, а не для власного споживання чи використання. Це можуть бути продовольчі або непродовольчі товари, лікарські засоби (крім отруйних, сильнодіючих, наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів) і вироби медичного призначення, гладкоствольна мисливська зброя (це зброя, конструкція якої не дозволяє стріляти нарізною кулею) та бойові припаси до неї, друкована продукція, промислові вироби, у т.ч. такі продукти, які переміщуються через митний кордон України з використанням трубопровідного транспорту (нафта, природний газ) та ліній електропередач (електроенергія). Не є предметом цього злочину речі, які відповідно до законодавства України не підлягають обов'язковому декларуванню митним органам та не обкладаються митом, речі, що ввозяться (пересилаються) у разі переселення громадян на постійне місце проживання в Україні, речі, які ввозяться (пересилаються) громадянами і входять до складу

спадщини, відкритої за митним кордоном України на користь резидента (за наявності консульської легалізації відповідних документів).

До стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України, належать передусім товари, на які поширюється режим ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій [11]. Ці режими запроваджуються Україною, зокрема, у разі: різкого погіршення розрахункового балансу України, якщо негативне сальдо його перевищує на відповідну дату 25 процентів від загальної суми валютних вимог України; досягнення встановленого ВР рівня зовнішньої заборгованості; значного порушення рівноваги по певних товарах на внутрішньому ринку України; необхідності забезпечити певні пропорції між імпортною та вітчизняною сировиною у виробництві тощо. Переліки товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню і ліцензуванню, щорічно затверджуються Кабінетом Міністрів.

До стратегічно важливих сировинних товарів можуть відноситись також товари, дозвіл на вивезення яких видається спеціально уповноваженим органом – ДСЕК. Переліки таких товарів затверджуються і періодично переглядаються КМ.

Об'єктивна сторона контрабанди виражається в діях, які полягають у незаконному переміщенні відповідних предметів через митний кордон України.

Контрабанда є злочином з формальним складом. До визначення моменту закінчення контрабанди потрібно підходити диференційовано і враховувати те, відбувається ввезення чи вивезення предметів злочину, а також місце здійснення протиправних дій [47, с. 238]. Якщо предмети ввозяться на митну територію України або вивозяться зі спеціальних митних зон на решту митної території, контрабанда має розглядатись як закінчений злочин у разі фактичного переміщення предметів через митний кордон. При цьому не має значення, вдалося чи ні винному вивезти предмети контрабанди за межі зони митного контролю.

Обов'язковою ознакою складу злочину є місце його вчинення – це митний кордон. Митний кордон збігається з державним кор-

доном України, за винятком меж спеціальних митних зон. Межі території спеціальних митних зон є складовою частиною митного кордону України.

Переміщення товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, однак не у великих розмірах, тягне адміністративну відповідальність згідно з Митним кодексом. Незаконне вивезення з України або ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу (зоологічних і ботанічних колекцій, тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, тощо) тягне адміністративну відповідальність за умови, що ці дії не містять складу злочину, передбаченого законодавством.

Вартість предметів контрабанди визначається за національною валютою України за допомогою нормативних актів про ціни та ціноутворення на відповідні товари, вільних ринкових цін на них, а у разі їхньої відсутності – на підставі висновків товарознавчої експертизи.

У разі якщо предмет контрабанди відсутній (знищений, реалізований, вивезений за межі України або місце його знаходження невідоме) чи істотно змінився (пошкоджений тощо), при визначенні його вартості використовуються відомості, які містяться у документах. Вартість може визначатись на підставі цін на ідентичні або на подібні товари відповідно до порядку, встановленого митним законодавством.

Дії особи, яка мала намір незаконно перемістити через митний кордон товари у великому розмірі, але перемістила їх (у т.ч. за домовленістю з іншими особами) невеликими частинами, вартість кожної з яких є меншою від тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, слід розглядати як продовжуваний злочин.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, у т.ч. особа, яка користується правом дипломатичного імунітету, незалежно чи є ці особи власниками цих предметів чи ні. Дії службової особи, яка сприяла незаконному переміщенню предметів через митний кордон, слід розглядати як пособництво у контрабанді та, за наявності підстав, як відповідний злочин у сфері службової діяльності.

Відомості про типові особистісні характеристики злочинців – подальший основний елемент криміналістичної характеристики контрабанди. Її суб'єктом може бути будь-яка особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства; посадова чи приватна особа), яка досягла 16-річного віку. Слідчою практикою виявлено два основні типи контрабандистів, характеристику яких наведено на рис. 4.4.

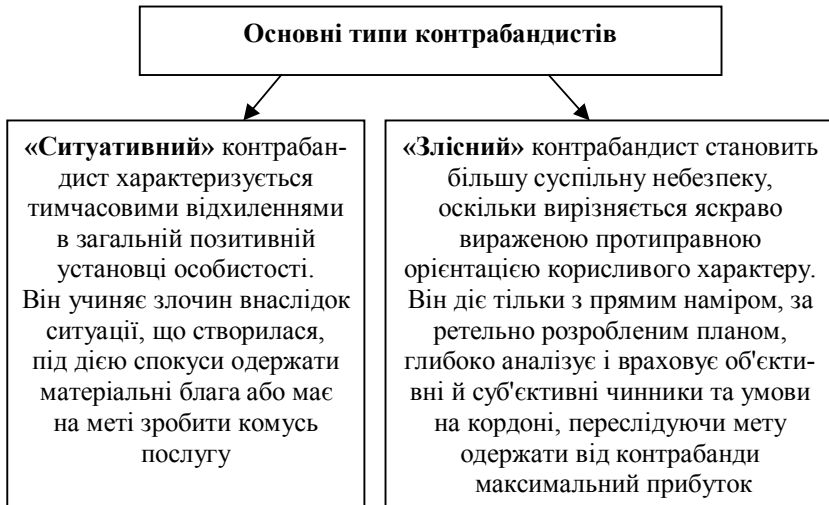

Рис. 4.4. Основні типи контрабандистів

Джерело: розроблено авторами

Аналіз слідчої практики показує, що більш як 75% злісних контрабандистів вчиняли злочин у складі організованих груп і протягом досить значного часу. Ці контрабандисти беруть участь у корупції органів влади і управління, правоохоронних органів. На шляху до збагачення і досягнення бажаних результатів вони не зупиняються ні перед якими перепонами.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим наміром. Недекларування відповідних предметів, вчинене з необережності, не містить ознак коментованого складу злочину. Не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за контрабанду особа, яка добросовісно помиляється щодо того, чи є даний пред-

мет культурною цінністю або отруйною речовиною (наприклад, якщо ця культурна цінність тривалий час зберігалась у родині особи або якщо ця речовина була вільно придбана особою в крамниці іншої країни).

Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його [5, ст. 201]:

- 1) за попередньою змовою групою осіб;
- 2) особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею.

Якщо контрабанду вчинено за попередньою змовою групою осіб, то при визначенні її розміру потрібно виходити із загальної вартості предметів, які переміщуються через митний кордон.

Контрабанда, якщо метою незаконного переміщення предметів було ухилення від сплати обов'язкових платежів, кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених законодавством. Правова оцінка зазначених дій як ідеальної сукупності зумовлена тим, що здійснюване легальне переміщення через митний кордон України товарів пов'язане зі сплатою до чи в момент їхнього переміщення ПДВ, акцизного збору, мита, інших обов'язкових платежів. Кваліфікація за сукупністю вважається правильною на тій підставі, що вказані злочини мають різні об'єкти посягань, ст. 212 Кримінального кодексу України не конкретизує спосіб ухилення від оподаткування (а отже, ним може бути і недотримання митних процедур). Крім цього, у деяких випадках незаконного переміщення предметів через митний кордон відсутній мотив, притаманний ст. 212 ККУ, – бажання ухилитись від сплати обов'язкових платежів.

У разі, коли винний спочатку вчинює контрабанду товарів у великих розмірах, а згодом здійснює операції з незаконно переміщеними через митний кордон предметами, які приховує від оподаткування, вчинене утворює реальну сукупність злочинів, передбачених ст. ст. 201, 212 ККУ.

Декларування товарів не своїм найменуванням, наприклад, під іншим кодом товарної номенклатури, умисне заниження митної вартості, повідомлення завідомо недостовірних даних про країну походження або митний режим товарів (так званий псевдотранзит або «утеплення» оподатковуваних товарів, ввезення товарів під

виглядом виставкового майна) за наявності ознак складу злочину, передбаченого ст. 222 ККУ, має розцінюватись як шахрайство з фінансовими ресурсами (надання завідомо неправдивої інформації з метою отримання пільг щодо податків) або кваліфікуватися за ст. 212 ККУ. Умисне ввезення в Україну під виглядом транзиту предметів фактично з метою їх реалізації на території України за наявності підстав кваліфікується як контрабанда, оскільки у даному разі до митного органу як підстава для переміщення предметів подаються документи, які містять неправдиві дані. В інших випадках порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення предметів або про транзит має тягнути адміністративну відповідальність згідно з Митним кодексом.

Добровільна відмова від вчинення контрабанди можлива лише на стадії готування до незаконного переміщення предметів через митний кордон або незакінченого замаху на його вчинення, коли особа усвідомлює можливість доведення злочину до кінця, але з власної ініціативи відмовляється від цього. Добровільна відмова виключається, якщо особа видає предмети контрабанди у зв'язку з оголошенням їй рішення про проведення особистого огляду (виняткова форма митного контролю), огляду або переогляду транспортних засобів, товарів та інших предметів, оскільки у даному разі порушник митного законодавства розуміє об'єктивну неможливість доведення злочинного наміру до кінця через наявність нездоланної перешкоди.

4.3. Виявлення та особливості розслідування контрабанди

Розслідування контрабанди – це діяльність компетентних правоохоронних органів, що полягає у збиранні, дослідженні, оцінці, перевірці та використанні доказів з метою попередження, запобігання та розкриття злочинів щодо контрабанди, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону, та закінчується винесенням правозастосовного акту за її наслідками [73, с. 202].

Методика розслідування контрабанди – це система наукових положень, технічних прийомів, методичних правил і рекомендацій, що застосовуються під час розкриття і розслідування цього злочину.

Контрабанда складається з її підготування (вибору предмета посягання, способу злочину, каналу переміщення товарів і т. д.) і приховання незаконного переміщення товарів через митний кордон України. На всіх її стадіях залишаються типові сліди, насамперед матеріальні, що з'явилися на товарі, транспортному засобі, документах, устаткуванні, і сам товар тощо. Виникають і ідеальні сліди у свідомості очевидців завдяки сприйняттю ними обставин здійснення контрабанди.

До структури криміналістичної характеристики контрабанди входять типові відомості про обстановку її вчинення та виявлення, а саме [73, с. 201]:

- про канали незаконного переміщення товарів чи інших предметів через кордон України;
- про типову обстановку виявлення злочину;
- про можливі зв'язки контрабандиста або контрабанди з іншими злочинами (наприклад, зловживання своїми службовими повноваженнями посадової особи держави, з якої контрабандний товар імпортувався чи куди експортувався).

Ці елементи криміналістичної характеристики зазвичай безпосередньо стосуються завдань, що вирішуються в ході провадження у будь-якій кримінальній справі про контрабанду.

Установлюючи конкретний факт контрабанди, працівник відділу дізнання чи слідчий вивчає та оцінює сліди і зібрану у справі інформацію.

Аналізуючи отримані дані, він співвідносить їх із сукупністю елементів криміналістичної характеристики контрабанди й оцінює повноту і значущість зібраних доказів.

Так, відомості, що характеризують деякі типи контрабандистів, сліди, залишені ними в конкретних кримінальних ситуаціях, дозволяють на початковому етапі розслідування визначити коло осіб, серед яких необхідно шукати злочинця, а якщо контрабанди-

ста виявлено, правильно вибрати тактику проведення слідчих дій, вирішити інші завдання розслідування контрабанди.

Контрабанда вважається закінченим злочином (рис. 4.5) з моменту фактичного переміщення предметів через митний кордон.

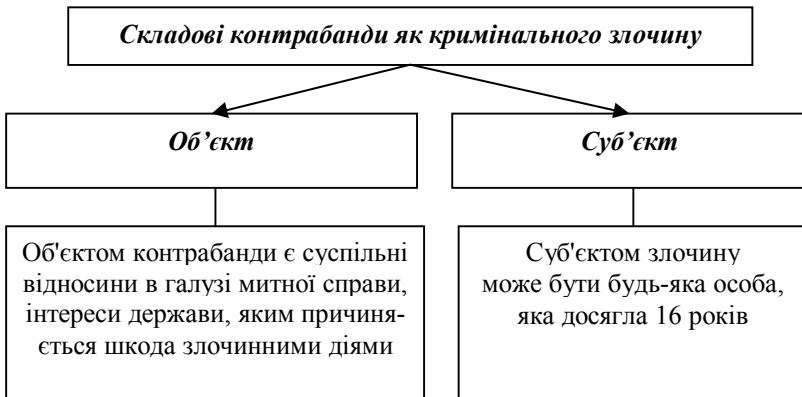

Рис. 4.5. Складові контрабанди як кримінального злочину

Джерело: узагальнено авторами

Незаконним визнається і таке переміщення товарів або інших цінностей через митний кордон, яке здійснювалося поза митним контролем, тобто поза місцем розташування митниці або поза часом здійснення митного оформлення, чи здійснення підготовчих дій до такого порушення, а також з приховуванням від митного контролю таких предметів.

Контрабанда кваліфікується за ознакою великих розмірів у випадку переміщення через митний кордон предметів контрабанди, вартість яких становить 200 і більше офіційно встановлених розмірів мінімальної заробітної плати. Визначення цін предметів робить експерт.

Незаконне переміщення товарів, транспортних засобів і предметів, вчинене за відсутності всіх ознак, тягне адміністративну відповідальність.

Діючі стандарти здійснення кримінального провадження [6] адаптовані до європейських й міжнародних вимог судочинства, наповнені гуманістичним змістом і спрямовані на підвищення га-

рантій дотримання прав та свобод громадян у ході розслідування кримінальних справ. З урахуванням практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні має застосовуватися принцип верховенства права, який означає, що у правовій державі має панувати закон, а не інтереси осіб, у руках яких у певний момент перебуває влада, а функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону.

Законність в кримінальному провадженні полягає у вимозі точного і неухильного застосування законів органами досудового розслідування, прокуратури, суду, дотримання всіма іншими суб'єктами кримінального провадження, державними і недержавними установами й організаціями, посадовими особами, громадянами приписів Конституції України, законів і відповідних нормативних актів. Іншими словами, під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, начальник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК, міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. При цьому прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Зміни в законодавстві позбавили митні органи статусу органів дізнання, тепер митниці не мають права порушувати кримінальні справи про контрабанду, застосовувати запобіжні заходи та проводити в них невідкладні слідчі дії. Однак це не означає, що їхні посадові особи припинили боротьбу із спробами переміщення предметів та речовин через кордон поза митним контролем або з приховуванням від такого контролю – боротьба з контрабандою залишається пріоритетним завданням митних органів України [6].

Митні органи в новому Кримінальному процесуальному кодексі не віднесені до переліку органів досудового розслідування, які вправі самостійно здійснювати як дізнання, так і досудове слідство, в ньому зазначені лише органи внутрішніх справ, органи безпеки, органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та органи державного бюро розслідувань. Проте за дорученням (виключно з його ініціативи) слідчого або прокурора митні органи, які законодавець відніс до оперативних підрозділів, можуть бути уповноважені на здійснення слідчих дій та негласних слідчих дій в кримінальному провадженні. При цьому під час виконання таких доручень співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Зміни в КПК та Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», які дозволили здійснювати оперативно-розшукову діяльність оперативним підрозділам митних органів, а саме тим підрозділам, які ведуть боротьбу з контрабандою, набувають чинності з 19 листопада 2013 року. Ці зміни стали довгоочікуваним, прогнозованим, науково вивіреном, але абсолютно новим напрямком в сфері правоохоронної діяльності митних органів. Відтак основним завданням для кожного митного органу на наступний рік стає забезпечення належної підготовки співробітників, здатних виконувати ці функції.

Як вже було сказано, митні органи втратили повноваження на вчинення за власною ініціативою слідчих дій та запобіжних заходів, у тому числі затримання особи, яка підозрюється у вчиненні контрабанди. Тепер на практиці слід вирішувати процесуальні питання, пов'язані із виявленням митниками ознак контрабанди за відсутності можливостей органу дізнання.

Стаття 207 КПК встановлює можливість будь-кому затримувати злочинця в момент вчинення протиправного діяння. Звичайно, така дія спрямована на певні обмеження конституційного права на недоторканість, відтак має проводитись під жорстким контролем щодо дотримання законності. Право на свободу і особисту недоторканність є одним із основних прав особи, яке гарантується не лише Кримінальним процесуальним кодексом, а у першу чергу міжнародно-правовими актами про права людини та Конституцією України.

Слід відзначити, що Основний закон України значною мірою демократизував сам процес вжиття заходів, що обмежують особисту недоторканність особи. Так, зі змісту статті 29 Конституції, можна виділити такі основні характеристики цієї засади:

- кожна людини постійно користується свободою й особистою недоторканністю в межах її правомірної поведінки;

- арешт будь-якої людини на території України та тримання її під вартою можливі тільки за наявності судового рішення, яке повинно бути винесено на підставах та в порядку, встановлених законом;

- утримання особи під вартою (затримання та арешт) здійснюються як тимчасовий захід за наявності чітко визначених законом умов;

- кожному заарештованому чи затриманому мають бути невідкладно повідомлені мотиви арешту чи затримання, роз'яснені права та надана можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника;

- про затримання чи арешт негайно інформуються родичі затриманого чи арештованого, а у разі подання ним усної або письмової вимоги - захисник, а також адміністрація за місцем роботи чи навчання;

- кожен затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання;

- кожен незаконно затриманий чи заарештований має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди.

Відповідно до нового порядку кримінального переслідування ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених законом. Але при цьому кожен має право затримати будь-кого при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, або безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (тобто особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу після вчинення злочину або у ході її пе-

реслідування, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Саме таким чином мають діяти посадові особи митниці при виявленні у ході виконання митного контролю та митного оформлення ознак кримінальних правопорушень. Пов'язаною із питанням затримання особи є проблема вилучення тих предметів, матеріалів та речовин, що є безпосередніми предметами контрабанди, які намагаються з порушенням встановленого порядку перемістити через митний кордон.

Безперечно, що при виявленні культурних цінностей, сильнодіючих, отруйних, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів або спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації виникає невідкладна необхідність вилучити їх із володіння правопорушника. При цьому одна із засад кримінального провадження – недоторканність права власності передбачає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним, а його зміст полягає в тому, що:

1. Позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК.

2. На підставах та в порядку, передбаченому КПК, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

- а) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

- б) надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечен-

ня кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення;

в) є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їхнім незаконним обігом;

г) набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них, або на які було спрямоване кримінальне правопорушення.

Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст. 207, 208 КПК. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно.

При розгляді справ про порушення митних правил необхідно з'ясувати:

- чи було вчинено адміністративне правопорушення;
- чи винна дана особа в його вчиненні;
- чи підлягає вона адміністративній відповідальності;
- чи є обставини, що пом'якшують та/або обтяжують відповідальність;
- чи є підстави для звільнення особи, що вчинила правопорушення, від адміністративної відповідальності;
- а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Значення обізнаності про типові слідчі ситуації розслідування контрабанди полягає в тому, що ними, крім іншого, обумовлено [56, с. 124]:

1) завдання, що підлягають вирішенню під час розслідування в таких справах;

2) сукупність слідчих дій та інших заходів, що їх необхідно для цього провести на первинному і подальших етапах розслідування;

3) багато інших питань методики цього процесу (організація, планування тощо).

Типові ситуації початкового етапу розслідування контрабанди зображено на рис. 4.6.

Рис. 4.6. Типові ситуації початкового етапу розслідування контрабанди
Джерело: узагальнено авторами

Першочергові завдання розслідування для першої типової слідчої ситуації [161, с. 87]:

- установлення поки що невідомої слідству стадії підготовки контрабанди;
- вивчення, аналіз і фіксація всіх слідів;
- з'ясування мотивів і мети злочину;
- доведення вини підозрюваного (обвинувачуваного);
- визначення запобіжного заходу.

Окремі типові версії для такої ситуації впливають із перелічених завдань, обумовлюються мотивами, метою та особливостями можливих учасників контрабанди і т. д.

Для вирішення названих завдань у ході планування первинного етапу розслідування першочергово необхідно встановити або виконати таке [56, с. 201]:

1. Кого з підозрюваних треба першочергово затримати чи арештувати, в якій послідовності, де, коли і за яких обставин.

2. У кого з підозрюваних чи їхніх близьких слід зробити обшук, що і де шукати.

3. Визначитись із перспективами слідчого огляду предметів і документів, вилучених під час обшуків.

4. Провести слідчий огляд засобів і пристосувань, що використовувалися для переміщення і збереження контрабанди.

5. Провести виїмку за місцем проживання і роботи підозрюваного та в інших осіб, у яких можуть бути предмети контрабанди і документи, що її підтверджують.

6. Здійснити слідчий огляд документів, використаних для приховування контрабанди.

7. Визначити коло осіб, що підлягають допиту як свідки, коли та в якій черговості, які факти і обставини підлягають з'ясуванню під час допиту кожного з них.

8. Визначити, які обставини і в якій послідовності повинні з'ясуватися в ході перших допитів підозрюваних.

9. Коли, у кого, в якій послідовності і якими силами здійснити накладення арешту на майно, грошові внески та інші цінності, що підлягають конфіскації.

10. Запланувати накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію та її виїмку.

11. Пред'явлення свідкам, зокрема очевидцям, предметів контрабанди, а в разі необхідності – й підозрюваним.

12. Проведення очних ставок між ними і підозрюваними.

13. Проведення відтворення обстановки та обставин події (слідчого експерименту), пошукових (чи оперативних) заходів.

14. Призначення судових експертиз, ревізій і документальних перевірок.

За цієї ситуації можливі випадки, коли деякі співучасники контрабанди залишаються на волі. Тоді слідчому належить підтримувати тісний контакт із працівниками органів дізнання, які продовжують свою пошукову роботу, щоби вчасно використовувати у процесі розслідування одержані ними дані.

Основні завдання для розслідування за умов подальшої типової ситуації (коли є відомості про діяння, що містить ознаки контрабанди, і винну особу, однак її місцеперебування невідоме або вона перебуває за кордоном) передбачають [161, с. 78]:

– збирання необхідної інформації про контрабандиста, його родичів та інші близькі зв'язки, можливих співучасників, установлення їх точного місцеперебування;

– вивчення стадії підготування до контрабанди, місць збереження її об'єктів;

– виявлення свідків злочину;

– огляд об'єктів контрабанди, закріплення її слідів як доказів злочинної діяльності контрабандиста, що ховається;

– збір інших доказів провини підозрюваного, з'ясування мотивів і мети вчинення злочину, характеру і розміру завданого державі збитку;

– встановлення обставин, що сприяли від'їзду підозрюваного з постійного місця проживання за кордон, причин умов, що полегшили здійснення контрабанди і можливість сховатися від слідства.

У цій ситуації слідчому необхідно якнайактивніше використовувати оперативно-розшукові можливості органу дізнання, а також налагодити взаємодію із закордонними правоохоронними органами.

Йому потрібно грамотно виконати всі можливі без участі винної особи слідчі та інші дії, а саме [73, с. 192]:

– провести огляд місця події та об'єктів контрабанди, інших об'єктів, що можуть стати речовинними доказами;

– допитати свідків і співучасників;

– обшукати за місцем постійного проживання контрабандиста, його родичів та близьких йому людей (там можуть бути як докази контрабанди, так і сам розшукуваний);

– провести виїмку необхідних документів;

– призначити криміналістичні та інші судові експертизи;

– пред'явити для впізнання предмети і засоби контрабанди, фотографії винного;

– накласти арешт на поштово-телеграфну кореспонденцію і виконати її виїмку.

Третя типова слідча ситуація, коли контрабандист невідомий, є найбільш складною для слідства.

Особливість розслідування даної категорії злочинів за такої ситуації полягає в тому, що на первинному етапі не завжди одноз-

начно зрозуміло: чи є досліджувана подія результатом власне злочинних дій, чи містить вона склад контрабанди.

Ще більша складність із головним питанням – хто вчинив ці дії?

За умов виявлення ознак безгосподарної контрабанди конструюються версії про [73, с. 189]:

- коло причетних до неї осіб;
- місця їхнього можливого перебування чи переховування;
- мотиви й цілі, джерела придбання предметів контрабанди;
- способи маскувannya і переміщення об'єктів контрабанди;
- місця збереження, місця збуту об'єктів;
- наявність чи відсутність співучасників;
- зв'язок події контрабанди з іншими деліктами.

Перевірка версій відбувається в напрямі з'ясування основних питань, які відображено на рис. 4.7.

Контрабанда вважається закінченим злочином з моменту фактичного переміщення предметів через митний кордон.

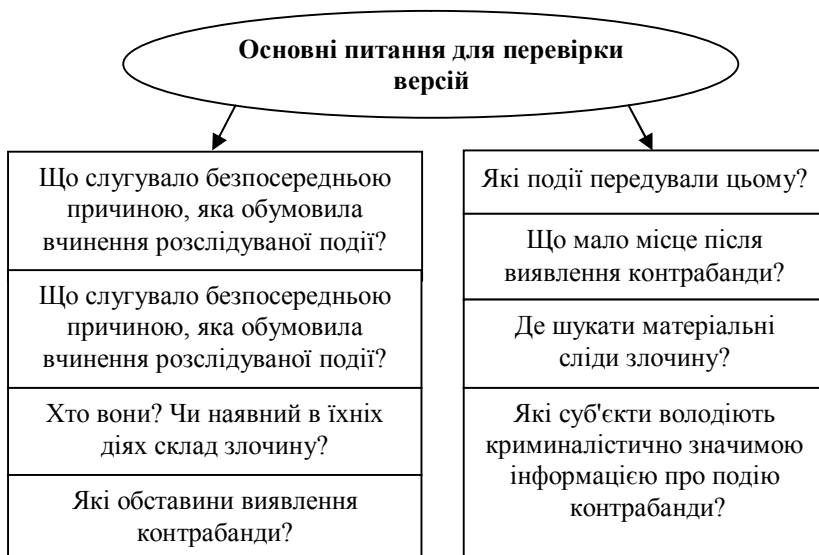

Рис. 4.7. Основні питання для перевірки версій

Джерело: [161, с. 73]

Незаконним визнається і таке переміщення товарів або інших цінностей через митний кордон, яке здійснювалося поза митним контролем, тобто поза місцем розташування митниці або поза часом здійснення митного оформлення, чи здійснення підготовчих дій до такого порушення, а також з приховуванням від митного контролю таких предметів.

У справах про контрабанду, в яких уже на початку зрозуміло, що її причина полягає в навмисних діях певної особи, основні зусилля спрямовуються на її встановлення.

За цієї ситуації серед початкових слідчих дій варто назвати [161, с. 72]:

- огляд місця події;
- огляд предметів контрабанди;
- допит свідків (зокрема, посадових осіб митниці та військовослужбовців прикордонних військ);
- виїмка відповідних документів;
- призначення і проведення відповідних судових експертиз.

З усіх первинних слідчих дій особливе значення в цій ситуації має огляд місця події та предметів контрабанди, тому що на початковому етапі розслідування допит підозрюваного виконати неможливо. Це відбувається тому, що предмети контрабанди виявлено, а контрабандиста не встановлено. За такої ситуації початково найпродуктивнішою є тільки ця слідча дія, оскільки вона дає можливість установити важливий для з'ясування обставин розслідуваної контрабанди зв'язок наявних на місці огляду матеріальних слідів із цією подією.

Отримані дані використовують для розшуку і викриття злочинця. Для огляду місця події та предметів контрабанди залучаються спеціалісти-криміналісти та інші фахівці, залежно від виду контрабанди і способів її здійснення.

Під час затримання та огляду на кордоні предметів контрабанди проводиться огляд місця події, транспортних засобів, виявлених схованок. Це дає можливість здобути необхідну криміналістично значущу інформацію не тільки про матеріальні сліди, а й про склад злочину [56, с. 87]:

- яким способом учинено контрабанду;

- коли, ким, із якою метою, за чиєї допомоги;
- яку заподіяно шкоду;
- хто міг знати про те, що сталося;
- де було придбано чи отримано предмети контрабанди;
- коли і як їх було приховано для незаконного переміщення через кордон України;
- чи було спеціально виготовлено з цією метою схованку або ж використовувалися конструктивні особливості конкретного транспортного засобу;
- які специфічні ознаки багажу, вантажу;
- чи проявились, і якщо так, то як, професійні навички контрабандиста;
- які хитрощі були ним застосовані для реалізації злочинного задуму.

Якщо після здійснення контрабанди минуло небагато часу, а під час огляду місця події та предметів контрабанди стало можливим одержати інформацію, достатню для визначення напрямку дій (руху) злочинця, організовується його переслідування «по гарячих слідах», здійснюються загороджувальні й пошукові заходи на шляху його відходу з місця події.

Важливе значення для розкриття контрабанди має своєчасність і результативність допитів свідків. Значна частина таких свідків у справах цієї категорії відома з матеріалів, що слугували підставою для порушення кримінальної справи. Інших встановлюють у результаті оперативно-розшукової діяльності, або в ході первинних слідчих дій.

Допит свідків звичайно дає можливість отримати інформацію про ймовірного злочинця, його індивідуальні ознаки, про інших свідків контрабанди. Ця інформація повинна негайно передаватися органу, що розшукує контрабандиста.

Якщо всі слідчі дії та оперативно-розшукові заходи, що можливі для здійснення за відсутності підозрюваного, будуть виконані, а контрабандист залишиться невиявленим, досудове слідство в законному порядку зупиняється, за правилами.

З установленням контрабандиста проводяться його затримання, огляд і особистий обшук, допит як підозрюваного та інші слід-

чі дії. Тоді розглянута слідча ситуація трансформується в одну з різновидів першої.

У практиці розслідування справ про контрабанду трапляються змішані ситуації, що поєднують елементи розглянутих вище типових ситуацій. Слідчий, звичайно, завжди повинний враховувати конкретні обставини. Після з'ясування реальної слідчої ситуації успіх розслідування значною мірою залежить від тісної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами митних та інших правоохоронних органів, зокрема, й за межами України.

Економічна і суспільна небезпека контрабанди, а також труднощі, з якими найчастіше пов'язане її розслідування, вимагають об'єднання зусиль органів досудового слідства, оперативно-розшукових підрозділів і відділів дізнання органів доходів і зборів України з різноманітними оперативно-технічними підрозділами інших правоохоронних органів, а часто і з правоохоронними органами зарубіжних держав.

Під об'єднанням зусиль необхідно розуміти не просту суму (поєднання) сил, а взаємодію уповноважених службових осіб з чітким розмежуванням передбачених законом їхніх прав та обов'язків.

Митні органи, відповідно до чинного ККУ, виступають органом дізнання у справах про контрабанду.

Порушивши кримінальну справу, вони проводять у ній невідкладні слідчі дії, спрямовані на встановлення і закріплення слідів злочину, і не пізніше як за десять діб передають її через прокурора слідчому, незалежно від установа чи нестванова особи винного.

Органи досудового слідства (а в справах про злочини, передбачені статтями 201, 305 КК України, досудове слідство провадиться слідчими органів СБУ) та органи дізнання, незважаючи на спільність завдань боротьби з контрабандою, діють незалежно один від одного, вирішуючи ці завдання своїми специфічними засобами.

На митні органи закон покладає обов'язок провадження необхідних оперативно-розшукових та інших заходів, передбачених кримінальним кодексом і законодавством України, для зупинення

й виявлення контрабанди, а також установлення осіб, що вчинили її. Окрім цього, вони реалізують ще й адміністративну функцію.

Митним кодексом України визначено адміністративні повноваження цих органів, а також порядок притягнення ними до адміністративної відповідальності за митні правопорушення юридичних осіб, за одночасної адміністративної та кримінальної відповідальності їхніх посадових осіб чи інших працівників.

Тут законодавець застосував підхід, коли за одне митне правопорушення настає відповідальність відразу кількох суб'єктів-посадових осіб, інших працівників юридичної особи та безпосередньо юридичної особи.

Внаслідок цього щодо одного й того ж митного правопорушення, зокрема контрабанди, провадяться дві справи: одна – кримінальна, інша – адміністративна.

Кримінальну справу розслідують спочатку працівники відділу дізнання митних органів (чи регіонального митного управління), а потім передають, як уже зазначалося, слідчому СБУ [161, с. 90].

Якщо працівник відділу дізнання одночасно з розслідуванням у кримінальній справі здійснює й адміністративне провадження, то взаємодія з оперативно-розшуковими підрозділами буде максимально тісною.

Це обумовлено тим, що під час порушення митним органом кримінальної справи у всіх випадках створюється оперативно-дізнавальна група, яка здійснює в ній дізнання та адміністративне провадження.

У більшості випадків керівник обох підгруп – працівник відділу дізнання, а всі введені в них оперативні працівники і працівник митних органів йому підконтрольні. Але така форма взаємодії практикується тільки в період проведення дізнання у кримінальній справі.

Після закінчення дізнання матеріали справи передаються слідчому. Адміністративне ж провадження за відсутності ознак складу злочину контрабанди передається з відділу дізнання до відділу митних розслідувань відповідного митного органу, і оперативно-дізнавальна група скасовується.

Досвід показує: чим скоріше слідчий прийме до свого провадження справу про контрабанду, досконально вивчить її матеріали і результати адміністративного провадження, вчасно одержуючи під час цього від органу дізнання криміналістично значущу інформацію, а митні органи своєю чергою матимуть можливість знайомитися з фактичними даними, отриманими слідчим, тим з більшою переконаністю можна говорити, що обидві сторони погоджують свої дії та взаємодіють між собою.

Лише тісна ділова взаємодія органів досудового слідства з митними органами забезпечує позитивний рух справ.

Від моменту прийняття кримінальної справи до свого провадження тільки слідчий – ініціатор і організатор взаємодії з іншими підрозділами та органами в інтересах найбільш повного виявлення всіх обставин розслідуваної справи про контрабанду [73, с. 274].

Відштовхуючись від наявної у справі слідчої ситуації, він визначає форми, способи та інші аспекти взаємодії.

За результатами такої взаємодії він вносить корективи і доповнення в план розслідування, приймає рішення про виконання додаткових чи повторних слідчих дій (обшуків, виїмок, затримань, допитів, призначення судових експертиз і т. д.), а також проведення оперативно-розшукових заходів.

Усі суб'єкти взаємодії зобов'язані сприяти слідчому в розслідуванні контрабанди.

Аналіз практики взаємодії слідчих СБУ з працівниками митних органів і прикордонниками показує, що найбільш поширені форми взаємодії, зображені на рис. 4.8.

Результативність боротьби з контрабандою залежить від своєчасної інформованості відповідних служб митних органів, СБУ, прокуратури, міліції про вчинену контрабанду чи таку, що готується. Коли надходить інформація про підготування до контрабанди, вона скеровується до митних органів і КПП прикордонних служб. Останні в офіційному порядку вживають заходів до виявлення ознак контрабанди та її припинення.

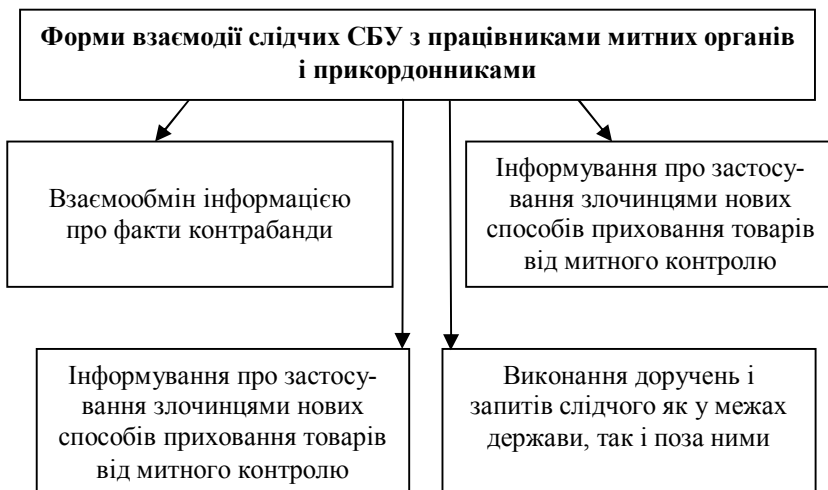

Рис. 4.8. Форми взаємодії слідчих СБУ з прикордонниками
Джерело: узагальнено авторами

У розслідуванні контрабанди виявляються нестандартні різновиди способів приховання її предметів, підроблення документів та інші хитрощі контрабандистів. У рамках взаємодії слідчі органи повинні негайно інформувати зі свого боку про це митні органи і прикордонні КПП.

Ефективність взаємопогоджуваних дій щодо виявлення і припинення контрабанди є найбільш очевидною, коли виявляється великий безгосподарний контрабандний товар на транспортних засобах міждержавного сполучення. Для боротьби з такими випадками контрабанди, збирання доказів, виявлення винних і застосування до них передбачених законом заходів впливу є необхідними спільні зусилля представників правоохоронних органів багатьох держав у рамках існуючих міжнародних договорів про надання правової допомоги [56, с. 186].

Наприклад, розслідування у кримінальних справах щодо контрабанди великих партій товарів вимагає обов'язкової зустрічної перевірки митних документів, оформлених в Україні, з аналогічними митними документами, оформленими щодо тих самих товарів у державах, звідкіля вони імпортувалися чи куди експортува-

лися, або через кордон і території яких здійснювалося їхнє транзитне переміщення.

У справах про контрабанду часто проводять слідчий огляд. Це можуть бути такі його різновиди, як огляд місцевості; огляд приміщень (що не виступають місцем події); огляд предметів; огляд документів; освідування.

До участі в слідчому огляді необхідно залучати фахівців відповідного профілю з урахуванням предмета і способу приховання контрабанди: криміналістів, товарознавців, мистецтвознавців, економістів, ювелірів, працівників митних органів, банківських працівників, інженерів.

Під час огляду місця події вживаються заходи до виявлення знарядь підготування контрабанди, документів, засобів, за допомогою яких учинено контрабанду.

Основні об'єкти пошуку під час огляду – матеріальні сліди – відображення контрабандиста: сліди рук, ніг, зубів, а також виділень його організму: слина, піт [161, с. 44].

Огляд предметів контрабанди зазвичай пов'язаний з обстеженням місця їх виявлення. Найчастіше такими місцями є: одяг, взуття і тіло фізичних осіб, ручна поклажа і багаж, контейнери, вантажні платформи, відсіки транспортних засобів і т. д. [161, с. 46].

У пошуках предметів контрабанди часто оглядають кабіни, салони, відсіки легкових і вантажних автомашин, службові приміщення, місця, відсіки залізничних вагонів, морських і річкових суден, літаків, вертольотів та інших транспортних засобів, міжнародні поштові відправлення.

Для виявлення предметів контрабанди під час огляду треба використовувати спеціальну пошуково-оглядову техніку: рентгєнівську і рентгєно-тєлєвїзїйну апаратуру, прилади ехолокації, металодетектори, прилади-сигналізатори, ендоскопи, шупи, пристрої для визначення обсягу стратегїчно важливих сировинних товарів, засоби для розкриття упакування шухляд, контейнерів, інші спеціальні пристосування.

Справи про порушення митних правил, передбачені статтями 468-470, 474, 475, 477-481, 485 Митного Кодексу, розглядаються митними органами.

Справи про порушення митних правил, передбачені статтями 471-473, 476, 482-484 Митного Кодексу, а також усі справи про порушення митних правил, вчинені особами, які не досягли 18-річного віку, розглядаються місцевими судами (суддями).

Митний кодекс передбачає такі підстави для скасування постанови (рис. 4.9):

1) відсутність у діях особи, яка притягується до відповідальності, ознак порушення митних правил;

2) необ'єктивність або неповнота провадження у справі або необ'єктивність її розгляду;

3) невідповідність викладених у постанові висновків фактичним обставинам справи;

Рис. 4.9. Підстави для скасування постанови
Джерело: узагальнено авторами на основі [11, ст. 531]

4) винесення постанови неправомочною особою, безпідставне недопущення до участі в розгляді справи особи, притягнутої до відповідальності, або її представника, а також інше обмеження прав учасників провадження у справі про порушення митних правил та її розгляду;

5) неправильна або неповна кваліфікація вчиненого правопорушення;

6) накладення стягнення, не передбаченого Митним Кодексом.

7) можуть бути визнані й інші визначені законами України обставини.

Таким чином, посадові особи митних органів при виявленні ознак контрабанди або іншого кримінального правопорушення можуть проводити затримання особи, яка його вчинила, та тимчасово вилучати майно та предмети, що є безпосереднім об'єктом або знаряддям вчинення злочину. У відповідності до статі 168 КК України тимчасово вилучене у затриманої особи майно передається слідчому або прокурору.

Важливо відзначити, що фактичне виключення митних органів з переліку самостійних учасників кримінального процесу жодним чином не зменшує їхньої ролі, відповідальності та повноважень щодо виявлення і фіксації порушень митних правил в рамках Митного кодексу України (у тому числі за статтями 201 та 305 КК України), а також щодо здійснення адміністративного затримання особи, яка вчинила порушення митних правил.

4.4. Порушення митних правил та відповідальність за них

Сучасна структура суспільношкідливих діянь у галузі митної справи свідчить про те, що одним із найбільш численних проявів протиправної поведінки є порушення митних правил, які за своєю юридичною природою належать до адміністративних правопорушень, проте характеризуються наявністю як спільних ознак, так і деяких відмінностей з останніми. До спільних ознак даних діянь

належать протиправність, винність, суспільна шкідливість (небезпечність), адміністративна караність [147, с. 6].

Порушення митних правил посідають самостійне місце у структурі адміністративних правопорушень, оскільки, по-перше, регламентуються окремим законодавчим актом – Митним кодексом України, по-друге, родовим (видовим) об'єктом посягання виступає встановлений порядок переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, по-третє, порядок притягнення до адміністративної відповідальності регламентується Митним кодексом України, а в частині, яка не врегульована ним, – відповідно до законодавства України [147, с. 6].

Профілактична діяльність як система організаційно-правових заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов протиправної поведінки, є найефективнішим способом протидії порушенням митних правил, оскільки з'ясування причин та умов вчинення адміністративних правопорушень є одним із завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення, тому їхнє з'ясування є вимогою законодавця.

Серед причин порушень митних правил пропонується розрізняти об'єктивні та суб'єктивні причини скоєння митних правопорушень. Об'єктивні, пов'язані із зовнішніми умовами, існують поза свідомістю людей, незалежно від їх волі та мають постійний або тимчасовий характер. Суб'єктивні ж пов'язані з особистими якостями людини та з проявами інтересів і потреб у галузі митної справи, мотивів і моральних цінностей, що суперечать ідеології митної політики [147, с. 7].

Митний кодекс України [11] встановив такі **види порушень митних правил**:

Стаття 468. Порушення режиму зони митного контролю.

Стаття 469. Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем.

Стаття 470. Недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення, видача їх без дозволу митного органу або втрата.

Стаття 471. Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю.

Стаття 472. Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Стаття 473. Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання.

Стаття 474. Перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів.

Стаття 475. Неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем.

Стаття 476. Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності.

Стаття 477. Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони.

Стаття 478. Порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами.

Стаття 479. Порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі.

Стаття 480. Порушення порядку здійснення операцій з переробки товарів.

Стаття 481. Перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів.

Стаття 482. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем.

Стаття 483. Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю.

Стаття 484. Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Стаття 485. Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їхнього розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів.

Порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Митним Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи Митним Кодексом чи іншими законами України, і за які Митним Кодексом передбачена адміністративна відповідальність [3, ст. 541].

Найбільш поширеною є відповідальність адміністративна — «накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру» [73, с. 271]. Адміністративна відповідальність настає у разі, якщо правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами — посадові особи цих підприємств.

Вчинення порушень митних правил, передбачених частиною третьою статті 469, статтею 470, частиною третьою статті 478, статтею 481 Митного Кодексу, внаслідок аварії, дії обставин непереборної сили або протиправних дій третіх осіб, що підтверджується відповідними документами, а також допущення у митній декларації помилок, які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їхнього розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного

регулювання зовнішньоекономічної діяльності, якщо такі помилки не допускаються систематично, не тягне за собою адміністративної відповідальності.

Перевізники несуть відповідальність за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю шляхом подання митному органу як підстави для переміщення цих товарів документів, що містять неправдиві відомості, виключно у разі якщо ці відомості стосуються кількості вантажних місць, їхнього маркування та номерів, а перевізниками не вжито заходів до перевірки правдивості зазначених відомостей або у разі неможливості такої перевірки не внесено відповідного запису до міжнародної автомобільної накладної.

Говорячи про загальну характеристику порушення митних правил, слід зазначити, що митне законодавство виходить із загального вчення про правопорушення. Так, адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна (умисна чи необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачена адміністративна відповідальність.

До речі, в законі вказуються два терміни: «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок». Останній розглядається різновидом першого. Адміністративне правопорушення характеризується суспільною шкідливістю, протиправністю, винністю та адміністративною караністю. Адміністративне право України передбачає можливість звільнення від відповідальності за порушення митних правил за малозначності скоєного порушення [127, с. 137].

До обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, законодавець відносить, зокрема, ті з них, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Ці обставини зображено на рис. 4.10.

Рішення посадової особи митного органу про звільнення правопорушника від відповідальності у зв'язку з малозначністю зробленого порушення митних правил повинно бути мотивоване в постанові про припинення провадження у справі.

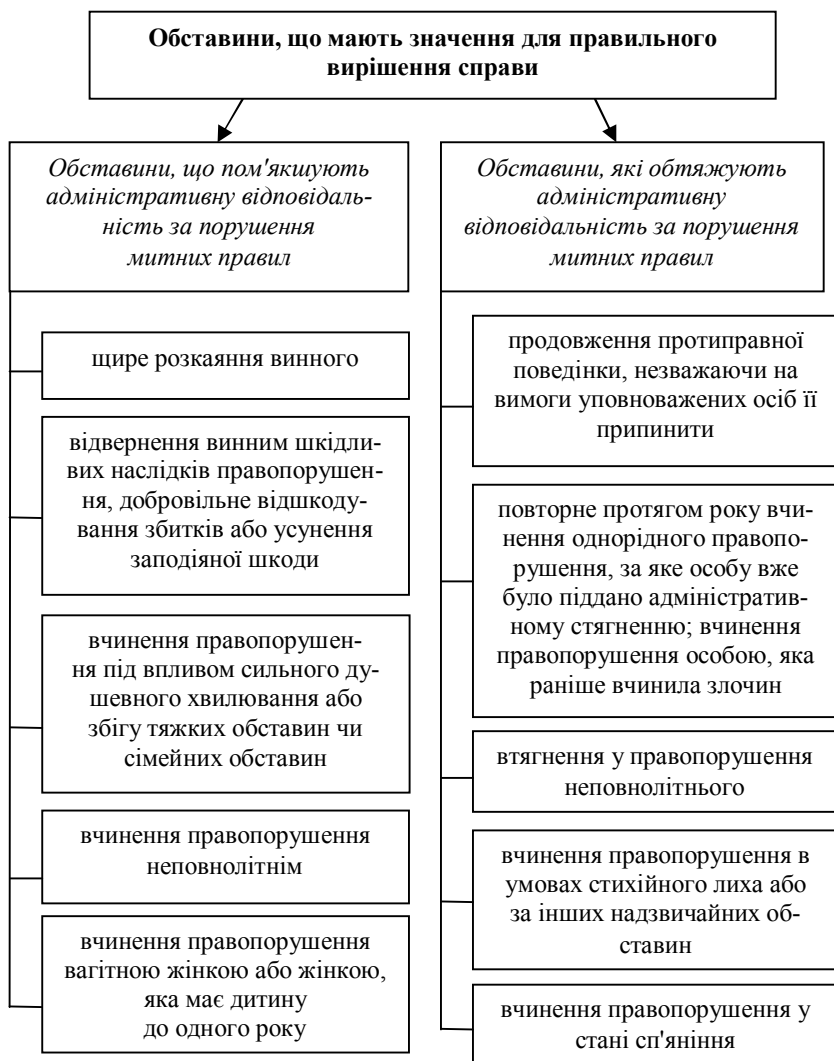

Рис. 4.10. Обставини, що мають значення для правильного вирішення справи

Джерело: узагальнено авторами

За порушення митних правил можуть бути накладені такі адміністративні стягнення (рис. 4.11):

- 1) попередження;
- 2) штраф;
- 3) конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних договорів, укладених відповідно до закону), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування митного органу.

Рис. 4.11. Види стягнень за порушення митних правил

Джерело: узагальнено авторами

Попередження та штраф можуть застосовуватися тільки як основні адміністративні стягнення за порушення митних правил.

Конфіскація товарів, транспортних засобів може застосовуватися як основне і як додаткове адміністративне стягнення.

За одне і те саме порушення митних правил може накладатися тільки основне або основне і додаткове адміністративні стягнення. Якщо за порушення митних правил передбачається основне і додаткове адміністративні стягнення, застосування лише додаткового адміністративного стягнення без основного не допускається.

Попередження як адміністративне стягнення за порушення митних правил є офіційним попередженням правопорушника стосовно недопустимості таких діянь у майбутньому. Попередження виноситься у формі постанови про накладення адміністративного стягнення.

Штраф як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у покладенні на особу, яка притягується до адміністративної відповідальності за таке правопорушення, обов'язку сплатити до державного бюджету кошти у сумі, яка визначається Митним кодексом залежно від виду та характеру вчиненого правопорушення.

Сплата штрафу, якщо при цьому не застосовується адміністративне стягнення у вигляді конфіскації товарів, транспортних засобів, не звільняє особу, яка вчинила порушення митних правил, від сплати митних платежів.

Конфіскація полягає у примусовому вилученні товарів, транспортних засобів і безоплатній передачі їх у власність держави. При цьому моторні транспортні засоби та несамохідні транспортні засоби, що буксируються ними, розглядаються як самостійні об'єкти конфіскації.

Конфіскація може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, що визначаються Митним кодексом та іншими законами України.

Конфіскація товарів, транспортних засобів застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення.

Додержання митними органами вимог закону у разі застосування адміністративних стягнень за порушення митних правил забезпечується здійсненням систематичного контролю з боку органів вищого рівня та їхніх посадових осіб, правом оскарження постанов у справах про порушення митних правил та іншими заходами, передбаченими законодавством України.

Якщо справи про порушення митних правил відповідно розглядаються митними органами, адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а у разі розгля-

ду митними органами справ про триваючі порушення митних правил – не пізніше, ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень.

Якщо справи про порушення митних правил відповідно розглядаються судами (суддями), адміністративне стягнення за їх порушення може бути накладено не пізніше, ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а в разі розгляду судами (суддями) справ про триваючі порушення митних правил – не пізніше, ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень.

У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил адміністративні стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження, але не пізніше ніж через два роки з дня вчинення правопорушення.

4.5. Методи і технічні засоби митного контролю

Україна є транзитною державою, через яку проходить 5 з 10 міжнародних транспортних коридорів Європи. Сучасні світові процеси глобалізації та інтеграції впливають на інтенсивність наروщення країнами зовнішньоекономічних зв'язків. Зі зростанням кількості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та розширенням вантажо- та пасажиропотоків загострюється проблема митного контролю цих потоків [188, с. 84].

Зовнішньоекономічна діяльність, і насамперед зовнішня торгівля, пов'язані з переміщенням через митний кордон країни як юридичними, так і фізичними особами товарів і транспортних засобів. При цьому товари і транспортні засоби підлягають митному контролю і митному оформленню.

Практика свідчить, що поряд з переважною більшістю учасників ЗЕД, які намагаються сумлінно виконувати вимоги, встановлені державою стосовно порядку перетину державного кордону, є певна частина учасників, які з наміром або через незнання припускаються помилок або не виконують встановлені норми і правила.

Уникнення відповідного контролю на кордоні призводить до контрабанди та великих втрат державних доходів, ускладнення роботи митних та правоохоронних органів. Однією з причин, що обумовлює порушення митних правил, є недостатній розвиток інфраструктури митних органів, перш за все в частині технічного оснащення пунктів пропуску, що не тільки перешкоджає міжнародній торгівлі, але й загрожує національній безпеці країни, значно ускладнює оперативну обстановку на державному кордоні та підвищення ефективності митного контролю [188, с. 84].

Діючий Митний кодекс України у ст. 318 визначає принципи здійснення митного контролю (рис. 4.12).

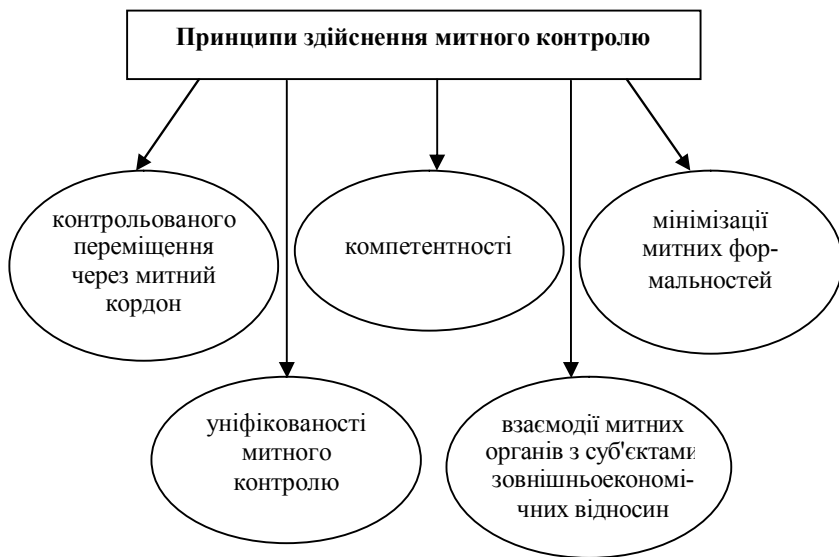

Рис. 4.12. Принципи здійснення митного контролю

Джерело: узагальнено авторами

Принцип уніфікованості митного контролю знаходить своє відображення у застосуванні технологічних схем, однотипних порядків організації митного контролю незалежно від особи, що здійснює переміщення товару через митний кордон, самого товару, засобів та способу його переміщення [145, с. 94]. Відхилення від таких моделей можливе лише у прямо визначених законодавством

випадках. Із 1 червня 2012 року в Україні застосовуються типові технологічні схеми здійснення митного контролю (окремо для кожного з видів транспорту) у пунктах пропуску через державний кордон [19], що базуються вже на приписах нового Митного кодексу України.

Запровадження таких схем (вони є результатом процесу уніфікації, тобто діяльності, спрямованої на вироблення правових норм, що однаково регулюють певний вид суспільних відносин) має надзвичайно велике значення. Вони визначають не лише загальні засади порядку здійснення митного контролю як такого, а й спосіб «поєднання» митних формальностей з прикордонним контролем та діяльністю інших державних контролюючих органів.

Тривалий час технологічна схема митного контролю визначала досить складний порядок взаємодії між усіма контролюючими суб'єктами і була координаційним актом. Однак у 2011 році стан справ істотно змінився. Частиною 5 ст. 27 Митного кодексу України 2002 року було проголошено запровадження попереднього документального контролю, а в жовтні Кабінет Міністрів України встановив Порядок здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України [18]. Нині проведенню попереднього документального контролю присвячено ст. 319 Митного кодексу України, яка суттєво деталізувала порядок його проведення та встановила ряд вимог щодо можливості здійснення такого контролю митними органами, хоча загальна спрямованість лишилася незмінною.

За результатами попереднього документального контролю може бути прийняте позитивне або негативне рішення. Негативне рішення призводить до припинення попереднього документального контролю й передбачає негайне повідомлення спеціалізованого органу державного контролю про необхідність проведення повномасштабної контрольної перевірки.

Для забезпечення ефективного митного контролю та швидкої ідентифікації товарів використовуються спеціальні технічні засоби митного контролю. Застосування технічних засобів митного контролю є важливим інструментом у діяльності митних органів, спрямованим запобіганню незаконному переміщенню зброї, нар-

котиків, товарів, що переміщуються з порушеннями митного законодавства, та боротьбою з міжнародною злочинністю і тероризмом.

Стаття 62 МКУ визначає, що для здійснення митного контролю можуть використовуватися технічні та спеціальні засоби, безпечні для життя і здоров'я людини, тварин та рослин і такі, що не завдають шкоди товарам та транспортним засобам [11].

Комплекс таких технічних засобів прийнято називати «митною технікою».

Митна техніка – це сукупність технічних засобів, що використовуються спеціалізованими структурними підрозділами митних органів для забезпечення вирішення покладених на них завдань [57; 120; 153; 162].

Митна техніка включає такі основні види [57; 120; 153; 162]:

- технічні засоби митного контролю, що використовуються для проведення фактичного митного контролю, раніше всього огляду товарів, транспортних засобів і осіб, що переміщуються через митний кордон;
- технічні засоби криміналістики, що використовуються для вирішення завдань розкриття злочинів;
- технічні засоби митної експертизи, що дозволяють вирішувати завдання ідентифікації товарів;
- технічні засоби зв'язку і передачі даних, що забезпечують вирішення управлінських, технологічних і інших завдань;
- технічні засоби інформаційного забезпечення митної діяльності, що використовуються для збирання, обробки, зберігання, пошуку і видачі інформації, необхідної при вирішенні завдань митних органів;
- технічні засоби охорони і забезпечення власної безпеки митних органів;
- технічні засоби, що використовуються для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності (спецтехніка);
- технічні засоби митного діловодства (оргтехніка).

Основну, найважливішу частину митної техніки являють технічні засоби митного контролю.

Технічні засоби митного контролю (ТЗМК) – це спеціальні установки, апарати, детектори, аналізатори, інструменти та інші технічні пристосування, що застосовуються посадовими особами митних органів при проведенні митного контролю в цілях забезпечення додержання законодавства України про митну справу [57; 86; 120; 153; 162]. Технічні засоби митного контролю можна розподілити на пошукові засоби, засоби ідентифікації та засоби аудіо-візуального контролю.

Визначення технічних засобів митного контролю частіше всього розглядається як комплекс спеціальних технічних засобів, що застосовуються митними органами безпосередньо в процесі митного контролю всіх видів об'єктів, що переміщуються через митний кордон, із метою перевірки істинності і достовірності декларуючих документів, установлення відповідності вмісту контрольованих об'єктів поданим на них відомостям, а також виявлення в цих об'єктах предметів митних правопорушень [188, с. 85].

До об'єктів митного контролю належать [57; 86; 120; 153; 162]: товари відповідних категорій; ручна поклажа і супроводжуваний багаж пасажирів, і транспортних службовців; несупроводжуваний багаж пасажирів; всі види вантажів; міжнародні поштові відправлення; транспортні засоби міжнародного сполучення; конкретні особи, коли є достатні підстави вважати, що вони є перевізниками контрабандних товарів; документи на товари та транспортні засоби, що подаються у митний орган; атрибути (засоби) митного забезпечення, що накладаються на документи, товари та транспортні засоби.

Технічні засоби митного контролю поділяють на такі групи:

- технічні засоби оперативної діагностики документів і цілісності атрибутів митного забезпечення;
- технічні засоби дистанційної оперативно-технічної інспекції;
- технічні засоби пошуку та огляду;
- технічні засоби оперативної діагностики (ідентифікації) речовин і матеріалів;
- технічні засоби митного оформлення об'єктів митного контролю;
- технічні засоби візуального спостереження;

– технічні засоби контролю носіїв аудіо- та відеоінформації.

Основними завданнями, які вирішуються за допомогою ТЗМК, є [188, с. 85]:

– перевірка істинності документів та атрибутів митного забезпечення;

– контроль об'єктів перевезень, пошук і виявлення предметів контрабанди;

– ідентифікація об'єктів ;

– забезпечення дізнання та документування у справах про контрабанду;

– контроль носіїв інформації;

– візуальне спостереження оперативної обстановки в зонах митного контролю;

– забезпечення оперативного управління процесом митного контролю;

– виконання технологічних операцій під час ручного догляду;

– накладання атрибутів митного забезпечення;

– збирання, обробка, зберігання, документування та відображення та відображення інформації.

В роботі [86] вітчизняні вчені І. В. Ємченко, А. П. Закусілов з метою оптимізації порядку вивчення, комплектування, експлуатації та технічного обслуговування класифікують ТЗМК за такими ознаками (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Класифікація технічних засобів митного контролю

Ознака	Види
1	2
1. За принципом дії	– засоби, побудовані на використанні властивостей здатності деяких променів проникати крізь об'єкти дослідження (інтроскопи); – засоби, побудовані на тих чи інших властивостях електричного поля та електричного струму; – засоби, побудовані на використанні законів фізичної оптики; – механічні ТЗМК; – засоби, побудовані на використанні хімічних процесів

Продовження табл. 4.1

1	2
2. За призна-ченням та місцем у технологічному процесі митного контролю	– технічні засоби перевірки істинності документів, грошових знаків, цінних паперів і атрибутів митного забезпечення; – технічні засоби виявлення предметів, не дозволених до переміщення через митний кордон; – технічні засоби ідентифікації предметів, що переміщуються через митний кордон; – технічні засоби визначення якісних характеристик, предметів, що переміщуються через митний кордон; – технічні засоби визначення кількісних характеристик предметів, що переміщуються через митний кордон; – технічні засоби контролю носіїв інформації та її утилізації; – технічні засоби забезпечення функцій дізнання та документування у справах про контрабанду; – технічні засоби спостереження в зонах митного контролю та прилеглих територіях; – технічні засоби оперативного управління процесом митного контролю; – технічні засоби збирання, обробки, збереження, документування та відображення інформації; – технічні засоби для накладання митних забезпечень; – елементи забезпечення функціонування ТЗМК; – спеціальні ТЗМК
3. За конструктивними особливостями	– транспортерні та камерні; – стаціонарні, пересувні та портативні; – універсальні та спеціальні; – звичайні та захищені від дії зовнішнього середовища; – політести та набори тощо

Джерело: узагальнено авторами на основі [86]

В роботах російських та білоруських вчених [57; 120; 153; 162] ТЗМК класифікують у вигляді 7 самостійних, але взаємопов'язаних класів техніки. В свою чергу класи техніки поділяються на підкласи. За допомогою техніки, що включена в підкласи, вирішуються окремі завдання, що впливають із загального оперативного завдання.

1-й клас ТЗМК включає технічні засоби, призначені для оперативної діагностики (ОД) документів, які подаються для оформлення об'єктів, що переміщуються через митний кордон, з метою виявлення в них ознак повної або часткової матеріальної підробки – стирання, хімічного шавлення, дописки, додруківки текстів, заміни листів багатосторінкових документів і фотографій, вклейки елементів і фрагментів інших документів, підробки відтиснень друку, штампів, реквізитів, підписів та ін.

2-й клас ТЗМК об'єднує технічні засоби, призначені для дистанційної оперативно-технічної інспекції різного виду об'єктів митного контролю, в процесі якої здійснюється інтроскопія обсягів (зокрема великогабаритних) за допомогою інспекційно-доглядових комплексів (ІДК), дистанційний контроль об'ємів (кількостей) окремих видів стратегічно важливих сировинних товарів і дистанційне виявлення серед них можливих предметів митних правопорушень (МПП)

3-й клас ТЗМК включає технічні засоби, необхідні для проведення митного пошуку і огляду як оперативно-технічної дії, що припускає оптико-механічне обстеження труднодоступних місць транспортних засобів і товарних (вантажних) упаковок, локацію схованок, застосування спеціальних контрольних міток, такі застосування технічних засобів й приладів для відбору проб вмісту об'єктів митного контролю.

4-й клас ТЗМК об'єднує технічні засоби, що забезпечують виконання оперативно-технічних дій, пов'язаних з:

- проведенням оперативної діагностики (ОД) потенційних предметів МПП, виявлених в результаті митного огляду вмісту об'єктів митного контролю;
- проведенням оперативної класифікації товарів з метою їх віднесення до відповідних класів, груп, позицій МО ЗЕД;
- визначенням цілісності атрибутів митного забезпечення, замикаючих пристроїв і т.п., що накладаються на товари і транспортні засоби.

До 5-го класу ТЗМК належать технічні засоби, необхідні для митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон, включаючи накладення на них і на

відповідні митні документи атрибутів (засобів) митного забезпечення.

6-й клас ТЗМК включає технічні засоби, призначені для виконання функції оперативного візуального спостереження за діями осіб, що знаходяться в митних зонах та являють оперативний інтерес, з метою виявлення їхньої протиправної поведінки, встановлення несанкціонованих підозрілих на правопорушення контактів з іншими особами, у тому числі й зі співробітниками митних органів.

7-й клас ТЗМК об'єднує технічні засоби, покликані забезпечувати отримання даних про зміст інформації, що переміщується через митний кордон на різного вигляду носіях, з метою виявлення серед них матеріалів, заборонених до такого переміщення.

Основні вимоги до ТЗМК в сучасних умовах це забезпечення високої ефективності митного контролю з одночасною високою пропускнуою спроможністю. Умовою застосування ТЗМК є забезпечення безпеки здоров'я, життя людини та збереження товарів. У зв'язку з цим особливими властивостями ТЗМК повинні бути оперативність та безпека при їхньому використанні.

Митний огляд передбачає декілька етапів, на кожному з яких використовуються ТЗМК із заданими властивостями можуть здійснюватися [188, с. 86]:

- простий огляд з перерахуванням та ідентифікацією;
- із застосуванням технічних засобів митного контролю, службових собак;
- з відбором проб та зразків;
- із залученням спеціалістів та експертів.

Висока результативність митного контролю досягається комплексним застосуванням технічних засобів на кожній конкретній ділянці митного контролю, будь то ручна поклажа чи багаж пасажирів та транспортних засобів, контроль вантажних відправок і окремо наступного багажу, контроль міжнародних поштових та експрес відправлень і всіх видів транспортних засобів міжнародного повідомлення.

У зв'язку з необхідністю виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо нерозповсюдження зброї масового

знищення, необхідності оснащення пунктів пропуску за стандартами ЄС, обов'язків перед Всесвітньою митною організацією щодо дотримання термінів та якості митного контролю при транзитних перевезеннях тощо, митним органам необхідно постійно підвищувати рівень забезпечення митних органів сучасними технічними засобами митного контролю [188, с. 86].

4.6. Міжнародне співробітництво з питань протидії порушенням митного законодавства

Митна справа є одним з найважливіших інститутів здійснення зовнішньоекономічної діяльності України. Одночасно вона є складовою частиною світової митної справи, яка будується на визаних значною частиною країн митних нормах, правилах і стандартах. Глобалізація світової економіки та торгівлі об'єктивно обумовили необхідність тісної співпраці держав у вирішенні проблем, що виникають як у світовій митній справі, так й у її окремих ланках, оскільки негаразди в останніх впливають на функціонування усієї митної світової системи [77, с. 153].

Особливо вона є необхідною у сфері протидії порушенням митного законодавства, оскільки, як визначається у Міжнародній конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977 р., порушення митного законодавства становлять загрозу економічним, соціальним та фіскальним інтересам держав і законним інтересам торгівлі, протидія порушенням митного законодавства може бути ефективнішою за умови співробітництва між митними адміністраціями [77, с. 153].

Спроби об'єднати зусилля митних організацій країн задля підвищення оптимізації боротьби з цим видом правопорушень робилися протягом довгих років. Це було об'єктивно обумовленим, оскільки ще задовго визнано транснаціональний та транскордонний характер цих правопорушень, які впливають на торговельно-економічний стан країн. Як свідчить історія співробітництва митних адміністрацій в організації протидії цим порушенням, голов-

ним чином це здійснювалося шляхом обміну інформації відносно суб'єктів, що перетинають державний митний кордон, або характеристики предметів, що переміщуються повз цього кордону тощо. Зараз отримання інформації щодо підготовки та скоєння митних правопорушень є одним із головних джерел порушення справ кримінального та адміністративного провадження.

Більш того, отримана загальна інформація щодо стану торговельних операцій може бути використана для визначення напрямків профілактичної роботи митних органів. При цьому обмін інформацією між митними адміністраціями країн хоча і є важливим джерелом припинення порушень митного законодавства, тим не менш він один неспроможний вирішити усі проблеми організації припинення цих правопорушень, оскільки вони є дуже різноманітними як з точки зору їхньої суспільної небезпеки для організації світової економіки (головним чином для світової торгівлі), такі з точки зору їх криміналістичної, кримінологічної, адміністративно-деліктної характеристик.

Тому вже з початку ХХ ст. почався пошук нових засобів та заходів протидії порушенням митного законодавства.

Початок такого відношення було покладено шляхом суспільної протидії «військовій контрабанді». Цей термін з'явився в Декларації про морську війну від 4 (16) квітня 1856 р. та Декларації про право морської війни від 26 (13) лютого 1909 р. У світлі зазначених декларацій поняття «військова контрабанда» означало незаконне ввезення в країни, до яких відповідними міжнародними структурами у зв'язку із суспільною небезпекою для інших країн, зброї, а також матеріалів та предметів, які не тільки можуть служити військовим цілям, але й такі матеріали та предмети, які самі по собі можуть однаково застосовуватись як для мирних, так й для військових цілей, якщо в кожному окремому випадку може бути доведено, що ці предмети та матеріали, безпосередньо або після попередньої обробки, призначені служити цілям нападу чи оборони [77, с. 154]. Тобто вперше визнано існування товарів так званого «подвійного призначення».

Відповідно до норм сучасного міжнародного права поняття «військова контрабанда» значно розширене. Так, нейтральні дер-

жави не мають права надавати державам, що воюють, судна, озброєння та інше. Предмети та матеріали, що служать військовим цілям або можуть бути використані для таких цілей і перевозяться на торгових судах нейтральних країн, є військовою контрабандою та у зв'язку з цим можуть бути конфісковані державами, що воюють. Однак не тільки військовою контрабандою було занепокоєне світове суспільство. Його турбували також й інші спроби поширити незаконне розповсюдження предметів, що негативно впливають на стан суспільної безпеки. Такими предметами були визначені алкогольні напої.

19 серпня 1925 року деякі країни, бажаючи покласти край контрабанді алкогольних товарів, оскільки вона являє небезпеку для суспільного благополуччя, вирішили, що це дає підставу боротися з нею всіма можливими засобами, уклали Конвенцію «Про припинення контрабанди алкогольних товарів». Особливістю цього документа є те, що він розкриває зміст цілого кола понять (ст. 1), які зрештою знайшли своє закріплення в законодавстві деяких країн [77, с. 154]. Однак найбільш важливе значення мають встановлені заходи для припинення контрабанди алкогольних товарів. Це було практично першим визначенням кола міжнародно-правових заходів протидії контрабанди.

Не менш суспільно небезпечними виявилися для світового суспільства й дії, пов'язані з незаконним переміщенням через кордон культурних та історичних цінностей, оскільки національні культурні цінності є надбанням (здобутком) кожної держави, їхня контрабанда, а відповідно й втрата, можуть привести до серйозних міждержавних суперечностей і завдати шкоди взаєморозумінню народів. Тому у 1970 році була прийнята Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконного ввозу, вивозу й передачі права власності на культурні цінності (Конвенція ЮНЕСКО 1970 р.).

Враховуючи специфіку контрабанди і порушень митних правил та їхню значущість у структурі міжнародної злочинності, а також їхній вплив на економічні міжнародні зв'язки, 9 червня 1977 р. була прийнята раніше згадувана Міжнародна конвенція про взаєм-

ну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства [78, с. 336].

Конвенція складається з основного тексту, преамбули та 23 статей, а також 11 додатків.

Вона не тільки встановлює права та обов'язки митних адміністрацій щодо взаємної адміністративної допомоги у відверненні митних правопорушень, а й передбачає механізм її здійснення, у зв'язку із чим в ній розміщено додатки. Договірні Сторони, які прийняли один або більше Додатків до цієї Конвенції, погоджуються, що їхні митні адміністрації надаватимуть одна одній взаємну допомогу з метою відвернення, розслідування та припинення порушень митного законодавства [27, с. 155].

Така допомога, як визначається у Конвенції, надаватиметься на підставі направлених офіційних запитів про надання взаємної допомоги. Порядок таких направлень митними органами України встановлений Наказом ДМСУ № 639 від 6 липня 2005 р. «Про затвердження Порядку направлення запитів митних органів України до митних служб іноземних держав або їх інформування», а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Важливу роль у створенні правової бази співробітництва у протидії цим видам правопорушень є акти Всесвітньої митної організації, яка була заснована Конвенцією про створення Ради митного співробітництва від 15 грудня 1950 р., що набрала чинності 4 листопада 1952 р.

Значну практичну допомогу у боротьбі з митною злочинністю митним адміністраціям надають Інтерпол та його національні центральні бюро, на яких покладено збір, аналіз і обмін інформацією про стан, прийоми, методи здійснення транснаціональних злочинів, транспортних засобів та інших предметів, оголошених у розшук, тощо [77, с. 155].

Порядок використання правоохоронними органами України можливостей Національного центрального бюро Інтерполу і України для співробітництва з Генеральним секретаріатом Інтерполу та правоохоронними органами зарубіжних держав під час здійснення діяльності, пов'язаної із попередженням, розкриттям та розсліду-

ванням злочинів, які мають транснаціональний характер або виходять за межі України визначає Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, яка затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2.

Також неможливо не зазначити про дедалі зростаючу роль Європолу, який проводить збір, аналіз і обмін інформацією з метою протидії: нелегальній торгівлі наркотиками, ядерними, вибуховими і радіоактивними речовинами, зброєю, викраденими машинами, антикваріатом і витворами мистецтва, а також фальшивими документами; створенню мереж нелегальної імміграції і транспортування людей; тероризму. Тобто цей орган Євросоюзу має інформацію, без якої митні органи не в змозі виконати свою правоохоронну функцію. Наявність значної кількості міжнародних норм, що створюють підставу для об'єднання зусиль митних адміністрацій у протидії порушенням визначеного світового та національного митного законодавства, більша частина з котрих імplementована та стала частиною українського законодавства, не могло не спричинити й виникнення та розвиток самостійного правового інституту, норми якого повинні були встановити повноваження митних органів країни на участь у співробітництві щодо протидії митним правопорушенням, враховуючи їхні можливості, стан національного кримінального, адміністративного та інших галузей права, а також багатьох інших факторів та чинників [77, с. 156].

Створення цього правового інституту відбувалося одночасно з розвитком митного законодавства країни та як частини більш крупного інституту митного права – інституту міжнародного співробітництва з питань митної справи.

Ще Законом України «Про митну справу в Україні» від 25 червня 1991 р. [15, ст. 6] зазначалося, що законодавством України встановлюється компетенція митних органів України щодо спів-

робітництва з митними та іншими органами зарубіжних країн, а також з міжнародними організаціями з питань митної справи. Також Закон містив статтю 11 «Міжнародні договори України», де зазначалося, що Україна дотримується зобов'язань, що випливають з її міжнародних договорів. (Слід відзначити, що цей Закон був прийнятий ще до набуття Україною незалежності, коли митну справу нашої країни регулювали положення МК СРСР 1991 р., а митні органи, що діяли на території України, належали до централізованої митної системи СРСР).

Першим кодифікованим актом незалежної України був Митний кодекс 1991 р. На жаль, в ньому не була втілена вимога Закону України від 25 червня 1991 р. відносно встановлення компетенції митних органів щодо взаємодії з відповідними закордонними структурами, а було лише підтверджене положення про те, що якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що містяться у чинному кодексі та інших актах законодавства України про митну справу, то застосовуються правила міжнародного договору (ст. 164). Однак наполегливий процес інтеграції митних органів України до світової митної системи та митної справи вимагав створення надійного механізму організації її співпраці з митним світом та його окремими елементами [77, с. 156]. Ці прогалини були нівельовані іншими нормативними актами: Указом Президента України «Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх відносин» від 18 вересня 1996 р. [26], Положення про Державну митну службу України від 24 серпня 2000 р. [24] та деяких інших. Але відсутність закріплення цих особливих повноважень на законодавчому рівні не сприяло успішній адаптації цієї гілки державного апарату у світовому митному суспільстві та налагодженню тісної взаємодії з митними адміністраціями закордонних країн. Все це вимагало від розробників МКУ (прийнятий 11 липня 2002 р, набрав чинності з 1 січня 2004 р. [9]) звернути увагу на необхідність визнання цих ексклюзивних повноважень митників на законодавчому рівні. Тому у тексті кодексу з'явилися статті 34-39, які були об'єднані назвою «Міжнародне співробітництво з питань митної справи». На жаль, зміст цих статей виявився некоректним:

значне коло повноважень митних органів у цій сфері їхньої діяльності зовсім не згадувалися, а ті, що знайшли своє відображення у кодексі, були сформульовані невдало. Тому після прийняття кодексу були прийняті акти різної юридичної сили, в яких уточнювалися ці повноваження, визначався механізм їхньої реалізації тощо.

Так, після набрання чинності кодексу 17 грудня 2003 р. за № 1956 була прийнята дуже змістовна Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок проведення робочих зустрічей керівника регіональної митниці, керівника митниці та їх заступників з представниками митного органу суміжної іноземної держави» [22], значна кількість актів з цього питання була прийнята керівництвом Держмитслужби.

Вступ України до СОТ обумовив приєднання до значної кількості міжнародних економічних та митних конвенцій, які визначали нові, невідомі досі українському законодавцю форми та методи спільної діяльності митних адміністрацій різних країн у здійсненні загальних завдань підвищення рівня міжнародної митної справи та митної справи кожної країни окремо [77, с. 157]. Підтвердженням цих бажань митної системи України стало визнання Україною згаданих вище Рамкових стандартів, розроблених Стратегічною Групою СОТ високого рівня щодо забезпечення безпеки і спрощення процедур міжнародної торгівлі. Ці стандарти окреслюють шляхи подальшого розвитку митних адміністрацій, визначаючи в якості основних з них: удосконалення міжнародного митного співробітництва, відпрацювання співробітництва з діловими колами, збільшення повноважень митних органів у правоохоронній сфері, застосування методів вибіркової митного контролю та аналізу ризиків, підвищення ролі аналітичної та моніторингової роботи та інші шляхи взаємодії митних структур держав у вирішенні загальних завдань світової митної організації. Все це створило необхідність більш чіткої регламентації міжнародних повноважень митних органів, чому й була присвячена гл. 78 нового МКУ 2012 р. [11] «Міжнародне співробітництво з питань державної митної справи» (ст.ст. 564-567), в якій, на відміну від норм аналогічної глави МКУ 2002 р., що визначали загальні повноваження митної

системи України у цій сфері, було зроблено акцент на визначення цих повноважень окремих ланок.

Законодавче закріплення, з одного боку, підвищило їхній рівень та авторитет, з іншого – зменшило волюнтаризм митних органів України у розподілі повноважень між окремими гілками своєї галузі. Безперечно, найбільший обсяг повноважень з питань міжнародного митного співробітництва має Державна фіскальна служба України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи. Тому вона за дорученням Кабінету Міністрів України може в обсязі наданих відповідно до закону повноважень вести переговори та консультативну роботу, пов'язану з підготовкою міжнародних договорів з питань державної митної справи; вдосконалення митного контролю та підтримання зв'язків з митними адміністраціями іноземних держав, в установленому законом порядку укладати з ними відповідні міжвідомчі договори; представляти Україну у Всесвітній митній організації, інших міжнародних організаціях [77, с. 158].

Беручи участь у переговорах та консультаціях, пов'язаних з підготовкою проектів міжнародних угод, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, керується положеннями Конституції України, Законом України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. [16], Положенням про порядок укладання, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.1994 р. № 422 [20] та іншими нормативно-правовими актами України.

Основний тягар по здійсненню міжнародного співробітництва у протидії митній злочинності та митним правопорушенням покладається на Департамент аналізу ризиків та протидії митним правопорушенням Державної фіскальної служби України.

Прийняття у 2012 р. Митного кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України суттєво розширило обсяг повноважень Державної фіскальної служби у цій сфері, що обумо-

вило суттєві зміни й у колі повноважень цього Департаменту, форм, заходів та засобів їх реалізації.

Відповідно до цього акта на нього покладається організація проведення у взаємодії із правоохоронними органами України та інших країн переміщення товарів під негласним контролем, контрольованих поставок наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів та прекурсорів; координація, в межах компетенції, взаємодії з цих питань митних органів з правоохоронними органами України, митними та іншими компетентними органами зарубіжних країн; забезпечення взаємодії митних органів України з митними органами іноземних держав в напрямі надання адміністративної допомоги з питань виявлення, розкриття, припинення й профілактики порушень законодавства з питань державної митної справи; організація інформаційної взаємодії та координація співробітництва митних органів України з митними й правоохоронними службами країн ближнього та далекого зарубіжжя, Всесвітньою митною організацією (далі – ВМО), регіональним інформаційним вузлом зв'язку країн Центральної/Східної Європи (RILO – Варшава), регіональними та національними вузлами зв'язку ВМО з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил [77, с. 158].

У зв'язку із цим Департамент отримав й додаткові повноваження. Зокрема, він організовує в установленому порядку взаємодію й обмін інформацією з митними, правоохоронними органами та іншими органами зарубіжних країн з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів та прекурсорів. Забезпечує участь митних органів у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді й порушенням митних правил, зокрема, щодо надання взаємної адміністративної допомоги у запобіганні, виявленні й розслідуванні порушень законодавства з питань державної митної справи; забезпечує інформаційну підтримку проведення спеціальних митних міжнародних операцій з використанням системи обміну даними СЕМсотт митної правоохоронної мережі, а також інші повноваження, необхідні для організації співробітництва з митними (та

іншими) структурами зарубіжних країн в боротьбі з порушеннями митного та інших галузей законодавства [77, с. 159].

Найбільш специфічним повноваженням департаменту є, як визначено у Положенні про нього, організація проведення у взаємодії із правоохоронними органами України та інших країн контрольованих поставок наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів та прекурсорів.

Важливим засобом взаємодії митних органів України з правоохоронними органами іноземних держав є контрольована поставка. Ця операція (у ст. 456 МКУ 2012 р. український законодавець визначає її як метод) здійснюється з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, відповідної правової підстави, компетентні органи однієї держави допускають ввезення на її територію, вивезення з неї або транзит через територію цієї держави під постійним контролем цих органів. Загальні положення проведення цієї операції були закладені в Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних і психотропних речовин від 19 грудня 1988 р. [2]. На підставі цього документа Україна уклала цілу низку договорів із суміжними державами відносно технології застосування контрольованої поставки. Так, ще у червні 1993 р. була підписана Угода про співробітництво та взаємодопомогу у митних справах між урядами України та Російської Федерації [43], в якій був передбачений порядок здійснення погоджених дій відповідних органів при проведенні контрольованої поставки. Організаційна робота уповноважених структур в Україні, як це зазначено у п. 2 ст. 456 МКУ, встановлюється відповідним актом Державної фіскальної служби України разом з деякими іншими центральними органами виконавчої влади, погодженим із Генеральною прокуратурою України та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України. Зараз діє Інструкція про порядок проведення контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджена спільним наказом від 14.08.1995 р Держмиткому, МВС, СБУ, Держкомкордону та зареєстрована у 1995 р. у Мініюсті України [38].

Інструкцією регулюються заходи, що здійснюються підрозділами МВС, СБУ, Держприкордонслужби, а з 1 червня 2013 р. і митними органами, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність з метою протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у випадках, коли можливі організація та проведення операції з використанням методу контрольованої поставки, для виявлення каналів нелегального переміщення наркотиків, затримання осіб, причасних до їхнього незаконного обігу, а також для вилучення самих засобів і речовин.

Рішення про використання методу контрольованої поставки в системі митних органів України приймається Державною фіскальною службою України. У разі прийняття рішення про використання методу контрольованої поставки кримінальна справа щодо особи, яка здійснює незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, не порушується, а про прийняте рішення Державна фіскальна служба України негайно повідомляє органи прокуратури. Прокурор, якщо не згодний з рішенням митного органу, вправі дати вказівки про порушення кримінальної справи по факту виявлення контрабанди наркотиків або порушити кримінальну справу самостійно.

Фактичні результати контрольованої поставки можуть бути підставою для порушення кримінальної справи і використовуватися у сукупності з іншими доказами по справі.

Про результати проведення контрольованої поставки повідомляються Генеральна прокуратура України або відповідні прокуратури.

Враховуючи, що Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. [6] наділив з 3 червня 2013 р. митні органи повноваженнями на проведення оперативно-розшукової роботи, зміст цього положення підлягає перегляду з урахуванням нових можливостей цих органів.

Однак найголовнішою особливістю здійснення міжнародного співробітництва з питань митної справи є участь у цьому місцевих органів митної системи. МКУ 2012 р. містить статті 563-567, які наділяють повноваженнями на здійснення такого співробітництва

місцеві структури митної системи України. Це ексклюзивні повноваження структур такого рівня. Так, в ст. 565 МКУ 2012 р. зазначено, що митними органами України спільно з митними органами суміжних держав може здійснюватися:

1) проведення спільного митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України;

2) узгодження в установленому законом порядку часу здійснення митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, процедур митного контролю, митного оформлення та взаємне визнання документів, що використовуються митними органами для виконання митних формальностей;

3) проведення спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди та порушень митних правил;

4) проведення в установленому законом порядку спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення правопорушень у сфері службової діяльності працівників митних органів;

5) проведення інших спільних одноразових чи постійних заходів з питань, що відповідно до кодексу та інших актів законодавства України належать до повноважень митних органів;

6) обмін інформацією, у тому числі з використанням інформаційних технологій та систем.

Значно підвищиться ефективність митних органів, наданих їм ст. 566 МКУ повноважень відносно вирішення невідкладних питань щодо пропуску товарів, виявлення та припинення контрабанди і порушення митних правил, забезпечення законності і правопорядку в пунктах пропуску через державний кордон України керівнику митниці та його заступникам проведення робочих зустрічей з представниками митного органу суміжної іноземної держави після 1 червня 2013 р., коли вони отримають право здійснення оперативно-розшукової діяльності [77, с. 161].

Віднесення митних органів України до оперативних підрозділів поширює на них положення розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» Кримінального процесуального кодексу України, тому виникає необхідність, поперше, привести положення гл. 78 Митного кодексу України

2012 р. «Міжнародне співробітництво з питань державної митної справи» у відповідність до змісту норм вищезгаданого р. IX КПК України, по-друге, внести необхідні зміни до актів, що регламентують правовий статус повноваження, форми та методи її здійснення місцевих ланок митної системи.

Запитання для самоперевірки

1. У чому проявляється сутність незаконного переміщення товарів через митний кордон?
2. Які причини найбільш суттєво впливають на загальний рівень контрабанди?
3. Які чинники обумовлюють існування контрабандної діяльності?
4. Як впливає контрабанда на економіку країни?
5. Визначте предмети контрабанди.
6. Охарактеризуйте особливості виявлення та розслідування контрабанди.
7. Які існують види порушень митних правил?
8. Яка відповідальність передбачена за порушення митних правил?
9. Що являють собою технічні засоби митного контролю?
10. На які групи поділяють технічні засоби митного контролю?

Теми рефератів

1. Форми незаконного переміщення предметів через митний кордон України.
2. Історичні аспекти виникнення та розвитку контрабанди.
3. Корупція як одна з причин контрабанди.
4. Відповідальність за контрабандну діяльність.
5. Дослідження контрабандної діяльності в Україні.

Розділ V

РИЗИКИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ МИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 5.1. Сутність та профілі ризиків при здійсненні митної діяльності.
- 5.2. Умови виникнення ризиків у митній діяльності.
- 5.3. Класифікація ризиків у митній справі.

5.1. Сутність та профілі ризиків при здійсненні митної діяльності

Ризики присутні у кожній сфері діяльності і практично на кожному етапі виконання чи реалізації цієї діяльності. Визначення і моделювання можливих ризиків і, відповідно, їх врахування при плануванні діяльності та управління ними відіграє надзвичайно важоме значення. Кожне врахування ризиків знижує ефективність діяльності, оскільки його прогнозування вимагає виконання дій в резервних варіантах, але недооцінка чи нехтування ними можуть спричинити повний провал [102, с.126].

Поняття «ризик» зустрічається в багатьох економічних, суспільних і природничих науках, при цьому кожна з них має власні цілі й методи дослідження ризиків. Ризик визначається як діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої можна кількісно і якісно оцінити вірогідність досягнення передбачуваного результату, невдачі й відхилення від мети [152, с.19].

Досліджуючи сутність ризиків, виділяємо два поняття ризику – загальне та спеціальне. Ризик як загальне поняття – міра невизначеності та конфліктності в людській діяльності, що характери-

зується можливими небезпекою, невдачею, відхиленням. Ризик як спеціальне поняття – об'єктивно-суб'єктивна категорія, що відображає ступінь успіху (невдачі) організації в досягненні власних цілей з урахуванням впливу підконтрольних та непідконтрольних факторів [53, с. 84].

Учені [74] виокремлюють такі основні властивості ризику: конфліктність (суперечливість), альтернативність, правомірність, результативність, невизначеність.

Конфліктність ризику виявляється в певній суперечності між об'єктивно існуючими ризиковими ситуаціями та їхньою суб'єктивною оцінкою.

Суперечливість ризику виявляється в різних аспектах: з одного боку, ризик зорієнтований на отримання позитивних для системи результатів прийняття рішень найефективнішими способами, з іншого – може призвести до несприятливих соціально-економічних наслідків (оскільки оцінка чи вибір альтернатив ґрунтується на неповній, нечіткій, недостовірній на момент прийняття рішення інформації).

Альтернативність ризику зумовлена необхідністю управління ним на основі оцінювання і вибору однієї з кількох найвірогідніших стратегій (альтернатив, варіантів, управлінських дій). Залежно від конкретного змісту ризикової ситуації альтернативність може бути неоднакового ступеня складності і вирішуватися різними способами. У простих ситуаціях вибір здійснюється, як правило, на основі минулого досвіду та інтуїції, а в складних – необхідно додатково використовувати спеціальні методи і методики [74].

Правомірність ризику полягає в дотриманні певного механізму, який регулює правовий аспект його вияву. Критеріями обґрунтованості при цьому слугують законодавство, юридичне право, морально-етичні норми.

Результативність ризику виявляється в потенційній можливості відхилень від очікуваного результату події (негативних, нульових і позитивних). Ризик виражається ймовірністю отримання таких небажаних результатів, як зниження прибутку і втрати внаслідок різних причин.

Невизначеність ризику є фундаментальною характеристикою недостатньої забезпеченості процесу прийняття рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації. Ризик можна вважати одним зі способів зняття невизначеності, що виникає внаслідок недостовірності інформації або відсутності однозначності. Знайти засоби, що дають змогу повністю позбутися впливу фактора невизначеності, практично неможливо [102].

Об'єктивно наявні невизначеність, конфліктність, брак інформації на момент оцінювання і прийняття управлінських рішень, неоднозначність прогнозів, зміни в навколишньому середовищі й у самій системі, еволюційні трансформаційні процеси, обмаль часу для наукового обґрунтування значень економічних і фінансових показників та підтримки прийняття відповідних рішень породжують ризик.

Вивчаючи та враховуючи ризик, необхідно мати чітке уявлення про його об'єкт, суб'єкт, джерела. Слід також звернути увагу на те, що ризик має діалектичну об'єктивно-суб'єктивну структуру [69].

Об'єктивність ризику у фінансово-економічній сфері ґрунтується на тому, що він існує через об'єктивні, притаманні економіці, категорії конфліктності, невизначеності, розпливчастості, відсутності вичерпної інформації на момент оцінювання та прийняття управлінських рішень.

Суб'єктивність ризику зумовлюється тим, що в економіці (бізнесі) діють реальні люди (інвестори, менеджери, управлінські команди, бізнесмени, органи державної влади) із власним досвідом, психологією, інтересами, преференціями, схильністю чи несхильністю до ризику.

Об'єктом ризику називають економічну систему, оцінити ефективність та умови функціонування якої на перспективу вичерпно й точно неможливо [47].

Суб'єкт ризику – особа або колектив, зацікавлені в результатах управління об'єктом ризику з відповідною компетенцією щодо управління й прийняття відповідних рішень стосовно об'єкта ризику.

Джерела ризику – це фактори (процеси, явища), що спричиняють невизначеність, конфліктність.

Ризик – це економічна категорія, котра відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності й конфліктності, іманентно притаманних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень та оцінювання, обтяжених можливими загрозами й невикористаними можливостями [74].

Основними системоутворюючими ознаками митної безпеки держави, які потрібно вивчати, а також враховувати їхню безпосередню та опосередковану дію, є: митні небезпеки, виклики, загрози, ризики та, як наслідок, їхня можлива або заподіяна шкода.

Під **митним ризиком** розуміється вірогідність реалізації певної митної загрози, із прогнозованим або не прогнозованим можливим збитком, а також її можливих наслідків у митній галузі [132, с. 345]. Існує також вітчизняне трактування поняття «митний ризик» як кількісної величини виклику у вигляді певної оцінки небезпеки або ймовірності реалізації в митній галузі потенційної загрози з погляду небажаних наслідків [129, с. 139].

П. Пашко розкриває поняття «митний ризик» через категорії «небезпека» та «загроза» («митна загроза»), стверджуючи, що митний ризик – це кількісна величина митного виклику у вигляді певної оцінки чи ймовірності реалізації наявної або потенційної митної загрози з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди, при цьому ймовірність реалізації загрози має збалансовано розраховуватися на підставі комплексної оцінки показників імовірності реалізації конкретної загрози як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі. У цьому контексті можна зауважити, що ризик може бути наслідком відповідного рішення і завжди пов'язаний із суб'єктом, який не тільки здійснює вибір, а й оцінює ймовірність можливих подій і пов'язаних з ними втрат [130, с. 9-12].

У МК України під ризиком розуміється «ймовірність недоотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи», а управління ризиками – це робота митних органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практи-

чної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів [11].

Одним з етапів розробки та впровадження системи управління ризиками є розробка профілів ризику, які є засобом, за допомогою якого митні органи застосовують управління ризиками на практиці. Відповідно до цього наказом ДМСУ «Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику» від 22.12.2010 № 1514 (зі змінами і доповненнями, внесеними наказом Державної митної служби України від 11.01.2012 №22) [202] регламентовано порядок розробки, формалізації, тестування та затвердження профілів ризику. Крім того, цей наказ впорядкував термінологію, яка використовується в системі управління ризиками в діяльності митних органів України.

Відповідно до цього наказу **митний ризик** – це кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях та в галузі митної справи з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди [33].

Профіль ризику – це документ, який може бути побудований різними способами, але повинен бути устороннім і актуальним відносно пропускнуої здатності митних органів. Він повинен містити опис сфери ризику, необхідні заходи щодо протидії, строки вжиття заходів, їхні результати і оцінку ефективності проведених. Профіль ризику може зберігатися в папці для паперів або на локальному комп'ютері і повинен бути максимально доступним для співробітників митних органів [30].

Профіль ризику – це сукупність відомостей про області, індикатори ризику, а також вказівки із застосуванням необхідних заходів або мінімізації ризиків [30].

Профілі ризику застосовуються під час проведення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України і мають на меті попередити інспектора про можливу наявність ризику порушення митного законодавства під час здійснення конкретної зовнішньоекономічної операції та дати інспекторові вказівку щодо застосу-

вання певних форм контролю. Кінцева мета профілю ризику – забезпечення митної безпеки шляхом прийняття управлінських рішень.

Найчастіше профіль ризику являє собою документ і застосовується як у документальному, так і в автоматизованому вигляді, тобто має вигляд паспорта і програмного коду. Паспорт профілю ризику розробляється для документальних та електронних профілів ризику і використовується для їхнього документального опису. Програмний код формується тільки для електронних профілів ризику і використовується для їхньої програмної реалізації. Порядком №1514 [33] затверджено форму паспорта профілю ризику. До нього вносяться такі дані, як дата розробки й затвердження останньої редакції профілю, номер, назва профілю, список сфер та індикаторів ризику, а також перелік форм контролю, що мають бути виконані інспектором у разі спрацювання профілю. Однією з найважливіших складових профілю є оцінка ступеня ризику та опис алгоритму його обчислення. Алгоритм описує послідовність перевірки індикаторів ризику і залежно від їхнього поєднання дає змогу визначити ступінь ризику і робить профіль ризику гнучким інструментом під час митного контролю та митного оформлення.

Крім того, до профілю ризику готується аналітична довідка для врахування розглянутих у профілі ризику проблем, мінімізації ризику, удосконалення митної справи [62]. Вона передбачає опис розглянутих у профілі сфер ризику, результатів аналітичних розрахунків з цього питання, опис чинників, що спричиняють виникнення проблеми (наприклад, конкретні колізії в законодавстві; заходи тарифного та нетарифного регулювання), оцінку описаного ризику, зокрема, оцінку можливої шкоди від його прояву, визначення пропозицій щодо можливих заходів, застосування яких зможе зменшити описаний ризик, усунути причини його виникнення чи мінімізувати шкоду (можливе внесення змін до нормативно-правових актів, які регулюють порядок митного контролю та митного оформлення тощо). Аналітична довідка готується, щоб підвищити якість профілю ризику шляхом комплексного опрацювання проблемного питання та подальшого використання отриманих результатів аналізу ризику.

Профілі ризику різняться між собою: одні можуть бути спрямовані на конкретний товар, інші – на цілу групу, деякі профілі ризику використовуються тільки при експорті, а інші – при імпорті й транзиті.

Профіль ризику – це основний елемент системи управління ризиками в митній системі України. Профілювання ризиків спрямоване на аналітичну підтримку персоналу, який безпосередньо несе службу на митному кордоні та передбачає обробку короткої інформації, визначення профілю ризику (опису загрози та алгоритму дій персоналу) і життя оперативних (у режимі реального часу) заходів.

Серед показників, що характеризують профілі ризику, виділяють селективність профілю ризику, позитивну та негативну історію профілю ризику.

Селективність профілю ризику – показник профілю ризику, який кількісно характеризує його вибірккову здатність (числове значення від 0 до 100, що показує відсоток митних оформлень, який профіль ризику дає можливість відбирати із загальної кількості митних оформлень).

Позитивна історія профілю ризику – показник, який кількісно характеризує наявність у певний період фактів митного оформлення, які підтвердили відсутність порушень законодавства з питань державної митної справи, і враховується при визначенні ступеня ризику за профілем ризику (у бік зниження ступеня ризику).

Негативна історія профілю ризику – показник, який кількісно характеризує наявність у певний період порушень законодавства України з питань державної митної справи, описаних у профілі ризику, і враховується при визначенні ступеня ризику за профілем ризику (у бік підвищення ступеня ризику) [30].

Профілювання ризиків – це засіб, за допомогою якого митні органи застосовують управління ризиками на практиці. Воно приходить на зміну випадковій перевірці документів і вантажів на плановий цілеспрямований метод роботи, використовуючи ресурси митних органів з максимальною ефективністю [178, с. 4-5].

Профілювання ризиків спрямоване на аналітичну підтримку персоналу, який безпосередньо несе службу на митному кордоні,

та передбачає обробку короткої інформації, визначення профілю ризику (опису загрози та алгоритму дій персоналу) і вжиття оперативних (у режимі реального часу) заходів.

5.2. Умови виникнення ризиків у митній діяльності

Поняття «ризикова ситуація» можна визначити як сукупність різних обставин і умов, що створюють певну обстановку для того чи іншого виду діяльності. Іншими словами, саме сукупність умов і обставин створюють ризикову ситуацію і виступають причинами ризику.

Ризикова ситуація пов'язана зі статистичними процесами і її супроводжують три одночасних умови: наявність невизначеності; необхідності вибору альтернативи (при цьому варто мати на увазі, що відмовлення від вибору також є різновидом вибору); можливість оцінити ймовірність здійснення вибраних альтернатив.

Створення ризикової ситуації обумовлено такими об'єктивними факторами:

- випадковий характер подій, що визначають, який з можливих наслідків реалізується на практиці;

- відомі ймовірності наслідків і очікувані результати;

- непередбачені зміни у внутрішніх і зовнішніх умовах діяльності;

- наявність альтернативних рішень;

- ймовірність виникнення збитків;

- ймовірність одержання додаткового прибутку.

Позначені фактори є зовнішньою характеристикою виникнення ризикової ситуації. Але управління цією ситуацією здійснюється суб'єктом, який має певні особливості, тому суб'єктивні фактори, що обумовлюють виникнення ризикової ситуації такі [79, с. 118-123]:

- суб'єкт, що робить вибір з декількох альтернатив, має в розпорядженні об'єктивні ймовірності одержання передбачуваного результату, що ґрунтуються, наприклад, на проведених статистичних дослідженнях;

ймовірності настання очікуваного результату можуть бути одержані на основі суб'єктивних оцінок, тобто суб'єкт має справу із суб'єктивними ймовірностями;

суб'єкт у процесі вибору і реалізації альтернативи володіє як об'єктивними, так і суб'єктивними ймовірностями.

Митна діяльність пов'язана з виникненням ризиків різного роду та характеру, наприклад, при імпорті найчастіше виникає ризик зменшення надходжень митних платежів через заниження суб'єктами ЗЕД митної вартості товарів або через неправильну класифікацію, при експорті більша увага приділяється нетарифним заходам регулювання. Розглядаючи ризики в митній діяльності значну увагу необхідно приділити саме умовам їхнього виникнення.

Умови виникнення ризиків – це ситуація ризиків, виникнення якої завжди супроводжують три взаємопов'язані чинники: наявність невизначеності, вибір альтернатив, можливість оцінки вірогідності здійснення обраних результатів. На рівень ризику впливають різні фактори: несвоєчасна сертифікація товарів, неправильний розрахунок митних платежів, акцизів, ПДВ тощо.

Умови виникнення ризиків різноманітні і включають в себе [49, с. 255]:

- можливість передбачення (передбачувані та непередбачувані);
- причини виникнення;
- місце виявлення;
- центри відповідальності;
- винуватців виникнення;
- можливість страхування;
- тривалість дії;
- методи виявлення;
- способи мінімізації наслідків тощо.

У Митному кодексі України під **умовами виникнення ризиків у митній діяльності** розуміється недодержання митного законодавства, що полягає у порушеннях митних правил та призначенні відповідальності за такі порушення. До найпоширеніших видів порушень митних правил відносять [11]:

- порушення режиму зони митного контролю;

неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем;

порушення порядку проходження митного контролю;

недекларування товарів, транспортних засобів;

перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів;

неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем;

порушення встановленого законодавством порядку ввезення/вивезення товарів на територію вільної митної зони;

перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів;

переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю;

дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їхнього розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів.

Джерелами виникнення ризику є певна небезпека і загроза, так звані фактори ризику.

Кількість цих факторів є значною, тому для підвищення ефективності управління ними необхідно їх класифікувати. В науковій літературі виділяють різні підходи до класифікації цих факторів в залежності від певних класифікаційних ознак. Серед найбільш поширених підходів, що застосовуються в митній сфері, яких виділяють [151]:

– класифікацію за критерієм об'єктивно-суб'єктивного характеру факторів ризику. До об'єктивних відносять фактори, які виникають незалежно від дій працівників митних органів (зміна товаропотоку, митного законодавства та ін.). Суб'єктивні фактори породжуються ненавмисними (або навмисними) діями осіб, що здійснюють митні процедури (корупція та ін.);

– класифікацію за критерієм можливості прогнозування факторів ризику. За цією ознакою фактори можна поділити на передбачувані та непередбачувані. Передбачувані можна визначити з помилкою в допустимих межах, виходячи з досвіду або з викорис-

танням методів наукового прогнозування. Непередбачувані фактори виникають несподівано, і на них часто буває важко знайти адекватну відповідь. Тут можна провести аналогію з «Порядком здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України» [30], відповідно до якого ризики розділені на два типи: виявлені і потенційні. Причому виявленим ризикам відповідають відомі фактори, коли порушення законодавства вже відбулося, а потенційні ризики – ризики, які не проявили себе, але існують умови для їхнього виникнення. Очевидно, що потенційні ризики становлять велику небезпеку для митних органів;

- класифікацію за критерієм видимості факторів ризику. За цією ознакою фактори поділяються на явні (видимі) і приховані (латентні). Явні – реально існуючі, очевидні фактори (зміна обсягів і напрямків товаропотоку, нестабільність митного законодавства та ін.). Приховані – існують в замаскованому вигляді, їх важко оцінити (неповнота інформації щодо задуму і намірів учасників ЗЕД та ін.);

- класифікацію за критерієм приналежності факторів ризику. За цією ознакою їх поділяють на внутрішні і зовнішні. Внутрішні чинники є результатом діяльності працівників всіх рівнів митних органів України, якості управління та прийняття рішень, планування, досконалості технологічних процесів тощо. Зовнішні фактори виникають за межами організації, це так звані фактори її зовнішнього середовища.

Проведене узагальнення в цілях класифікації факторів ризику в сфері митної діяльності дозволило запропонувати їх поділ на зовнішні і внутрішні ризики. До зовнішніх факторів ризику пропонується віднести [151]:

- нестабільність митного законодавства;
- непередбачуваність інтенсивності товаропотоку;
- невизначеність щодо задуму і намірів учасника ЗЕД;
- низький рівень взаємодії митних органів з іншими правоохоронними і контролюючими органами;
- неповноту і непередбачуваність інформації про діяльність митних органів на довгострокову перспективу та ін.

До внутрішніх факторів ризику слід віднести:

- неповноту інформації про цілі, інтереси, поведінку працівників митних органів;
- недостатню глибину і частоту контролю, у тому числі після випуску товарів;
- недостатню оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю;
- неповноту відомостей про характеристики, параметри, показники процесу надання митних послуг.

Ці фактори ризику, викликані явищами невизначеності, створюють ризикові ситуації і є джерелами ризиків.

Процедури, засновані на управлінні ризиками, дозволяють контролювати проведення митного оформлення на ділянках, де існує найбільший ризик, дозволяючи основному потоку товарів і фізичних осіб досить вільно переміщатися через митний кордон України.

Для прикладу можна навести деякі області можливого виникнення ризиків, а саме [132, с. 346–347]:

- існуюче національне законодавство з питань митного регулювання та зовнішньоекономічної діяльності (аналізуючи існуюче національне та міжнародне законодавство, можна виявити певні області виникнення ризиків, а нове законодавство або зміни в існуючих правилах можуть викликати виникнення нових областей ризику);

- торговельні потоки, основні шляхи руху товарів у міждержавній площині (особливу увагу також доцільно приділяти виявленню або появі нових торгових потоків, які можуть вплинути на економічну діяльність, структуру споживання або суспільну безпеку. Вони можуть спричиняти появу нових областей ризику, що, можливо, вимагають свого аналізу ризику);

- юридичні особи, суб'єкти ЗЕД (зазвичай структури, методи роботи, репутація і фінансове положення суб'єкта ЗЕД є дуже важливими чинниками та ефективними індикаторами того, чи представляє конкретний торговець область можливого виникнення ризиків під час здійснення ним переміщення товарів через митний кордон);

– товари або вироби (наприклад, ті, щодо яких вже або виявлені порушення, або товари схильні до можливих порушень з різних причин, так званні товари «прикриття», або стосовно яких можуть бути зловживання з деяких напрямів, пов'язаних із безпосереднім декларуванням тощо).

Система управління ризиками дає змогу оптимально використовувати ресурси митних органів, не зменшуючи ефективності митного контролю, за цього звільняючи більшість суб'єктів ЗЕД від зайвого контролю.

5.3. Класифікація ризиків у митній справі

Інтеграція України в міжнародні організації обумовлює необхідність забезпечення застосування системи управління митними ризиками на належному рівні. Вирішення цього завдання дозволить створити сприятливі умови для збільшення товаропотоку, скоротити час митного оформлення, забезпечити збір митних платежів у повному обсязі і вивести імпорتنі товари з нелегального сектора економіки в легальний. Разом з тим сприяння розвитку зовнішньої торгівлі за рахунок спрощення митних процедур не повинне сприяти зростанню частки тіньового сектора в сфері зовнішньоекономічної діяльності та призводити до втрати його якості [151].

Відповідно до вказаних вище факторів виникнення митних ризиків відокремлюють такі ознаки їхньої класифікації [151] (табл. 5.1).

При здійсненні зовнішньоекономічних операцій з товаром ризику можуть виникати за напрямками – контрактні, перевезення, розрахункові та митні, при цьому самі по собі напрямки, у свою чергу, також складаються із сукупності взаємопов'язаних джерел виникнення ризиків. Розглянемо можливі сукупності джерел виникнення ризику у залежності від напрямку його формування, при цьому будемо передбачати, що за основу розгляду береться операція купівлі – продажу товару [166, с. 136].

Таблиця 5.1

Класифікація митних ризиків

Ознака	Види
За фактом виявлення	– виявлений ризик; – потенційний ризик
За цілями митного контролю	– ризик несплати митних платежів; – ризик зниження митної вартості товарів; – ризик незаконного ввезення товарів; – ризик недостовірного декларування товарів
За характером розвитку системи	– закономірний; – випадковий
За сферою розповсюдження	– загальнодержавний; – регіональний
За часом функціонування	– довготривалі; – середньотривалі; – короткотривалі
За частотою прояву	– систематичний; – несистематичний
За характером виявлення	– з високим рівнем спрацювання; – з низьким рівнем спрацювання
За причинами виникнення	– суб'єктивні; – об'єктивні
За належністю товарів	– ризики, пов'язані з обігом іноземних товарів; – ризики, пов'язані з обігом вітчизняних товарів
За об'єктами аналізу ризику	– характеристики товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України – характер зовнішньоекономічної операції; – характеристика суб'єктів, що беруть участь у зовнішньоекономічній операції
За частотою прояву	– систематичний; – епізодичний
За можливістю прогнозування	– прогнозовані; – частково прогнозовані; – непрогнозовані

Джерело: узагальнено авторами на основі [151]

Контрактні ризики. Головним елементом та джерелом виникнення низки ризиків виступає безпосередньо предмет контракту –

«товар». Невизначеність характеру угоди у контракті є джерелом ризику взагалі та, окрім того, не дозволить розглядати такий контракт, як підставу для переміщення товару через митний кордон. Джерела виникнення ризиків формуються безпосередньо складовими зовнішньоторговельної угоди, при цьому джерела виникнення ризиків за своїм походженням є взаємопов'язаними категоріями, аналіз впливу яких на виконання торговельної угоди повинен здійснюватись комплексно. Разом з тим аналіз та синтез ризиків повинен проводитись з урахуванням особливих властивостей предмета контракту – «товару», стосовна переходу права власності на який і здійснюється укладення угоди [166, с.143].

Ризики дорожніх перевезень товарів. В першу чергу необхідно розуміти те, що всі міжнародні дорожні перевезення товарів здійснюються на підставі відповідних документів, які можна класифікувати на обов'язкові – транспортні та на «товарні» документи. Останній перелік документів суттєво залежить від особливих властивостей самого товару, що є предметом зовнішньоторговельної угоди.

Особливий ризик договору перевезення виникає при недбайливому відношенні перевізника до укладення (підпису) договору та прийому товару. Стосовно останнього виду ризику можна зазначити, що джерелом його виникнення є недостатня професійна підготовка перевізника яка полягає у недостатній обізнаності з нормами Конвенції та правилами прийому товару для здійснення міжнародних перевезень. Необхідно акцентувати увагу на тому, що перевезення передбачає збереження специфічних властивостей товару, бо їх втрата або погіршення викличуть відповідні фінансові претензії. Виникнення ризиків при здійсненні міжнародних дорожніх перевезень товарів дозволяють суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності акцентувати увагу на їх потенціальну наявність та вжити превентивні заходи щодо попередження ймовірності їх прояву або зменшити їх негативний вплив. В той же час представники контрольних органів, а саме – податківці та митники повинні усвідомлювати не тільки наявність ризиків, але й вміти обраховувати економічні наслідки для державного бюджету та тим самим відрізнати наявність об'єктивних джерел походження ризиків й су-

б'єктивних, що призводять до порушення норм чинного національного законодавства при здійсненні зовнішньоекономічних операцій [165, с. 85].

Ризики проведення валютних розрахунків. Безпосередньо зовнішньоекономічна операція з товаром передбачає не тільки фізичного переміщення товару від продавця до покупця, але й також передбачає процедури проведення розрахунків за нього. До сукупності учасників проведення процедури розрахунків можна відносити експортера – продавця товару, імпортера – покупця товару, обслуговуючі банки експортера та імпортера. Контроль за проведенням розрахунків здійснюють митні та податкові органи, банки, що безпосередньо проводять розрахунки, та Національні банки, які визначають правила та умови проведення валютних розрахунків резидентів з іноземними партнерами за зовнішньоекономічним контрактом.

Головним фактором при проведенні розрахунків виступають товарні документи, оформлення яких повинне бути здійснено у відповідності з міжнародними нормами та правилами, бо у зворотному випадку такі документи виступають окремим джерелом ризику при здійсненні валютних розрахунків [126].

Ризики митного контролю та митного оформлення. Необізнаність або недостатня обізнаність експортера чи імпортера (сторін контракту) та перевізника з основними вимогами щодо процедур перетину митного кордону і виконання митних формальностей при оформленні експорту та імпорту товару, з особливостями митного контролю при перевезенні певних категорій товарів по національній митній території країни – це джерела виникнення ризиків, які є наслідком недостатньої інформаційної підготовки всіх учасників зовнішньоторговельної угоди.

Наслідками виникнення ризиків митного контролю та митного оформлення можуть бути втрата часу (невиконання термінів здійснення зовнішньоекономічної операції), фінансові збитки (санкції за несвоєчасне виконання вимог контракту, витрати на отримання додаткових дозвільних документів) або складання протоколу про порушення митних правил, що у свою чергу призводить до адміністративного штрафу або до розгляду справи у суді, за рі-

шенням якого може бути накладено адміністративний штраф на порушника або товар та транспортний засіб буде конфісковано на користь держави.

Сукупність ризиків митного оформлення можна розподіляти на ризики, що породжені процедурою декларування, та ризики, які пов'язані з ціновими та специфічними властивостями товару. До ризиків процедури декларування можна відносити невідповідність декларованих показників кількості, асортименту та коду (кодів) товару за національною версією товарної номенклатури, відсутність необхідних документів, що підтверджують проходження необхідних державних, окрім митного, видів контролю тощо [165, с. 74-76].

Слід зазначити, що наказом ДМСУ «Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику» від 22.12.2010 №1514 (зі змінами і доповненнями, внесеними наказом ДМСУ від 11.01.2012 р. №22) [33] визначено класифікатор сфер ризику (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Класифікатор сфер ризику

Розділ	Назва сфери ризику
1	2
1. Митний режим	Імпорт
	Реімпорт
	Експорт
	Реекспорт
	Транзит
	Тимчасове ввезення (вивезення)
	Митний склад
	Спеціальна митна зона
	Магазин безмитної торгівлі
	Переробка на митній території України
	Переробка за межами митної території України
	Знищення або руйнування
	Відмова на користь держави

Продовження табл. 5.2

1	2
2. Можливий характер порушення	Неправильна класифікація товару
	Неправдиві дані про походження товару
	Заниження/завищення митної вартості товару
	Недекларування товару
	Контрабанда/приховування від митного контролю
	Неправильні дані про підстави надання пільг зі сплати митних платежів
	Неправильні дані про характеристики/властивості товару
	Декларування товару не своїм найменуванням
3. Можлива мета порушення	Ухилення від сплати/зменшення розміру ввізного мита
	Ухилення від сплати/зменшення розміру вивізного мита
	Ухилення від сплати/зменшення розміру особливого виду мита (антидемпінгового, спеціального, компенсаційного)
	Відшкодування ПДВ
	Ухилення від сплати/зменшення розміру акцизного збору
	Використання митних пільг
	Ухилення від нетарифних обмежень
4. Вид товару, стосовно якого може бути вчинене порушення	Товари сільськогосподарського виробництва
	Метали та брухт
	Товари, які містять об'єкти права інтелектуальної власності
	Отруйні, радіоактивні, вибухові речовини, небезпечні відходи
	Наркотичні засоби, психотропні речовини
	Зброя та боєприпаси
	Історичні та культурні цінності
	Міжнародна торгівля дикими видами тварин та рослин, що перебувають під загрозою зникнення

Джерело: [47, с. 76-77]

Отже, **класифікація ризиків** – це поділ ризиків на окремі групи за певними ознаками для досягнення поставлених цілей. Кожний клас, вид або група характеризуються певними ознаками, які є однорідними. Кількість груп і їхній вміст визначаються лише

в процесі класифікації. Саме цим зумовлені різні підходи науковців щодо поділу ризику за різними класифікаційними ознаками.

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте сутність поняття «ризик» в митній діяльності.
2. Проаналізуйте потенційні ризики при митному контролі товарів.
3. Що являють собою критерії ризику? Ознаки, за якими здійснюється групування критеріїв ризику.
4. Визначте поняття «профіль ризику» та «профілювання», їхні різновиди та складові елементи.
5. Які існують умови та етапи виникнення ризиків?
6. Як класифікують фактори виникнення митних ризиків?
7. Розкрийте суть основних механізмів нейтралізації ризиків у митній діяльності.
8. Визначте поняття «ризикова ситуація» та фактори, що її супроводжують.
9. Наведіть класифікацію ризиків у митній справі.
10. Яким нормативно-правовими актами регулюється управління ризиками в митній справі?

Теми рефератів

1. Основні системоутворюючі ознаки митної безпеки держави.
2. Порядок розробки, формалізації, тестування та затвердження профілів ризику.
3. Умови виникнення ризиків у митній діяльності.
4. Національне законодавство з питань митного регулювання та зовнішньоекономічної діяльності як джерело митного ризику.
5. Складові системи управління митними ризиками.

Розділ VI

ОЦІНЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ

- 6.1. Методичні засади аналізу ризиків порушення митного законодавства
- 6.2. Управління ризиками митного контролю в контексті вимог Кіотської конвенції
- 6.3. Етапи реалізації митного ризик-менеджменту

6.1. Методичні засади аналізу ризиків порушення митного законодавства

Особливістю діяльності митних органів провідних країн світу при здійсненні митного контролю є застосування системи ризиків, регулювання використання яких здійснюється законодавством на міжнародному рівні. Міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур [3] передбачено, що при застосуванні митного контролю використовується система управління ризиками, яку митні органи застосовують для визначення осіб та товарів, в тому числі транспортних засобів, що підлягають перевірці, та ступеня такої перевірки.

Детальний аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати про відсутність єдиного підходу до трактування категорії «система управління ризиками» в митній справі (табл. 6.1).

Отже, **система управління ризиками** – це сукупність інструментів та методів митного контролю, що базується на принципі вибірковості та дозволяє органам доходів і зборів обмежуватися лише тими формами митного контролю, які є достатніми для забезпечення дотримання митного законодавства [61, с. 12].

Таблиця 6.1

**Трактування поняття «система управління ризиками»
в митній справі**

Автор	Визначення
А. А. Мальцев [104, с. 87]	цілісне визначення розвитку митного контролю в конкретних умовах здійснюваної державою зовнішньоекономічної діяльності та дій в цих умовах суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності
Концепція Системи Управління ризиками в митній службі РФ [39]	сучасна система митного адміністрування, що забезпечує здійснення ефективного митного контролю, виходячи з принципу вибіркової, заснованого на оптимальному розподілі ресурсів митної служби на найбільш важливих і пріоритетних напрямках роботи митних органів для запобігання порушень митного законодавства
П.Я. Пісний [132, с. 347]	це циклічний процес, який передбачає аналіз, оцінку ризику – формування профілю ризику – застосування профілю – моніторинг результатів застосування профілю – відповідний аналіз та реагування на зворотний зв'язок від роботи системи
В.Н. Цигічко, А.А. Кононов, А.К. Полікарпов [177, с. 21]	система, яка призначена для автоматизації процедур вибору режимів огляду вантажів, що переміщуються через митницю
С.С. Терещенко С.В. Галько [167, с. 30]	система, яка дозволяє виявити, оцінити та адекватно застосувати форми митного контролю щодо запобігання або мінімізації ризиків
А.В.Полищук, П.В. Пашко, Е.Б. Самсонов, С.Н. Семка, В.В. Ченцов [136, с.307]	основний базисний принцип сучасних методів митного контролю. Цей метод дозволяє оптимально використовувати ресурси митних органів, не знижуючи при цьому ефективність митного контролю, і позбавляє більшість учасників зовнішньоекономічної діяльності від надмірного бюрократичного контролю

Джерело: [61, с. 13]

Мета системи управління ризиками – створення сучасної системи митного адміністрування, що забезпечує здійснення ефективного митного контролю, виходячи з принципу вибіркової, для запобігання порушень митного законодавства України, які:

- а) мають стійкий характер;
- б) пов'язані з ухиленням від сплати митних зборів, податків у значних розмірах;
- в) знижують конкурентоспроможність вітчизняного виробника.

Основними завданнями системи управління ризиками є [61, с. 13]:

- створення єдиного інформаційного простору, що забезпечує функціонування СУР;
- розробка методик (програм) з виявлення ризиків;
- визначення потенційних і фіксування виявлених ризиків;
- виявлення причин і умов, що сприяють здійсненню митних правопорушень;
- оцінювання можливого збитку в разі виникнення потенційних ризиків і збитку при виявлених ризиках;
- визначення можливості запобігання або мінімізації ризиків, а також визначення необхідних ресурсів та розробка пропозицій щодо їхнього оптимального розподілу;
- розробка і застосування методик оцінювання ефективності застосовуваних заходів;
- розробка та практична реалізація заходів щодо запобігання або мінімізації ризиків;
- контроль за практичною реалізацією заходів щодо запобігання або мінімізації ризиків;
- оцінювання ефективності застосовуваних заходів з управління ризиками та коригування управлінських рішень;
- накопичення та аналіз інформації про результати застосування окремих форм митного контролю або їхньої сукупності, а також про причини й умови, що сприяють здійсненню митних правопорушень, з метою вироблення пропозицій щодо модернізації стратегії митного контролю.

Система управління ризиками ґрунтується на базових принципах побудови і управління, які забезпечують вирішення основних завдань митних органів (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Базові принципи системи управління ризиками

Назва принципу	Зміст принципу
1	2
Цільової спрямованості	Підпорядкування всіх завдань митних органів та способів їх вирішення з метою забезпечення дотримання митного законодавства
Цілісності	Розробка і використання структурними підрозділами функціональних підсистем управління ризиками, як елементів єдиної системи митних органів
Інформаційної єдності	Сумісність інформаційних джерел і єдиних підходів до процедур їх обробки і аналізу, а також взаємозв'язку інформації, як по вертикалі, так і по горизонталі, на всіх рівнях митного адміністрування
Законності	Відповідність прийнятих заходів щодо запобігання або мінімізації ризиків чинному законодавству
Єдності управління ризиками	Визначення єдиних підходів до прийняття управлінських рішень за прийнятими заходами щодо запобігання або мінімізації ризиків
Стратегічне управління	Визначення сфер ризику з найбільшою ймовірністю потенційно можливого порушення митного законодавства та найбільшою величиною збитку в разі виникнення ризиків {тенденції, закономірності}, а також розробка і впровадження відповідних заходів щодо їх запобігання або мінімізації на рівні митних органів
Оперативне управління	Визначення локальних сфер ризику з найбільшою ймовірністю потенційно можливого порушення митного законодавства та найбільшою величиною збитку в разі виникнення ризиків, характерних для окремих осіб, товарів і митних органів, у тому числі розподіл компетенції митних органів щодо прийняття рішень
Тактичне управління	Визначення сфер ризику, характерних для короткострокових ситуацій, конкретних осіб, партій товарів
Масштабності	Суть цього принципу полягає в тому, що суб'єкт господарювання повинен прагнути до якнайповнішого охоплення можливих сфер виникнення ризиків. Тобто цей принцип зумовлює зменшення міри невизначеності до мінімуму

Продовження табл. 6.2

1	2
Мінімізації	Цей принцип означає, що підприємство прагне мінімізувати спектр можливих ризиків, а також міру їх впливу на свою діяльність. Мінімізація ризиків може бути реалізована за кількома напрямками, які, на думку деяких авторів, полягають у елімінування ризиків, їх хеджуванні та страхуванні
Адекватності реакції	Суть даного принципу зводиться до того, що суб'єкт господарювання повинен чітко і швидко реагувати на внутрішні та зовнішні зміни, які відображаються в реалізації ризиків. Цей принцип може бути реалізований шляхом постійного маркетингу, ефективної організації робіт з вироблення стратегії розвитку підприємства
Розумного прийняття	Цей принцип означає, що тільки обґрунтований ризик підприємство може прийняти. Тому, підприємство повинно знати, які можливі результати будуть перевищувати витрати, необхідні для їх отримання; повинно приймати ризик тільки в межах власних коштів; заздалегідь прогнозувати можливі наслідки у разі реалізації ризику

Джерело: [61, с. 14]

СУР, ґрунтуючись на зазначених принципах, забезпечує організацію ефективного митного контролю, здійснюваного на основі вибіркості. Це дозволить митним органам:

- зосередити увагу на найбільш важливих і пріоритетних напрямках роботи і, отже, забезпечити більш ефективне використання наявних ресурсів;
- покращити можливості виявлення та прогнозування порушень митного законодавства;
- створити сприятливі умови особам, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, і дотримуються митного законодавства;
- прискорити переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Зауважимо, що ст. 361 Митного кодексу України визначає цілі застосування системи управління ризиками, а саме [11]:

- запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства України з питань державної митної справи;
- забезпечення більш ефективного використання наявних у митних органів ресурсів та зосередження їхньої уваги на окремих згрупованих об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їхньої сукупності, а також у підвищенні ефективності митного контролю (сферах ризику);
- забезпечення в межах повноважень митних органів заходів із захисту національної безпеки, життя і здоров'я людей, тварин, рослин, довкілля, інтересів споживачів;
- прискорення митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Важливим фактором повноти надходжень митних платежів до Державного бюджету України є рівень та якість митного контролю, а саме те як здійснюється відбір об'єкта перевірки, які заходи вживаються при перевірці, скільки часу приділяється перевірці та детальність здійснення перевірки. Виконання всіх цих заходів при значній кількості декларантів обмежується часом та трудовими ресурсами митних органів, у зв'язку з чим виникає необхідність введення системи об'єктивних критеріїв для відбору об'єктів перевірки, яка отримала назву система ризиків [108, с. 64].

При використанні системи ризиків вагоме значення мають критерії, які використовуються для визначення даних ризиків. Відбір критеріїв та їх групування може здійснюватися за різноманітними ознаками, можуть виокремлюватися напрямки ризику, групи ризику, об'єкти ризику.

Наприклад, відповідно до стандарту 7 «Цільовий відбір і комунікація» Рамкових стандартів із забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі передбачено такі документи, які містять положення з оцінки ризиків [108, с. 64]:

- документ Всесвітньої організації торгівлі (ВОТ) «Стандартні методи оцінки ризиків» містить 5 груп індикаторів ризику для митних органів: «вид транспорту», «захист доходів», «наркотики і прекурсори», «безпека», «інші заборони та обмеження». Зазначені

групи розділяються на декілька розділів, в яких зазначаються індикатори ризиків;

– документ ВОТ «Загальний індикатор підвищеного ризику» містить такі розділи: «Реквізити маніфесту перевізника», «Виявлення країн підвищеного ризику», «Товарні і транспортні фактори, які можуть вказувати на умови підвищеного ризику», «Відомі товари підвищеного ризику, які приховуються», «Перелік небезпечних вантажів, які потенційно можуть бути використані для здійснення терористичних актів», «Фактори, які можуть відображати наявність підвищеного ризику, таких як контейнер, імпортер/експортер і вантажоперевізник»;

– документ ВОТ «Фактори порушення прав інтелектуальної власності» містить перелік факторів, що свідчать про наявність підвищеної небезпеки піратства і появи контрафактної продукції.

Слід зазначити, що більшість ідентифікаторів ризиків, які передбачені даними трьома документами, постійно змінюються та оновлюються.

У системі управління ризиками відокремлюють підсистеми «аналізу ризиків» та «управління ризиками», що спрощує дослідження всієї системи та полегшує її формальний опис.

Аналіз митного ризику передбачає систематичне використання органами митного контролю наявної у них інформації для визначення обставин та умов виникнення ризиків, їхньої ідентифікації і оцінки ймовірних наслідків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи [110, с. 330].

Підсистема аналізу ризиків може складатися з двох частин: інтелектуальної, що потребує адаптивних методів обробки інформації, та формування рішення (результати функціонування підсистеми аналізу), яке буде сприйматись підсистемою управління ризиками [69]. Підсистема управління ризиками як складова загальної системи повинна надавати можливість застосовувати певні форми, порядки, правила, методики, що забезпечать отримання інформації і підтверджують або спростовують інформацію щодо наявності чи відсутності потенційного ризику. Призначення цієї підсистеми – мінімізувати або усунути виявлений ризик.

Загальна система управління ризиками має постійно адаптуватися під мінливі умови зовнішнього середовища (умови торгівлі, зміни законодавства, обмеження щодо товарів, поява ризиків щодо країни походження), цього можна досягти впровадженням зворотного зв'язку з виходу підсистеми управління на вхід підсистеми аналізу [69].

Основні складові системи управління ризиками з урахуванням національного та регіонального рівнів відображено графічно на рис. 6.1, що дає загальне уявлення про алгоритм її функціонування.

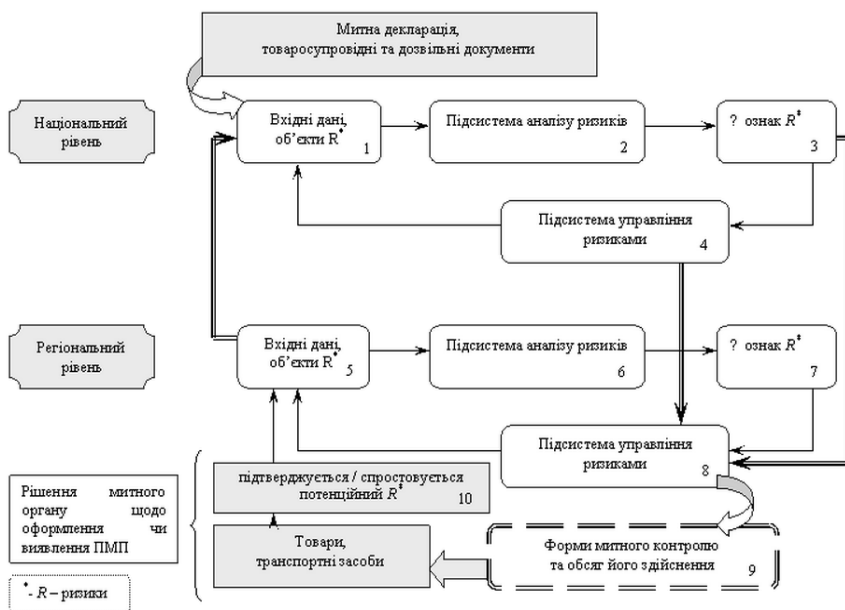

Рис. 6.1. Алгоритм функціонування системи управління ризиками

Джерело: [69]

Митна декларація, товаросупровідні й дозвільні документи є вхідними даними до загальної системи управління ризиками на національному рівні (цим рівнем може бути центральний апарат митних органів), які також можуть містити об'єкти ризику.

Вхідні дані (блок 1 рис. 6.1) слугують інформаційним масивом для підсистеми аналізу ризиків (блок 2 рис. 6.1), в якій відбувається-

ся виявлення (ідентифікація) потенційного ризику, формування умов і обставин виникнення потенційного ризику з урахуванням виявлених ризиків, оцінка ризику [168, с. 214].

Наслідком дії підсистеми аналізу ризиків є формування певної сукупності ознак ризику за кожним з об'єктів ризику (блок 3 рис. 6.1). Далі сформовані пріоритети управління ризиками надходять до підсистеми управління ризиками (блок 4 рис. 6.1) національного рівня системи управління ризиками, де з метою запобігання й мінімізації ризиків, оцінювання ефективності їхнього застосування та контролю за здійсненням митних операцій обирається мінімальна, але достатня кількість форм митного контролю, інформація про що може надходити до вхідних даних (блок 1 рис. 6.1), а також спускатися на регіональний рівень (регіональні митниці, митниці) і надходити до підсистеми управління ризиками регіонального рівня (блок 8 рис. 6.1) [69].

За підсумками роботи підсистеми управління ризиками регіонального рівня обираються форми митного контролю та визначаються обсяги здійснення цього контролю (блок 9 рис. 6.1) щодо товарів і транспортних засобів, у результаті чого потенційний ризик підтверджується або спростовується (блок 10 рис. 6.1).

Інформація про підтвердження або спростування ризику надходить до вхідних даних системи управління ризиками регіонального рівня (блок 5 рис. 6.1) і може бути вхідними даними чи об'єктами ризику системи управління національного рівня (блок 1 рис. 6.1) або ж далі слугувати інформаційним масивом для підсистеми аналізу ризиків системи управління ризиками регіонального рівня (блок 6 рис. 6.1).

Таким чином, прослідковується подібність елементів системи управління ризиками на національному й регіональному рівнях та координація діяльності системи регіонального рівня системою національного рівня [69]. Результатом функціонування такої ієрархічної системи є рішення митного органу щодо оформлення товару чи виявлення порушення митних правил.

Зовнішньоекономічна операція характеризується цілою низкою показників, у тому числі супутніми «предметами» чи «об'єктами», які є вхідною інформацією для системи управління ризика-

ми. Безперечним і головним об'єктом зовнішньоекономічної операції виступає товар, який переміщується через митні кордони, та, відповідно до низки міжнародних угод (ГАТТ, Кіотська конвенція тощо) і суто національних законодавчих актів (Митний кодекс України та ін.), стає головним об'єктом контролю з боку митних органів [69].

На додаток до цього слід зауважити, що товар, який перебуває під митним контролем, не переміщується через митний кордон без відповідних товаросупровідних документів, котрі визначаються міжнародними угодами і конвенціями та підтверджують законність переміщення товару як предмета зовнішньоекономічної операції. Тому наступним логічним об'єктом контролю і джерелом потенційних ризиків виступають товаросупровідні документи.

Разом з тим переміщення товару, наприклад, між продавцем і покупцем, здійснюється шляхом використання транспортних засобів. Особливості перевезення тим чи іншим видом транспорту регулюються міжнародними угодами, які визначають, окрім процедур переміщення, основні транспортні документи, що підтверджують укладення угоди на таке перевезення.

Крім того, будь-який транспортний засіб – це складний технічний механізм підвищеної небезпеки, в якому можуть розміщуватися товари, призначені для переміщення через митний кордон з приховуванням від митного контролю. Тому процедура перевезення товару в загальному плані має дві складові, які виступають об'єктами контролю і джерелами потенційних ризиків, а саме – транспортний засіб і договір перевезення [69].

Об'єктами аналізу ризиків є такі:

- товари, що перебувають під митним контролем;
- відомості, що містяться в транспортних, комерційних, митних та інших документах;
- транспортний засіб і маршрут переміщення товарів;
- документи, що подаються для митного оформлення, в тому числі відомості в зовнішньоекономічних договорах (контрактах) та/або документах, які підтверджують право володіння, користування та (або) розпорядження товарами;
- експортер, імпортер (продавець, покупець), агент тощо;

- діяльність декларантів та інших осіб, що мають повноваження стосовно товарів, які перебувають під митним контролем;
- код товару відповідно до Гармонізованої системи опису та кодування товарів;
- країна походження товарів;
- країна відправлення та призначення товарів;
- митна вартість;
- результати застосування форм митного контролю;
- інше.

У світовій практиці управління ризиками в митній сфері головним об'єктом аналізу ризиків виступає товар, далі об'єктом аналізу ризиків може бути товаросупровідна документація, яка містить основні дані про такий товар, інформація, важлива для переміщення цього товару через митний кордон (код товару, країна походження, країна відправлення та призначення товарів, митна вартість товару), потім транспортний засіб і документи на перевезення, інформація щодо основних ланок або складових міжнародного ланцюга поставки (експортер, імпортер, агент тощо) [69].

Наведений вище перелік ймовірних об'єктів аналізу може бути доповнений у разі потреби (розширений або звужений), однак занадто велика кількість об'єктів не призведе до спрощення митних процедур, заради чого, власне, й застосовується система управління ризиками.

Процес аналізу потенційних ризиків при митному контролі товарів доволі складний і має враховувати цілий ряд важливих факторів, що супроводжують зовнішньоекономічну діяльність у цілому та зовнішньоторговельну операцію зокрема. На нашу думку, в процесі аналізу потенційних ризиків при митному контролі мають враховуватися ризики, що можуть бути виявлені в пункті пропуску, і ризики, які виявлятимуться у внутрішній митниці. Процес аналізу потенційних ризиків при митному контролі товарів і транспортних засобів можна зобразити у вигляді відповідної моделі на рис. 6.2.

Об'єкти аналізу ризику в пункті пропуску формуються відповідно до головної мети митного контролю – можливості ввезення чи вивезення товару на митну територію або з митної території.

Тобто підсистема аналізу ризиків, про яку ми згадували вище, повинна спрацьовувати на заборони та обмеження щодо переміщення окремих товарів (законності переміщення) [69].

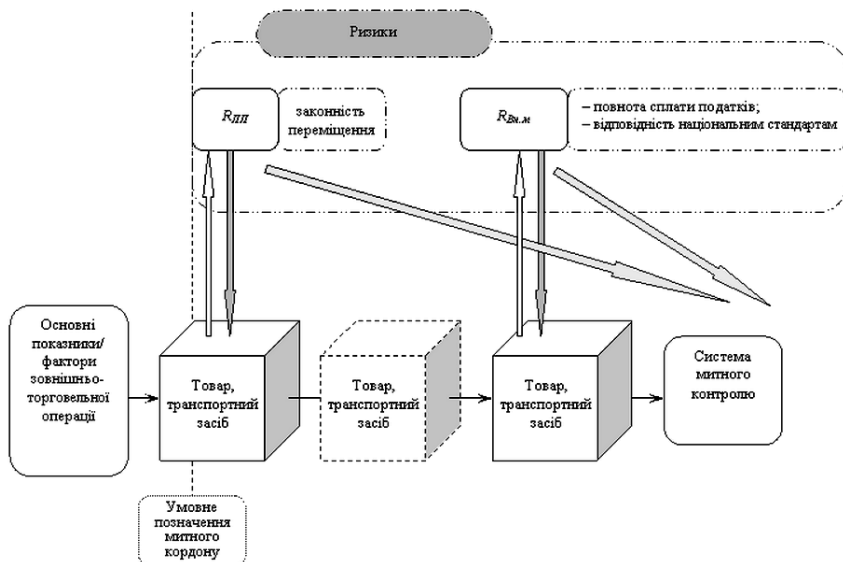

Рис. 6.2. Модель аналізу потенційних ризиків під час митного контролю товарів і транспортних засобів

Джерело: [69]

На цьому етапі, особливо при оформленні товарів у режимі імпорту, здійснюється також аналіз потенційних ризиків, які можуть бути виявлені іншими державними контрольними службами на предмет можливості випуску товару у вільний обіг.

Таким чином, математично процес формування об'єктів аналізу ризиків у пункті пропуску може бути відображений у такому вигляді [69]:

$$R_{\text{ПП}} = f(N_i), \quad (6.1)$$

де $R_{\text{ПП}}$ – потенційні ризики митного контролю в пункті пропуску;

N_i – потенційні ризики щодо i -го об'єкта аналізу ризиків, до якого можуть належати товар, відомості товаросупровідних доку-

ментів, транспортний засіб і документи на перевезення товару, дозвільні документи інших державних контрольних служб.

При митному контролі на внутрішній митниці можна виділити додаткові ризики щодо повноти сплати податків і відповідності національним стандартам. Відомо, що ухилення від сплати повної суми податків є найбільш поширеним способом шахрайства, тому на цьому етапі до об'єктів аналізу ризиків можуть входити код і митна вартість товару, країна його походження. Під ризиками щодо відповідності національним стандартам можна також розуміти ризики стосовно якісних характеристик товару, його маркування і пакування.

Математично процес формування об'єктів аналізу ризиків під час митного контролю у внутрішній митниці може бути відображено так:

$$R_{\text{Вн. м}} = f(N'_i), \quad (6.2)$$

де $R_{\text{Вн. м}}$ – потенційні ризики митного контролю на внутрішній митниці;

N'_i – потенційні ризики щодо i -го об'єкта аналізу ризиків, до якого може належати код товару, митна вартість товару, країна походження тощо.

Однак зауважимо, що наведені формули можуть бути скориговані залежно від нової сукупності факторів, які супроводжуватимуть зовнішньоторговельну операцію.

Формування об'єктів аналізу ризику в пункті пропуску має здійснюватися відповідно до головної мети митного контролю – можливості ввезення чи вивезення товару на митну територію або з митної території.

Формування об'єктів аналізу ризику під час митного контролю на внутрішній митниці повинне проводитися на предмет повноти сплати податків і відповідності товарів національним стандартам.

Тенденції світової торгівлі до постійних змін у номенклатурі товарів, способах їх переміщення та інших аспектах зовнішньоекономічних операцій змушують формувати систему управління ризиками, спроможну адаптуватися до умов (факторів, показників), які утворюються під час змін умов торгівлі, що, у свою чергу,

спонукає до комплектування нового чи зміненого переліку об'єктів аналізу ризиків та, відповідно, до пошуку методів виявлення джерел їхнього формування.

6.2. Управління ризиками митного контролю в контексті вимог Кіотської конвенції

Управління ризиками становить такий процес впливу на суб'єкт господарської діяльності, за якого забезпечується максимально широкий діапазон можливих ризиків, їхнє розумне (обгрунтоване) прийняття і зведення ступеня їхнього впливу на нього до мінімально можливих меж, а також розробка стратегії поведінки даного суб'єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків [74].

Відповідно до даного визначення поняття «управління ризиками», можна виділити декілька основних принципів цього процесу [48]:

1) принцип масштабності. Суть цього принципу полягає в тому, що суб'єкт господарювання має наближуватися до найповнішого охоплення можливих сфер виникнення ризиків. Таким чином, цей принцип обумовлює зведення ступеня непевності до мінімуму. Це означає, що непевненість у виникненні ризику продовжуватиме існувати (тобто ризик може реалізовуватися або не реалізовуватися), але непевненість у тому, що він може реалізуватися, зникає;

2) принцип мінімізації. Цей принцип означає, що ДОВВ будуть мінімізувати, по-перше, спектр можливих ризиків, а по-друге, ступінь їхнього впливу на свою діяльність. Мінімізація ризику може бути реалізована за декількома напрямками, що, на думку більшості авторів, складаються в лімітуванні ризиків, їхньому хеджуванні та страхуванні;

3) принцип адекватності реакції. Суть даного принципу зводиться до того, що суб'єкт, який господарює, у відповідь повинен швидко реагувати на внутрішні й зовнішні зміни, які виражаються в реалізації ризику, тобто в тих ситуаціях, коли він стає реальністю. Даний принцип може бути реалізовано як за допомогою пос-

тійного й безупинного маркетингу, так і за допомогою ефективної організації робіт із розробки стратегії розвитку економіки держави;

4) принцип розумного прийняття. Цей принцип означає, що тільки в тому випадку, коли ризик обґрунтований, він може бути прийнятий.

Управління ризиком, як і будь-яка система управління, складається з двох підсистем: керованої підсистеми (об'єкта управління) і керуючої підсистеми (суб'єкта управління) [74]. При цьому керована підсистема становить сукупність ризиків, що впливають на дії суб'єктів господарювання, і взаємовідносини, що виникають між ними під час реалізації останніх. Керуюча система – це спеціальна група людей, що за допомогою різноманітних дій та методів здійснює цілеспрямоване функціонування суб'єкта господарювання.

Процес ефективного управління ризиком містить такі етапи [48]:

1. Комплектація. На цьому етапі оцінюються можливості виникнення всієї сукупності ризиків незалежно від того, чи зможе керуюча система впливати на них у випадку реалізації, чи не зможе. Таким чином, даний етап є інформаційно-аналітичним етапом.

2. Ідентифікація. На цьому етапі встановлюються всі параметри можливого ризику відповідно до сфери контролю того чи іншого відділу.

3. Перевірка. На цьому етапі вирішується питання про доцільність заняття даним напрямком діяльності за наявності інформації про вже ідентифіковані ризики. Воно може відмовитися від будь-якого із запропонованих видів діяльності в тому випадку, якщо за якимись причинами ризик не задовольняє стратегії фірми (наприклад, більш високий рівень ризику для даного напрямку діяльності в порівнянні з іншими напрямками тощо).

4. Якісний і кількісний аналіз. На цьому етапі робиться повний аналіз ризику із розрахунком його рівня і ступеня впливу на діяльність митних органів і, як наслідок, – економіки держави загалом.

5. Зниження ступеня ризику. На цьому етапі здійснюється пошук шляхів активного і пасивного захисту від ризику і розробкою конкретних механізмів їхньої реалізації.

6. Планування реагування. На цьому етапі розробляється стратегія поведінки на той випадок, коли прийняті ним ризики виявляться реалізованими.

7. Контроль. Після того як ризик прийнято, проаналізовано та сплановано свої дії, у разі його реалізації слід контролювати поточну обстановку (як внутрішню, так і зовнішню), для того щоб під час реалізації ризику або на етапі появи умов до його реалізації відреагувати на нього за заздалегідь розробленим планом.

8. Реагування. Цей етап не завжди наявний у процесі управління ризиками і з'являється тільки у випадку їхньої реалізації. Протягом даного етапу держава будує свою діяльність (поведінку) за заздалегідь накресленим планом.

9. Перспективний аналіз. Має своєю основною метою аналіз минулого досвіду з керування ризиками для його урахування у своїй подальшій діяльності. Ефективність проведення даного етапу багато в чому визначає успіх наступного функціонування тієї чи іншої системи та економіки.

Управління ризиком (ризик-менеджмент) має стати інтегрованою частиною стратегічного і політичного планування, оскільки дає всебічну і структуровану основу для виявлення та керування ризиками за найефективнішого досягнення цілей.

Дієвим механізмом, що забезпечує задоволення інтересів держави і ефективну реалізацію митних функцій, можна вважати управління ризиком. Сутність такого управління зводиться до забезпечення мінімуму відхилення кінцевого результату від встановленого (прийнятного) цільового значення показників досягнення цілей [151].

Основним інструментом підвищення якості проведення митного контролю є впровадження системи управління ризиками. Практика показує, що СУР забезпечує організацію ефективного митного контролю, який здійснюється на основі принципу вибірковості. Це дозволяє митним органам [151]:

– зосередити увагу на найбільш важливих та пріоритетних напрямках роботи і, отже, забезпечити більш ефективне використання наявних ресурсів;

- підвищити рівень виявлення і прогнозування порушень митного законодавства України;
- створювати сприятливі умови суб'єктам ЗЕД;
- прискорити переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон;
- сформувати єдине інформаційне забезпечення функціональних підсистем управління ризиками структурних підрозділів державної фіскальної служби України.

Необхідність застосування та вдосконалення СУР знайшла відображення в Міжнародній Конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур [3]. Згідно з цією концепцією, модель СУР повинна забезпечити прискорення процедури здійснення митних формальностей на основі принципу вибірконості. При цьому слід врахувати, що діяльність митних органів здійснюється в умовах невизначеності середовища (зовнішнього і внутрішнього) та ризиків, властивих процесу переміщення товарів через митний кордон, які недостатньо враховані і формалізовані в діяльність митних органів [151].

Міжнародна (Киотська) конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур спрямована, з одного боку, на стимулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом спрощення і прискорення процедур митного оформлення та митного контролю, а з іншого – на те, щоб це прискорення та спрощення не заподіяли шкоди інтересам держави та суспільства в частині наповнення дохідної частини державного бюджету, захисту внутрішнього ринку тощо.

Україна приєдналася до Протоколу про внесення змін до Киотської конвенції в 2006 році. Виходячи з того факту, що Україна долучилася лише до Протоколу, вітчизняне законодавство не було приведене у відповідність з положеннями самої Киотської конвенції.

5 березня 2011 року набрав чинності Закон «Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур». Тобто нормами Конвенції Україна почала послуговуватися з моменту набрання чинності цього Зако-

ну. Відповідно до цього, положення Кіотської конвенції були враховані в проектах Митного кодексу.

У Кіотській конвенції [85] зазначається, що усі товари, в тому числі транспортні засоби, які ввозяться на митну територію чи вивозяться з неї, незалежно від того, чи обкладаються вони митами та податками, підлягають митному контролю.

Основними принципами здійснення митного контролю, які визначає Кіотська конвенція, є [41]:

- обмеження митного контролю мінімумом, необхідним для забезпечення дотримання митного законодавства; при цьому використовується система управління ризиками; митні органи застосовують метод аналізу ризиків для визначення осіб та товарів, в тому числі транспортних засобів, що підлягають перевірці, та ступеня такої перевірки; для підтримки системи управління ризиками митні органи приймають стратегію, яка базується на системі засобів оцінки імовірності недотримання законодавства;

- побудова системи митного контролю на основі методів аудиту;

- співробітництво з іншими митними службами та укладення угод про взаємну допомогу з метою вдосконалення митного контролю;

- співробітництво з учасниками зовнішньої торгівлі на основі укладених меморандумів про взаєморозуміння з метою вдосконалення митного контролю;

- використання інформаційних технологій та засобів електронних комунікацій для вдосконалення митного контролю із застосуванням відповідних міжнародних стандартів.

До методів здійснення митного контролю за переміщенням товарів відповідно до Кіотської конвенції належать [117, с. 198]:

1. Документальна перевірка – дає інформацію про переміщення товарів, яка використовується для перевірки відповідності операції профілю ризику. Надання документів до фактичного ввезення (вивезення) дозволяє здійснити попередній відбір для перевірки, визначити об'єкти, які вимагають особливої уваги, а також допомогти співробітнику митного органу в прийнятті рішення з впуску товару до їх фактичного ввезення на територію країни.

Контроль проводиться шляхом перевірки: документів, представлених до подачі митної декларації; митної декларації і супутньої документації; інших документів та документів відповідно до спрощених процедур.

2. Фізичний огляд – проводиться з метою визначення фактичної відповідності характеристик товару, транспортного засобу з вказаним в документації, що додається. Фізичний огляд повинен проводитися в максимально короткі терміни. Рівень і характер фізичного огляду визначаються виходячи з наявної інформації, одержаної в ході здійснення документальної перевірки.

3. Ідентифікація товарів застосовується для контролю за товарами і транспортними засобами, які заявляються або перебувають у певному митному режимі (транзит, тимчасове ввезення, митний склад, переробка товарів на митній території тощо) і звільняються від стягнення зборів і податків.

Ідентифікація здійснюється шляхом накладення пломб, печаток, нанесення цифрового маркування, наведенням детального опису про товари, відбору проб та зразків, поданням на товари планів, креслень або фотографій.

4. Митний контроль фізичних осіб полягає в перевірці особи, багажу, а за необхідності – особистий огляд, який розглядається як виняткова форма митного контролю.

Конвенція визначає поняття «двоканальна система» як спрощену систему митного контролю, що дозволяє прибуваючим пасажиром здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів. Той, який позначається символами зеленого кольору, призначений для пасажирів, що везуть товари, кількість або вартість яких не перевищує кількість або вартість товарів, що підлягають безмитному ввезенню, та на які не накладаються заборони або обмеження стосовно ввезення. Інший, який позначається символами червоного кольору, – для інших пасажирів. Перевірка пасажирів, що використовують червоний коридор, здійснюється вибірково із застосуванням технічних прийомів управління ризиками. Особистий огляд повинен проводитися тільки у виняткових випадках, коли особа визначається як ризик високого рівня і є підстави для підозри в митному правопорушенні.

Розглянемо особливості у підходах до організації та здійснення митного контролю, які визначені Конвенцією Кіото [54]:

1. Система аналізу та керування ризиками розглядається митними адміністраціями іноземних держав як основна філософія митного контролю. Слід зазначити, що для будь-якого митного органу незалежно від юрисдикції завжди існує ризик щодо незаконного сприяння посадовим особам митних органів або інших переваг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності для переміщення товарів через митний кордон. Кількість застосування методів митного контролю для забезпечення дотримання законів та митних правил, контроль за дотриманням яких покладено на митні органи, повинна визначатись пропорційно до попередньо визначеного ступеня ризику.

Основним з важливих завдань, виконання якого покладено на митні органи, є сприяння розвитку торгівлі з одночасним здійсненням ефективного митного контролю. Це і визначає завдання для процесу керування ризиками в митній справі. Рівень ризику визначається у контексті пріоритетних завдань митних адміністрацій, зокрема справляння мита та інших податків, перевірка дотримання заборон та обмежень на ввезення (вивезення) товарів [117, с. 199].

Факторами ризиків, які впливають на ефективність виконуваних митними органами завдань, є: неправильна класифікація товарів, заниження фактурної або митної вартості товарів або неправильне декларування (визначення) країни походження товарів, що експортуються або імпортуються учасником ЗЕД, а також незаконне переміщення товарів без їх декларування з приховуванням від митного контролю. Запровадження системи всеохоплюючої інформації про учасників ЗЕД, цінову інформацію на товарних ринках, відомостей про відправника та отримувача товарів, маршрут, запроваджені заходи тарифного, нетарифного регулювання, а також будь-які порушення законодавства, дозволяє митним адміністраціям визначити сфери ризикових операцій, відокремити їх від операцій з низьким рівнем ризику та втручатись лише у тих випадках, коли ризики є високими.

2. Не менш важливим методом здійснення митного контролю є контроль на основі аудиту. Аудит проводиться після виконання митних процедур. Для ефективного проведення перевірки учасників ЗЕД митні адміністрації розробляють категорії об'єктів аудиту, наприклад, аудит експортера (імпортера), митної вартості, діяльності митного брокера або аудит комп'ютерних систем учасника торгівлі та інші. Заходи контролю можуть відрізнятись від звичайного аудиту, який здійснюється після митного оформлення до проведення учасником торгівлі самоконтролю.

При застосуванні митного контролю використовується система управління ризиками. Для підтримки системи управління ризиками митні органи приймають стратегію, яка базується на системі засобів оцінки імовірності недотримання законодавства.

Відповідно до Митного кодексу України [11, ст. 361] управління ризиками – це робота митних органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів. Під ризиком розуміється ймовірність недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

Згідно з вимогами Кіотської конвенції управління ризиками – це основний базисний принцип сучасних методів митного контролю, який дає можливість оптимально використовувати ресурси митних органів, не зменшуючи ефективності митного контролю, звільняє більшість зовнішньоторгових операторів від надлишкового бюрократичного контролю. Процедури, що ґрунтуються на управлінні ризиками, концентрують митний контроль на ділянках, де існує найбільший ризик, даючи змогу основній масі товарів і фізичних осіб порівняно вільно проходити пункт пропуску на митному кордоні.

Митниці, як і будь-які інші організації, повинні управляти своїми ризиками. Це потребує систематичного застосування процедур управління, що призначені для скорочення ризиків, з метою забезпечення виконання своїх завдань з максимально можливою ефективністю та дієвістю. Серед таких процедур можна виділити

визначення, аналіз, оцінку, обробку, моніторинг і огляд ризиків, що можуть вплинути на виконання цих завдань.

Правильне управління ризиками є важливим для ефективної роботи митниць, і слід зазначити, що всі адміністрації використовують певну форму управління ризиками, або формально, або неформально. Маючи інформацію та досвід, митниця намагалась скоротити свої ризики, завжди впроваджувала процедури, призначені для виявлення незаконної діяльності. До більш традиційних процедур належить прикордонний контроль над переміщенням товарів та людей, що складається з перевірки документів і фізичного огляду, що направлені на виявлення незаконної торгівлі. Впровадження такого роду контролю є однією із форм управління ризиками, але не обов'язково ефективною та дієвою.

6.3. Етапи реалізації митного ризик-менеджменту

Ризик-менеджмент, чи управління ризиками – порівняно новий напрям у теорії і практиці менеджменту, що впевнено посів своє місце серед сучасних методів управління [157]. Аналіз проблем економічної науки та практики переконливо свідчить, що врахування невизначеності, конфліктності й породжуваного ними ризику є однією з магістральних ліній розвитку економічної теорії другої половини ХХ ст. [64]. Ризик є всюди, його неможливо уникнути в жодному з видів ділової активності. Наприклад, ризиковано розміщувати гроші в банку, купувати цінні папери, вкладати кошти в інновації, інвестиційні проекти тощо. Навіть бездіяльність у сфері бізнесу пов'язана з ризиком невикористаних можливостей.

Існує багато визначень ризик-менеджменту. Так, Г.В. Чернова розглядає систему управління ризиками в широкому та вузькому сенсі. «У широкому сенсі управління ризиком – це мистецтво та наука про забезпечення умов успішного функціонування будь-якої виробничо-господарської одиниці в умовах ризику. У вузькому значенні управління ризиком являє собою процес розробки та імплементації програми зменшення будь-яких збитків, що виникають випадково» [179]. На думку В. В. Вітлінського та Г.І. Великоїва-

нення, управління ризиками – це необхідність використовувати в управлінській діяльності різноманітні підходи, процеси, заходи, які дозволяють певною мірою (наскільки це можливо) прогнозувати можливість настання ризикованих подій і домагатися зниження ступеня ризику до допустимих меж [65]. «Управління ризиком – синтетична наукова дисципліна, яка вивчає вплив на різноманітні сфери людської діяльності випадкових подій, що чинять фізичну та матеріальну шкоду. Точніше було б казати про управління ризиком не як про науку, а як про методологію, яка має власний набір термінів, класифікацій, єдиний підхід до аналізу різноманітних ризиків», – таке визначення управлінню ризику дає Н. В. Хохлов [176].

Управління ризиком розглядають [62, с. 14] як координована діяльність щодо управління бізнес-процесами з урахуванням ризиків та полягає в систематичному виявленні, оцінці та нейтралізації таких ризиків і їх наслідків.

Управління ризиком – систематична робота з розробки та практичної реалізації заходів щодо запобігання й мінімізації ризиків, оцінки ефективності їх застосування, а також контролю за застосуванням митних процедур і митних операцій, що передбачає безперервне оновлення, аналіз і перегляд наявної в митних органів інформації [91]. Таке систематичне використання процедур у практичній діяльності митних органів забезпечує їх інформацією, необхідною для охоплення переміщення товарів чи партій, які знають ризики.

Управління ризиками поділяється на:

- стратегічне;
- операційне;
- тактичне.

Для визначення зони ризику в стратегічному управлінні ризиками виділяють зону незначної важливості і втручаються лише там, де досвідчене та практичне судження вказує на таку необхідність. За операційного управління ризиками визначається рівень контролю, необхідний для ефективного усунення оціненого ризику.

Тактичне управління ризиками використовують співробітники митних органів на своїх робочих місцях у термінових ситуаціях і для прийняття термінових рішень про те, які операції з перевезення потребують більшого контролю.

Нині більшість науковців розглядають ризик-менеджмент у сфері підприємництва та бізнесу, натомість ризикам у державному секторі приділено зовсім мало уваги, хоча тут постійно виникають різноманітні ризики: політичні, соціальні, економічні.

Митна справа також пов'язана з виникненням різноманітних ризиків, наприклад, при імпорті найчастіше виникає ризик зменшення надходжень митних платежів через заниження суб'єктами ЗЕД митної вартості товарів або через неправильну класифікацію, при експорті більша увага приділяється нетарифним заходам регулювання. Розглядаючи ризик-менеджмент у сфері митної справи, слід розуміти, що управління ризиками має відрізнятися залежно від видів ризику та етапів, на яких він проявляється [62]. Розглядаючи ризики, що виникають у процесі митної діяльності, можна виділити етапи їх виникнення (рис. 6.3).

Контроль доставки товарів. Розглядається ризик недоставлення товарів до митного кордону України (пункт пропуску) та від пункту пропуску до митниці призначення. Світовий досвід показує, що найбільша кількість правопорушень у сфері митної справи припадає на попередні операції, що робить цей ризик надзвичайно актуальним.

Етап митного контролю та митного оформлення. У цій сфері виникає безліч ризиків. Так, під час вивезення товарів найбільш великий ризик ухилення від сплати митних платежів та податків, при експорті більший контроль приділяється ризикам, що пов'язані із заходами нетарифного регулювання, фактичним вивезенням товарів та поверненням ПДВ. Документальний контроль включає ризик неправильного визначення коду товару, країни походження, неповноти кількісних і вартісних показників тощо. Під час контролю за додержанням заборон та обмежень розглядаються ризики ввезення заборонених товарів чи, наприклад, вивезення культурних цінностей.

Рис. 6.3. Етапи виникнення ризику в митній діяльності
Джерело: [62]

Валютний контроль пов'язаний перш за все з ризиком неправильного визначення митної вартості, що дає змогу ухилитися від повної сплати митних платежів (митна вартість є базою для нара-

хування мита, митних зборів, акцизного збору, ПДВ). Ризики, пов'язані з правильним нарахуванням митних платежів, фактичним надходженням коштів, виявляються на етапі контролю митних платежів. Також на цьому етапі перевіряється податкова заборгованість у суб'єкта ЗЕД: наявність податкового боргу унеможливає застосування спрощеного митного контролю, відповідний суб'єкт ЗЕД потрапляє до так званого «чорного списку».

Виникнення ризиків після факту митного оформлення пов'язано з неможливістю перевірки деяких даних під час митного контролю, наприклад ризик невиконання зобов'язання про використання товарів цільового призначення чи переробки давальницької сировини.

Застосування митного аудиту передбачає ризики, що виникають під час преаудиту (попереднього аудиту) і митного постаудиту. Митний преаудит – це новітній напрямок діяльності, він використовується в європейських країнах з метою визначення надійності економічного оператора, полегшення роботи щодо оцінки ризиків економічного оператора. Митний постаудит розглядає як ефективність відбору об'єктів митного постаудиту, так і ризик виявлення порушень. Оцінка ступеня ризику в митному постаудиті охоплює всі етапи, але найістотнішу роль відіграє на етапі відбору об'єктів для перевірки. У країнах – членах Європейського Союзу такий відбір здійснюється за допомогою спеціально розробленого автоматизованого інформаційного модуля. Основними елементами такого модуля є база даних, що включає всю наявну інформацію про суб'єктів ЗЕД, і фактор ризику. Фактор ризику визначається для кожного суб'єкта ЗЕД і являє собою двозначне число: перша цифра означає оцінку ступеня ризику, друга – регулярність проведення перевірок. Залежно від комбінації цифр кожному суб'єктові ЗЕД присвоюється відповідний ступінь ризику: високий, середній, маленький. Відповідно аудит проводиться в особливих випадках, достатність контролю під час митного оформлення. За допомогою бази даних і факторів ризику визначаються періодичність, послідовність та обсяг планових перевірок. В Україні такої системи немає, а відбір об'єктів для проведення митного постаудиту здійсню-

ється на основі переліку критеріїв, затверджених наказами митниць.

У Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур Всесвітньої митної організації закріплено основні принципи митного контролю, що передбачають використання системи управління ризиками. Для ефективного застосування системи управління ризиками потрібно визначити організацію процесу управління ризиками. Схема процесу та рекомендації щодо застосування зазначених у ній етапів наведено в Інструкції з управління ризиками Всесвітньої митної організації (рис. 6.4) [62].

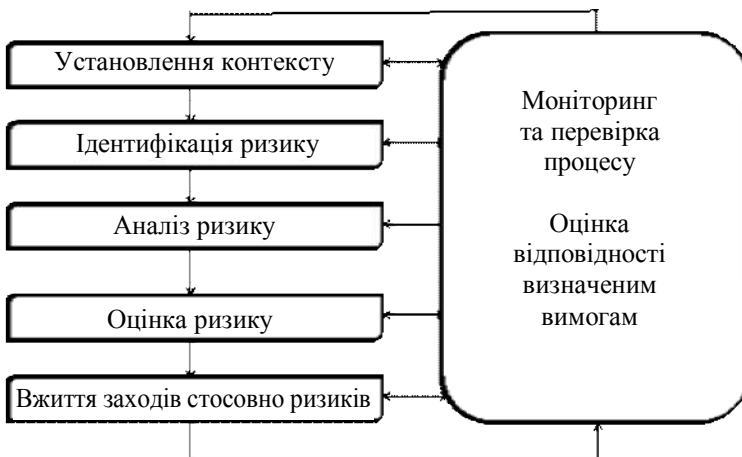

Рис. 6.4. Процес управління ризиками
Джерело: [62]

Установлення контексту управління ризиками передбачає визначення рівнів, які включатиме система управління ризиками (стратегічний, операційний, тактичний), а також визначення сфер ризику, індикаторів ризику та структури їх аналізу. У митних органах України розроблено класифікатор сфер ризику [33], які об'єднано в чотири групи: митний режим, можливий характер порушення, можлива мета порушення і вид товару, стосовно якого може бути вчинене порушення.

Етап ідентифікації ризиків передбачає з'ясування того, які ризики, чому і як можуть виникнути. Даний етап потребує ретельного опису процесу контролю, включаючи [62]:

- учасників ЗЕД;
- місце, час і суть ризику, а також суб'єкта ризику;
- небезпеки, що можуть виникнути, та їх негативний вплив;
- причини виникнення окремого порушення.

На етапі аналізу ризиків слід проаналізувати ризики щодо ймовірності їх виникнення, наслідків та визначити механізми контролю. Поєднанням даних елементів визначається оцінний рівень ризику. Якщо оцінні рівні низькі, то такі ризики можуть потрапити в категорію «прийнятних» і щодо них може не знадобитися вжиття будь-яких заходів.

Оцінка й установлення пріоритетів стосовно ризиків передбачає розподіл ризиків для визначення пріоритетів управління. Існують різні види систем класифікації. Поширена оцінка за високим, середнім і низьким рівнем ризику. У митних органах України використовується саме така система: декларація, потрапляючи до бази даних автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор-2006», за допомогою вбудованого модуля автоматичної системи аналізу та управління ризиками перевіряється на наявність ризику під час оформлення такої декларації [62].

На заключному етапі навпроти декларації з'являється іконка відповідного кольору, що сигналізує про рівень ризику під час оформлення. Так, зелений колір свідчить, що ступінь ризику нульовий, червоний – навпаки – ступінь ризику високий.

Деякі країни використовують більш детальну систему оцінки ступеня ризику, наприклад, присвоєння балів за шкалою від 1 до 100. Така оцінка дозволяє отримати більшу точність, хоча насамкінець також потребує визначення високих і низьких рівнів ризиків.

Що стосується вжиття заходів щодо ризиків, то доцільно проводити моніторинг низькопріоритетних ризиків. Для інших ризиків слід розробити й реалізувати конкретний план управління, що включає врахування ресурсів митних органів (кадрових, фінансових і технічних) [62].

Моніторинг і перевірка. Щоб залишатися ефективною, будь-яка система управління ризиками повинна проводити оцінку раніше визначених ризиків. Оцінку ефективності слід проводити на регулярній основі на всіх етапах, її метою є визначення слабких місць у механізмах контролю й подання рекомендацій з удосконалення.

Для того щоб процес управління ризиками був успішним та ефективним, він має постійно оцінюватися. Оцінка відповідності визначеним вимогам – це діагностичний інструмент, що дозволяє оцінити рівень відповідності суб'єктів ЗЕД, перевізників вимогам ведення експортної та імпоротної діяльності, відповідності митних правил та митних процедур, що застосовуються до товарів, тощо. Крім того, оцінка відповідності може використовуватися митними органами для оцінки власної діяльності.

Значною мірою ефективність застосування системи аналізу й управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення залежить від наповнення системи профілями ризику.

Інформаційне наповнення системи аналізу й управління ризиками з метою забезпечення обґрунтованості вибірових оглядів, підвищення їх результативності щодо створення організаційних умов формування, формалізації та затвердження профілів ризиків здійснюється відповідно до Порядку розроблення профілів ризику, затвердженого наказом Держмитслужби України від 22.12.2010 р. № 1514 (далі – Порядок № 1514) та Порядку взаємодії структурних підрозділів Держмитслужби, митних органів з Департаментом аналітичної роботи, управління ризиками та аудиту під час підготовки та опрацювання пропозицій щодо розроблення профілів ризику, затвердженого наказом Держмитслужби України від 14.08.2009 р. № 754 [33; 65].

Відправним етапом профілювання ризиків є встановлення профілю ризику. Він застосовується під час виконання митних формальностей з метою попередження працівника митних органів про наявність ризику порушення митного законодавства, а також надання конкретних вказівок про застосування відповідних форм контролю. Кінцева мета застосування профілю – забезпечення митної безпеки шляхом прийняття управлінського рішення.

Концепція створення, впровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками [31], затверджена наказом Держмитслужби України від 27.05.2005 р. № 435, визначає такі терміни.

1. Сфера ризику – окремі згруповані об'єкти аналізу, щодо яких потрібно застосувати окрему форму митного контролю або їх сукупність.

2. Індикатори ризику – визначені критерії із заданими наперед параметрами, відхилення від яких дозволяє здійснювати відбір об'єкта контролю.

3. Профіль ризику – сукупність відомостей про сферу ризику, про індикатори ризику, а також вказівки із застосування необхідних заходів запобігання або мінімізації ризику.

Успішне застосування системи управління ризиками пов'язане також з одночасним застосуванням ряду інших важливих методів та інструментів. Світова практика вказує, зокрема, на митний постаудит, який визнано у всьому світі способом гармонізації та спрощення митних процедур, він дає чітку і всеосяжну картину про відповідність митних процедур, що застосовуються до суб'єкта ЗЕД залежно від ступеня ризику, і полягає в перевірці законності та повноти відображення в системі обліку та звітності підприємств – суб'єктів ЗЕД обсягів зовнішньоекономічної діяльності, податків і платежів після факту митного оформлення товарів і транспортних засобів.

Застосування управління ризиками в митних органах спрямовано на ефективне запобігання і контроль контрабанди та сплату обов'язкових платежів, передбачених законодавством у повному обсязі. Організація управління ризиками має базуватися на широкомасштабному застосуванні інформаційних технологій та інструментів аналізу.

Оцінка ризиків тісно пов'язана з аудиторською діяльністю. Результати митного постаудиту – основа для визначення ризиків суб'єктів ЗЕД. У китайському законодавстві митний постаудит означає перевірку працівниками митних органів бухгалтерських книг, банківських рахунків, фінансових звітів та інших супутніх експорту й імпорту документів. Основна мета митного постаудиту – перевірка правильності й законності ввезених або вивезених товарів

[94]. Аудит здійснюється для зміцнення митного нагляду й контролю, нормалізації імпорту та експорту підприємств, підтримки прав і законних інтересів третіх осіб, захисту державних доходів і сприяння зовнішній торгівлі.

Ризики митного контролю та митного оформлення породжуються в першу чергу розбіжностями національних норм країн експорту, транзиту та імпорту щодо застосування тарифного й нетарифного важелів регулювання зовнішньоторговельних операцій. Необізнаність або недостатня обізнаність експортера чи імпортера (сторін зовнішньоторговельної угоди) та перевізника з основними вимогами щодо процедур перетину митного кордону, виконання митних формальностей в оформленні експорту та імпорту товару, особливості митного контролю під час перевезення товарів по національній митній території різних країн – це джерела виникнення ризиків, які є наслідком недостатньої інформованості всіх учасників та виконавців зовнішньоторговельної угоди [94]. Найчастіше помилка підприємців полягає в тому, що вони ототожнюють ризики митного контролю та митного оформлення взагалі з ризиками ведення ЗЕД. Таке уявлення щодо ризиків не дозволяє оперативно управляти обставинами для усунення їх негативного впливу, бо невизначеною лишається причина їх породження та не окреслені межі виникнення, що не дозволить здійснити ефективний пошук шляхів їх усунення. Виходячи з головної ролі митних органів щодо контролю товарів у зовнішній торгівлі, об'єктами контролю є товари, транспортні засоби, перевізники, товаросупровідні документи, експортери, імпортери, посередники тощо.

Запитання для самоперевірки

1. Назвіть документи, які містять положення з оцінки ризиків.
2. Що таке система управління ризиками?
3. З якою метою застосовується система управління ризиками у митній діяльності?
4. З чого складається система управління ризиками?
5. Визначте об'єкти аналізу ризиків.
6. Охарактеризуйте процес аналізу потенційних ризиків при митному контролі товарів.

7. Назвіть основні принципи управління ризиками.
8. Визначте етапи процесу управління ризиками.
9. За яких умов виникає ризик у митній діяльності?
10. Охарактеризуйте етап моніторингу і перевірки процесу управління ризиками.

Тема рефератів

1. Основні засади Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур.
2. Принципові засади управління ризиками у митній діяльності.
3. Правові аспекти управління митними ризиками.
4. Алгоритм управління митними ризиками.
5. Моніторинг системи управління митними ризиками.

Розділ VII

МИТНИЙ ПОСТАУДИТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 7.1. Митний постаудит в системі митного контролю: нормативно-правове регулювання.
- 7.2. Організація, планування і документування митного постаудиту.
- 7.3. Методика митного постаудиту зовнішньоекономічних операцій.
- 7.4. Світовий досвід здійснення митного постаудиту ЗЕД у системі митної безпеки.

7.1. Митний постаудит в системі митного контролю: нормативно-правове регулювання

Одним з головних завдань митних органів України є захист економічних інтересів держави. Митні органи беруть безпосередню участь у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, захисті вітчизняного товаровиробника, ведуть боротьбу з протиправною економічною діяльністю, неконтрольованим відпливом національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів [72, с. 31].

Сучасні тенденції розвитку митної справи, на думку дослідників, це – поступовий відхід від практики 100% фізичного огляду товарів при перетині кордону України та перехід на вибірковий контроль на підставі встановлених критеріїв, застосування митного постаудит контролю, співробітництво з податковими органами для здійснення митного постаудит контролю, а також визначення санкцій до суб'єктів ЗЕД, які порушили вимоги чинного законодавства [97].

Ключовим напрямом забезпечення ефективності митної політики України, на думку Г. Стирніка і Я. Базилюка, є легалізація та детінізація ЗЕД в Україні, орієнтовані на збільшення привабливості прозорості та добросовісної зовнішньоекономічної діяльності через скорочення бюрократичних, часових, технологічних та матеріальних витрат суб'єктів ЗЕД при переміщенні вантажів через митний кордон України, з одночасним посиленням відповідальності й санкцій за недоброчинні дії та зловживання [158].

У цьому контексті важливим та необхідним є створення сприятливих нормативно-правових умов розширення прав органів доходів і зборів щодо доступу до інформації, що знаходиться в базах даних інших органів державної влади, суб'єктів ЗЕД, а також забезпечення умов для застосування принципів митного постаудиту контролю в практичній діяльності.

Ефективність регулювання у сфері ЗЕД залежить від належного теоретико-методологічного визначення сутності поняття митний постаудит, яке чинне законодавство не надає.

Так, відповідно до ст. 4 Митного кодексу України **митний контроль** розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [11, с. 4].

Водночас запровадження останнім часом низки заходів з удосконалення структури та функціональності митного контролю, спрямованих на підвищення його ефективності, свідчить про виникнення обґрунтованого сумніву стосовно достовірності відомостей, що містяться в документах, поданих митному органу, обставини, що впливають на митну вартість товарів, підтвердження наявності ризику, прийняття митним органом рішення про випуск товарів у вільний обіг [72, с. 32]. Відтак одним з основних напрямів роботи митних органів є контроль за достовірністю відомостей, які пред'являють для проведення митного контролю та митного оформлення товарів та транспортних засобів після їх випуску у вільний обіг – шляхом проведення митного постаудиту.

У вирішенні питання впровадження митного постаудиту в практику української митниці доцільно розглянути тлумачення цієї форми митного контролю в законодавстві розвинених країн світу.

Одним із основних міжнародних документів у сфері митної справи є Міжнародна конвенція про спрощення митних процедур (м. Кіото, 1973 р.) (далі – Кіотська конвенція). Відповідно до Кіотської конвенції [85] постаудит є формою митного контролю, яка здійснюється митними органами для перевірки правильності та достовірності даних, вказаних у митних деклараціях, шляхом вивчення бухгалтерських документів, рахунків, систем управління бізнесом після завершення митного оформлення.

Грунтуючись на цьому визначенні, Всесвітня митна організація (ВМО) визначає **митний постаудит** як процес, який дозволяє працівникам митних органів проводити контроль за достовірністю даних митних декларацій шляхом перевірки книг, записів, бізнес-систем, комерційних даних фізичних осіб / фірм, задіяних у міжнародній торгівлі.

У Модернізованому митному кодексі ЄС (2008 р.) митний постаудит визначається як сукупність засобів митного контролю, який здійснюється після випуску товарів у вільний обіг з метою перевірки точності та достовірності даних декларацій і охоплює контроль бізнес-системи, записи, книги [192].

Тобто митним органам надаються значні повноваження у сфері здійснення контрольних функцій щодо інформації, пов'язаної зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності конкретної особи – суб'єкта ЗЕД.

Наприклад, у Франції, трактування митного постаудиту має певні відмінності, а саме: він розглядається як форма митного контролю, спрямована на прискорення митного оформлення вантажів під час перетину митного кордону; збільшення ймовірності виявлення порушень митних правил або контрабанди під час подальшого контролю [72, с. 33].

Показовим також є досвід Китайської Народної Республіки, Головна митна адміністрація якої визначає митний постаудит як перевірку і аудит з боку митниці бухгалтерських книг, виписок з рахунку, форм митних декларацій та інших відповідних даних та

пов'язаних з ними імпорتنих та експортних товарів протягом 3-х років після пропуску імпорتنих та експортних товарів або протягом періоду митного супроводження та контролю за товарами, що зберігаються на митних складах, товарами, імпортованими в режимі скорочення або звільнення від мита з метою перевірки достовірності і законності імпоротної та експортної діяльності особи, яка проходить аудит [89].

У Росії митний постаудит зазвичай проводиться з метою підтвердження відповідності відомостей щодо митної вартості, походження товарів, тарифної класифікації, звільнення від сплати митних зборів, повернення / відшкодування сум сплачених платежів тощо, однак за необхідності може торкатися і інших сфер діяльності [70, с. 32]. Підкреслюючи важливість впровадження у практику митниці митного постаудиту Н. Глазунова, наприклад, зазначає, що без розвиненої системи постконтролю, тобто віднесення контролю на час після випуску товарів, говорити про прискорення митних формальностей і спрощення процедур немислимо [70, с. 32].

Аналізуючи Митний кодекс Російської Федерації (МК РФ), Н. Глазунова звертає увагу на те, що митний постаудит являє собою метод перевірки достовірності відомостей після випуску товарів і (або) транспортних засобів, відповідно до якої після випуску товарів і (або) транспортних засобів митні органи вправі здійснювати перевірку достовірності заявлених при митному оформленні відомостей [70]. При цьому формою реалізації принципу митного контролю, вираженого в МК РФ про перевірку достовірності відомостей після випуску товарів і (або) транспортних засобів (постмитний аудит) є митна ревізія, яка є однією із форм митного контролю, що передбачає перевірку достовірності відомостей, зазначених у митній декларації та інших документах, які подаються при митному оформленні, шляхом зіставлення цих відомостей з даними бухгалтерського обліку і звітності, з рахунками, з іншою інформацією осіб. Тобто в практику митного контролю запроваджено новий термін – митна ревізія.

Митний постаудит є формою митного контролю, який проводиться митними органами для перевірки фінансових документів, декларацій та інших документів суб'єкта ЗЕД, що надаються в ми-

тний орган при переміщенні товарів та транспортних засобів через митну територію у будь-який час з метою виявлення контрабанди, порушень митних правил (наприклад, недоплата митних платежів шляхом заниження митної ставки тощо), а також прискорення процедур митного оформлення [72, с. 34-35].

У міжнародній практиці застосовуються три види митного постаудиту, запропоновані департаментом митної адміністрації [189] (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Види митного постаудиту, які застосовуються в міжнародній практиці

Види митного постаудиту	Опис
«Термінова перевірка на просвіт» (випадковий аудит)	Може проводитися одразу або протягом двох днів після митного оформлення товарів, коли вважається, що необхідно здійснити перевірку на правильність нарахування податків
Плановий аудит	Здійснюється з метою поглибленого вивчення операцій з окремими товарами, відповідно до яких існує високий ризик ухилення від сплати податків. Через постійні консультації з відповідними установами митні органи отримують пов'язані з торгівлею іноземною валютою записи транзакцій, які дозволяють здійснити комплексний аналіз митного оформлення даних із зовнішніми даними. Аудитори перевіряють оформлені записи, пов'язані з торгівлею, і бухгалтерські книги тощо. У разі виявлення серйозних порушень у ході перевірки справу передають для розслідування в суді
Комплексний аудит	Проводиться в компаніях, які мають великі масштаби торгівлі. Під час перевірки враховуються обсяги торгівлі, рівень довіри до компанії. Особлива увага приділяється оформленню документів і бухгалтерських книг для перевірки правильності нарахування обов'язкових платежів у деклараціях за певний період часу

Джерело: [94]

Так, комплексна система аудиту була встановлена для зменшення навантаження на підприємства, а також підвищення ефективності митного контролю.

Вибір компанії для цільової комплексної перевірки здійснюється через аналіз інформації про надійність і фактори ризику компанії. Відповідно до цього в митних органах застосовується система управління ризиками. Управління ризиками дає можливість розв'язати суперечності між ефективним контролем, спрощеними митними процедурами і полегшенням міжнародної торгівлі [94]. Управління ризиками стало звичайним вибором митних служб світу у виконанні ними накреслених завдань.

Митний постаудит спрямовано на підвищення ефективності забезпечення економічних інтересів держави, захист внутрішнього ринку від незаконного ввезення товарів, боротьбу з корупцією тощо.

Подальший розвиток митного постаудиту пов'язаний з розгортанням вибіркового перевірок платників митних платежів, забезпеченням дотримання митного законодавства суб'єктами ЗЕД.

В Україні після приєднання до Кіотської концепції триває процес імплементації її норм у сучасне законодавство. Для України митний постаудит (запроваджений на виконання Кіотської конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур) є новою та найбільш перспективною формою митного контролю.

7.2. Організація, планування і документування митного постаудиту

Система фінансового контролю на засадах митного постаудиту є одним із пріоритетних напрямів вдосконалення діяльності митних органів і одним з найбільш ефективних заходів перевірки сумлінності учасників зовнішньоекономічної діяльності, дотримання законодавства та виявлення порушень, пов'язаних з митною вартістю [184, с. 102]. Ця форма контролю є також частиною фінансового контролю, спрямованою на дотримання фінансового законодавства та фінансової дисципліни учасниками ЗЕД. Фінансо-

вий контроль на засадах митного постаудиту передбачає проведення перевірок та аудиту зовнішньоекономічної діяльності після виробництва митного оформлення.

Митний постаудит проводиться з метою сприяння інтенсифікації міжнародної торгівлі шляхом допомоги суб'єктам ЗЕД щодо зниження імовірності порушення митних правил у майбутньому, а митним адміністраціям – щодо управління ризиками шляхом застосування та оцінки індикаторів ризику. Система ефективного фінансового контролю на засадах митного постаудиту, яка дозволяє оптимізувати ресурси митних органів, спрямована на вирішення таких завдань [184, с. 102]:

а) контроль повноти сплати митних платежів;
б) застосування заходів щодо стягнення сум заборгованостей зі сплати митних платежів та податків;

в) визначення форм і методів ухилення від сплати митних платежів та податків; спрощення та прискорення митних процедур; розкриття злочинів і правопорушень у сфері митної справи.

Для досягнення мети і завдань потрібно виконати таке [62, с. 21]:

- допомогти суб'єктам ЗЕД подолати будь-які системні помилки, що були виявлені в ході контрольно-перевірної діяльності;

- допомогти митним адміністраціям удосконалити підходи і заходи митного контролю;

- перевіряти дані митної документації протягом певного періоду, виконання зобов'язання правильно й точно декларувати товари і транспортні засоби, правильність інтерпретації та застосування митних правил і процедур;

- виявляти помилки в інформації, що подається суб'єктами ЗЕД, за необхідності виправляти їх та застосовувати необхідні санкції, виявляти порушення правил та митні махінації, пов'язані зі здійсненням експортно-імпортних операцій;

- систематизувати й аналізувати інформацію про результати застосування окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також про причини й умови, що сприяють здійсненню митних правопорушень, з метою вироблення пропозицій стосовно побудови нових і вдосконалення існуючих профілів ризику.

Світовий досвід свідчить, що активний розвиток дій фінансового контролю на засадах митного постаудиту передбачає можливість трансформації митної ревізії з форми подальшого контролю на інструмент превентивних дій, спрямованих на розмежування об'єктів контролю на групи ризику, що дозволять забезпечити збільшення виявлених порушень митного законодавства [184, с. 102]. Необхідність концентрації зусиль контролерів на методах аналізу ризиків, які дозволяють розділити сукупність осіб, які підлягають перевірці на тих, які мають невисоку ймовірність ризику порушень, і тих, які можуть мати помилки та фінансові порушення високого ступеня ймовірності, визначається розвитком в митних органах системи управління ризиками.

У сучасних методах митного контролю процес управління ризиками є одним з найважливіших аспектів. Він допомагає визначити, де існують зони найбільшої схильності ризику, і підтримати управлінські рішення з питання розподілу контрольних процедур. У той же час українська система ще далека від показників ефективності системи управління ризиками, що функціонує в США і країнах ЄС [184, с. 102]. З одного боку, це пов'язано з переходом від ідеології тотального митного контролю, яка застосовується в Україні протягом багатьох років, до ідеології точкового вибіркового митного контролю, заснованого на використанні аналітичних даних і новітніх інформаційних технологіях, а з іншого – в Україні є унікальна можливість перейняти багатий досвід зарубіжних країн і при цьому уникнути помилок і труднощів, з якими зіткнулися розробники системи управління ризиками [83].

Система управління ризиками ґрунтується на таких базових принципах [184, с. 102]:

- цільової спрямованості, що полягає в підпорядкуванні всіх завдань митних органів і способів їх вирішення цілям забезпечення дотримання митного законодавства;
- цілісності, що полягає у розробці та використанні структурними підрозділами митних органів функціональних підсистем управління ризиками за напрямками роботи як елементів єдиної системи митних органів;

- інформаційної єдності, яка полягає в сумісності інформаційних джерел і єдиних підходів до процедур обробки та аналізу інформації, а також її взаємозв'язку як по вертикалі, так і по горизонталі, на всіх рівнях митного адміністрування;

- законності, що забезпечує відповідність прийнятих заходів щодо запобігання або мінімізації ризиків чинному законодавству.

Застосування СУР при організації митного контролю дозволяє [184, с. 102]:

- ефективно використовувати ресурси митних органів шляхом переходу від тотального митного контролю при переміщенні товарів через митний кордон до цілеспрямованого вибіркового контролю, що спрямоване на забезпечення прискорення переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон;

- скоротити час проведення процедур митного оформлення та контролю і звільнити учасників ЗЕД від зайвих форм митного контролю при переміщенні товарів;

- ефективно проводити митний контроль з використанням методів аудиту.

Для визначення профілів ризику та здійснення управління ризиками необхідними умовами є [114]:

- повнота, оперативність (своєчасність) і достовірність інформації, яка використовується для розробки і реалізації заходів щодо запобігання та мінімізації ризиків;

- системність і комплексність заходів зі збору, узагальнення та аналізу інформації, наявність незалежних джерел інформації, а також технологія збору інформації, періодичність оновлення, поповнення баз даних і рух (оборот) інформації, що забезпечують максимальну достовірність та об'єктивність отриманих результатів, а також прийняття оптимальних рішень для визначення необхідних заходів щодо запобігання та мінімізації ризиків.

Інформація, отримана в результаті митного постаудиту, має використовуватися в побудові системи профілів ризику. На рис. 7.1 відображено можливі шляхи інтегрування результатів митного постаудиту до формування профілю ризику.

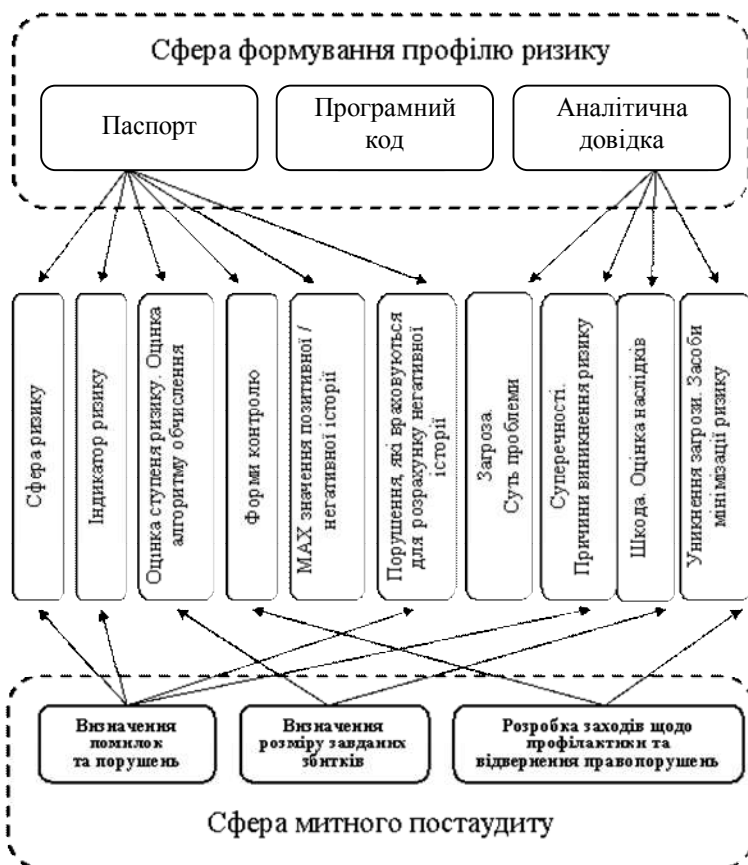

Рис. 7.1. Використання результатів митного постаудиту для побудови профілю ризику

Джерело: [62, с. 22]

Під час митного постаудиту працівники митних органів опрацьовують величезні масиви інформації, досліджують різні сфери ризику, такі як законслухняність, організаційна структура, товаропотоки тощо. Ефективна організація митного постаудиту дозволяє проводити фінансовий аналіз на основі даних бухгалтерської звітності для отримання ключових, найбільш інформативних параметрів, які даватимуть об'єктивну й точну картину фінансового

стану організації, її прибутків та збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами та кредиторами, на підставі яких можна оцінювати можливості організації виконувати зобов'язання щодо сплати митних платежів, пені, штрафів.

Здійснення митного постаудиту надає змогу виявляти незаконні схеми ухилення від сплати податків і зборів, що мають системний характер, розробити відповідні критерії ризиків для виявлення порушень чинного законодавства, сприяти вирішенню проблемних питань шляхом формулювання пропозицій щодо зміни законодавчої бази.

Крім того, результати перевірок суб'єктів ЗЕД можуть використовуватися у формуванні негативної та позитивної історії профілю ризику, що може як підвищити, так і знизити ступінь ризику. Наприклад, якщо під час постаудиту було виявлено порушення законодавства з питань митної справи, то факти мають заноситися до відповідних баз даних. У подальшому значення негативної історії для такого суб'єкта становитиме більше нуля і враховуватиметься під час визначення ступеня ризику. Звісно, значення негативної історії залежатиме від характеру порушення, адже для конкретного профілю ризику певні порушення можуть бути більш важомими, а деякі – взагалі несуттєвими.

У митних органах розробка профілів, що застосовуються на регіональному рівні, – це перспективний напрямок діяльності. Для застосування регіональних профілів ризиків Департамент боротьби з контрабандою, аналізу ризиків та протидії корупції пропонує використовувати шаблонний підхід – шляхом розробки так званих «рамкових» регіональних профілів ризиків. Суть підходу полягає в тому, що на центральному рівні в установленому порядку готується «рамковий» регіональний профіль ризику за певним напрямком контролю, але такий профіль ризику наповнюватиме митний орган [62, с. 23].

Оскільки результати контрольно-перевірної діяльності несуть інформацію за конкретним суб'єктом ЗЕД, що розташований у зоні діяльності відповідного митного органу, інформація, отримана в результаті митного постаудиту, може бути використана для побудови «рамкових» регіональних профілів ризиків.

7.3. Методика митного постаудиту зовнішньоекономічних операцій

Розвиток світових інтеграційних процесів і міжнародної кооперації приводять до зростання обсягів зовнішньоекономічних операцій. Паралельно зі зростанням обсягів зовнішньої торгівлі збільшується роль митних органів, які повинні діяти на якісно новому рівні. Це, з одного боку, здійснюється при можливому спрощенні процесів митних оформлень, істотному скороченні різномірних процедур і часу, необхідному для їх здійснення, а з іншого – впровадженням більш сучасних і результативних механізмів митного контролю [172, с. 13].

Згідно з Кіотською конвенцією система митного контролю включає в себе контроль на основі методів аудиту, а митний аудит – це форма митного контролю, яка здійснюється митними органами з метою перевірки правильності, повноти і достовірності відомостей, зазначених в митних деклараціях, шляхом вивчення бухгалтерських документів, систем управління бізнесом.

Одним з різновидів митного аудиту є постаудит – перевірка діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюється після завершення митного оформлення. Принцип постаудиту означає, що спеціальні аудиторські підрозділи митних органів можуть перевірити (за необхідності) будь-якого суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності в будь-який час. Такі процедури є ефективним заходом для проведення митного контролю: формують чітку і всеосяжну картину операцій, відображаючи їх результати в бухгалтерських книгах, облікових записках учасників міжнародної торгівлі, і одночасно надають можливість митним адміністраціям сприяти учасникам міжнародної торгівлі шляхом спрощення порядку митного оформлення (наприклад, система періодичного ведення записів) [172, с. 14].

Аудит, який здійснюється після митного оформлення, має зробити особливий акцент на професійному проведенні бухгалтерського обліку на підприємствах.

Питання організації та здійснення митного контролю в Україні регламентуються XI розділом Митного кодексу України. У

статті 336 визначено форми здійснення митного контролю посадовими особами митних органів [172, с. 17]:

1) перевірка документів та відомостей, які надаються митним органам під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;

2) митний огляд (огляд та переогляд товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляд та переогляд ручної поклажі та багажу, особистий огляд громадян);

3) облік товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України;

4) усне опитування громадян та посадових осіб підприємства;

5) огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою відповідно до МКУ та інших законів України покладено на митні органи;

6) перевірка обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/ або перебувають під митним контролем;

7) проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів;

8) направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митному органу.

Згідно зі ст. 345 Митного кодексу № 4495-VI **документальна перевірка** – це сукупність заходів, за допомогою яких митні органи переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення (пересилання) товарів на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України або за межі території вільної митної зони, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів [11].

Такі контрольні заходи можуть вживатися шляхом проведення документальних виїзних та невиїзних перевірок. У свою чергу статтею 346 Митного кодексу України документальні виїзні перевірки митного органу поділяють на планові та позапланові. Документальною плановою виїзною перевіркою вважається перевірка, яка передбачена в плані-графіку митного органу та проводиться за місцезнаходженням підприємства, що перевіряється, та не частіше одного разу на 12 місяців, а для підприємства, яке набуло статус уповноваженого економічного оператора, не частіше одного разу на 30 місяців.

Зазначимо, що через обмеженість фінансових, трудових та матеріальних ресурсів митних органів, а у деяких випадках – недоцільністю виїзних документальних перевірок, митний аудит може проводитись у формі документальних невиїзних перевірок [172, с. 17]. Предметом таких перевірок є дані про своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати митних платежів при переміщенні товарів через митний кордон України підприємствами, а також при переміщенні товарів через митний кордон України громадянами з поданням митної декларації.

Згідно з повідомленням Департаменту митного аудиту, аналізу та управління ризиками ДМСУ, за 2012 року митниками було проведено 1260 документальних перевірок (з них кількість документальних виїзних перевірок – 431) [40]. Враховуючи, що середньомісячна кількість активних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності становить 10-12 тисяч, виходить, що тільки кожне 8-10-е підприємство України мало справу з постаудитом. За результатами перевірок суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності були направлені податкові повідомлення-рішення на 602 753 тис. грн, а перераховано до державного бюджету – 102178,7 тис. грн. Таким чином, частка вже здійснених постаудитних платежів становить 0,17%, в той же час як у розвинених зарубіжних країнах постаудит забезпечує понад 30% усіх митних надходжень.

При проведенні постаудиту потрібно застосовувати методики, які засновані на процедурах аудиту. Такий контроль дозволить проводити фінансовий аналіз, який здійснюється на основі даних бухгалтерської звітності та призначений для отримання ключових,

найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансового стану суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Необхідність перегляду підходів до здійснення контролю на засадах митного постаудиту пов'язана також з тим, що митним органам належить зайнятися побудовою та впровадженням системи аналізу управління ризиками для планування перевірок учасників ЗЕД. Крім того, необхідно законодавчо орієнтувати роботу підрозділів контролю на засадах митного постаудиту не тільки на безумовне виявлення порушень митного законодавства, а також проводити контроль на засадах митного постаудиту для підтвердження добросовісного статусу учасників зовнішньоекономічної діяльності [184, с. 103]. Схематично методичні підходи до проведення контролю на засадах митного постаудиту на сучасному етапі можна структурувати за блоками, представленими на рис. 7.2.

Ключовим етапом при проведенні митного контролю після випуску товарів є вибір об'єктів митного контролю. Цей етап має бути результатом комплексного аналізу діяльності учасників ЗЕД, митних брокерів та інших осіб, пов'язаних із зовнішньоторговельними операціями, що вказує на значний ступінь ризику порушення митного законодавства, в першу чергу фінансового, при митному оформленні.

Цей етап постконтролю можна розбити на кілька підетапів. Перший етап – виявлення умов і критеріїв аналітичної роботи. Мета цього етапу – визначення зони передбачуваного ризику недотримання митного законодавства [184, с. 104]. З цією метою проводяться: вибір об'єкта аналізу (товари і транспортні засоби, що знаходяться під митним контролем або випущені для вільного обігу, діяльність митних брокерів, осіб, що здійснює оптову або роздрібну торгівлю ввезеними товарами і т. д.); визначення умов проведення аналізу (підбір необхідних для аналізу правових актів, визначення діючих щодо товарів профілів ризику); визначення критеріїв ризику для проведення аналізу (номенклатура і країна походження товару, маршрути її доставки, фінансове становище учасника ЗЕД).

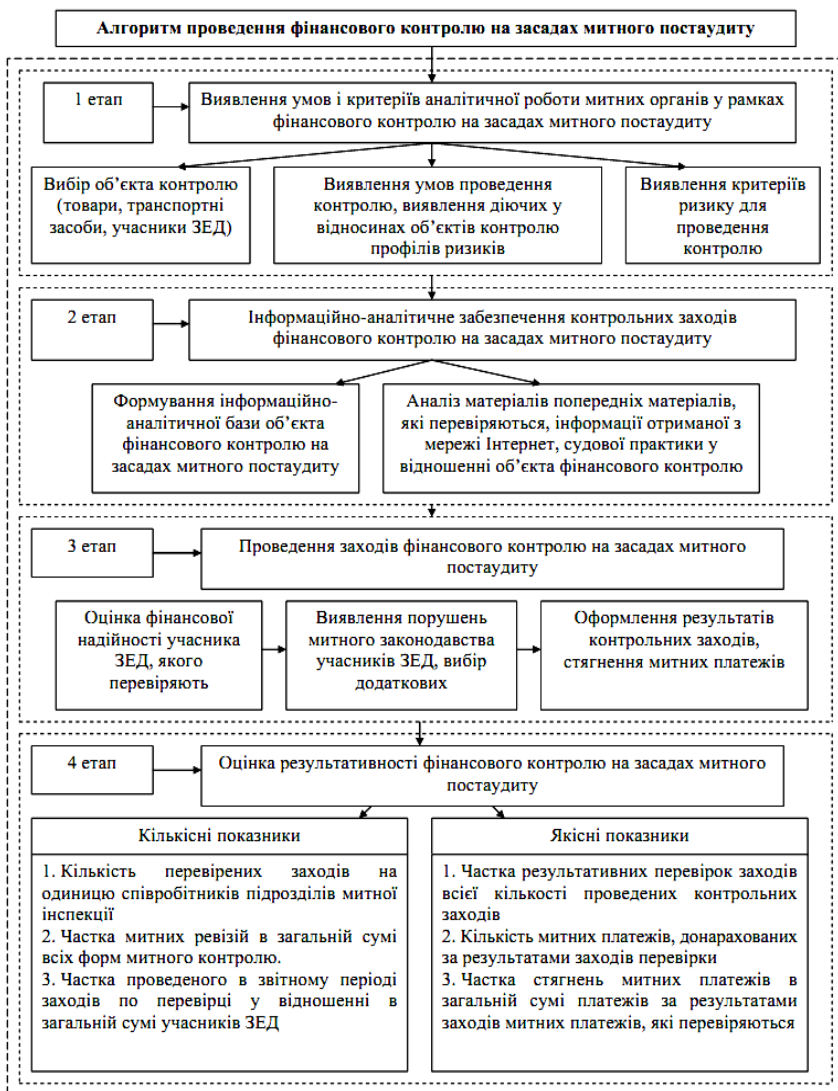

Рис. 7.2. Методичні підходи до проведення і оцінки результативності фінансового контролю на засадах митного пост аудиту

Джерело: [184, с. 103]

Другим етапом є систематизація відомостей, необхідних для аналітичної роботи [184, с. 104]. На цьому етапі відповідно до заданих параметрів аналізу здійснюється збір необхідної інформації. На цьому етапі за результатами проведеної роботи необхідне узагальнення отриманих відомостей: формування бази даних результатів аналітичної роботи для створення резерву об'єктів митного контролю після випуску товарів, складання аналітичної довідки, що містить відомості про мету аналізу та критерії відбору інформації, аналізований період, оцінку діяльності учасників ЗЕД, результати проведеного аналізу пропозиції щодо проведення перевірочних заходів в розрізі місця, часу і конкретних виконавців та оцінку очікуваної результативності постконтрольних заходів.

Третій етап – безпосередньо проведення аналізу митного оформлення товарів відповідно до певного напрямку роботи і виявлення індикаторів ризику [184, с. 104]. На цьому етапі відбувається виявлення ризиків порушення митного законодавства при декларуванні товарів і транспортних засобів, виявлення додаткових об'єктів митного контролю.

Для цього здійснюється зіставлення даних щодо обсягів митного оформлення в розрізі вартості товарів, які оформляються, митного оформлення, порівняння даних за аналізованим об'єктом з даними по митному оформленню аналогічних товарів і транспортних засобів, за якими вже виявлялися порушення митного законодавства.

Особливу цінність на цьому етапі набувають відомості, пов'язані з фінансово-господарською діяльністю учасника ЗЕД в цілому, оскільки аналіз даних відомостей дозволяє зробити висновок про можливість проведення відносно учасника ЗЕД контрольних заходів.

Одним, який найбільш часто зустрічається в наукових дослідженнях, напрямом методичного удосконалення та підвищення результативності митного контролю після випуску товарів є використання при проведенні інспекційних заходів методів аудиту.

У той же час на сьогоднішній день не розроблено жодних нормативних документів, методичних вказівок, що дозволяють координувати дії співробітників митних органів, які здійснюють мит-

ний контроль з використанням методів аудиту, не визначені основні методи, прийоми і способи здійснення таких перевірок. Тому виникає не вирішене протиріччя між необхідним і існуючим рівнем методичного забезпечення контролю митної вартості після випуску товарів [92].

Методично аудит не аналогічний контролю митних органів після випуску товарів. Цілі аудиту та митного контролю, який здійснюється митними органами, розрізняються. Так, метою проведення митного контролю після випуску товарів є виявлення і припинення правопорушень, пов'язаних з недостовірною заявою відомостей про митну вартість, а мета проведення аудиту – формування думки про достовірність відомостей, що відображаються у фінансовій та бухгалтерській документації [184, с. 104]. Аудитором можуть бути дані обґрунтовані рекомендації в разі виявлення порушення законодавства, але він не має права змусити приймати рішення. Однак на підставі таких рекомендацій учасник ЗЕД може самостійно змінити заявлені відомості, доплатити невірно нараховані митні платежі, тим самим уникнувши наявності правопорушення. У той же час використання можливостей професійного аудитора може істотно підвищити ефективність митного контролю.

У зв'язку з вищевикладеним є доцільним не стільки використовувати методи аудиту в контрольній практиці, скільки в першу чергу залучати до інспекційних заходів професійних аудиторів, що володіють спеціальними знаннями та навичками, необхідними для надання сприяння митним органам [184, с. 104].

Залучати професійного аудитора при проведенні постконтрольних заходів доцільно в таких випадках: при перевірці щодо великих організацій, для яких характерні значний обсяг зовнішньоторговельних операцій і фінансово-бухгалтерського документообігу; при проведенні перевірок щодо великої кількості товарів, що ввозяться з наданням пільг по сплаті митних платежів.

Залучення аудиторів повинно бути спрямоване на виявлення фінансових і бухгалтерських операцій при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, що містять ризики фальсифікації або недостовірного відображення облікових даних та бухгалтерської звітності, невірного обчислення вартості товарів, які переміщуються

через кордон, отримання доказів достовірності або недостовірності звітності [184, с. 104].

Напрями перевірки, що здійснюються в рамках завдання митного органу з виявлення фінансових та інших порушень при проведенні контролю на засадах митного постаудиту, представлені на рис. 7.3.

Рис. 7.3. Напрями перевірки, яка здійснюється аудиторами в рамках завдання митного органу з виявлення фінансових та інших порушень при проведенні контролю на засадах митного постаудиту

Джерело: [184, с. 105]

Результатом роботи має стати експертний висновок, звіт, рекомендації або інший документ, який надається керівнику ревізійної комісії для включення в акт або робочу документацію за результатами перевірочних заходів. Крім того, залучення таких фахівців доцільно також і при проведенні роботи, пов'язаної з аналізом фінансово-господарської діяльності учасників ЗЕД [184, с. 105]. Ця діяльність може бути спрямована на перевірку якісного стану

майна, ефективність використання капіталу та інших питань, безпосередньо пов'язаних з фінансово-господарською діяльністю.

Вказані методичні підходи можуть стати успішним поєднанням форм, методів і цілей митного контролю та аудиту, які спрямовані на підвищення ефективності контролю на засадах митного постаудиту. При цьому необхідно зазначити, що для успішного вирішення завдань щодо підвищення ефективності діяльності митних органів проведення детальної результативності «зовнішнього» митного контролю за діяльністю учасників зовнішньоекономічної діяльності має здійснюватись з одночасним посиленням «внутрішнього» фінансового контролю та проведенням оцінки результативності, аудиту ефективності діяльності самих митних органів.

З огляду на зазначене, пріоритетним на сьогодні для митниці в Україні є запровадження системи постаудиту як важливого елементу оптимізації митного контролю, що дозволяє значно пришвидшити митне оформлення та випуск товарів у вільний обіг, запобігти втратам державного бюджету, а також гарантувати захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції при імпорті товарів.

7.4. Світовий досвід здійснення митного постаудиту ЗЕД у системі митної безпеки

Особливістю європейської практики з митного контролю товарів є спрощення митних процедур при перетині митного кордону та під час митного оформлення. Невід'ємною умовою такої практики є застосування на початковому етапі контролю системи ризиків та проведення аудиторських перевірок щодо достовірності декларування товарів та транспортних засобів через певний період часу після їх випуску у вільний обіг. Такий вид перевірок отримав назву митний постаудит, впровадження якого в Україні є пріоритетним напрямом подальшого розвитку митної справи, спрямованого на спрощення митних процедур при перетині митного кордону України [107].

В країнах ЄС широко використовується практика проведення перевірок не тільки в момент перетину митного кордону та митного оформлення, але й до та протягом визначеного часу після митного оформлення товарів та транспортних засобів. Наприклад у Франції митний контроль відповідно суб'єктів зовнішньої торгівлі здійснюється за двома напрямками: формальний та фундаментальний контроль. У момент перетину митного кордону представниками митних органів Франції фундаментально перевіряється близько 5% імпорту та 1% експорту вантажів. Інші 95% підлягають контролю протягом 1 – 3 років після оформлення митних документів [97, с. 64]. Тобто основна увага приділяється митному постаудиту – перевірці товарів після їх випуску.

Однією з умов, яка враховувалася Європейським парламентом і Радою ЄС у 2008 році при модернізації Митного кодексу ЄС, була необхідність вдосконалити і спростити процедури митного декларування при поміщенні товарів у митні режими.

Слід зазначити, що перехід до простих, оперативних та ефективних митних процедур і прискореної торгівлі в ЄС відбувся шляхом [107]:

- запровадження електронної системи декларування;
- надання права суб'єктам господарської діяльності подавати митним органам коротку декларацію, в якій зазначається інформація про майбутній ввіз або вивіз товарів з митної території;
- запровадження до підприємств, які відповідають зазначеним митними органами спеціальним умовам (відсутність податкового боргу, висока платоспроможність, ведення бухгалтерського та транспортного обліку відповідно до визначених стандартів, високий рівень безпеки на підприємстві та інші), статусу уповноваженого економічного оператора, що дає змогу користуватися спрощеними процедурами митного оформлення та перевагами, пов'язаними з безпекою при проходженні митних процедур;
- запровадження системи аналізу ризиків та встановлення критеріїв ризиків щодо відбору підприємств, митні декларації та подана інформація яких підлягає підвищеному митному контролю.

При цьому основними нормами європейського законодавства, які дають можливість регулювати спрощення митного контролю в ЄС, є [107]:

– існування фінансового забезпечення, яке повинно покривати незадекларовані або невірно задекларовані товари, а також гарантії платника податків щодо сплати митних платежів за результатами митного постаудиту;

– надання митним органам права на здійснення перевірок суб'єктів господарювання після випуску задекларованих ними товарів, тобто виокремлення митного постаудиту як окремого напрямку діяльності митних органів.

Зокрема, статтею 27 «Постмитний контроль» Митного кодексу ЄС передбачено, що митні органи можуть після випуску товарів з метою підтвердження достовірності даних, зазначених в митній декларації, перевіряти будь-які документи та інформацію щодо товарів та операцій, в яких товари брали участь, після їх випуску. Ці перевірки можуть проходити в приміщеннях держателя товарів, його представника або будь-якої іншої особи, яка бере участь в операціях з товарами як бізнес-партнер [7].

Особливу увагу спрощенню митних процедур та митному постаудиту також приділяють країни СНД, зокрема країни Митного союзу Білорусії, Казахстану та Російської Федерації. Статтею 38 Митного кодексу Митного союзу передбачено, що юридична особа, яка відповідає спеціальним умовам, може отримати статус уповноваженого економічного оператора, який вправі користуватися спеціальними спрощеннями при митному оформленні товарів. Статтями 39, 41 Митного кодексу Митного союзу встановлюються умови отримання підприємствами статусу уповноваженого економічного оператора та перелік спеціальних спрощень, що можуть надаватися уповноваженим економічним операторам. Зазначені умови і спрощення багато в чому ідентичні існуючим в законодавстві ЄС. Також аналогічно Митному кодексу ЄС Митним кодексом Митного союзу передбачено при здійсненні митного контролю використання системи управління ризиками, системи попереднього електронного декларування та запровадження митного постаудиту як напрямку контролю за потенційними майбутніми ризиками.

Статтею 66 Митного кодексу Митного союзу митні органи наділені правами здійснення контролю митної вартості товарів як

до, так і після випуску товарів. У статті 98 та 99 зазначено, що з метою здійснення митного контролю після випуску товарів, який може здійснюватися на протязі 3 років, а в окремих випадках на протязі 5 років з дня закінчення перебування товарів під митним контролем, митні органи вправі отримувати бухгалтерські документи та іншу інформацію, що стосується декларованих товарів. Зазначені документи повинні зберігатися протягом 5 років з дня здійснення митних операцій [8].

Слід також акцентувати увагу на досвіді зарубіжних країн щодо розвитку митного постаудиту з метою запровадження кращих його аспектів у вітчизняну практику. У Китайській Народній Республіці система митного аудиту почала активно розвиватися з 1994 року при Бюро з розслідування Генеральної митної адміністрації. По усій країні функціонують спеціальні агентства аудиту, в яких працює близько 1700 осіб професійного персоналу [122].

Основною метою митного постаудиту Китаю є зміцнення митного нагляду та контролю зовнішньоекономічної діяльності, підтримання прав і законних інтересів населення країни, захист державних доходів і сприяння зовнішній торгівлі. При цьому митний постаудит поширюється на підприємства, які безпосередньо пов'язані з імпортом та експортом. Основними процедурами митного постаудиту Китаю є аудиторська підготовка, здійснення, планування та оцінка. Митний постаудит можна проводити протягом 3 років з дати здійснення експортно-імпортних операцій або протягом строку митного нагляду та контролю за товарами, що ввозяться із митними пільгами або звільнені від сплати мита [172, с. 15].

За період функціонування системи митного постаудиту в Китаї досягнуто значних успіхів у регулюванні імпорту та експорту, запобіганні незаконної контрабандної діяльності та захисті національного оподаткування.

Розвиток митного постаудиту Китаю передбачає формування так званої прогресуючої системи «чотири в одному», яка передбачає аналіз ризиків, аудит підприємств, торговельні розслідування та управління підприємствами.

Позитивним є досвід розвитку митного аудиту Республіки Вірменія, яка є членом Всесвітньої Митної Організації та має низку

зобов'язань зі спрощення митних процедур. У цьому напрямку була впроваджена система вибіркової перевірки товарів, а також система самодекларування, ведуться роботи зі скорочення зайвих документів, що заповнюються під час митного оформлення, зниження питомої частки коштів нетарифного регулювання. У процесі реформування були вдосконалені механізми митного контролю, зокрема починаючи з 2003 року був упроваджений постмитний контроль [172, с. 15].

У 2004 році у структурі центрального апарату Митної служби Республіки Вірменія був створений відділ постмитного контролю, а в червні 2005 року – управління постмитного контролю [123].

Постмитний контроль здійснюється з метою перевірки законності переміщення через митний кордон Республіки Вірменія товарів і транспортних засобів, їх врахування з метою нарахування митних платежів, а також перевірки достовірності інформації, зазначеної в декларації.

Для досягнення зазначених цілей спочатку ведуться аналітичні роботи з метою виявлення тих зон підвищеного ризику, в яких можливі порушення митних правил і, внаслідок цього – ухилення від сплати митних платежів. Для виявлення порушень за зазначеними напрямками здійснюються аналітичні роботи по конкретних товарах, за країнами походження і призначення товару, по підприємствах, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, по митних органах, що здійснюють оформлення.

У результаті аналітичних робіт, виходячи із зіставлення вищевикладених параметрів, виділяють такі угоди, в яких можливі порушення митних правил. У результаті більш детального дослідження виділених угод, у разі достатніх підстав починається постмитний контроль або готуються відповідні запити до митних органів країн-експортерів, які надають реальні рахунки-фактури та інші необхідні документи [172, с. 15].

У разі виявлення порушень згідно зі статтею 209 Митного кодексу Республіки Вірменія [12] складається акт порушення митних правил. При виявленні неповно сплачених митних платежів складається також протокол про неповно сплачені суми та штрафи.

За результатами своєї діяльності Управління постмитного контролю Республіки Вірменії в 2011 році здійснило 52 перевірки, в результаті яких було нараховано додаткові 537 400 000 драмів митних платежів, а в 2012 році - 54 перевірки та 375 129 772 драмів митних платежів відповідно [172, с. 15].

Також заслуговує на увагу досвід Японії щодо системи функціонування митного аудиту. Митна служба Японії, яка підпорядкована Міністерству фінансів, виконує три головні ролі:

1. Відповідає за збір податків (полягає в зборі мита, споживання та інших податків на імпортовані товари);

2. Забезпечення надійного та безпечного суспільства (спостереження і контроль за переміщенням товарів, щоб запобігти контрабанді);

3. Сприяння торгівлі (полегшує та сприяє міжнародній гармонізації торгових процедур, розширенню світової економіки та підвищенню рівня життя) [124].

У структурі митної служби Японії є штаб-квартира та регіональні митниці, які розташовані у 9 головних відкритих портах Японії: Йокогама, Кобе, Моджі, Нагасаки, Нагоя, Окінава, Осака, Токіо та Хакодате. Більшість повноважень щодо здійснення митного контролю та митного оформлення належать саме цим 9 митницям.

У структурі центрального апарату митної служби Японії виділено департамент постаудиту, розслідування та розвідки, який виконує такі функції [172, с. 15]:

- дослідження та формування запитів, що стосуються цінностей, вантажів, страхування імпортних товарів для застосування відповідних ставок імпортного тарифу;

- розслідування порушень митного законодавства, інших законів і правил, а також збір і аналіз інформації про такі порушення;

- взаємодія з митними адміністраціями зарубіжних країн шляхом обміну інформацією про порушення митного законодавства;

- складання і публікація статистики зовнішньої торгівлі та іншої митної статистики.

Імпортні товари, що надходять у Японію, підлягають митному оформленню шляхом заповнення митних декларацій. При цьому в

Японії діє система самостійної оцінки нарахування та сплати податків і зборів. З метою прискорення проходження митного оформлення в Японії діє система попередньої перевірки, яка дає змогу імпортерам здійснити оформлення усіх необхідних документів ще до моменту імпорту товарів у країну. Впровадження такої системи дало змогу Міністерству фінансів Японії встановити граничний термін митного оформлення вантажів у морських та повітряних портах країни, який становить 0,1 години, не включаючи час розвантаження та завантаження суден.

Якщо імпортером виявлені факти недоплати мита та інших обов'язкових податків самостійно, то він зобов'язаний доплатити суму заборгованості та штрафні санкції в розмірі 10% від суми недоплати. У разі виявлення таких фактів працівниками митниці імпортера повідомляють про необхідність сплати недонарахованих податків та зборів, а також додаткових зборів – у розмірі 15% від недонарахованої суми платежів і податок за прострочення платежів за ставкою 5% від суми, якщо сума недонарахованих платежів більша за 500 000 японських ієн. Якщо ж імпортер самостійно не подав виправлену декларацію, то він може стати суб'єктом карального мита у розмірі 35% від донарахованої суми [172, с. 15].

У випадку коли імпортер виявить помилки в сумі сплачених ним податків та зборів, він повинен подати запит про корегування. Такий запит повинен бути поданим протягом року з моменту імпорту товарів.

Постаудиту в Японії підлягають як уповноважені економічні оператори, так і інші суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Процедура постаудиту включає такі етапи: підготовчий (формування програми із визначеними питаннями постаудиту), дослідження (у вигляді виїзної перевірки, під час якої працівники митниці ознайомлюються з результатами внутрішнього аудиту підприємства, опитують співробітників, здійснюють огляд приміщень тощо) та узагальнення результатів (за результатами перевірки оформляють звіт з постаудиту в якому зазначають виявлені порушення). Як свідчить статистика, в 69% підприємств Японії за результатами здійсненого постаудиту виявлено порушення у декларуванні товарів [172, с. 15].

Таким чином, митний контроль повинен забезпечувати комплексне управління усім ланцюгом руху товарів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Враховуючи зарубіжний досвід, в Україні необхідно активізувати митний постаудит налагоджуючи взаємодію з митними органами інших країн, податковими та іншими контролюючими органами.

Запитання для самоперевірки

1. Яким чином здійснюється митний контроль в Україні?
2. У чому полягає необхідність здійснення митного постаудиту?
3. Який міжнародний документ в митній справі був створений для спрощення митних процедур?
4. Що таке митна ревізія?
5. Розкрийте сутність митного постаудиту.
6. В яких випадках здійснюється митний постаудит?
7. Які етапи включає процедура митного постаудиту?
8. За якими напрямками здійснюється планування митного аудиту?
9. Назвіть основні методи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
10. На що має спиратись вдосконалена схема організації митного контролю базуючись на Рамкових стандартах безпеки та сприяння міжнародній торгівлі?

Теми рефератів

1. Митний контроль, митний постаудит, митна ревізія: точки перетинання.
2. Методика здійснення митного постаудиту в міжнародній практиці.
3. Етапи планування митного постаудиту.
4. Документування у процесі здійснення митного постаудиту.
5. Інформаційно-аналітичне забезпечення митного постаудиту.

ПРАКТИКУМ

Розділ I.

Митна безпека в системі економічної безпеки держави

Тестові завдання

1. Згідно з концепцією економічної безпеки «економічна безпека» це:

а) захист діяльності підприємства від негативних зовнішніх загроз, усунення їх в процесі виникнення чи пристосування до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність;

б) спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за різних несприятливих факторів та варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз;

в) стан виробничо-комерційної діяльності підприємства, при якому забезпечується дотримання його економічних інтересів як системи, що самоорганізовується і саморозвивається та здатна запобігати виникненню і впливу загроз з боку внутрішнього та зовнішнього середовища.

2. Економічна безпека регіону повинна включати:

а) кадрову, фінансову, політико-правову, виробничо-технологічну, інформаційну й екологічну безпеку;

б) кадрово-інноваційну безпеку, фінансову, виробничо-технологічну, політико-правову, інформаційну, екологічну, корпоративну, ринкову та силову безпеку;

в) соціальну, фінансову, нормативно-законодавчу, митну, техногенну, інформаційну, екологічну та силову безпеку.

3. До складу економічної безпеки підприємства включають:

а) кадрову, фінансову, політико-правову, виробничо-технологічну, інформаційну й екологічну безпеку;

б) кадрово-інноваційну безпеку, фінансову, виробничо-технологічну, політико-правову, інформаційну, екологічну, корпоративну, ринкову та силову безпеку;

в) соціальну, фінансову, нормативно-законодавчу, митну, техногенну, інформаційну, екологічну та силову безпеку.

4. До складу економічної безпеки держави слід включати:

а) кадрову, фінансову, політико-правову, виробничо-технологічну, інформаційну й екологічну безпеку;

б) кадрово-інноваційну безпеку, фінансову, виробничо-технологічну, політико-правову, інформаційну, екологічну, корпоративну, ринкову та силову безпеку;

в) соціальну, фінансову, нормативно-законодавчу, митну, техногенну, інформаційну, екологічну та силову безпеку.

5. Відповідно до наказу Міністерства економіки України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» існує:

а) 10 складових економічної безпеки, в тому числі і митна безпека;

б) 10 складових економічної безпеки і не виділяється митна безпека;

в) 10 складових економічної безпеки та 11-та митна безпека.

6. Згідно з Митним кодексом України митна безпека – це:

а) стан захищеності митних інтересів України;

б) стан захищеності митних кордонів;

в) стан захищеності товарів та продуктів, що переправляються через митний кордон.

7. Головна мета функціонування митної безпеки:

а) виконання повною мірою фіскальної функції;

б) досягнення необхідного рівня надійності митної системи за умови ефективної роботи митних органів;

в) захист митних кордонів.

8. Митна загроза – це:

а) сукупність явищ та дестабілізуючих чинників, що становлять можливу небезпеку не тільки людині, але й суспільству та державі в цілому;

б) актуальна гуманна та соціально-економічна проблема, у вирішенні якої держава не може бути не заінтересована;

в) конкретна чи безпосередня форма митної небезпеки на стадії переходу її з можливості в реальність як результат протиріч, що мають міс-

це й формуються в самому суспільстві, у зовнішньоекономічних сферах, у політичних та економічних відносинах, у сфері організації та забезпечення митної діяльності, у техногенних, природних та інших явищах тощо, яка конкретизується відповідною формою прояву й способом впливу й наслідки якої можуть заподіяти будь-якої митної шкоди.

9. Зовнішньоекономічна безпека та митна безпека – це поняття, що:

- а) мають взаємні пересічення, але взаємно не поглинаються;
- б) мають взаємні пересічення та взаємно поглинаються;
- в) на мають взаємних пересічень.

10. Митні інтереси держави – це:

а) певний спектр (сукупність) національних інтересів держави, що пов'язані із їх забезпеченням і реалізацією виконанням митної справи й задоволення яких сприяє забезпеченню ефективного функціонування, стійкого розвитку економічної системи;

б) стан виробничо-комерційної діяльності підприємства, при якому забезпечується дотримання його економічних інтересів як системи, що самоорганізовується і саморозвивається та здатна запобігати виникненню і впливу загроз з боку внутрішнього та зовнішнього середовища;

в) актуальна гуманна та соціально-економічна проблема, у вирішенні якої держава не може бути не заінтересована;

11. Чи змінились з введенням нового Митного кодексу пріоритети митних органів?

- а) так;
- б) ні.

12. Склад митних органів як суб'єктів митних правовідносин:

а) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері митної справи – Державна фіскальна служба України;

- б) спеціалізовані митні органи;
- в) митні органи;
- г) митні пости;
- д) всі відповіді вірні.

13. Компетенція митних органів – це:

а) складова їх адміністративно-правового статусу, що являє собою сукупність їх прав та обов'язків, завдань, функцій, предмета відання,

призначення, місця та ролі митних органів у системі фіскальної служби України;

б) певний спектр (сукупність) національних інтересів держави, що пов'язані із їх забезпеченням і реалізацією виконання митної справи й задоволення яких сприяє забезпеченню ефективного функціонування, стійкого розвитку економічної системи;

в) досягнення необхідного рівня надійності митної системи за умови ефективної роботи митних органів.

14. Взаємозв'язок економічної безпеки та митної безпеки полягає в тому, що:

- а) економічна безпека є складовою митної безпеки;
- б) митна безпека є складовою економічної безпеки;
- в) ці дві категорії не взаємопов'язані.

15. Призначенням митних органів України є :

- а) забезпечення національних митних інтересів та митної безпеки України шляхом здійснення державної митної справи;
- б) забезпечення економічної безпеки;
- в) забезпечення митної безпеки;
- г) свій варіант.

16. За ступенем ймовірності розрізняють небезпеки:

- а) міжнародні, національні;
- б) локальні, приватні;
- в) реальну, потенційну.

17. Скільки виділяють рівнів економічної безпеки?

- а) 4;
- б) 6;
- в) 7.

18. Пріоритетні складові економічної безпеки України:

- а) зовнішньоекономічна, технологічна, енергетична, фінансова;
- б) продовольча, сировинно-ресурсна;
- в) екологічна, соціальна;
- г) усі відповіді вірні.

19. Які органи державної влади компетентні у сфері захисту національних інтересів в економічній сфері?

- а) Конституційний Суд України, судові органи України, адвокатура;

- б) Служба безпеки України, прокуратура України, правоохоронні органи України;
- в) Верховна Рада України.

20. До зовнішніх факторів, які становлять загрозу економічній безпеці України, належать:

- а) низький рівень видобутку нафти та газу, які змушені імпортувати; недосконалість законодавчої бази;
- б) недостатній державний контроль за процесами експорту, імпорту та переміщенням валюти;
- в) витіснення України та втрата нею традиційних ринків збуту продукції, в тому числі військової та машинобудівної.

21. Складова адміністративно-правового статусу митних органів, що являє собою сукупність їх прав та обов'язків, завдань, функцій, предмета відання, призначення, місця та ролі митних органів у системі доходів і зборів України – це ...

- а) повноваження митних органів;
- б) завдання митних органів;
- в) компетенція митних органів.

22. Основні завдання, котрі виконують митні органи, реалізуючи державну політику у сфері державної митної справи та митної безпеки:

- а) захист національних митних інтересів України; забезпечення справляння митних платежів; розвиток міжнародного митного співробітництва;
- б) вплив на усіх учасників суспільних відносин, який спонукає їх дотримуватись усталених митно-правових норм;
- в) організація й управління процесом митного оподаткування;
- г) свій варіант.

23. Що входить до елементів системи забезпечення економічної безпеки?

- а) економічні інтереси, суб'єкт економічних інтересів;
- б) носії (суб'єкти) інтересу; предмет інтересу; спосіб реалізації інтересу;
- в) предмет економічних інтересів (стратегічні цілі); процес реалізації економічних інтересів.

Ключі до тестів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
б	а	б	в	б	а	б	в	а	а	а	д	а	б	а
16	17	18	19	20	21	22	23							
в	б	г	а	б, в	в	а	б							

Понятійний диктант

Термін	Визначення
1. Безпека	А – стан, у якому держава може суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначати шляхи та форми свого економічного розвитку
2. Джерела небезпеки	Б – мета, кінцевий результат, до якого прагнуть носії інтересу
3. Національна економічна безпека	В – центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну митну політику, митниці та митні пости
4. Предмет інтересу	Г – юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних, так званих компетенційних (або статусних), нормативно-правових актах шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав та обов'язків, тобто державно-владних повноважень
5. Система забезпечення економічної безпеки	Д – стан і тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів об'єкта і його структур від внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпечних впливів
6. Спосіб реалізації інтересу	Е – організована державою сукупність суб'єктів (державних органів, посадових осіб, громадян та їх спілок), об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту економічних інтересів, які здійснюють свою діяльність у цій сфері відповідно до визначених у законодавстві України функцій, механізмів їх виконання
7. Економічна безпека	Ж – дія чи послідовність дій, які приводять (мають привести) до досягнення мети, тобто до отримання кінцевого результату
8. Митні органи	З – громадяни України, громадські організації, партії, держава, суспільство в цілому, а також конкретні органи (посадові особи), які формулюють власні та суспіль-

Термін	Визначення
	ні потреби, систематизують їх і проголошують національні інтереси
9. Компетенція органів виконавчої влади	И – стан економіки та інститутів влади, завдяки якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонічний соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів
10. Носії інтересу	К – умови та фактори, які містять у собі та за певних умов самі по собі або в різній сукупності виявляють ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу

Відповіді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Д	И	З	Б	Е	Є	А	В	Г	Ж

Розділ II.

Принципи забезпечення митної безпеки держави

Тестові завдання

1. Спроби створити Світову організацію торгівлі були розпочаті:

- а) відразу по закінченні Першої світової війни;
- б) відразу по закінченні Другої світової війни;
- в) до початку Другої світової війни;
- г) під час Другої світової війни.

2. Коли Генеральну угоду з тарифів і торгівлі було перейменовано на СОТ?

- а) 1997 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 1995 р.;
- г) 1994 р.

3. Штаб-квартира СОТ розташована у:

- а) Берліні;
- б) Женеви;
- в) Парижі;
- г) Венеції.

4. На скількох принципах засновані Правила СОТ?

- а) 3;
- б) 4;
- в) 2;
- г) 5.

5. Коли Україна набула повноправного членства в СОТ:

- а) 16 травня 2009 року;
- б) 15 травня 2008 року;
- в) 17 травня 2009 року;
- г) 16 травня 2008 року.

6. Визначте Вищий орган СОТ:

- а) Конференція міністрів;
- б) Генеральна Рада;
- в) Секретаріат;
- г) свій варіант.

7. Скільки існує основних елементів Рамкових Стандартів:

- а) 4;
- б) 3;
- в) 2.

8. Процес узгодженого розвитку національних законодавств, усунення існуючих між ними суперечностей та формування мінімальних правових стандартів шляхом утвердження спільних правових принципів або прийняття окремих правових рішень з метою зближення правових систем – це:

- а) імплементація;
- б) уніфікація;
- в) гармонізація;
- г) свій варіант.

9. Процес впровадження в національні правові системи єдиних норм з метою зближення цих правових систем або створення на їх основі спільної міжнародної правової системи – це:

- а) імплементація;
- б) уніфікація;
- в) гармонізація;
- г) свій варіант.

10. Цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної і повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов'язань – це:

- а) імплементація;
- б) уніфікація;
- в) гармонізація;
- г) свій варіант.

11. Який принцип є визначальним в загальносистемних принципах профілактичної діяльності:

- а) принцип гуманізму;
- б) принцип рівності всіх громадян перед законом;
- в) принцип законності.

12. Міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням – це...:

- а) ГАТТ;
- б) СОТ;
- в) ООН.

13. Джерелами права СОТ є такі документи:

- а) Генеральні, або «рамкові» угоди;
- б) багатосторонні угоди, які конкретизують положення генеральних, «рамкових» угод;
- в) угоди, що регулюють питання, які спершу не входили до ГАТТ 1947 та до ГАТС;
- г) рішення органів СОТ;
- д) вірні відповіді а, б;
- е) всі відповіді вірні
- є) немає правильної відповіді.

14. Кіотська конвенція – це:

- а) Міжнародна конвенція зі спрощення та гармонізації митних процедур;
- б) Конвенція про міжнародний транзит товарів;
- в) Конвенція щодо тимчасового ввезення товарів.

15. Принципи, які формуються з урахуванням закономірностей управлінської та процесуальної діяльності, що здійснюються митними органами в сфері митно-правового регулювання суспільних відносин – це ...

- а) організаційні принципи;
- б) загальносистемні принципи;
- в) соціально-політичні принципи.

16. Створення мережі домовленостей та угод між митними адміністраціями для прискорення цільного руху товарів у безпечному міжнародному ланцюзі постачання є метою:

- а) СОТ;
- б) ГАТТ;
- в) Рамкових стандартів.

17. Відповідно до закону України від 05.10.2006 р. №227-V Україна приєдналась:

- а) до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 26 червня 1999 року (м. Кіото);
- б) до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 26 червня 1999 року (м. Брюссель);
- в) до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 року (м. Брюссель).

Ключі до тестів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
б	в	б	а	г	а	а	в	б	а	в	б	е	а	б	в	а

Понятійний диктант

Термін	Визначення
1. Гармонізація права	А – процес впровадження в національні правові системи єдиних норм з метою зближення цих правових систем або створення на їх основі спільної міжнародної правової системи
2. Митні органи	Б – належність товарів до українських або іноземних
3. Рамкові стандарти	В – співробітництво між митними адміністраціями, партнерство між митними адміністраціями і бізнесом
4. Уніфікація права (законодавства)	Г – переваги, пільги, надані окремим державам, підприємствам, організаціям для підтримки певних видів діяльності
5. Преференції	Д – захист прав та свобод громадян, інтересів суспільства та держави, спрямований на усунення або обмеження дії негативних чинників, які призводять до вчинення порушень митних правил, недопущення протиправних дій особами, які схильні до вчинення таких правопорушень
6. Митний статус товарів	Е – протиправні діяння, які посягають на: порядок переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів; порядок митного оформлення; порядок обкладання митними платежами та їх справляння, надання митних пільг і користування ними
7. Принципи	Є – нова, консолідована основа, яка сприяє розвитку міжнародної торгівлі, забезпечує повнішу безпеку від проявів тероризму та посилює роль митних адміністрацій у сфері досягнення економічного і суспільного добробуту
8. Базові опори Рамкових Стандартів	Ж – процес узгодженого розвитку національних законодавств, усунення існуючих між ними суперечностей та формування мінімальних правових стандартів шляхом утвердження спільних правових принципів або прийняття окремих правових рішень з метою зближення правових систем
9. Порушення митних правил	З – основні вихідні ідеї, керівні положення, правила, постанови, норми діяльності, які юридично закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя та закріплені в нормах права

Термін	Визначення
10. Мета здійснення профілактичної діяльності	И – митні адміністрації, які контролюють і скеровують міжнародний рух товарів, мають виключні можливості для посилення безпеки міжнародного торговельного ланцюга постачання та сприяння соціально-економічному розвитку своїх держав шляхом збільшення надходжень до бюджетів і спрощення процедур міжнародної торгівлі

Відповіді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ж	И	Є	А	Г	Б	З	В	Е	Д

Розділ III.

Модернізація діяльності територіальних органів Міндоходів України із забезпечення митної безпеки

Тестові завдання

1. Фактори виникнення реальної загрози економічній безпеці України включають такі групи:

- а) зовнішні, внутрішні, комбіновані;
- б) економічні, продовольчі, виробничі;
- в) природні, соціальні, економічні.

2. Визначте пріоритетні напрями діяльності митних органів:

- а) здійснення фіскальної і правоохоронної функцій;
- б) вдосконалення технологій митного оформлення і митного контролю;
- в) забезпечення економічної безпеки держави і захист її економічних інтересів;
- г) вірні відповіді а, в;
- д) всі відповіді вірні;
- е) немає правильної відповіді.

3. До засобів правового регулювання економічної безпеки держави митними органами належать:

- а) правове примушення;
- б) тарифне регулювання;

- в) фіскальне регулювання;
- г) митне регулювання.

4. Комплекс правових, економічних, організаційних та інших заходів, вживаних з метою забезпечення захисту економічних інтересів держави, оптимізації процесів розвитку і забезпечення ефективності торговельно-економічних відносин – це:

- а) правове примушення;
- б) тарифне регулювання;
- в) фіскальне регулювання;
- г) митне регулювання.

5. Митна політика – це:

а) сукупність норм, встановлених законами України з питань митної справи, що залежно від заявленої мети переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України визначають порядок такого переміщення та обсяг митних процедур, які при цьому здійснюються;

б) система принципів та напрямів діяльності заходів регулювання зовнішньої торгівлі та протидії контрабанді і порушенням митних правил;

в) система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі.

6. Які існують методи митного регулювання?

- а) адміністративні, економічні, правового забезпечення;
- б) економічні, соціальні, політико-правові;
- в) адміністративно-правові, економічні, організаційні.

7. Скільки існує рівнів розвитку митної діяльності?

- а) 3;
- б) 4;
- в) 5;
- г) свій варіант.

8. В якому році було утворено Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України:

- а) 2011 р.;
- б) 2012 р.;
- в) 2013 р.

9. Якими органами влади координується діяльність Державної фіскальної служби України:

- а) ВРУ;
- б) КМУ;
- в) ДПС.

10. До ключових системних функцій інституту митниці відносять:

- а) бар'єрну, контактну, комунікативну, контрольну;
- б) фільтруючу, інноваційні та інформаційну;
- в) бар'єрну, комунікативну, соціальну;
- г) вірні відповіді а, б;
- д) вірні відповіді б, в.

11. До складу інституційно-правової сфери митної справи належать:

- а) формальні норми, неформальні норми, механізм примусу;
- б) норми, механізм примусу, структурні підрозділи фіскальної служби;
- в) доходи та витрати держави, норми, принципи.

12. Які принципи є основою механізму модернізації митної справи в Україні?

- а) спрощення митних процедур, рекомбінація пріоритетів, імплементація законодавства;
- б) спрощення митних процедур, рекомбінація пріоритетів, гармонізація законодавства;
- в) автоматизація, рекомбінація пріоритетів, гармонізація законодавства.

Ключі до тестів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
а	д	а	г	в	а	б	б	б	г	а	б

Понятійний диктант

Термін	Визначення
1. Митний контроль	А – складова загальнодержавної системи статистичного обліку і звітності
2. Митна політика	Б – уявна (умовна) лінія, що обмежує митну територію

Термін	Визначення
3. Митний кордон	В – є головним інструментом впливу на торговельні відносини різних країн та певним чином сприяє реалізації політики протекціонізму щодо вітчизняних товаровиробників. Основою тарифного регулювання виступають ставки мита, які систематизовано в митних тарифах
4. Мито	Г – встановлення державою кількісних обмежень на шляху переміщення товарів через митницю
5. Митне оформлення	Д – сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку
6. Митна статистика	Е – це нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил (норм); прийнятий в особливому порядку законодавчим органом або безпосередньо народом
7. Інститут митниці	Ж – виконання митним органом дій (процедур), що пов'язані із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів
8. Механізм тарифного регулювання	З – функціональна модель конкретних митниць (митних організацій), яка фіксує їх видовий статус і найбільш загальні інституційні риси
9. Механізм нетарифного регулювання	И – це непрямий податок, який накладається на товари, що переміщуються через митний кордон, тобто ввіз/вивіз чи транзит і який включається до ціни товарів та сплачується за рахунок кінцевого споживача
10. Митна безпека	К – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі

Відносиді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Д	К	Б	И	Ж	А	З	В	Г	Е

Розділ IV.

Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил

Тестові завдання

1. Порушенням митних правил є:

а) протиправне умисне або з необережності діяння, за яке Митним кодексом України та Кодексом України «Про адміністративні правопорушення» накладається стягнення;

б) правопорушення, яке являє собою протиправні, винні дії чи бездіяльність, за вчинення яких Митним кодексом України передбачається адміністративна відповідальність;

в) проступок, який є протиправним та характеризується посяганням на нормальні умови роботи митних органів і конкретні правила, встановлені законодавством, зокрема Митним кодексом України.

2. Суб'єктами відповідальності за порушення митних правил можуть бути:

а) громадяни, які на момент вчинення правопорушення досягли шістнадцятирічного віку, а також посадові особи підприємств;

б) громадяни з чотирнадцятирічного віку, у тому числі громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;

в) громадяни України з вісімнадцятирічного віку, а також посадові особи підприємств, установ, організацій.

3. За вчинення порушення митних правил митним законодавством України встановлюються такі стягнення:

а) попередження, штраф, позбавлення права займатися певною діяльністю;

б) штраф, конфіскація;

в) попередження, штраф, конфіскація.

4. Конфіскація – це:

а) примусове вилучення безпосередніх предметів порушення митних правил та інших предметів, зазначених у Митному кодексі України, що полягає у безоплатній передачі їх у власність держави;

б) стягнення майнового характеру за порушення митних правил, виражене у грошовому еквіваленті;

в) оплатне вилучення транспортних засобів, що були засобами переміщення предметів порушення митних правил.

5. Адміністративне стягнення за порушення митних правил накладається:

- а) не пізніше як через 15 днів з дня вчинення ПМП;
- б) не пізніше як через 15 днів з дня виявлення ПМП
- в) не пізніше як через 2 місяці з дня вчинення ПМП а при триваючому правопорушенні не пізніше як через 2 місяці з дня його виявлення.

6. Скарга на постанову органів доходів і зборів у справі про порушення митних правил подається протягом:

- а) п'яти днів з дня винесення постанови;
- б) десяти днів з дати вручення заінтересованій особі копії постанови у справі або повідомлення про прийняте рішення;
- в) двадцяти днів з дня вручення заінтересованій особі копії постанови у справі або повідомлення про прийняте рішення.

7. Кримінальній відповідальності за вчинення контрабанди підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося:

- а) 14 років;
- б) 16 років;
- в) 18 років.

8. Предметом злочину, передбаченого ст. 305 Кримінального кодексу України, є:

- а) наркотичні засоби, психотропні речовини їх аналоги, прекурсори;
- б) бойові припаси та вибухові речовини;
- в) стратегічно важливі сировинні товари.

9. Недекларування товарів і транспортних засобів – це:

- а) незаявлення відомостей про товари, що підлягають декларуванню у разі переміщення через митний кордон України;
- б) незаявлення за встановленою формою точних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби, що підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України;
- в) переміщення товарів і транспортних засобів поза митним контролем.

10. Адміністративне затримання громадянина, який вчинив порушення митних правил, допускається на строк до:

- а) не допускається;
- б) 3-х годин;
- в) 3-х діб.

11. Дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю – це:

а) використання спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві дані;

б) навантаження, вивантаження, перевантаження, усунення пошкоджень упаковки, розпакування, переупакування товарів, що перебувають під митним контролем, або зміна ідентифікаційних знаків чи маркування на цих товарах чи їх упаковці без дозволу митного органу;

в) незааявлення за встановленою формою точних відомостей про товари, транспортні засоби, які підлягають обов'язковому декларуванню.

12. Контрабандою, відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України, є:

а) незаконне переміщення через митний кордон України історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

б) переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України;

в) незааявлення за встановленою формою точних відомостей про товари, транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України та підлягають обов'язковому декларуванню.

13. Незаконне переміщення товарів через митний кордон – це:

- а) злочинність;
- б) контрабанда;

в) порушення митних правил.

14. У чому визначається вартість предметів контрабанди?

- а) в усіх можливих валютах;
- б) у національній валюті України;
- в) у валюті країни, з якої імпортується предмет.

15. Чий багаж не підлягає огляду митного органу?

- а) багаж президента України;
- б) багаж членів родини президента України;
- в) іноземні військові кораблі;
- г) всі відповіді вірні.

16. Які типи контрабандистів існують?

- а) «ситуативний»;
- б) «первинний»;
- в) «злісний»;
- г) вірні відповіді а і б;
- д) вірні відповіді а і в.

17. Які заходи здійснюються, якщо після здійснення контрабанди минуло небагато часу, а під час огляду місця події та предметів контрабанди стало можливим одержати інформацію, достатню для визначення напрямку дій (руху) злочинця?

- а) організовується його переслідування;
- б) здійснюються загороджувальні заходи;
- в) здійснюються пошукові заходи;
- г) всі відповіді вірні.

18. Яких фахівців необхідно залучати до слідчого огляду?

- а) криміналісти;
- б) економісти;
- в) мистецтвознавці;
- г) фінансисти;
- д) банківські працівники.

19. Яку відповідальність передбачено у митному праві?

- а) адміністративну;
- б) цивільну;
- в) кримінальну;
- г) всі відповіді вірні;
- д) вірні відповіді а і в.

20. Яка відповідальність у митному праві є найбільш поширеною?

- а) кримінальна;
- б) цивільна;
- в) адміністративна.

21. Хто є суб'єктами відповідальності за порушення митних правил?

- а) фізичні особи, що скоїли правопорушення;
- б) юридичні особи, що скоїли правопорушення;
- в) організації, що скоїли правопорушення;
- г) вірні відповіді а і б.

22. Які існують види технологічних схем митного контролю?

- а) типові;
- б) характерні;
- в) детальні;
- г) вірні відповіді а, б;
- д) вірні відповіді а, в.

23. Що являє собою сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу?

- а) митний контроль;
- б) митна перевірка;
- в) митний огляд.

24. Яким нормативно-правовим документом визначається порядок здійснення митного контролю?

- а) Податковий кодекс;
- б) Конституція України;
- в) Цивільний кодекс;
- г) Митний кодекс;
- д) немає вірної відповіді.

25. Що є важливою правовою підставою спільної протидії контрабанді держав за участі України?

- а) двосторонні умови;
- б) багатосторонні умови;
- в) односторонні умови;
- г) вірні відповіді а, б;
- д) вірні відповіді б, в.

Ключі до тестів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
б	а	в	а	в	б	б	а	б	в
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
а	б	б	б	г	д	г	а, б, в, д	г	в
21	22	23	24	25					
г	д	а	г	г					

Понятійний диктант 1

Термін	Визначення
1. Контрабанда	А – виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення
2. Товари	Б – заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури
3. Культурні цінності	В – одна з форм митного контролю, що передбачає обстеження товарів та інших предметів (з можливістю повного або часткового розпакування товарів та інших предметів, розбирання транспортних засобів, вантажних і багажних місць) для встановлення законності переміщення їх через митний кордон України, а також визначення найменування товарів, їхньої кількості та ціни
4. Митний контроль	Г – будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі, валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі
5. Сильнодіючі речовини	Д – місце, визначене митними органами в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого митні органи здійснюють митні формальності

Термін	Визначення
6. Митне оформлення	Е – переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації
7. Конфіскація товарів	Є – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України
8. Митна декларація	Ж – сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своїх повноважень з метою забезпечення додержання норм Митного Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку
9. Митний огляд	З – примусове вилучення товарів, транспортних засобів і безоплатна передача їх у власність держави
10. Зона митного контролю	И – лікарські, побутові, промислові та інші хімічні речовини, здатні своїм впливом на живий організм заподіяти йому шкоду

Відповіді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Е	Г	Є	Ж	И	А	З	Б	В	Д

Понятійний диктант 2

Термін	Визначення
1. Вантажне відправлення	А – місце, визначене органами доходів і зборів в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого органи доходів і зборів здійснюють митні формальності
2. Вільний обіг	Б – документ встановленої форми, що подається декларантом і містить відомості щодо митної вартості това-

Термін	Визначення
	рів, які переміщуються через митний кордон України чи стосовно яких змінюється митний режим
3. Декларація митної вартості	В – товари, що відправляються їх власниками - громадянами з оформленням багажних або інших перевізних документів та переміщуються через митний кордон України окремо від цих громадян
4. Зона митного контролю	Г – сховище, виготовлене з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнані та пристосовані з цією метою конструктивні ємності чи предмети, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу тощо
5. Митний контроль	Д – товари, що надходять в Україну на адресу осіб або відправляються ними за межі України, або переміщуються транзитом через митну територію України, крім товарів, що належать громадянам та переміщуються ними у ручній поклажі, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі
6. Несупроводжуваний багаж	Е – визначений обсяг товару, в межах якого ввезення або вивезення такого товару здійснюється за пільговою ставкою мита або без застосування мита
7. Перевізник	Ж – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки
8. Тайник	З – особа, яка здійснює перевезення товарів через митний кордон України та/або між органами доходів і зборів на території України або є відповідальною за такі перевезення
9. Тарифна квота	И – обіг товарів, який здійснюється без обмежень з боку органів доходів і зборів України
10. Державна митна політика	К – сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку

Відповіді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Д	И	Б	А	К	В	З	Г	Е	Ж

Розділ V.**Ризики, що виникають при здійсненні митної діяльності****Тестові завдання****1. Митний ризик – це:**

а) ймовірність недодержання законодавства України з питань митної безпеки;

б) об'єктивно-суб'єктивна категорія, що відображає ступінь успіху (невдачі) суб'єкта в досягненні власних цілей з урахуванням впливу підконтрольних та невідконтрольних факторів;

в) міру невизначеності та конфліктності в людській діяльності, що характеризується можливими небезпекою, невдачею, відхиленням.

2. Ризики в сфері митної діяльності поділяються на:

а) зовнішні та внутрішні;

б) передбачувані та непередбачувані;

в) виявлені та потенційні.

3. Яким кольором використовують індикацію, якщо в модуля аналізу ризиків немає даних щодо ризикованості зовнішньоекономічної операції?

а) жовтим;

б) червоним;

в) зеленим.

4. Документ, який може бути побудований різними способами, але який повинен бути усестороннім і актуальним відносно пропускну здатності митних органів – це:

а) профіль ризику;

б) індикатор ризику;

в) селективність ризику.

5. Математично процес формування об'єктів аналізу ризиків у пункті пропуску може бути відображений у такому вигляді:

- а) $R_{ПП} = f(N_i)$;
- б) $R_{ПП} = f(N_i)$;
- в) $R_{ПП} = f(N_i) * n$.

6. Профілювання ризиків – це:

- а) засіб, за допомогою якого митні органи застосовують управління ризиками на практиці;
- б) згруповані об'єкти аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також у підвищенні ефективності митного контролю;
- в) визначення ймовірності виникнення ризику і наслідків порушень законодавства України з питань державної митної справи у разі проявлення ризику.

7. При запровадженні системи аналізу та керування ризиками виявлені ризики розділяють за певними категоріями на:

- а) територіальні та місцеві;
- б) загальноукраїнські, регіональні, зональні;
- в) регіональні, загальноукраїнські, міжнародні.

8. За характером розвитку системи ризику у митній справі розділяють на:

- а) систематичні та несистематичні;
- б) з високим та низьким рівнем спрацювання;
- в) закономірні та випадкові.

9. До якої сфери ризику в класифікаторі відносять спеціальну митну зону, магазин безмитної торгівлі, митний склад, транзит?

- а) митний режим;
- б) можливий характер порушення;
- в) митний контроль.

10. За сферою розповсюдження ризику класифікуються на:

- а) загальнодержавні та місцеві;
- б) загальнодержавні та регіональні;
- в) територіальні, зональні, локальні.

11. До основних механізмів нейтралізації ризиків у митній діяльності належать:

- а) диверсифікація, лімітування, хеджування;

- б) страхування, форфейтинг, хеджування;
- в) відмова від ризику, ухилення від ризику, фінансування ризику.

12. Ситуація ризиків, виникнення якої завжди супроводжують три взаємопов'язані чинники: наявність невизначеності, вибір альтернатив, можливість оцінки вірогідності здійснення обраних результатів?

- а) селективність ризиків;
- б) профілювання ризиків;
- в) умови виникнення ризиків.

13. До етапів виникнення ризиків у митній діяльності не належать:

- а) контроль доставки товарів;
- б) митне оформлення товарів;
- в) управління ризиками.

14. До внутрішніх факторів ризику відносять:

- а) нестабільність митного законодавства;
- б) недостатня оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю;
- в) неповнота і непередбачуваність інформації про діяльність митних органів на довгострокову перспективу.

15. Необізнаність або недостатня обізнаність експортера чи імпортера (сторін контракту) та перевізника з основними вимогами щодо процедур перетину митного кордону, виконання митних формальностей при оформленні експорту та імпорту товару, особливостями митного контролю при перевезенні певних категорій товарів по національній митній території країни – це джерела виникнення ризиків:

- а) контрактних;
- б) митного контролю та митного оформлення;
- в) виявлених ризиків.

Ключі до тестів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
а	в	в	а	б	а	б	в	а	б	а	в	в	б	б

Понятійний диктант

Термін	Визначення
1. Оцінка ризику	А – показник, який кількісно характеризує наявність у певний період порушень законодавства України з питань державної митної справи, описаних у профілі ризику, і враховується при визначенні ступеня ризику за профілем ризику (у бік підвищення ступеня ризику)
2. Виявлений ризик	Б – критерії із заданими наперед параметрами, використання яких дає можливість здійснювати вибір об'єкта контролю, що становить ризик
3. Ризик	В – ризик, щодо якого у митних органів наявна інформація про порушення законодавства України з питань державної митної справи
4. Профілювання ризиків	Г – профіль ризику, який наповнюється митницями і застосовується в кожній митниці у межах визначених нею значень індикаторів ризику
5. Індикатори ризику	Д – засіб, за допомогою якого митні органи застосовують управління ризиками на практиці
6. Регіональний профіль ризику	Е – визначення ймовірності виникнення ризику і наслідків порушень законодавства України з питань державної митної справи у разі проявлення ризику
7. Умови виникнення ризиків	Ж – сукупність відомостей про зони, індикатори ризику та заходи, необхідні для запобігання або мінімізації ризиків
8. Негативна історія профілю ризику	З – вірогідність реалізації певної митної загрози, з прогнозованим або не прогнозованим можливим збитком, а також її наслідків у митній галузі
9. Зона ризику	И – ситуація ризиків, виникнення якої завжди супроводжують три взаємопов'язані чинники: наявність невідзначеності, вибір альтернатив, можливість оцінки вірогідності здійснення обраних результатів
10. Профіль ризику	К – згруповані об'єкти аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також у підвищенні ефективності митного контролю

Відповіді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Е	В	Ж	Д	Б	Г	З	А	И	Є

Розділ VI.**Оцінювання та управління митними ризиками****Тестові завдання****1. Основні індикатори ризику для митних органів:**

- а) вид транспорту, захист доходів, дотримання митних правил, безпека, інші заборони та обмеження;
- б) вид транспорту, сплата мита, наркотики і прекурсори, безпека, інші заборони та обмеження;
- в) вид транспорту, захист доходів, наркотики і прекурсори, безпека, інші заборони та обмеження;
- г) вид транспорту, захист доходів, наркотики і прекурсори, ризик вантажоперевезень, інші заборони та обмеження.

2. Скільки частин включає підсистема аналізу ризиків:

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

3. Товаросупровідні документи – це

- а) документи, які містять необхідну та достатню інформацію для ідентифікації партій товарів на всьому шляху товаропросування;
- б) заяви встановленої форми, в яких особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон;
- в) документ встановленої форми, що подається декларантом і містить відомості щодо митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України;
- г) б, в.

4. Транспортний засіб і договір перевезення виступають:

- а) суб'єктами контролю і джерелами потенційних ризиків;
- б) об'єктами контролю і джерелами потенційних ризиків;
- в) суб'єктами контролю і об'єктами потенційних ризиків;
- г) об'єктами контролю і суб'єктами потенційних ризиків.

5. Товари, що перебувають під митним контролем, та експортер, імпортер агент – це:

- а) об'єкти аналізу ризиків;
- б) суб'єкти аналізу ризиків;
- в) джерела аналізу ризиків;
- г) а, б.

6. Митна справа – це:

а) система принципів та напрямків діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання ЗЕД;

б) політика держави, яка виявляється в діяльності її органів і спрямована на встановлення порядку та умов переміщення через митний кордон держави товарів та інших предметів, стягнення митних платежів, митне оформлення;

в) порядок переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, митне регулювання, пов'язане зі встановленням та справлянням податків і зборів, процедури митного контролю та оформлення, боротьба з контрабандою та ПМП;

г) процедура пропуску через митний кордон України товарів і транспортних засобів у відповідному митному режимі.

7. Основні принципи управління ризиками:

- а) масштабності, мінімізації, об'єктивності, адекватності реакції;
- б) масштабності, розумового прийняття, об'єктивності, суперечливості;
- в) мінімізації, суперечливості, розумового прийняття, адекватності реакції;
- г) масштабності, мінімізації, розумового прийняття, адекватності реакції.

8. Спеціальна група людей, що за допомогою різноманітних дій та методів здійснює цілеспрямоване функціонування суб'єкта господарювання – це:

- а) арбітражна система;

- б) спрямована система;
- в) керована система;
- г) керуюча система.

9. Здійснюється пошук шляхів активного і пасивного захисту від ризику і розробка конкретних механізмів їхньої реалізації – це етап ...

- а) ідентифікації;
- б) комплектації;
- в) перевірки;
- г) зниження ступеня ризику.

10. Аналіз минулого досвіду з керування ризиками для його урахування у своїй подальшій діяльності – це етап:

- а) якісного і кількісного аналізу;
- б) перспективного аналізу;
- в) контролю;
- г) перевірки.

11. Управління ризиками поділяється на:

- а) стратегічне, операційне, тактичне;
- б) короткострокове, середньострокове, довгострокове;
- в) вибіркове, послідовне, планове;
- г) а, б.

12. Основний елемент системи управління ризиками в митній системі України:

- а) індикатор ризику;
- б) сфера ризику;
- в) профіль ризику;
- г) ступінь ризику.

Ключі до тестів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
в	а	а	б	а	в	г	в	г	б	а	в

Понятійний диктант

Термін	Визначення
1. Ризик	А – напрямок діяльності щодо визначення надійності економічного оператора, полегшення роботи щодо оцінки ризиків
2. Митний контроль	Б – окремі згруповані об'єкти аналізу, щодо яких потрібно застосувати окрему форму митного контролю або їх сукупність
3. Митна процедура	В – процес розробки та імплементації програми зменшення будь-яких збитків, що виникають випадково
4. Профіль ризику	Г – виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення
5. Сфера ризику	Д – сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи
6. Управління ризиком	Е – основний елемент системи управління ризиками в митній системі України
7. Митне оформлення	Ж – зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання
8. Індикатори ризику	З – ефективність відбору об'єктів митного аудиту та ризиків невиявлення порушень
9. Митний преаудит	И – економічна категорія, котра відображає характерні особливості сприйняття суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності й конфліктності, притаманних процесам управління, оцінювання, обтяжених можливими загрозами й невикористаними можливостями
10. Митний постаудит	К – визначені критерії із заданими наперед параметрами, відхилення від яких дозволяє здійснювати відбір об'єкта контролю

Відповіді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
З	Д	И	Е	Б	В	Г	К	А	Ж

Розділ VII.

Митний постаудит зовнішньоекономічної діяльності

Тестові завдання

1. Митному контролю підлягають:

- а) усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України;
- б) усі транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України;
- в) виключно товари комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України.

2. Митний контроль здійснюється безпосередньо:

- а) посадовими особами органів податкової міліції;
- б) посадовими особами митних органів;
- в) посадовими особами органів кримінальної міліції.

3. Міжнародна конвенція – це:

- а) основний документ у сфері митної справи;
- б) акт щодо поєднання митних органів та податкових органів;
- в) документ для ускладнення митних процедур.

4. Міжнародна конвенція була прийнята в:

- а) м. Кіото, у 1975 році;
- б) м. Коротин, у 1973 році;
- в) м. Кіото, у 1973 році.

5. Одним із випадків проведення митного постаудиту є:

- а) виникнення необґрунтованих сумнівів стосовно достовірностей, що містяться в наданих до митного оформлення документах;
- б) виявлення обставин, що не мали вплив на митну вартість товарів;
- в) виявлення фактів митного оформлення товарів, рівень митної вартості яких нижчий за рівень вартості прямих витрат, пов'язаних з їх виробництвом.

6. Митний постаудит спрямовано на:

- а) підвищення ефективності забезпечення економічних інтересів держави, захист внутрішнього ринку від незаконного ввезення товарів, боротьбу з корупцією тощо;
- б) контроль за товарами, які вивозяться з держави, стабілізація на зовнішньому ринку тощо;

в) боротьба з корупцією, установлення нормативно-правових актів для товарів експорту.

7. Етапи митного постаудиту поділяються на:

- а) 4 етапи;
- б) 3 етапи;
- в) 5 етапів.

8. Результатом митного постаудиту виступає:

- а) акт про результати перевірки та інформативні документи, які підписуються головою комісії керівником та головним бухгалтером суб'єкта ЗЕД;
- б) усна доповідь начальнику територіальних органів з питань митної справи;
- в) акт про результати перевірки, які підписуються будь-якою посадовою особою органів доходів і зборів.

9. Демпінг – це:

- а) вивезення за митну територію країни експорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні імпорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару;
- б) ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару;
- в) ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, вищою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, але яке позитивно впливає на національного товаровиробника подібного товару.

10. Сукупність норм, що встановлені законами з питань митної справи й залежно від заявленої мети переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України визначають порядок такого переміщення та обсяг митних процедур, які при цьому здійснюються, це:

- а) ліцензія експортна (імпортна);
- б) митні пільги;
- в) митний режим.

11. Процедура акредитації дає змогу:

- а) повторно провести постаудит імпортних товарів;
- б) суттєво скоротити час проходження товарами митного контролю і митного оформлення до декількох хвилин;
- в) ускладнити проходження митного контролю.

12. Принцип постаудиту означає:

- а) працівники митних органів можуть перевірити будь-якого суб'єкта ЗЕД в час, визначений для постаудиту (1 місяць на рік);
- б) спеціальні аудиторські підрозділи митних органів можуть перевірити (за необхідності) будь-якого суб'єкта ЗЕД в будь-який час;
- в) спеціальні аудиторські підрозділи митних органів не можуть перевірити будь-якого суб'єкта ЗЕД без певних повноважень.

13. Митний аудит надає можливість виявити:

- а) корупцію;
- б) відповідні критерії ризиків для виявлення порушень митного законодавства;
- в) схеми ухиляння від сплати податків і зборів, що мають системний характер.

14. Митні органи не мають широких повноважень щодо контролю товару на маршруті його руху митною територією України, проводити повноцінний наступний аудит після випуску товарів у вільний обіг, а також не мають права здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

- а) так;
- б) ні;
- в) лише за певних обставин.

15. Згідно з Модернізованим митним кодексом ЄС (2008 р.) митний постаудит визначається як:

- а) форма митного контролю, яка здійснюється митними органами для перевірки правильності та достовірності даних, вказаних у митних деклараціях, шляхом вивчення бухгалтерських документів;
- б) процес, який дозволяє працівникам митних органів проводити контроль за достовірністю даних митних декларацій шляхом перевірки книг, записів;
- в) сукупність засобів митного контролю, який здійснюється після випуску товарів у вільний обіг з метою перевірки точності та достовірності даних декларацій і охоплює контроль бізнес-системи, записи, книги;
- г) форма митного контролю, спрямована на прискорення митного оформлення вантажів під час перетину митного кордону.

16. Мета проведення митного постаудиту:

- а) підтвердження відповідності відомостей щодо митної вартості, походження товарів, тарифної класифікації;

б) підвищення ефективності забезпечення економічних інтересів держави, захист внутрішнього ринку від незаконного ввезення товарів, боротьба з корупцією;

в) сприяння інтенсифікації міжнародної торгівлі шляхом допомоги суб'єктам ЗЕД щодо зниження імовірності порушення митних правил у майбутньому;

г) проведення фінансового аналізу на основі даних бухгалтерської звітності для отримання ключових, найбільш інформативних параметрів, які даватимуть об'єктивну й точну картину фінансового стану організації, її прибутків та збитків.

17. Основними напрямками роботи митних органів з питань митної безпеки є:

а) перевірка дотримання митного законодавства;

б) контроль за достовірністю відомостей, які подають для проведення митного контролю;

в) митного оформлення товарів та транспортних засобів після їх випуску у вільний обіг

г) контроль за сплатою мита.

18. Аудит, що здійснюється з метою поглибленого вивчення операцій з окремими товарами, відповідно до яких існує високий ризик ухилення від сплати податків – це:

а) вибіркового аудиту;

б) випадкового аудиту;

в) комплексного аудиту;

г) планового аудиту.

19. Сфера формування профілю ризику включає:

а) паспорт, програмний код, аналітичну довідку;

б) паспорт, митну декларацію, програмний код;

в) паспорт, аналітичну довідку, митну декларацію;

г) аналітичну довідку, митну декларацію, програмний код.

20. Сфера митного постаудиту включає:

а) визначення помилок та порушень, визначення розміру завданих збитків, виявлення ухилень від сплати податків;

б) визначення помилок та порушень, визначення розміру завданих збитків, розробка заходів щодо профілактики та відвернення правопорушень;

в) визначення розміру завданих збитків, розробка заходів щодо профілактики та відвернення правопорушень, виявлення ухилень від сплати податків;

г) виявлення ухилень від сплати податків, сприяння вирішенню проблемних питань шляхом формулювання пропозицій щодо зміни законодавчої бази;

21. В якому році Україна приєдналася до Кіотського договору:

а) 15 березня 1996;

б) 15 березня 1997;

в) 15 березня 1998;

г) 15 березня 1999.

22. Ступінь ризику – це:

а) числове значення, яке показує ймовірність порушення законодавства з питань митної справи в конкретному випадку та визначає адекватні цьому ризикові форми контролю;

б) процентне значення, яке показує ймовірність порушення законодавства з питань митної справи в конкретному випадку та визначає адекватні цьому ризикові форми контролю;

в) числове значення, яке показує ступінь порушення законодавства з питань митної справи в усіх випадках митних правопорушень та визначає адекватні цьому ризикові форми контролю.

Ключі до тестів

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
а	б	а	в	в	а	б	а	б	в	б	б
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22		
в	а	а	а, в	г, в	г	а	б	г	б		

Понятійний диктант

Термін	Визначення
1. Митний контроль	А – ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару
2. Митний постаудит	Б – митний режим, відповідно до якого товари й транспортні засоби переміщуються під митним контролем між двома митними органами або в межах зони діяльності одного митного органу без будь-якого використання таких товарів і транспортних засобів на митній території

Термін	Визначення
3. Квота експортна (імпортна)	В – митний режим, відповідно до якого товари ввозяться на митну територію України для вільного обігу без обмеження строку їх перебування на цій території та можуть використовуватися без будь-яких митних обмежень
4. Ліцензія генеральна	Г – сукупність засобів митного контролю, який здійснюється після випуску товарів у вільний обіг з метою перевірки точності та достовірності даних декларацій і охоплює контроль бізнес-системи, записи, книги
5. Демпінг	Е – здійснення митними органами України спеціальних дій, спрямованих на дотримання юридичними і фізичними особами митного законодавства України
6. Митний режим	Ж – митний режим, відповідно до якого ввезені з-за меж митної території України товари зберігаються під митним контролем без справляння податків і зборів та без застосування заходів нетарифного регулювання
7. Імпорт	З – граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях
8. Транзит	И – митний режим, відповідно до якого товари вивозяться за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання про їх повернення на цю територію та без установлення умов їх використання за межами митної території України
9. Експорт	К – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції щодо певному товару (товарів) та/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування щодо цього товару (товарів)
10. Митний склад	Л – це сукупність норм, що встановлені законами з питань митної справи й залежно від заявленої мети переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України визначають порядок такого переміщення та обсяг митних процедур

Відповіді

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Д	Г	З	К	А	Л	В	Б	И	Ж

Практичні ситуації

Практична ситуація 1

Громадянин України при перетині митного кордону України заявляє, що в нього серед речей знаходиться склянка з таблетками, які необхідні для його лікування (таблетки входять до переліку психотропних речовин, переміщення яких заборонено без спеціальних документів). Ваші дії як інспектора чергової зміни?

Розв'язання

Через те, що в перелік психотропних речовин, заборонених до перетинання митного кордону без спеціального документа, у більшості входять медичні препарати, в даному випадку громадянин повинен пред'явити рецепт лікаря або інший документ, що підтверджує його хворобу і приписує йому вживання безпосередньо цього медичного препарату. Якщо підтверджуючих документів немає, то цей громадянин передається правоохоронним органам для вирішення питання згідно з чинним законодавством.

Практична ситуація 2

Під час догляду на таможні у туристки Крафт у валізі з подвійним дном було виявлено 30000 американських доларів, 2500 євро, велика кількість фурнітури, 25 золотих монет царської чеканки та дві старовинні ікони. Все виявлене було придбано на території України. Дайте правову оцінку діям Крафт.

Розв'язання

Для того щоб надати оцінку діям туристки Крафт, необхідно зазначити коло відносин, що виникли в завданні. В цій ситуації необхідно звернутися до статті 201 КК України та Постанови Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил» від 03.06.2005 р.

Проаналізувавши вказані нормативно-правові акти встановлено, що дії туристки Крафт слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 201 КК України з таких причин.

Відповідно до ч. 1 ст. 201 КК України контрабанда – це переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруй-

них, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боеприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї).

Відповідно до п. 39 ст. 1 Митного кодексу, товари – це будь-яке рухоме майно (у тому числі валютні та культурні цінності), електрична, теплова й інші види енергії, а також транспортні засоби, за винятком тих, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України.

У цьому випадку Крафт намагалася перевести через митний кордон валютні цінності (30000 доларів; 2500 євро); історичні цінності (25 золотих монет царської чеканки та дві старовинні ікони). Тепер необхідно встановити чи відповідають вказані товари поняттю «великий розмір».

Згідно з приміткою до ст. 201 КК контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їхня вартість у 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Вирішуючи питання про те, чи мала великі розміри контрабанда товарів, вчинена після 1 січня 2004 р., судам треба враховувати роз'яснення, що містяться у постанові Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. №9 «Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р. «Про податок з доходів фізичних осіб».

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил» при визначенні вартості предмета контрабанди чи порушення митних правил потрібно виходити з нормативних актів про ціни й ціноутворення на відповідні товари. У разі потреби це питання може бути вирішено на підставі висновку експертизи.

У тому випадку, коли предметом порушення митних правил є іноземна валюта, вчинене слід кваліфікувати залежно від розміру її вартості, яка визначається за офіційним курсом Національного банку України на час вчинення правопорушення, – як злочин чи як адміністративне правопорушення.

Отже, як ми бачимо, всі речі, які були виявлені у туристки Крафт, підпадають під поняття «великий розмір», оскільки неоподатковуваний мінімум доходів громадян становить 17 гривень, то 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян становить 17000 гривень, і тому зрозуміло, що валюти було на більшу суму, ніж 17000 гривень.

Оскільки контрабанда є злочином з формальним складом, необхідно встановити чи була в діях туристки така ознака об'єктивної сторони, як

діяння, тобто переміщення відповідних предметів через митний контроль із приховуванням від митного контролю.

Відповідно до п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил» незаконне переміщення предметів із приховуванням від митного контролю (ст. 201 КК, ст. 352 Митного Кодексу) – це їх переміщення через митний кордон України з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів чи способів, що утруднюють їх виявлення, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи одержаних незаконним шляхом або таких, що містять неправдиві дані.

Відповідно до п. 37 ст. 1 МК під спеціально виготовленим сховищем (тайником) треба розуміти сховище, виготовлене з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнані і пристосовані з цією ж метою конструктивні ємності та предмети, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу тощо.

Використанням інших засобів чи способів, що утруднюють виявлення предметів, можуть визнаватися, зокрема, приховування останніх у валізах, одязі, взутті, головному вбранні, речах особистого користування, на тілі або в організмі людини чи тварини, а також надання одним предметам вигляду інших (зміна їхніх зовнішніх ознак – форми та стану, упаковки, ярликів, етикеток тощо).

Отже, оскільки туристка Крафт намагалася перевезти згадані речі у валізі з подвійним дном, то дійсно в її діях є ознаки об'єктивної сторони.

Що ж стосується суб'єктивної сторони вказаного злочину, то вона характеризується виною у формі прямого умислу.

Отже, враховуючи все вищесказане, дії туристки Крафт слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 201 КК України.

Практична ситуація 3

Чи може громадян придбати в інтернет-магазині США дві коробки сигар (48 шт.) загальною вартістю 345 дол. з доставкою поштою в Україну?

Розв'язання

Сигари класифікуються у групі 24 «Тютюн та промислові замітники тютюну» УКТ ЗЕД за кодом 2402 10 00 00. Згідно з частинами першою та другою ст. 378 Митного кодексу пропуск на митну територію України

товарів, які класифікуються у групах 1-24 УКТ ЗЕД та ввозяться громадянами для вільного обігу, в будь-яких обсягах не дозволяється.

Обмеження, встановлене частиною першою цієї статті, не поширюється, зокрема, на алкогольні та тютюнові вироби, що ввозяться громадянами в кількостях та способами, зазначеними у частині другій ст.376 Митного кодексу.

Зазначеною частиною встановлено, що громадяни, які досягли 18-річного віку, можуть ввозити алкогольні напої та тютюнові вироби на митну територію України в ручній поклажі або супроводжуваному багажі без сплати митних платежів та без письмового декларування у таких кількостях із розрахунку на одну людину:

- 200 сигарет або 50 сигар або 250 г тютюну, або ці вироби в наборі загальною вагою, що не перевищує 250 грамів;
- 5 л пива, 2 л вина, 1 л міцних (із вмістом спирту більш ніж 22%) алкогольних напоїв.

Ввезення громадянами на митну територію України тютюнових виробів іншим способом законодавством України з питань державної митної справи не дозволяється.

Практична ситуація 4

Громадянин здійснив у Німеччині покупки вартістю до 500 євро і хоче привезти товар в Україну на власному автомобілі. Чи підлягає цей товар декларуванню і є об'єктом оподаткування митними платежами?

Розв'язання

Відповідно до частини першої ст. 374 Митного кодексу товари (за винятком підакцизних), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг, що ввозяться громадянами на митну територію України у ручній поклажі та/ або у супроводжуваному багажі через інші, ніж відкритого для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України, не підлягають письмовому декларуванню (за винятком товарів, на які відповідно до ст. 197 Кодексу встановлено обмеження щодо переміщення громадянами через митний кордон України, і випадків, передбачених частиною другою цієї статті) та не є об'єктами оподаткування митними платежами.

Переліки товарів (із зазначенням їх опису та коду згідно з УКТ ЗЕД), на які встановлено обмеження щодо їх переміщення через митний кордон України, затверджено постановою № 436.

Статтею 366 Митного кодексу затверджено двоканальну систему митного контролю товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України громадянами, яка дозволяє громадянам здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України.

Частиною другою цієї статті визначено, що канал, позначений символами зеленого кольору («зелений коридор»), призначений для декларування шляхом вчинення дій громадянами, які переміщують через митний кордон України товари в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами та не підпадають під митну територію України або вивезення за межі цієї території і не підлягають письмовому декларуванню.

Канал, позначений символами червоного кольору («червоний коридор»), призначений для всіх інших громадян.

Громадянин самостійно обирає відповідний канал («зелений або червоний коридор») для проходження митного контролю за двоканальною системою.

Згідно з частинами п'ятою-шостою ст. 265 Митного кодексу:

- декларант може здійснювати декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення самостійно або уповноважувати інших осіб на здійснення декларування від свого імені;
- декларування товарів, що належать громадянам, може здійснюватися цими громадянами або іншими громадянами, уповноваженими на це власниками зазначених товарів нотаріально посвідченими дорученнями. Згідно з пунктами 1.3, 1.13, 2.9 Порядку № 614;
- при декларуванні товарів уповноваженою особою у верхньому лівому куті лицьового та/або зворотного боку декларації робиться запис «За дорученням» і зазначаються реквізити нотаріально посвідченого доручення (дата, серія та номер бланка), а також прізвище, ім'я, по батькові, серія і номер паспорта довірителя;
- декларація, оформлена посадовою особою митного органу, передається громадянину або уповноваженій особі.

Практична ситуація 5

Чи буде обкладатися митними платежами товар на суму, не перевищуючу 300 євро, вагою до 30 кг, який буде ввозитися громадянином для користування членами туристичного клубу, в тому числі ним самим?

Розв'язання

Згідно з частиною першою ст. 364 Митного кодексу розділ XII регулює умови та порядок пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності.

При ввезенні громадянами товарів, які за своїми кількісними показниками не можуть відповідати меті щодо особистих, сімейних потреб (товари одного найменування, у великій кількості і переміщуються одним громадянином), митне оформлення таких товарів здійснюється в порядку, встановленому Митним кодексом та іншими законодавчими актами України для підприємств. У такому разі положення розділу XII Митного кодексу не застосовуються.

Практична ситуація 6

Чи можливе ввезення з Польщі дитячої коляски орієнтовною вартістю 550 євро без оподаткування ПДВ, враховуючи, що її будуть везти дві людини, які є родичами?

Розв'язання

Відповідно до ст. 369 Митного кодексу особисті речі, переміщувані громадянами через митний кордон України, підлягають декларуванню шляхом учинення дій, усно або за бажанням власника чи на вимогу митного органу, письмово, не оподатковуються митними платежами та звільняються від подання документів, що видаються державними органами для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, а також від застосування до них видів державного контролю, визначених частиною першою ст. 319 цього Кодексу.

Пунктом 17 ст. 370 зазначеного Кодексу до особистих речей віднесені звичайні та/або прогулянкові дитячі коляски у кількості, відповідній існуючій кількості дітей, які перетинають кордон разом з громадянином, а у разі відсутності дітей – у кількості не більше однієї штуки.

Практична ситуація 7

Громадянка України має намір переслати поштовим відправленням картину із бурштину в Канаду. Картина культурної цінності не має, зроблена на замовлення друзів, котрим і відправляється. Вона виготовлена майстром на дому і тому немає підтверджуючих касових документів про купівлю. Організація, яка займається поштовими відправленнями за кор-

дон, повідомила, що картини із бурштину пересилати заборонено. Чи можливо відправити картину за кордон і які для цього необхідні документи?

Розв'язання

Згідно з п. 3. ст. 1 Закону №637 бурштин як сировина, в обробленому чи необробленому вигляді, є дорогоцінним камінням органічного утворення. Порядок вивозу (пересилки) за межі митної території України громадянами дорогоцінного каміння і виробів із нього установлений постановою №448.

Статтею 235 Митного кодексу заборонено переміщення (пересилка) в міжнародних поштових і експрес-відправленнях товарів, заборонених до пересилання згідно з актами Всесвітнього поштового союзу, а також товарів відправлених з порушенням вимог нормативно-правових актів з питань надання послуг поштового зв'язку.

Перелік товарів, заборонених до пересилки в міжнародних поштових відправленнях, зокрема визначений ст. 15 Всесвітньої поштової конференції, затвердженої Указом №564, і п. 37 Правил №270.

Згідно з пп. 6.1 п. 6 ст. 15 Всесвітньої поштової конференції, забороняється пересилати монети, банківські білети, банкноти або будь-які цінні папери на пред'явника, дорожні чеки, платину, золото або срібло в виробках чи в необробленому вигляді, дорогоцінне каміння, ювелірні вироби та інші дорогоцінні предмети.

Практична ситуація 8

Які митні платежі буде платити громадянин, який хоче замовити чезер Інтернет-магазин у Китаї телефон вартістю 360 євро, при його отриманні?

Розв'язання

Згідно з положеннями ст. 374 Митного кодексу при митному оформленні товарів, які надходять на адресу громадян в міжнародних експрес-відправленнях (протягом суток) і міжнародних поштових відправленнях в одній депеші від одного відправника, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 10 000 євро, нараховується ввізне мито по ставці у розмірі 10% фактурної вартості товарів і ПДВ.

При цьому базою оподаткування є частина сумарної фактичної вартості, яка перевищує еквівалент 300 євро.

Таким чином, при надходженні на адресу громадянина в міжнародному поштовому або експрес-відправленні товару, вартість якого становить 360 євро, нарахування податків здійснюється з суми 60 євро.

Практична ситуація 8

Громадянин України Дмитренко О.В. ввіз на митну територію України легковий автомобіль «Fiat» 2009 року випуску. Митна вартість автомобіля – 8 000 доларів США, об'єм двигуна – 1600 куб. см. Розрахуйте мито, спеціальне мито, утилізаційний збір, акцизний податок та податок на додану вартість, що підлягають виплаті громадянином Дмитренком О.В., а також дайте характеристику можливим ризикам.

Курс НБУ: 1 дол = 8 грн, 1 євро = 10 грн.

Розв'язання

1. Обчислимо митну вартість автомобіля з урахування курсу НБУ:

$$8\,000 * 8 = 64\,000 \text{ грн.}$$

2. Обчислюємо ввізне мито (ставка 10%):

$$64\,000 * 10\% / 100\% = 6\,400 \text{ грн.}$$

3. Обчислюємо спеціальне мито (12,95% для автомобілів з двигуном від 1,5 до 2,2 л):

$$64\,000 * 12,95\% / 100\% = 8\,288 \text{ грн.}$$

4. Розрахуємо утилізаційний збір:

$$5\,500 * 2,68 = 14\,740 \text{ грн.}$$

5. Обчислимо акцизний податок на автомобіль (1,63 євро за куб. см):

$$1,63 * 10 * 1600 = 26\,080 \text{ грн.}$$

6. Обчислимо податок на додану вартість:

$$\text{ПДВ} = (\text{МВ} + \text{М} + \text{СМ} + \text{АП}) * 20\% / 100\%,$$

де МВ – митна вартість автомобіля;

М – мито;

СМ – спеціальне мито;

АП – акцизний податок;

$$\text{ПДВ} = (64\,000 + 6\,400 + 8\,288 + 26\,080) * 20\% / 100\% = 20\,953,6 \text{ грн.}$$

7. Даній операції із ввезення на митну територію України легкового автомобіля характерні непрогнозовані ризики, до яких можна віднести: ризик несплати митних платежів, ризик заниження митної вартості товарів, характеристику транспортного засобу, що переміщується через митний кордон України. Можливість виникнення ризиків з ввозу легкового автомобіля на митну територію України в класифікаторі сфер ризику знаходиться в розділі «Митний режим» та «Можливий характер порушення».

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Б

БАНКІВСЬКІ МЕТАЛИ – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

БЕЗПЕКА – стан і тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів об'єкта і його структур від внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпечних впливів.

В

ВАЛЮТА УКРАЇНИ – грошові знаки у вигляді банкноти, казначейських білетів, монет та в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу.

ВАНТАЖ ЕКСПРЕС-ПЕРЕВІЗНИКА – консолідовані за єдиним транспортним документом міжнародні експрес-відправлення чи міжнародні експрес-відправлення, що не увійшли до складу цих консолідованих міжнародних експрес-відправлень за своїм характером, розмірами або з інших причин, що переміщуються (пересилаються) експрес-перевізником через митний кордон України.

ВАНТАЖНЕ ВІДПРАВЛЕННЯ – товари, що надходять в Україну на адресу осіб або відправляються ними за межі України, або переміщуються транзитом через митну територію України, крім товарів, що належать громадянам та переміщуються ними у ручній поклажі, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі.

ВВЕЗЕННЯ ТОВАРІВ, ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ НА МИТНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ, ВИВЕЗЕННЯ ТОВАРІВ, ТРАНС-

ПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЗА МЕЖІ МИТНОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ – сукупність дій, пов'язаних із переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України у будь-який спосіб у відповідному напрямку.

ВИПУСК ТОВАРІВ – надання органом доходів і зборів права на користування та/або розпорядження товарами, щодо яких здійснюється митне оформлення, відповідно до заявленої мети.

ВІЛЬНИЙ ОБІГ – обіг товарів, який здійснюється без обмежень з боку органів доходів і зборів України.

Г

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВА (ЗАКОНОДАВСТВА) – це процес узгодженого розвитку національних законодавств, усунення існуючих між ними суперечностей та формування мінімальних правових стандартів шляхом утвердження спільних правових принципів або прийняття окремих правових рішень з метою зближення правових систем.

Д

ДЕКЛАРАНТ – особа, яка самостійно здійснює декларування або від імені якої здійснюється декларування.

ДЕКЛАРАЦІЯ МИТНОЇ ВАРТОСТІ – документ встановленої форми, що подається декларантом і містить відомості щодо митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України чи стосовно яких змінюється митний режим.

ДЕРЖАВНА МИТНА ПОЛІТИКА – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою державної економічної політики.

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ (ДФС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної

митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - єдиний внесок), державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

ДЖЕРЕЛА НЕБЕЗПЕКИ – це умови та фактори, які містять у собі та за певних умов самі по собі або в різній сукупності виявляють ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу.

ДОКУМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА – це сукупність заходів, за допомогою яких митні органи переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення (пересилання) товарів на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України або за межі території вільної митної зони, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів.

Е

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА – це стан, у якому держава може суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначати шляхи та форми свого економічного розвитку; стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, що характеризується забезпеченістю необхідними ресурсами на рівні, котрий дозволяє гарантувати постійний і стабільний розвиток економіки, захищеність національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, спроможність до постійного оновлення й саморозвитку.

ЕКСПРЕС-ПЕРЕВІЗНИК – перевізник, який з використанням будь-якого виду транспорту здійснює прискорене перевезення міжнародних експрес-відправлень за єдиним транспортним документом (загальні авіанакладні (AWB - airwaybill, MAWB - master airwaybill), CMR, bill of lading (коносамент) тощо), а також забезпечує приймання, обробку, пред'явлення таких відправлень органам доходів і зборів для митного контролю та митного оформлення в місцях їх митного оформлення та видачу одержувачам (повернення відправникам).

З

ЗАХОДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини.

ЗОНА МИТНОГО КОНТРОЛЮ – місце, визначене органами доходів і зборів в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого органи доходів і зборів здійснюють митні формальності.

І

ІНДИКАТОРИ РИЗИКУ – визначені критерії із заданими наперед параметрами, відхилення від яких дозволяє здійснювати відбір об'єкта контролю.

ІНОЗЕМНА ВАЛЮТА – іноземні грошові знаки у вигляді банкноти, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу.

ІНОЗЕМНІ ТОВАРИ – товари, що не є українськими, а також товари, що втратили митний статус українських товарів до Митного кодексу України.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ – цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної і повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов'язань.

К

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ – це поділ ризиків на окремі групи за певними ознаками для досягнення поставлених цілей. Кожний клас, вид або група характеризуються певними ознаками, які є однорідними.

КОНТРАБАНДА – переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

КОНТРАФАКТНІ ТОВАРИ – товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію України або вивезення з цієї території є порушенням прав інтелектуальної власності, що охороняються відповідно до закону.

КОМПЕТЕНЦІЯ – це предмети відання, коло повноважень, а також територіальні межі цих предметів відання та повноважень; це коло питань, передбачених нормативним правовим актом, яке уповноважений вирішувати державний орган.

КОМПЕТЕНЦІЯ МИТНИХ ОРГАНІВ – складова їх адміністративно-правового статусу, що являє собою сукупність їх прав та обов'язків, завдань, функцій, предмета відання, призначення, місця та ролі митних органів у системі фіскальної служби України.

КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних, так званих компетенційних (або статусних), нормативно-правових актах шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав та обов'язків, тобто державно-владних повноважень.

КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України.

М

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ – це система наукових положень, технічних прийомів, методичних правил і рекомендацій, що застосовуються під час розкриття і розслідування цього злочину.

МИТНА БЕЗПЕКА – це стан захищеності митних інтересів України; є комплексом ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави із захисту інтересів народу та держави у митній сфері.

МИТНА ДЕКЛАРАЦІЯ – заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури.

МИТНА ПРОЦЕДУРА – зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання.

МИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – одноразові номерні запірно-пломбові пристрої, печатки, штампи, голографічні мітки, засоби електронного цифрового підпису та інші засоби ідентифікації, що використовуються органами доходів і зборів для відображення та закріплення результатів митного контролю та митного оформлення.

МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ – виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ – застосовується митними органами з метою забезпечення економічної безпеки, охоплює цілий комплекс правових, економічних, організаційних та інших заходів, вживаних з метою забезпечення захисту економічних інтересів держави, оптимізації процесів розвитку і забезпечення ефективності торговельно-економічних відносин, стимулювання розвитку вітчизняної економіки і захистити економіку від проникнення зовнішніх деструктивних елементів.

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ – сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку.

МИТНИЙ ПОСТАУДИТ – форма митного контролю, яка здійснюється митними органами для перевірки правильності та достовірності даних, вказаних у митних деклараціях, шляхом вивчення бухгалтерських документів, рахунків, систем управління бізнесом після завершення митного оформлення.

МИТНИЙ ПОСТАУДИТ – сукупність засобів митного контролю, який здійснюється після випуску товарів у вільний обіг з метою перевірки точності та достовірності даних декларацій і охоплює контроль бізнес-системи, записи, книги.

МИТНИЙ РЕЖИМ – комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення.

МИТНИЙ РИЗИК – це кількісна величина митного виклику у вигляді певної оцінки чи ймовірності реалізації наявної або потенційної митної загрози з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди, при цьому ймовірність реалізації загрози має збалансовано розраховуватися на підставі комплексної оцінки показників імовірності реалізації конкретної загрози як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі.

МИТНИЙ СТАТУС ТОВАРІВ – належність товарів до українських або іноземних.

МИТНІ ПЛАТЕЖІ:

- а) мито;
- б) акцизний податок із ввезених на митну територію України під-акцизних товарів (продукції);
- в) податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції).

МИТНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи.

МИТНІ ПРАВИЛА – встановлений порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх органам доходів і зборів для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, або контроль за якими покладено на органи доходів і зборів.

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ – сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і органами доходів і зборів з метою дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

МІЖНАРОДНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ ДОКУМЕНТ – номерний товаросупровідний документ, який є договором на перевезення кожного окремого міжнародного експрес-відправлення.

МІЖНАРОДНІ ПОШТОВІ ВІДПРАВЛЕННЯ – упаковані та оформлені відповідно до вимог актів Всесвітнього поштового союзу та Правил надання послуг поштового зв'язку листи, поштові картки, бандеролі, спеціальні мішки з позначкою «М», дрібні пакети, відправлення з оголошеною цінністю, поштові посилки, згруповані поштові відправлення з позначкою «Консигнація», відправлення міжнародної прискореної пошти «EMS», які приймаються для пересилання за межі України, доставляються в Україну або переміщуються через територію України транзитом операторами поштового зв'язку.

МІЖНАРОДНІ ЕКСПРЕС-ВІДПРАВЛЕННЯ – належним чином упаковані міжнародні відправлення з документами чи товарним вкладенням, які приймаються, обробляються, перевозяться будь-яким видом транспорту за міжнародним транспортним документом з метою доставки одержувачу прискореним способом у визначений строк.

МОТОРНІ ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ – транспортні засоби, що рухаються за допомогою встановленого на них двигуна.

Н

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА – такий стан економіки та інститутів влади, завдяки якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонічний соціально спря-

мований розвиток країни в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

НЕГАТИВНА ІСТОРІЯ ПРОФІЛЮ РИЗИКУ – показник, який кількісно характеризує наявність у певний період порушень законодавства України з питань державної митної справи, описаних у профілі ризику, і враховується при визначенні ступеня ризику за профілем ризику (у бік підвищення ступеня ризику).

НЕРЕЗИДЕНТИ:

- а) юридичні особи, утворені відповідно до законодавства інших держав, які здійснюють свою діяльність за межами України, а також їх відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України, які не здійснюють господарську діяльність відповідно до законодавства України;
- б) розташовані на території України дипломатичні представництва, консульські установи, інші офіційні представництва іноземних держав та міжнародних організацій, які мають дипломатичні привілеї та імунітет;
- в) фізичні особи: іноземці та особи без громадянства, громадяни України, які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають на території України.

НЕСУПРОВОДЖУВАНИЙ БАГАЖ – товари, що відправляються їх власниками-громадянами з оформленням багажних або інших перевізних документів та переміщуються через митний кордон України окремо від цих громадян.

НОСІЇ ІНТЕРЕСУ – громадяни України, громадські організації, партії, держава, суспільство в цілому, а також конкретні органи (посадові особи), які формулюють власні та суспільні потреби, систематизують їх і проголошують національні інтереси (Конституція України опосередковано визначає суб'єктів, які можуть вважатися виразниками інтересів суспільства).

О

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ – об'єкти авторського права і суміжних прав, винаходи, корисні моделі,

промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення (зазначення походження товарів) та сорти рослин;

ОСОБИСТІ РЕЧІ – товари, нові і такі, що були у вжитку, призначені для забезпечення звичайних повсякденних потреб фізичної особи, які відповідають меті перебування зазначеної особи відповідно в Україні або за кордоном, переміщуються через митний кордон України у ручній поклажі, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі, міжнародних поштових та експрес-відправленнях і не призначені для підприємницької діяльності, відчуження або передачі іншим особам.

П

ПЕРЕВІЗНИК – особа, яка здійснює перевезення товарів через митний кордон України та/або між органами доходів і зборів на території України або є відповідальною за такі перевезення.

ПЛАТНИК ПОДАТКІВ – особа, на яку покладено обов'язок зі сплати митних платежів.

ПОВІРЕНИЙ – особа, яка діє на підставі договору доручення з експрес-перевізником і здійснює пред'явлення міжнародних експрес-відправлень органу доходів і зборів за місцезнаходженням одержувача (відправника).

ПОВНОВАЖЕННЯ – сукупність прав і обов'язків державних органів та громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій.

ПОВНОВАЖЕННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ – система урегульованих нормативно-правовими актами їх правомочностей; компетенція митних органів – обсяг урегульованих нормативно-правовими актами їх завдань та функцій.

ПОЗИТИВНА ІСТОРІЯ ПРОФІЛЮ РИЗИКУ – показник, який кількісно характеризує наявність у певний період фактів митного оформлення, які підтвердили відсутність порушень законодавства з питань державної митної справи, і враховується при визначенні ступеня ризику за профілем ризику (у бік зниження ступеня ризику).

ПОПЕРЕДНЄ ПОВІДОМЛЕННЯ – завчасне повідомлення органу доходів і зборів про намір ввезти товари на митну територію України або вивезти їх за її межі.

ПОПЕРЕДНІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ – контрольні заходи, які полягають у перевірці документів та відомостей, необхідних для здійснення державних санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного контролю, та здійснюються органами доходів і зборів в пунктах пропуску через державний кордон України щодо товарів, у тому числі продуктів та сировини тваринного походження, що переміщуються через митний кордон України.

ПОСАДОВІ ОСОБИ ПІДПРИЄМСТВ – керівники та інші працівники підприємств (резиденти та нерезиденти), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за додержання вимог, встановлених Митним кодексом України, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України, укладеними у встановленому законом порядку.

ПОСАДОВІ ОСОБИ ПРЕДСТАВНИЦТВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ – акредитовані в Україні глави дипломатичних представництв та члени дипломатичного персоналу, посадові особи консульських установ, представники іноземних держав при міжнародних організаціях, посадові особи міжнародних організацій.

ПОСТІЙНЕ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ – місце проживання на території будь-якої держави не менше одного року громадянина, який не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом будь-якого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цим громадянином службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом).

ПРАВОВЛАСНИК – особа, якій відповідно до закону належать майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, або особа, яка діє від її імені в межах наданих повноважень.

ПРЕДМЕТ ІНТЕРЕСУ – мета, кінцевий результат, до якого прагнуть носії інтересу.

ПРОПУСК ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ – надання органом доходів і зборів відповідній особі дозволу на переміщення товарів через митний кордон України з урахуванням заявленої мети такого переміщення.

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ – форма боротьби з протиправними проявами, спрямована на попередження адміністративних деліктів, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, виховання громадян у дусі шанобливого ставлення до встановлених норм та правил.

ПРОФІЛЬ РИЗИКУ – це документ, який може бути побудований різними способами, але який повинен бути усестороннім і актуальним відносно пропускної здатності митних органів.

Р

РЕЗИДЕНТИ:

- а) юридичні особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України, з місцезнаходженням на її території, а також їх відокремлені підрозділи за кордоном, що не здійснюють господарської діяльності;
- б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет;
- в) фізичні особи: громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які мають постійне місце проживання в Україні, у тому числі ті, які тимчасово перебувають за кордоном;
- г) відокремлені підрозділи іноземних юридичних осіб з місцезнаходженням на території України, які здійснюють господарську діяльність відповідно до законодавства України;
- д) інвестор (оператор) за угодою про розподіл продукції, у тому числі постійне представництво інвестора-нерезидента.

РИЗИК – це економічна категорія, котра відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності й конфліктності, іманентно притаманних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень та оцінювання, обтяжених можливими загрозами й невикористаними можливостями.

РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ – це діяльність компетентних правоохоронних органів, що полягає у збиранні, дослідженні, оцінці, перевірці та використанні доказів з метою попередження, запобігання та розкриття злочинів щодо контрабанди, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону та закінчується винесенням правозастосовного акта за її наслідками.

РУЧНА ПОКЛАЖА – товари, що належать громадянам і переміщуються через митний кордон України разом з цими громадянами або уповноваженими ними особами без оформлення багажних чи інших перевізних документів.

С

СЕЛЕКТИВНІСТЬ ПРОФІЛЮ РИЗИКУ – показник профілю ризику, який кількісно характеризує його вибірккову здатність (числове значення від 0 до 100, що показує відсоток митних оформлень, який профіль ризику дає можливість відбирати із загальної кількості митних оформлень).

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ – це організована державою сукупність суб'єктів (державних органів, посадових осіб, громадян та їх спілок), об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту економічних інтересів, які здійснюють свою діяльність у цій сфері відповідно до визначених у законодавстві України функцій, механізмів їх виконання. Її елементи: носії (суб'єкти) інтересу; предмет інтересу; спосіб реалізації інтересу.

СПЕЦІАЛЬНО ВИГОТОВЛЕНЕ СХОВИЩЕ (ТАЙНИК) – сховище, виготовлене з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнані та пристосовані з цією метою конструктивні ємності чи предмети, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу тощо.

СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСУ – дія чи послідовність дій, які приводять (мають привести) до досягнення мети, тобто до отримання кінцевого результату.

СУДНО ЗАКОРДОННОГО ПЛАВАННЯ – українське або іноземне судно, яке здійснює міжнародні перевезення товарів та/або паса-

жирів та прибуває на митну територію України або вибуває за її межі.

СУПРОВОДЖУВАНИЙ БАГАЖ – товари, що належать громадянам і переміщуються через митний кордон України у багажних відділеннях транспортних засобів, якими прямують ці громадяни, з оформленням багажних або інших перевізних документів.

СФЕРА РИЗИКУ – окремі згруповані об'єкти аналізу, щодо яких потрібно застосувати окрему форму митного контролю або їх сукупність.

Т

ТАРИФНА КВОТА – визначений обсяг товару, в межах якого ввезення або вивезення такого товару здійснюється за пільговою ставкою мита або без застосування мита.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ – комплекс спеціальних технічних засобів, що застосовуються митними органами безпосередньо в процесі митного контролю всіх видів об'єктів, що переміщуються через митний кордон, із метою перевірки істинності і достовірності декларуючих документів, установлення відповідності вмісту контрольованих об'єктів поданим на них відомостям, а також виявлення в цих об'єктах предметів митних правопорушень.

ТОВАРИ – будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі.

ТОРГОВЕ ПРАВО СОТ – це матеріальне право, яке регламентує внутрішню (національну) та зовнішню (ЗЕД) діяльність членів організації у сферах, які підпадають під регулювання обов'язковими угодами Організації.

ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ – транспортні засоби комерційного призначення, транспортні засоби особистого користування, трубопроводи та лінії електропередачі.

ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ – будь-яке судно (у тому числі самохідні та несамохідні ліхтери та баржі, а також судна на підводних крилах), судно на повітряній

подушці, повітряне судно, автотранспортний засіб (моторні транспортні засоби, причеи, напівпричеи) чи рухомий склад залізниць, що використовуються в міжнародних перевезеннях для платного транспортування осіб або для платного чи безоплатного промислового чи комерційного транспортування товарів разом з їхніми звичайними запасними частинами, приладдям та устаткуванням, а також мастилами та паливом, що містяться в їхніх звичайних баках упродовж їхнього транспортування разом із транспортними засобами комерційного призначення.

ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ ОСОБИСТОГО КОРИСТУВАННЯ –

наземні транспортні засоби товарних позицій 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 тонни), 8711 згідно з УКТ ЗЕД та причеи до них товарної позиції 8716 згідно з УКТ ЗЕД, плавучі засоби та повітряні судна, що зареєстровані на території відповідної країни, перебувають у власності або тимчасовому користуванні відповідного громадянина та ввозяться або вивозяться цим громадянином у кількості не більше однієї одиниці на кожен товарну позицію виключно для особистого користування, а не для промислового або комерційного транспортування товарів чи пасажирів за плату або безоплатно.

У

УКРАЇНСЬКІ ТОВАРИ – товари:

- а) які повністю отримані (вироблені) на митній території України та які не містять товарів, ввезених із-за меж митної території України. Товари, повністю отримані (вироблені) на митній території України, не мають митного статусу українських товарів, якщо вони отримані (вироблені) з товарів, які не перебувають у вільному обігу на митній території України;
- б) ввезені на митну територію України та випущені для вільного обігу на цій території;
- в) отримані (вироблені) на митній території України виключно з товарів, зазначених у підпункті «б», або з товарів, зазначених у підпунктах «а» і «б».

УМОВИ ВИНИКНЕННЯ РИЗИКІВ – це ситуація ризиків, виникнення якої завжди супроводжують три взаємопов'язані чинники: наявність невизначеності, вибір альтернатив, можливість оцінки

вірогідності здійснення обраних результатів. На рівень ризику впливають різні фактори: несвоєчасна сертифікація товарів, неправильний розрахунок митних платежів, акцизів, ПДВ тощо.

УМОВНЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ МИТНИМИ ПЛАТЕЖАМИ – звільнення від сплати нарахованого податкового зобов'язання у разі поміщення товарів у митні режими, що передбачають звільнення від оподаткування митними платежами за умови дотримання вимог митного режиму.

УНІФІКАЦІЯ ПРАВА (ЗАКОНОДАВСТВА) – це процес впровадження в національні правові системи єдиних норм з метою зближення цих правових систем або створення на їх основі спільної міжнародної правової системи.

УПОВНОВАЖЕНА ОСОБА (ПРЕДСТАВНИК) – особа, яка на підставі договору або належно оформленого доручення, виданого декларантом, наділена правом вчиняти дії, пов'язані з проведенням митних формальностей, щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення від імені декларанта.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ – процес впливу на суб'єкт господарської діяльності, за якого забезпечується максимально широкий діапазон можливих ризиків, їх розумне (обґрунтоване) прийняття і зведення ступеня їхнього впливу на нього до мінімально можливих меж, а також розробка стратегії поведінки даного суб'єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – С. 141. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/Лх/?axie=995_096.
3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий Верховною Радою Української РСР 7 грудня 1984р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до №51. – Ст.1122.
5. Кримінальний кодекс України: законодавство зі змінами та допов. станом на 01.02.2011р. – Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2011 – 172 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Голос України. – 2012. – №90-91.
7. Митний кодекс Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kompmp.rada.gov.ua>.
8. Митний кодекс Митного союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakoni.ucoz.ru/Kodeks/tamoz_kodeks_rus.rtf.
9. Митний кодекс України №92-IV від 11.07.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №38-39. – Ст. 288.
10. Митний кодекс України: законодавство зі змінами та допов. станом на 25.08.2011р.: (офіц.текст). –К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 168 с.
11. Митний кодекс України №4495-VI від 13.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/show/4495-17>.

12. Митний кодекс Республіки Вірменія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.customs.am/Shared/Documents/_CL/RA_Customs_Laws/ or _2000_ho83.pdf.
13. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.03.1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. // Відомості Верховної Ради України – 2012. – № 25. – Ст.263.
15. Про митну справу в Україні: Закон України від 25.06.1991 р. №1262-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №44. – Ст. 575.
16. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №50. – Ст. 540.
17. Про Державну фіскальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України №236 від 21.05.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>
18. Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України: Постанова Кабінету Міністрів України №1030 від 5.10.2011р.// Офіційний вісник України. – 2011. – №78. – Ст. 2882.
19. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними: Постанова Кабінету Міністрів України №451 від 21.05.2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 40. – Ст. 1546.
20. Положенням про порядок укладання, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.1994 р. №422. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422-94-%D0%BF>.
21. Про вдосконалення діяльності органів доходів і зборів: Постанова ВР України від 28.02.14 № 838-VII [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://minrd.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-vr-ukraini/63106.html>

22. Про затвердження Порядку проведення робочих зустрічей керівника митниці та його заступників з представниками митного органу суміжної Іноземної держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2003 р. №1956 // Офіційний вісник України. – 2003. – №51. – Т.1. – Ст. 2697.
23. Про утворення Державної фіскальної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 160 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-%D0%BF>.
24. Питання Державної митної служби України: Указ Президента України від 24.08.2000 р. № 1022/ 2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 35. – Ст. 1477.
25. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24.12.2012 р., №726/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15236.html>.
26. Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин: Указ Президента України від 18.09.1996 р. № 841/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/841/967>.
27. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 року №810/98 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Стор. 32.
28. Про Міністерство доходів і зборів України: Указ Президента України від 18.03.2013 р., №141/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua.documents/15534.html>.
29. Про Положення про Міністерство фінансів України: Указ Президента України 08.04.2011 р., №446/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/446/2011985>.
30. Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України: Наказ Міністерства фінансів України №597 від 24.05.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0882-12>.

31. Концепція створення, впровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками: Наказ Держмитслужби України від 27.05.2005 р. №435 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0435342-05>.
32. Порядок взаємодії структурних підрозділів Держмитслужби, митних органів з Департаментом аналітичної роботи, управління ризиками та аудиту під час підготовки та опрацювання пропозицій щодо розроблення профілів ризику: Наказ Держмитслужби України від 14.08.2009 р. № 754 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wap.nau.ua/doc/?uid=1025.16131.0>.
33. Порядок розроблення профілів ризику: Наказ Державної митної служби України 22.12.2010 р. №1514 (у редакції наказу Держмитслужби від 11.01.2012 р. №22) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-nakazu-derzhmitsluzhbi-vid-22.12.2010--doc83993.html>.
34. Про внесення змін до Положення про Департамент боротьби з контрабандою, аналізу ризиків та протидії корупції: Наказ Державної митної служби України від 17.07.2012 р. № 370 // Митна газета. – 2012. – №15(404). – С 2.
35. Про схвалення Концепції реформування податкової системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.02.2007 р., № 56-р // Офіційний вісник України. – 2007. – №13. – С.481.
36. Концепція реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей»: затверджена рішенням колегії Держмитслужби України від 29 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.customs.gov.ua.
37. Розпорядження «Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2012 рік» від 05 квітня 2012 р. №184 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/184-2012-%D1%80>
38. Інструкція про порядок проведення контрольованої поставки наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів: Наказ Державного митного комітету України, Міністерства Внутрішніх Справ України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 14.08.1995 р. № 383дск/547дск/142дск. – Офіційно не опублікований.

-
39. Об утверждении Концепции Системы Управления рисками в таможенной службе РФ [Электронный ресурс]: приказ [утвержден Государственным таможенным комитетом Российской Федерации 26.09.2003 № 1069]. – Режим доступа: <http://www.tks.ru/docs/10009771>.
 40. Офіційний лист Департаменту митного аудиту, аналізу та управління ризиками ДМСУ на адресу Державного науково-дослідного інститут митної справи від 17.04.2013 р. № 27/2-10/804-ЕП.
 41. Протокол про внесення змін до Міжнародної конвенції «Про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 26 черв. 1999 р. [м. Брюссель] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua/juritprof>.
 42. Стратегія інтеграції України в Європейський Союз від 11 червня 1998 року // Офіційний вісник України. – 1998. – №24. – 870 с.
 43. Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах від 24.06.1993 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_6m/pg_gcgwss.htm.
 44. Угода «Про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» 16 червня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/01_pca_uk.p
 45. *Аверьянов В.Б.* Функции и организационная структура органа государственного управления. – К. Наук. думка, 1978. – 150 с.
 46. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : У 2 т. / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2004. – Т. 1. Загальна частина. – 584 с.
 47. Актуальні питання теорії та практики митної справи: монографія; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький.: ПП Мельник А.А., 2013. – 428 с.
 48. *Андреева Т. Є.* Ризик у ринковій економіці / Т. Є. Андреева – Х.: Бурун Книга, 2005 – 127 с.
 49. *Андрийчук В., Бауер Л.* Менеджмент: прийняття рішень і ризик: навч. пос. – К.: КНЕУ, 1998. – 316 с.

-
50. *Атаманчук Г.В.* Государственное управление: проблемы методологии правового исследования. – М.: Юридическая литература, 1975. – 240 с.
 51. *Бандурка О.М.* Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / О. М. Бандурка. – Х.: Основа, 1996. – 398 с.
 52. *Бачило И.Л.* Функции органов управления (правовые проблемы оформления и реализации). – М.: Юридическая литература, 1976. – 200 с.
 53. *Беззубко Л.* До визначення поняття «Ризик» / Л. Беззубко // Економіка України. – 2004. – №4. – С. 83-87.
 54. *Бережнюк І. Г.* Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: [монографія] / І. Г. Бережнюк. – Д. : Акад. мит. служби України, 2009. – 543 с.
 55. *Берлач А.І.* Економічна безпека: проблеми та перспективи/ А. І. Берлач, В. А. Некрасов // Митна безпека. – 2010. – №2. – С. 44-51.
 56. *Битяк Ю.П., Буй В.В.* Адміністративне право: Навч. посіб. / За ред. Ю. П. Битяка, В. В. Буй. – Х.: ТОВ «Знання», 2010. – 267 с.
 57. *Білоцерківський О.Б.* Аналіз і використання технічних засобів митного контролю [Електронний ресурс] / О. Б. Білоцерківський, І.Ю. Лук'яниця, І. А. Чекмасова // Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ»: Актуальні проблеми управління. – 2012. – №11. – Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Актуальні_проблеми_управління/2012/11/1_11_2012.pdf.
 58. *Благута Р.І., Сергієнко Л.О., Устюгова О.Є.* Кримінальний процес: навчально-методичний посібник. – Львів, 2010. – 500 с.
 59. *Богданов М.М.* Організаційно-правові засади боротьби з контрабандою на сучасному етапі / М. М. Богданов // Митна справа. – 2011. – №1(73). – С. 65-70.
 60. *Бородін І.Л.* Адміністративно-юрисдикційний процес: Монографія / І. Л. Бородін. – К.: Алерта, 2007. – 184 с.
 61. *Булана В.В.* Система управління ризиками в митній сфері / В. В. Булана, А. І. Бреднак, С. А. Попель // Митна безпека. – 2013. – №2. – С. 11-16.

62. Вакульчик О.М. Роль митного пост аудиту в побудові профілю ризику / О. М. Вакульчик, І. Г. Сисолятіна // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка». – 2011. – №2 (46). – С. 13-24
63. Верченко П.І. Ризикологія / П. І. Верченко – К.: КНЕУ. 2006. – 175 с.
64. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
65. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємництві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
66. Войцещук А.Д. Митне регулювання в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / А. Д. Войцещук. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe...vamu_cdu_2010_2_9.pdf
67. Гаввердовский А.С. Имплементация норм международного права: монография / А. С. Гаввердовский. – К.: Вища школа. 1980. – 318 с.
68. Гавловська Н.І. Вплив митних органів на економічну безпеку держави / Н. І. Гавловська, О. В. Осадчук, Є. М. Рудніченко // Митна безпека. – 2011. – №1-2. – С. 52-56.
69. Галько С.В. Модель аналізу ризиків під час митного контролю товарів і транспортних засобів [Електронний ресурс] / С. В. Галько // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка». – 2011. – №2 (46). – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vamsu_econ/2011_2/Galko.htm
70. Глазунова Н. Новая философия таможенного контроля в соответствии с Киотской конвенцией / Н. Глазунова // Промышленник России. – 2006. – № 2. – С. 32.
71. Губа М.О. Місце і роль митного оподаткування в системі економічної безпеки держави / М. О. Губа // Економіка, фінанси, право. – 2012. – №11. – С. 23-26.
72. Губіна І.С. Митний пост-аудит в системі митного контролю: проблеми нормативно-правового регулювання / І. С. Губіна // Митна безпека. – 2011. – №1-2. – С. 31-36.
73. Деркач Л.В. Українська митниця: Вчора, сьогодні, завтра. – К.: АТ «Книга», 2011. – 315 с.

-
74. *Джумурат О. В.* Методологічний підхід до формування системи економічної безпеки держави держави та роль ризиків у ньому [Електронний ресурс] / О. В. Джумурат. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Vamsu_econ/2012_1/Djumurat.htm.
 75. *Дмитренко Е.С.* Проблемні питання визначення компетенції та повноважень митних органів у сфері забезпечення митної безпеки держави / Е. С. Дмитренко // Митна справа. – № 3. – 2012. – С. 22-29.
 76. *Додін Є.В.* Міжнародне співробітництво з питань протидії порушенням митного законодавства / Є. В. Додін. – Митна справа. – 2012. – №4(82). – С. 152-162.
 77. *Додін Є.В.* Місце відповідальності за порушення митних правил у структурі юридичної відповідальності / Є. В. Додін // Митна справа. – 2013. – №2(86). – С. 18-24.
 78. *Додін Є.В.* Організація боротьби з митними правопорушеннями та контрабандою: навч.пос. – Вид. 2-ге, випр. та доп. – Львів: Сполом, 2010. – 368 с.
 79. *Донець Л.І.* Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків: навч. пос. / Л. І. Донець, О. В. Шепеленко, С. М. Баранцева, О.В. Сергєєва, О. Ф. Веремейчик. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.
 80. *Дорофєєва Л.* Як вплине новий КПК України на роботу митних органів? [Електронний ресурс] / Л. Дорофєєва. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/novosti/126951>
 81. *Дюмулен И.И.* Всемирная торговая организация. Экономика, Минэкономразвития России. – М.: ВАВТ, 2008. – 346 с.
 82. ЕС дает Украине деньги на реформу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.podrobnosti/ekonomika_03/02/669389.
 83. *Егоров К. И.* Соотношение государственных и негосударственных видов финансового контроля / К. И. Егоров // Право и образование. – 2007. – № 10. – С. 124-131.
 84. Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми. / За ред. В. П. Горбатенка. – К.: Юридична думка. – 2005. – С. 121-131.
 85. *Єдинак Т.* Пост митний аудит як фактор забезпечення безпеки країни: зарубіжний досвід та українська перспектива / Т. Єдинак,

- В. Єдинак // Вісник Академії митної служби України. – 2008. – №4. Сер. «Економіка». – С. 70-76.
86. *Ємченко І.В., Закусілов А.П.* Методи і технічні засоби митного контролю. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
87. *Іванова С.В.* Всемирная торговая организация: учебное пособие. – М.: Экономист, 2007. – 318 с.
88. *Івашова Л.М.* Роль митної служби України в забезпеченні економічної безпеки країни в умовах глобалізації / Л. М. Івашова // Наукові праці. Державне управління: науково-методичний журнал. – 2012. – Том 186. – № вип.174. – С. 89-95.
89. *Казунари І.* Пост-таможенный аудит [Електронний ресурс] / І. Казунари // World custom organization. – Режим доступа: www.wcoomd.org.
90. *Калінеску Т.В.* Митна політика України та забезпечення економічної безпеки держави [Електронний ресурс] / Т. В. Калінеску, К. В. Баляба // Наукові вісті Дніпровського університету. – 2010. – №1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Nvdu/2010_1/10ktvebd.htm.
91. *Квеляшвілі І. М.* Державне регулювання ризиків в митній службі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09kimnby.pdf.
92. *Клімова С. М.* Державний фінансовий контроль в системі державного управління / С. М. Клімова // Актуальні проблеми державного управління. – Х.: УАДУ ХФ, 2001. – №3. – С. 106-112.
93. *Клян Ф.* Проблемні питання правового регулювання митного контролю та митного оформлення зовнішньоекономічних операцій [Електронний ресурс] / Ф. Клян // Журнал Верховної Ради України «Віче». – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1553/>
94. *Книшек О.О.* Управління ризиками як основа проведення успішного митного пост-аудиту: зарубіжний досвід та українські перспективи [Електронний ресурс] / О. О. Книшек // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка». – 2012. – №2(48). – С. 68-75.
95. *Колодкин Л.М.* Организация работы с кадрами в органах внутренних дел: учеб. пособие / Л. М. Колодкин, А. В. Фатула. – М.: Академия МВД СССР, 1990. – 96 с.

-
96. *Константюк Н.* Місце і роль державної митної служби України в системі державних фінансів / Н. Константюк // Галицький економічний вісник. – 2012. – №5(38). – С.151-160 .
 97. *Копцева Л.* Вплив міжнародних митних правил на законодавство України щодо митного аудиту / Л. Копцева // Митна справа. – 2010. – №4 (70). – С. 62-71.
 98. *Кравчук С.Й.* Економічна злочинність в Україні: Курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 282 с.
 99. *Лазарев Б.М.* Компетенция органов управления. – М.: Юридическая литература, 1972. – 280 с.
 100. *Левченко С.Г.* Щодо питання визначення компетенції митних органів України та її складових елементів в світлі оновлення митного законодавства України / С. Г. Левченко // Митна справа. – 2013. – №1(85). – С. 15-21.
 101. *Лекарь С.І.* Проблеми взаємодії та координації суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави / С. І. Лекарь // Вісник ХНУВС. – 2013. – № 1 (60). – С. 37-46.
 102. *Лук'янова В.В.* Економічний ризик / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К.: Академвидав, 2007. – 462 с.
 103. *Луць Л.А.* Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом / Л. А. Луць. – К.: Віче. – Вип. 7-8. – 2006. – С. 54-55.
 104. *Мальцев А.А.* Система управления рисками в работе таможенных органов / А. А. Мальцев, Р. Б. Аминев / Известия УрГЭГ. Прикладная экономика. – 2006. – №4 (16). – С. 85-89.
 105. *Матвійчук І.О.* Інституціоналізація управління економічною безпекою держави / І. О. Матвійчук // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка». – 2012. – №2(48). – С. 131-141.
 106. *Мау В., Яновский К., Жаворонков С., Маслов Д.* Институциональные предпосылки современного экономического роста – М.: ИЭПП, 2007. –133 с.
 107. *Медвідь Ю.О.* Впровадження досвіду країн ЄС та СНД у сфері митного пост-аудиту в Україні в контексті спрощення митних процедур / Ю. О. Медвідь // Митна безпека. – 2012. – №1–2.

-
108. *Медвідь Ю.О.* Система ризиків як орієнтир запровадження якісного вибіркового контролю у діяльності митних органів / Ю. О. Медвідь // Митна безпека. – 2011. – №1–2. – С. 63–68.
 109. Митна енциклопедія: У двох томах. Т.1/: Редкол.: ... І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. – 472 с.
 110. Митна енциклопедія: У двох томах. Т.2/: Редкол.: ... І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. – 536 с.
 111. *Мозоль С.А.* Сучасний стан та умови гармонізації законодавства України до Європейського Союзу / С. А. Мозоль, Т. М. Середа // Митна справа. – 2013. – №1. – С. 3–8.
 112. *Муравйов В.* Зближення законодавства України з правом ЄС: сучасний стан та перспективи / В. Муравйов // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – №35–36. – С.46–51.
 113. *Настюк В.Я.* Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні законодавства: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. Я Настюк. – Х., 2005. – С. 9.
 114. *Науменко В. П.* Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / В. П. Науменко, П. В. Пашко, В. А. Руссков. – К.: Знання, 2004. – 238 с.
 115. *Нижник Н.Р.* Системний підхід в організації державного управління : навчальний посібник / Н. Р. Нижник, О. А. Машков; за заг. ред. Н.Р. Нижник. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 160 с.
 116. *Олефіренко Е. О.* Адміністративно-правові гарантії реалізації прав і свобод громадян: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Е. О. Олефіренко; Нац. акад. держ. податкової служби. – Ірпінь, 2006. –18 с.
 117. *Олійник Д.С.* Управління ризиками митного контролю в контексті вимог Кіотської конвенції / Д. С. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. Т. 1. – С. 197–201.
 118. *Осадча Н.В.* Регуляторна складова у формуванні державної митної політики / Н. В. Осадча, В. І. Ляшенко // Економіка промисловості. – 2009. – №5. – С. 3–13.

-
119. Основні елементи Рамкових стандартів Всесвітньої митної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.center.km.ua/metcab/plans/files/Z000287.pdf>.
 120. Основы таможенного дела: учебник / Под общ. ред. В. Г. Драганова: Рос. тамож. акад. ГТК РФ. – М.: ОАО «Экономика», 1998. – 687 с.
 121. Основы торговой политики и правила ВТО. – М.: Междунар. отношения, 2006. – 448 с.
 122. Офіційний веб-сайт Генеральної Митної Адміністрації Китайської народної республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.cn/publish/portalO/>
 123. Офіційний веб-сайт Митної служби Республіки Вірменія [Електронний ресурс]. – доступу: <http://www.customs.am/Content.aspx?itn=csCIPostClearanceControl>.
 124. Офіційний веб-сайт Митної служби Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.customs.go.jp/english/index.htm.
 125. *Пашко П.В.* Митна безпека: монографія / П. В. Пашко. – Одеса: АТ «Пласке», 2009. – 628 с.
 126. *Пашко П.В.* Митні інформаційні технології: навч. пос. – К.: Знання, 2011. – 391 с.
 127. *Пашко П.В.* Щодо організації правоохоронної діяльності митного органу в боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил. Актуальні проблеми підготовки фахівців з митної справи / П.В. Пашко, О. Ф. Батушня, В. М. Літвінов // Матеріали науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2009. – С. 38-45.
 128. *Пашко П.* Застосування методів аналізу та управління ризиками в Держмитслужбі України / П. Пашко // Вітчизняний і зарубіжний досвід впровадження електронного декларування: збірник матеріалів науково-практичної конференції. – К., 2008. – 1128 с.
 129. *Пашко П.* Митна безпека України / П. Пашко, П. Пісной // Вісник НАДУ при Президентів України. – 2006. – № 2. – С. 138-143.
 130. *Пашко П.* Умови та чинники забезпечення митної безпеки / П. Пашко // Митна справа. – 2010. – №1 (67). – С. 5-16.
 131. *Письменна О.П.* Організаційно-правові засади боротьби з контрабандою на сучасному етапі / О. П. Письменна, І. В. Сотніченко,

- О.В. Томчук // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – №2(64). – С. 105-113.
132. *Пісной П.* Державна митна служба України на шляху аналізу та управління митними ризиками / П. Пісной // Ефективність державного управління. – 2009. – Вип. 18/19. – С. 344-353.
133. *Пісьмаченко Л.М.* Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль / Л. М. Пісьмаченко. – Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2008. – 366 с.
134. *Плішкін В.М.* Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / В. М. Плішкін. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. – 702 с.
135. *Погорецький М.А.* Підвищення ефективності боротьби з сучасною контрабандою / М. А. Погорецький // Південноукраїнський правничий часопис. – № 1. – 2009. – С.18-21.
136. *Полищук А.В.* Таможенный контроль: на пути к международным стандартам: [монографія] / А. В. Полищук, П. В. Пашко, Е. Б. Самсонов, С. Н. Семка, В. В. Ченцов. – Одеса: «ПЛАС-КЕ» ЗАО, 2009. – 476 с.
137. Прес-служба Міністерства доходів і зборів «Уряд врегулював правовий аспект роботи Міндоходів та його територіальних органів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246165126
138. *Приймаченко Д.В.* Адміністративна діяльність митних органів: проблеми теорії та практики: Монографія / За заг. ред. проф. В.К. Шкарупи. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2007. – 290с.
139. *Приймаченко Д.В.* Щодо питання визначення компетенції митних органів / Д. В. Приймаченко // Митна справа. – 2007. – №1. – 2007. – С.3-6.
140. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: Матеріали наук.-практ. конференції. – К., 1998. – С.88.
141. *Проценко Т. О.* Правове регулювання адміністрування податків і митних платежів: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т. О. Проценко ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – 36 с.

-
142. *Разумей М.М.* Зовнішньоторговельна безпека держави: управлінський аспект / М. М. Разумей // Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць. – 2010. – № 2 (5). – С. 18-26.
 143. Рамкові стандарти забезпечення безпеки і спрощення процедур міжнародної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ambu.org.ua/files/ram_standart.html.
 144. Рамочные стандарты безопасности и облегчения мировой торговли: июнь, 2005 г. / Всемир. тамож. орг. [ВТО] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ligazakon.ua/juritprof>.
 145. *Резнік І.М.* Технологія митного контролю як форма реалізації принципу його уніфікації / І. М. Резнік // Митна справа. – 2012. – №6 (84). – С. 93-98.
 146. *Романенко Г.В.* До питання щодо вдосконалення системи митних органів / Г. В. Романенко // Митна справа. – 2009. – №6(66). – С. 72–75.
 147. *Романенко І.М.* Адміністративно-правові засади профілактики порушень митних правил: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. М. Романенко; Академія митної служби України Державної митної служби України. – З., 2011. – 24 с.
 148. *Романенко І.М.* Загальносистемні принципи профілактичної діяльності митних органів України / І. М. Романенко // Митна справа. – 2011. – №3(75). – С. 20-26.
 149. *Романенко І.М.* Система організаційних принципів щодо профілактики порушень митних правил в діяльності митних органів / І.М. Романенко // Фінансове право. – 2011. – №2. – С. 792-795.
 150. *Руда Т.В.* Сутність та структуризація економічної безпеки / Т. В. Руда // Митна безпека. – 2012. – №1–2.
 151. *Рудніченко Є.М.* Класифікація ризиків у митній справі / Є. М. Рудніченко, І. В. Несторишен // Митна безпека. – 2012. – №1-2.
 152. *Серёгин Е.* Предпринимательские риски: учеб. пособие / Е. Серегин. – М.: СофтИздат, 2005. – 340 с.
 153. *Сиротский А.Н., Гапти В.А.* Основы таможенного дела: учебник. – Мн.: БГУ, 2003. – 475 с.

154. *Сорока С.О.* Особливості порушення кримінальної справи про контрабанду наркотичних засобів / С. О. Сорока // Митна справа. – 2012. – №1(79). – С. 61-67.
155. Стандарти від ВМО: Світова система безпеки: метод. матеріали. – Хмельницький: Хмельн. центр підвищ. кваліфікації та перепідгот. кадрів Держмитслужби України, 2007. – 48 с.
156. *Старилов Ю.Н.* Курс общего административного права: В 3 т. – М.: Норма, 2002. – Т. 1: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. – 728 с.
157. *Старостіна А.О.* Ризик-менеджмент: теорія та практика: навч. посіб. / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – 200 с.
158. *Стирник Г.* Сучасні тенденції реалізації митної політики України [Електронний ресурс] / Г. Стирник, Я. Базилук // НІСД. Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Juni/3.htm>.
159. *Суворов В.В.* Інституційні аспекти модернізації митної справи в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Суворов // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1018>.
160. *Сущенко В.Д.* Організація управління персоналом в органах внутрішніх справ: Монографічне дослідження / В. Д. Сущенко, А. М. Смирнов, О. І. Коваленко, А. А. Смирно. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 352 с.
161. Тези лекцій з основ митної справи / За ред. О. І. Корнейчука, І.Г. Бережнюка, М. М. Іванюка. – Хмельницький: Хмельницький учбовий центр, 2008. – 120 с.
162. Теория и практика применения технических средств таможенного контроля: учебник / Под общ. ред. Ю. В. Малышенко. – М., 2006. – 524 с.
163. *Теремецький В.І.* Актуальні проблеми модернізації державного управління в сфері податкових правовідносин / В. І. Теремецький // Науковий вісник Ужгородськ. нац. ун-ту. Серія: Право. – 2011. – Вип. 16. – С. 209-211.

-
164. *Теремецький В.І.* Окремі аспекти об'єднання податкової та митної служб / В. І. Теремецький // *Фінансове право*. – 2013. – №1. – С. 1012–1017.
 165. *Терещенко С.С.* Концептуальні основи ризик-менеджменту у галузі митної справи / С .С. Терещенко // *Митний брокер*. – 2010. – №5. – С. 55-86.
 166. *Терещенко С.С.* Основи митного законодавства України: Питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. для студентів вищ. та серед. спец. навч. закл. / С. С. Терещенко. – К.: «Август», 2001. – 422 с.
 167. *Терещенко С.С.* Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструменту вдосконалення технології здійснення митних процедур / С. С. Терещенко, С. В. Галько // *Митна безпека. Серія «Право»*. – 2010. – №2. – С. 26-36.
 168. *Терещенко С.С.* Система аналізу ризиків як інструмент митного контролю / С. С. Терещенко, С. В. Галько // *Актуальні проблеми зовнішньоекономічної діяльності та митної справи в умовах глобалізації: міжнародна науково-практична конференція 3 грудня 2010 р.: тези доповідей*. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. – С. 213–214.
 169. *Тимошенко А.В.* Роль та місце митних органів України в забезпеченні митної безпеки держави / А. В. Тимошенко // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2012. – № 39. – С. 86-88.
 170. *Тихомиров Л.В., Тихомиров М.Ю.* Юридическая энциклопедия / Под ред. М. Ю. Тихомирова. – М.: 1998. – 525 с.
 171. *Тихомиров Ю.А.* Теория компетенции. – М.: Юринформцентр, 2001. – 355 с.
 172. *Туржанський В.А.* Функціонування пост аудиту в системі митного контролю: вітчизняний та зарубіжний досвід / В. А. Туржанський // *Митна безпека*. – 2013. – №1. – С. 13-19.
 173. *Халфина Р.О.* Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М.: Юрид. лит., 1974. – 351 с.
 174. *Хома В.О.* Сучасне розуміння контрабанди на етапі її декриміналізації / В. О. Хома, О. П. Потушинська, П. В. Пасека // *Митна безпека*. – 2013. – 32. – С. 133-136.

175. *Хомутиннік В. Ю.* Реформування податкової і митної служби та створення єдиного Міністерства доходів і зборів дозволить зменшити корупцію у фіскальній сфері / Хомутиннік В. Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.partyofregions.org.ua/ua/news/50d851a03fcad0db480002e4>.
176. *Хохлов Н.В.* Управление риском / Н. В. Хохлов – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 239 с.
177. *Цыгичко В.Н.* Концепция системы управления рисками нарушения таможенного законодательства / В. Н. Цыгичко, А. А. Кононов, А.К. Поликарпов // Труды ИСА РАН. – Т. 31. – 2007 г. – С. 21-41.
178. *Черкаська Н.* Управління ризиками – складова митної безпеки / Н. Черкаська // «Митниця». – 2007. – №10. – С. 4-5
179. *Чернова Г.В.* Практика управління ризиками на рівні підприємства / Г. В. Чернова. – СПб.: Ін-т страхування, 2000. – 170 с.
180. *Чибісов Д.М.* Право Світової організації торгівлі як джерело інформаційної діяльності митних органів України: огляд національних зобов'язань України за «ТРИПС» / Д. М. Чибісов // Митна справа. – 2013. – №3(87). – С. 46-53.
181. *Чибісов Д.М.* Право Світової організації торгівлі як навчальна дисципліна: про необхідність уніфікації характеристик дисципліни / Д.М. Чибісов // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – №62. – С. 451-457.
182. *Чириченко Ю.В.* Забезпечення економічної безпеки України як передумова її європейської інтеграції / Ю. В. Чириченко // Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка». – 2010. – №1(43). – С. 124-129.
183. *Шафир М.А.* Компетенция СССР и союзной республики: (конституционные вопросы) / М. А. Шафир. – М.: Наука, 1968. – 225 с.
184. *Шкуратова І.І.* Методичні підходи до проведення фінансового контролю на засадах митного пост аудиту / І. І. Шкуратова // Наукові праці. Державне управління. – 2012. – Вип. 174. Т. 136. – С. 101-106.
185. *Шумилов В.М.* Всемирная торговая организация. Право и система: Учеб. пособие. – М.: ВАВТ, 2011. – 180 с.
186. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 2002. — Т. 4: Н - П. — 720 с.

-
187. *Ярова Л.В.* Реформування соціальної сфери як умова європейської інтеграції України / Л. В. Ярова // *Держава і право*. – 2010. – №48. – С. 634-641.
 188. *Яценко А.Р.* Забезпечення ефективного митного контролю із застосуванням технічних засобів: проблеми та шляхи вирішення / А. Р. Яценко // *Митна безпека*. – 2011. – №1-2. – С. 84-88.
 189. Department of Customs Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://doca.mof.gov.tw/ct.asp? xItem=26796&ctNode=](http://doca.mof.gov.tw/ct.asp?xItem=26796&ctNode=).
 190. *Fink, C.* (2003). «Implementing the Doha Mandate on TRIPS and Public Health.» Trade Note 5. (Trade Department, The World Bank).
 191. Risk management in Customs procedures. UNCTAD Trust Fund on Trade Facilitation Negotiations. Technical Note No. 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://r0.unctad.org/ttl/technical-notes/TN12_RiskManagement.pdf.
 192. The Modernized Community Customs Code [Електронний ресурс] / European Commission. – Режим доступу: [http://ec.europa.eu/taxation_customs/ resources/.../458rev_en.pdf](http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/.../458rev_en.pdf).
 193. The Tacis Programme – Intellectual Property Presented by the Delegation of the European Commission in Russia, December 2001.
 194. *Tuan N. Samahon*, «TRIPS Copyright Dispute Settlement after the Transition and Moratorium: Nonviolation and Situation Complaints against Developing Countries», *Law and Policy in International Business* 31.3 (2000): 1051.
 195. *W.J. Bernstein* (2008) *A Splendid Exchange: How Trade Shaped the World*, New York: Atlantic Monthly Press, p. 358.

Навчальне видання

КАЛШНЕСКУ Тетяна Василівна
НЕДОБЕГА Олена Олександрівна
АЛЬОШКІН Валерій Сергійович

МИТНА БЕЗПЕКА

Редактор	З.І. Андропова Л.В. Бугокова О.О. Мартинцева
Оригінал-макет	Т.В. Погорелова

Підписано до друку 15.12.2014.
Формат 60х84 ¹/₁₆. Папір типогр. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 19,35. Обл.-вид. 14,4.
Тираж 500 екз. Вид. № 3004. Замов. № 119. Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університету: просп. Радянський 59-А
м. Сєвєродонецьк, 93400, Україна
e-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com.

Надруковано у типографії «ПЕТИТ»

Адреса типографії:

вул. Федоренко, 10, м. Сєвєродонецьк
e-mail: petit@i.ua. Тел.: (0645) 70-29-48